

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aksel Milthers

Oplevelser
i drengeår
og ungdomsår

Forord

Far skrev disse erindringer, efter at han var fyldt 70 i 1967. Selve dette at erindre og at gengive erindring havde han i tiden inden af og til sat under diskussion. At skrive om sin barndom og ungdom tog han som en forsmag på det, også at tage tid til noget andet. Hvad her er trykt, skrev han ikke for at det skulle læses af andre. Men han havde tænkt sig senere at skrive om andre afsnit i sit liv - bl. a. besættelsestiden - og så muligvis drage det ud af de forskellige afsnit, som han bagefter skønnede kunne have interesse for andre.

Far havde imidlertid, også efter at han havde forladt "skolen" i 1968 mange krævende opgaver tilbage og nye kom til. Det ville have lange udsigter med at nå længere. Han indvilligede da i mangfoldiggørelse af det foreliggende, og han tog mod denne mangfoldiggørelse som en fødselsdagsgave den 19. oktober 1969. En simpel duplikering, som først planlagt, blev standset af fars død to måneder senere, og det blev da naturligt at overveje en solidere mangfoldiggørelse. En tilknyttet skildring af fars senere livsafsnit har jeg overvejet, men opgivet. Fars eget bør stå utyngt af andres. At denne erindringsbog først kommer nu, skyldes dog praktiske forhold.

Billederne er bl. a. hentet i min farfars efterladte papirer. Nogle er taget af farfar - et enkelt af far selv (med udløserkabel).

Far har iøvrigt efterladt sig omfattende dagbøger fra drenge- og ungdomsårene. Dem havde han - fortæller mor - ikke fremme, da han skrev om disse år. - Dernæst er der breve til mor, der gengiver hans oplevelser og indtryk fra de mange af jordens lande, hans opgaver førte ham til. - Nogle mødte en væsentlig side af far, da han udsendte enkelte af sine digte under titlen "Åbent omkring dig" i 1969. - Blandt papirerne i fars skrivebord var en større samling af kortere og længere notater, affødte af hans erkendelsestrang. Enkelte sentenser er nedfældet, mens han har siddet i møde. Papiret viser det. Disse notater genkalder lange fortrolige samtaler helt tilbage i de tidlige barneår, samtaler, som havde prioritet over al ihærdig travlhed langt ind i de sene nattetimer. Sådanne samtaler blev det til igen i fars sidste levetid. Det var da hans håb at få tid nok til at finde en almenyldig terminologi, som kunne sætte ham i stand til i helhed og klarhed at lægge sine tanker om tilværelsen frem. Først da ville han have udmøntet sig selv, fandt han.

Far overkom det utrolige, og dog blev han standset, inden han blev færdig. De følgende sider er eet fragment. Lad dem blive set i lyset af et digt far skrev i 1941:

"Det højeste gode er helt at erkende
vort inderste væsen ubundet af alt,
mens verden er grænseløst åben for handling,
og enhed erkendes i altings forvandling.
Vi bindes jo kun af et krav om at lære,
at alt hvad der hænder i verden må være
en vækst og en modning til helt at erkende
vort inderste væsen ubundet af alt."

Wassenaar den 19. oktober 1974

Kaare Milthers

Indholdsfortegnelse

DRENGEÅR

Land og by		7
Sydsjælland	1900-02	10
Bornholm	1902-03	14
Kolind og Reerslev	1903	18
Vinkelvej	-1907	19
Familien	-1907	22
Hjemme på Vinkelvej	-1907	29
Moster Ragnhilds skole	1903-07	34
Drabæksmølle og Skærumhede	1904-05	40
Vestjylland	1906	44
Charlottenlund	1907-12	51
Skolen i Ordrup	1907-12	58
Efter skoletid	1907-12	75
Limskov og Brørup	1908-09	81
Reerslev	1909	87
Bølling og Faster	1910-11	89
Fjordvang og Hovvig	1910-11	91
Bislev og Limfjorden	1912	99
Enighedsvej 12	1912-13	106
Klitmøller	1913	111
Slut på årene hjemme	1913	113

LANDMANDSÅR

Lundebakkegård	1913-14	114
Askov	1914-15	134

Rauning	1915-16	149
Tune Landboskole	1916-17	169

SOLDATERTID

Sandholmlejren	1917	177
Sikringsstyrken	1917-18	190

LANDBOHØJSKOLEN

Første del	1918-19	210
Andel del	1919-21	220
Lillebo og fremtidsplaner	1921	235

DRENGEÅR

Land og by

I mine drengeår ville jeg helst fremhæve Vestjylland, når jeg blev spurgt om, hvor i landet jeg hørte til. Jeg var født i København. Det var ikke til at komme uden om. Der og i Charlottenlund var jeg vokset op, og der gik jeg i skole. Men jeg ville hellere fortælle, at min fædrene slægt hørte til i Vestjylland, og at Far var født og opvokset på en gård derovre. Hvis ikke begivenhederne havde ført ham bort derfra, ville Vestjylland også være blevet min hjemegn.

Da Far var 17 år, det er så længe siden som i 1882, mistede han i løbet af få uger sin far og mor og ældre bror, som var den, der især tog sig af gårdens drift. Hjemmet på Ny Fastergård var dermed opløst. Far kom på realskole i Herning og siden til Askov Højskole og på kursus i København, blev cand. polyt. og assistent ved Danmarks geologiske Undersøgelse, indtil han i 1904 blev statsgeolog.

Jeg følte en naturlig ret til at knytte min følelse af hjemstavn til Vestjylland. Vi hørte om Fastergård, Ny Fastergård, Fasterkjær og Bølling skole og alle de mange andre steder i sogne og landsbyer, hvor slægtens liv var kendt gennem århundreder. Vi blev fortrolige dermed gennem Far. Han fortalte om drenge, der vogtede stude, om heste, der slæbte hølæs hjem fra Skjern enge, om dagliglivet derhjemme i de lave stuer, hvor samtalen kunne blive ivrig, men hvor der også blev leget, fortalt skæmtehistorier og sunget, både de gamle salmer, de nye sange fra højskolerne og også de lange viser. Vi tiggede Far om som aftensang, når vi var kommet i seng, at synge om "Hr. Burmand rider i marken ud" eller "Gudmund Thorsen Storebingen" med alle de mange vers. Og Far kunne synge.

Selv havde jeg en meget tidlig erindring fra Vestjylland, en lille oplevelse, der havde så megen dramatik i sig, at den fæstnede sig. Aslaug og jeg var

puttet i seng i et lille lavloftet rum. Vi brølede, fordi Far og Mor var gået fra os, ud i mørket i vinternatten. Alt var fremmed omkring os. Der var mørkt, hvor vi lå, men lampelys i en stue ved siden. De store kusiner kunne ikke få os til at holde inde med brøleriet. Far og Mor ville komme tilbage, sagde de. De var bare gået på besøg sammen med Faster Dorthé Marie og onkel Bendtsen. Jeg husker min følelse af, at det nok lød ganske beroligende, men jeg ville nu protestere. Aslaug brølede jo også. Hun var et år ældre. Jeg var to år og to måneder, født i 1897, 19. oktober.

Dateringen af oplevelsen fra Bølling blev fastslået mange år efter, da jeg engang fortalte Far om erindringen. Ved det bemærkelsesværdige årsskifte fra 1899 til 1900 var Far og Mor og vi to børn kommet dertil for at fejre jul og nytår i den gamle skole, hvor Far havde haft sit hjem i en del af sin barndom. Selve nytårsnat var de gået op til kirken for at ringe nytår ind. Man havde været uenige om, hvornår det nye århundrede rettelig skulle regnes at begynde. Var det dette nytår eller først det næste? Det problem kom nu ikke mig ved. Jeg kunne selv huske noget derovre fra, det var sagen. Og Vestjylland var dermed også det første sted, hvorfra jeg havde en bevidst erindring, fastholdt uden andres medvirkning.

Vi var der igen på sommerbesøg nogle år senere, men rigtig betydningsfuld blev Vestjylland først for mig, da jeg otte år gammel havde været alene derovre en hel lang sommer. Fra da af følte jeg, at der var jeg hjemme og ville være det. Der gik livet, som jeg kunne lide det, som det havde formet sig tilbage i tiderne, og som det ville blive ved at gå, med gårde, heste og stude, tørv, hø og enge og lange veje ud over lyngheder og bakker. Sol og blæst var der over det hele, og børnene var med i alt, hvad der gik for sig.

På gårdene i Faster, Fars hjemsogn, kom jeg til at løbe omkring som en af deres egne. Jeg kom en dag ind på en gård under leg med børnene, som hørte til der. Deres mor kom ud af bryggersdøren. Hun så mig, strøg mig over håret, kiggede og sagde: "Nå, do er Vilhelms dreng." Jo, jeg hørte med. Jeg var en af deres egne drenge her ude i det åbne frie land.

Længselen efter landet havde jeg altid i mig, når vi var hjemme i byen på Frederiksberg. Underlig blød om hjertet stod jeg i gården til Vinkelvej nr. 14, hvor vi boede, og kiggede ind over det lave rækværk til den lille, noget triste og tilgroede have, som vi ikke måtte komme ind i.

Jeg kunne sidde på fortovs-kanten og med øjnene følge hestevognene, som kørte videre ad Rolighedsvej ud mod Godthåbsvej og måske skulle ud af byen. Astrid, vores pige, havde engang gået en lang tur med os den vej. Vi var blevet ved at gå, og yderst på Godthåbsvej kom vi til marker med køer og heste. Vi kom helt ud til en landsby med bondegårde og alt, hvad der skulle være for at gøre det klart, at vi var kommet rigtigt ud på landet. At det sådan lå inden for vores rækkevidde, var en åbenbaring. Det har været Brønshøj, vi havde nået på vores opdagelsesrejse. Med et udtryk, som vi havde skabt samme sommer på Bornholm, kaldte vi en sådan opdagerfærd at "snuse vej."

Jeg var da fem år og havde allerede indtryk fra flere somres oplevelser ude på landet. Far arbejdede om sommeren med geologiske kortlægninger i stadig nye egne af landet. Hver sommer tog han familien med og lejede os ind på en bondegård. Disse sommerophold kunne blive lange - til hen på efteråret, navnlig i årene før vi var bundet af skolegang, og selv da fik vi undertiden ferien forlænget.

Far gik ud i landskabet med taske på ryggen og et langt bor i hånden. Det blev stukket ned i jorden og kom op med en jordprøve i en lille rille. Så tegnede Far med farveblyanter på sit målebordsblad. Krasbider var en solid stok af eg, og på den kunne der skrues et lille spadeblad. Krasbider var med på turene og også en hammer og en kikkert, og tit havde Far sten med tilbage i tasken. Far vidste alt om, hvad man fandt på markerne, i skovene og ved stranden. Han vidste også alt det, som folk på landet ved om jord og dyr og arbejde. Far kunne pløje og bruge en le. Somme tider lånte han vogn og heste, hvor vi boede, og kørte ud på lange ture for at hente sten, som han havde samlet på sine vandringer og ladet ligge i små dynger til senere afhentning. Han kunne køre et spand heste. Jeg kendte ikke et stoltere og smukkere syn end Far på kuskensædet med sin hvide lærredsjakke og hvid kasket med blank skygge og

med sikker hånd styrende et par raske heste. At sidde ved siden af Far sådan en dag eller at følge med ham på vandringerne og måske bære Krasbider, det var oplevelse.

Far fotograferede. Det måtte foregå på særlige ture, for apparatet var stort og med store plader. Det måtte stilles op på et stativ og indstilles, medens han stod med hovedet inde under et sort klæde, som dækkede apparatet. Det gjaldt naturligvis geologiske motiver, men somme tider kom børnene med på billedet, og der kunne også være tale om rene sommerferiebilleder. De var ofte fremragende. Billederne blev først fremkaldt, når vi efter sommeren kom tilbage til København. Det blev altid en stor dag, når vi således genså sommerens begivenheder. Der blev vinteren igennem talt meget om oplevelserne og om, hvor næste sommer ville bringe os hen.

Sydsjælland

Det første af vore sommerophold, som jeg har sikker selvstændig erindring fra, er fra Klintegård, som lå lige ud til Stevns Klint. Vi boede der i sommeren 1900. Jeg kunne ikke lide at komme ud til kanten af klinten og kigge ned i dybet, og endnu mere ubehageligt var det at komme forbi de sorte snegle, som lå på stien, der førte ud til klinten. På Klintegård havde vi en legekammerat, som hed Gudrun og var på alder med Aslaug, tre år. De to piger trak mig, som var et år yngre, op på en stor høj i haven, og så løb de rask ned ad højen og lod mig blive stående deroppe. Jeg var meget vred over, at de narrede mig, og jeg skulle have samlet noget mod, før jeg selv turde løbe ned ad skråningen. Sådanne små tildragelser er det, der virkelig bliver bevaret i en erindring fra den alder.

En varm sommerdag legede vi alle tre i et stort lysthus, som var lukket af løvvækst. Det lå lige uden for stuehusets ene ende, til højre når man kom ud af havedøren. Jeg var så heldig med pigernes hjælp at få alt tøjjet pillet af og løb henrykt ud i solen ud over græsplænen. Der var noget ved den lille oplevel-

se, der blev hængende som en klar erindring, en følelse af en god befrielse, som var noget andet og mere end blot dette at få lagt noget tøj i varmen.

I et lille hus for sig selv besøgte vi en enlig dame. Det mærkelige der var, at hun havde en kæmpehund, som jeg måtte se op til. Det var en Skt. Bernhardshund, har jeg senere fået at vide. Erindringen hører dog nok til opholdet i Troelstrup ved Haslev i sommeren 1899 og er holdt i live, fordi der blev talt meget om oplevelserne. Det gælder også erindringen om, at vi skulle til "Nissen på Bregentved", og at vi havde medfølelse med "Chasseur i tønden", hunden, som var bundet til tønden, og som vi vinkede til, da vi til vogns drog ud af gården. Vi var da flyttet til en gård i Skrosbjerg ved Thurebyholm.

Min første klare opfattelse af bondegården som midten i et landbrugs virksomhed med marker og dyr er fra Spangsgård, som også ligger på Stevns - ved Snese, og der var vi i 1901, da jeg var tre år. Den var netop bondegården, som havde alt. Den havde størrelse, fire stråtede længer, gårdsplads med hestegang, store kornmarker, karle, piger og de mange dyr, og alting hørte sammen i dagligt arbejde. Vi tumlede os og gemte os i den store have og var optaget af at se, når toget kørte forbi på jernbanen, der gik lige uden for haven. Når der blev tærsket, var det Nielsine, som kørte hestene omkring i hestegangen, og Aslaug og jeg fulgte troligt rundt sammen med hende bagved bommen og indsugede den dybe respekt for de stærke dyr, som gik der og kunne få hele gårdens arbejde til at gå, som det skulle. Alle vi andre var en slags medhjælpere for hestene.

En bondegård var en rig verden. Den var den helt rigtige verden, levende, spændende og alligevel med ro og tryghed. Langt ude lå tørvemosen, hvor vi skulle lave de tørv, som kunne brænde inde i komfuret, så vi allesammen kunne få mad. I mosen fik jeg lov til at løbe på bare fødder og trampe i den våde, bløde tørvejord. Men mærkeligst var det, da kornet var væk på markerne, og karlene gik og pløjede den mørke jord op. Det begyndte at blive mere koldt, og det var mørkere om aftenen, når vi kom i seng. Fars fødselsdag midt i september fejrede vi på Spangsgård, og det var blevet hen på efteråret, inden vi vendte hjem til København.

Vore mange oplevelser på nye steder år efter år gav særlige muligheder for at huske små ting og begivenheder langt tilbage og holde dem ud fra hinanden. Men man skal passe på. Min lille bror Gunnar gik for vidt. Nogle år efter sommeren på Spangsgård kom Aslaug og jeg op at trættes om, hvordan det var gået til med en fiskefangst, som vi havde været med til der. Karlene havde trukket et fiskenet igennem dammen uden for gården. De fangede torsk, sagde vi. Jeg påstod, at karlene ikke gik inde på land, men ude i vandet, og i min ivrighed hævdede jeg nok, at de svømmede med nettet. Gunnar støttede med megen bestemthed min opfattelse imod Aslaug. Han så det hele klart for sig. Sagen indankedes for Mor, som måtte erklære, at Gunnars vidneforklaring kunne der i al fald ikke lægges vægt på. Han var ikke født endnu den sommer, men lå i Mors mave. Jeg var dog tre år, da det foregik, men Aslaug var fire og meget fremmelig, så det kan jo være hun har haft ret.

Nyord var et af de steder, som vi besøgte fra Spangsgård. Her boede Moster Sigrid og Onkel Adser. Han var blevet præst og lærer på den lille ø nord for Møen. Trods både øens og embedets lidenhed var der, set med mine treårige øjne, store forhold med den ottekantede kirke og præstegården med skolestue. For at komme dertil skulle man gå en vanskelig gang op ad en lille bakke ad en sti med toppede brosten. En begivenhed var det, da Far og Onkel Adser var rejst til Sjælland, og om aftenen skulle tilbage med skib fra Kallehave. Det var et sært navn, men jeg forestillede mig noget i lighed med en zoologisk have med kalve. Eli, kusine på feriebesøg fra København, Aslaug og jeg havde fået lov til at gå ned til stranden lige ved havnen og soppe skibet i møde. Vi kunne se skovstriben derovre, og der kom skibet ude på det store vand. Jeg havde forstået det sådan, at vi skulle tilbagelægge et langt stykke af afstanden til Kallehave og gå om bord i skibet. Jeg havde en vag forestilling om, at jeg kunne få kalvene at se, men jeg kom ikke så langt. Jeg faldt om og blev liggende under vandet, til Eli kom til og fik mig samlet op. Hvis ikke hun i tide havde opdaget min forsvinding, ville jeg have forladt livet i en meget tidlig alder.

Sommeren 1902 begyndte for os igen i Sydsjælland, denne gang hos Moster

Signe, som var lærerinde i Olstrup. Der hændte noget meget mærkværdigt, mens vi boede der. Der udbrød nemlig krig. De danske dragoner, som kom fra Næstved, så jeg ride i skjul af et hegn ved skolen. Tyskerne havde jeg selv set længere ude bag en bakke. Jeg var frygtelig bekymret for, at danskerne skulle blive opdaget for tidligt, inden de nåede at falde over fjenderne. Moster Signe ville påstå, at de var danske alle sammen. Hun måtte være forskert på den. Så ville det jo være borgerkrig, og det var der ikke noget om. Men at tyskerne var fjender, det vidste jeg besked med.

Vi var i Olstrup, mens Far var i Rusland og samlede skandinaviske ledablokke. Da han kom til Olstrup for at hente os, lå jeg med et brækket ben og var anbragt i Gunnars vugge. Den var på små hjul, og i den kunne jeg trilles ud i det frie, ud i haven.

Aslaug og jeg havde leget med lærerens to jævnaldrende drenge ude i skolegården. Under lidt klammeri var jeg blevet ramt med en spade og faldet om i grusdyngen, så benet brækkede. Der lå jeg og klagede mig længe. Moster Signe havde på vej over til en skoletime påbudt mig at tie stille. Først da hun efter timen kom tilbage, så hun, hvor galt det var. Mor var ulykkelig og måtte helt ned i den anden ende af haven, medens lægen satte benet sammen. Men det med vuggen var interessant. Jeg var blevet en person af betydning. Jeg drak havresuppe med saft af Gunnars patteflaske med en sut med ekstra stort hul i. Far gav mig chokolade fra rejsen emballeret i en lille fin, hvid kuffert.

Far havde mange spændende oplevelser i Rusland at fortælle om. Stærkest indtryk gjorde det, at hans hvide kasket, var blæst fra ham ud i en flod og nu måtte forventes at flyde rundt nede i selve Sortehavet. Der blev nok ikke hvid kasket af den mere. Far havde også smukke og morsomme billedbøger med fra Rusland. Teksten var på russisk, men det gjorde jo ikke noget for den, der ikke havde nået læsealderen.

Vi skulle videre til Bornholm den sommer, men på vejen havde vi et ophold hjemme på Vinkelvej. Jeg oplevede nu noget forsmædeligt som følge af mit brækkede ben. Det blev bestemt, at vi alle skulle en tur på kirkegården

og se til Morfars og Mormors grav. Morfar var død et halvt år før. Graven var på Vestre Kirkegård, og der kom vi jævnligt. Turen gik med sporvogn og til fods. Men denne gang kunne jeg ikke gå, og Mor kørte mig derud den lange vej i Gunnars brune barnevogn. Jeg var fire år og forbitret og skamfuld. På hele turen gennem gaderne lå jeg dybt gemt under voksdugen, så ingen skulle se mig store dreng i en barnevogn.

Bornholm

Vi sejlede til Bornholm og kom til Allinge, hvor vi kom til at bo på en gård i udkanten af byen. Den lå i den langstrakte bys ene ende, og der var landbrug til. Det husker jeg mærkelig nok ikke meget fra. Men der var dog både karle og piger og gårdsplads og et vældigt fint hestekøretøj. Det husker jeg. Det var en landauer, som de jo havde dem på Bornholm, og en dag, da kusken havde vognen ude for at se den efter, tog han alle os børn, der var også nogen på gården, op i vognen og kørte os en tur ud til Hammer Søen.

Den første tid havde jeg stadig mit sølle ben, som man påstod, der skulle passes godt på. Det var endnu i gips, så jeg måtte kravle og trække benet efter mig. Aslaug og jeg ville lave en have til os selv ude i den store have. Aslaug bestemte naturligvis over det egentlige anlæg, som blev udført ved at stikke afbrækkede jasminblomster ned i de afmærkede bede. Jeg var arbejdsmanden, som hentede plantematerialet. Da de voksne blev kaldt til for at se vort værk, blev de noget forskrækkede ved at se en stor, smuk jasminbusk ribbet for alle blomster op til en vis højde. Der var taget alt, hvad jeg med gipsbenet slæbende efter mig kunne række op til.

Allinge bød på meget, som vi ikke før havde kendt. Højt på sin klippe lå den ensomme og tunge slotsruin, Hammershus. Klipperne ud mod havet var meget mærkelige, og bølgesprøjtet var spændende. Vi badede imellem klipperne, men vi var rigtigt nok ikke helte. Det skete under heftig protest. Noget helt nyt var havnen og fiskerbådene. Men søfolk blev vi ikke. Også her havde Far samlet

sten, mange sten, der skulle hentes. Han havde bragt en stor samling til fiskerlejet Tejn, og en fisker fra Allinge blev lejet til at sejle derned og hente stenene. Aslaug, vores pige "Ny Marie" og jeg fik lov til at komme med i båden fra Allinge. Far skulle først med på tilbageturen fra Tejn. Men sikken en tur. Det blæste - måske nok stærkt. Var det ikke verdens undergang, ville det i al fald blive vor lille båds. Det var vi overbevist om. Vinden lagde båden på siden, så vi syntes masten lå langs havets overflade, og søerne skyllede langs kanten af rælingen. Det var overnaturligt, at båden nåede velbeholden til land igen. Men på hjemturen var Far med, og så var det forståeligt, at der ikke skete noget galt.

En af drengene på gården i Allinge havde et skib, en model af en skonnert, lavet af en fagmand, en ældre fisker på stedet. Jeg så på det som et vidunder. Tanken om at være ejer af et sådant skib kunne overhovedet ikke dukke op for mig. Det var for virkelighedsfjernt. Men jeg fik virkelig et skib magen til. Det var lavet af den samme mand, præget ikke som sædvanligt legetøj, men af rigtig fagkundskab. Jeg fik det til min totale overraskelse næste sommer, da vi igen kom til Bornholm. Far havde uden at røbe noget for mig bestilt fiskeren til at lave et i den mellemliggende vinter. Sådant kunne Far være storslået. Han må have følt for skibet lige som jeg. Det havde påmalet navnet "Delfinen".

Glæder og sorger har gennem årene knyttet sig til mine sejlads med Delfinen. Den har krydset damme og småsøer, så de blev til vidstrakte have der ved. Den har kæmpet med bølger og siv og andemad. Jeg har fortalt i skolen om dens sødygtighed så livfuldt, at jeg selv blev betænkelig. Med smerte og angst har jeg sammen med en kammerat måttet smide sten og kæppe ud i vandet efter den for at få den fri af grunden ude i en lille sø i Charlottenlund. Vi måtte forlade stedet, da det blev mørkt, og efterlade Delfinen ude på søen. Jeg havde svært ved at sove den nat. Jeg havde ikke villet omtale det truende forlis. Da sommermorgenen svagt begyndte at lysne, stod jeg op og medens alle sov, løb jeg ned til søen. Delfinen var selv kommet flot af grunden, og jeg kunne vade ud i sivene og tage den i mine hænder igen. Jeg har sejlet med Delfinen på Damhussøen sammen med mine egne børn. For vinteren stod det smuk-

ke skib gemt hen i et lille sommerhus, som vi havde derude, og der har drenge brudt ind og taget det.

Men tilbage til Bornholm. Vi kom som sagt dertil igen næste sommer. Det var 1903, og jeg var nu fem år. Denne gang var det inde i landet på en af Bornholms største gårde Simlegård ved Klemensker, at livet foldede sig ud. Her var ligesom på Spangsgård landboliv og gård for alle pengene. Ja vel endnu mere. Manden var proprietær, jeg mener, han hed Skov, og der var mange folk.

Simlegård havde store bygninger i den faste firlængede form, men en mindre længe midt i delte det hele op i to gårdspladser. Fra gavlen af den lille midterlænge gik et rækværk over til midten af det store stuehus, så gårdspladserne kunne holdes helt adskilt. Den ene gårdsplads var den fine. En stentrappe førte op til beboelsen. Men den anden gårdsplads var langt den mest levende og betydningsfulde. Omkring den lå staldene og midt på pladsen den store mødding. Kvierne blev lukket herind for natten og gik løse omkring. Der var brønd, og en trappe førte op til køkkenet. Stakittet spærrede af til den fine gård. Ingen kreaturer kom derind, kun heste. De havde en anden social placering end køerne.

Hestene var det helt store i min oplevelse af Simlegård. Der var 11, og de havde naturligvis alle navne, som jeg havde rede på endnu mange år efter. Nu har jeg glemt nogen af dem. Det flotteste par var Gulling og Snob. Det var dem, der blev spændt for landaueren, når der skulle køres fint. De var af den gule race, som man havde en del af på Bornholm. Senere fik jeg at vide, at det har været en særlig gren af frederiksborghestene. Det næstflotteste par var Nora og Blis, to smukke, høje, brune heste. Alma havde en særlig historie. Den var der ikke, da vi kom, men en dag skulle proprietær Skov til byen og hente en ny hest. Jeg tilbragte lang tid i forventning ude på vejen, til jeg så vognen komme tilbage med den nye hest løbende bag efter, bundet til bagsmækken. Den var lavere og bredere end de andre og kom altså til at hedde Alma. Rossa var en stor, rød følhoppe. Den gik med sit føl i et tomt rum lige ved porten. En gammel hest - hvis navn jeg minsandten nu ikke kan komme i tan-

ker om, hed den ikke Petter – gik frit omkring i gården. Den kunne endog gå ind i laden og nappe af høet, uden at nogen gjorde den noget for det. Det eneste arbejde den havde, var at trække vandvognen med et langt trug på hjul bagefter. Med det kørte røgteren fra ko til ko i den lange række, som stod tøjret på marken. Jo, den trak da også vognen med mælkespandene ud i marken, når konerne og pigerne skulle malke.

Sokka, som havde sit navn fra den hvide sok, blev blandt andet brugt til lettere kørsel med enspændervognen. En tjenestedreng blev en dag med dette køretøj sendt til købmanden i Klemensker. Proprietæren så selv til, da Sokka blev spændt for vognen, og han gav drengen indtærende formaning om at passe godt på med at holde hesten ned ad bakken. Jeg fik lov at køre med, og vi havde det muntert. Det gik rask på hjemvejen, også ned ad den lange bakke fra Klemensker. For rask. Midt på bakken snublede Sokka og skrabede både forknæene og næsen, så blodet løb. Vi rev græs af i vejsiden og tørrede blodet af, det bedste vi kunne, men skaden var ikke til at skjule, da vi kom hjem. Hvor blev den arme dreng skældt ud. Jeg troede, han ville have fået af stokken, men så vidt gik det ikke.

Vi foretog mange udflugter til vogns fra Simlegård, ud til kysten og ind i landet til rundkirkerne og til Almindingen med Ekkodalen. Engang var der folkefest der. Vi og familien fra gården kørte dertil. Far havde cykel. Det var vi stolte af. Forvalteren havde også cykel, og også for ham fulgte der anseelse med. Vi fulgte spændt, hvem af de to cyklister, der ville komme først til Almindingen. Strømmen af mennesker til Almindingen var stor. De kom til vogns og til fods. Det var en dag uden for den almindelige hverdag.

Familierne på de store gårde holdt selskabeligt sammen. Vi var jo også noget, så vi kom med der. En dag var vi på besøg på en stor gård, der må have ligget ret langt fra Simlegård. Vi var kørende dertil med Gulling og Snob for landaueren og kusk på sædet. Det blev sent, og det var buldrende mørkt, da vi skulle hjemad. En mand fra gården blev kaldt til for at gå foran med en lygte. Der blev råbt frem og tilbage mellem ham og kusken. Vi var kommet ind på "en forkert markvej". Jeg husker endnu gysen og tankerne. Ud i mørket,

vilde ukendte veje, ulve og hvad ellers. Gulling og Snob måtte være vor redning. Så opfattede jeg ikke mere og vågnede først igen næste morgen i min seng. Jeg følte mig lidt ærgerlig og skamfuld over på den måde at have forladt dramaet. Jeg kunne ikke gøre mig klart, om jeg ikke virkelig havde set ulvene.

Vi børn var nu blevet så store, at vi kunne blive sendt af sted på egen hånd, Aslaug og jeg med Gunnar på halvandet år i legevognen. På en sådan tur til Klemensker digtede Aslaug for at underholde Gunnar en sød, lille sang: "Og så du så det lille lam", som vi sang på hendes melodi. Vi sang om alt, hvad vi mødte på køreturen, og kunne blive ved at føje flere vers til. Far nedskrev ord og melodi, da vi kom hjem. Begrebet "snuse vej" blev opfundet her på Simlegård, da jeg engang skulle beskrive, hvordan Astrid og jeg havde fundet hjem fra Klemensker ad ukendte stier over markerne.

Kolind og Reerslev

Midt på vinteren imellem de to Bornholmssomre, det var 1903, oplevede jeg en vinterrejse til Jylland, Mor og jeg rejste til Kolind i Djursland på besøg hos Moster Hilda og Onkel Dalsgaard. Moster Hilda var min Gudmoder, og hun var for mig et vidunder af frisk munterhed og umiddelbar elskelighed. Jeg anså hende for meget velstående. Hvert år til min fødselsdag sendte hun mig lige så mange blanke tiører, som jeg fyldte år - eller var det endnu flere. Hun fodrede en sparegris med dem. Moster Hilda kørte sin egen gig. Det var lidt svært at klatre op til sædet over de høje hjul, når en urolig hest drejede med det lette køretøj, men var man først kommet vel derop, var det jo herligt at køre og sidde og se på hestens bevægelser, mens den travede.

Onkel Dalsgaard var forstmand og ejede en stor forstlig planteskole. Han var også jæger og fisker, og hjemme i hans stue holdt jeg øje med hans jagthunde, som holdt af at ligge under det tunge bord. En aften, hvor familie og venner hyggede sig selskabeligt sammen i den store dagligstue, blev jeg trukket ind til de voksne. Det var ikke noget for mig. Der var tæt og varmt med

megen tale og latter mellem lamper og lys. Lænestole og tæpper og store planter fyldte op både her og der. Jeg blev trukket hen til onkel Dalsgaard, som var i en gemytlig og højrøstet snak om jagt. Der var dog noget at lytte til. Han talte om jagten i skovene og over store marker. Jeg spurgte betaget, om alt det var hans. Det sagde han nej til, og også til mit spørgsmål, om han da var ansat som jæger. De spørgsmål morede man sig meget over, men jeg gik videre og sagde med forundret, men stigende interesse: "Så er du jo krybskytte". Morskaben blev til et brag af latter. Jeg tav og lukkede mig ind i en skal og tænkte ud fra min femårige forstand og viden "voksne er nu ikke altid så kloge, som de selv tror".

Hjemme på Vinkelvej blev gensynsglæden stor. Far og Aslaug var stolte over at vise, at Gunnar, som nu var lidt over et år, havde lært at gå alene, mens vi havde været i Jylland.

Også Vestsjælland besøgte vi sammen med Far og Mor. I Reerslev boede Morbror Hjalmar og Tante Maren i den hyggelige gamle landsbyskole lige op ad kirken. Morbror Hjalmar var blind, men klarede ikke destomindre lærervirksomheden ved den dygtige Tante Marens hjælp. Han var en stor fortæller og kunne også fortælle om egnen, om skovene og om fugle og planter. Men det blev til flere oplevelser senere.

Ikke langt derfra lå Sønderup, hvor Onkel Gommesen var lærer. Tante Betty var Mors kusine. Også her var det landsby, vi oplevede, med gårde, kirke og skole og gadekær. Det var landsbyskolernes og præstegårdenes liv vi fik en anelse om, set med de smås øjne og yderligere farvet lidt højtidsfuldt af, at det skete ved besøg i påskeugen.

Vinkelvej

På baggrund af sommerens friske og mangfoldige oplevelser på landet, kunne byen ikke stå sig i sammenligningen. Byen rummede dog én ting, som var noget helt for sig i min erfaring og oplevelse, og det var vores eget hjem

på Vinkelvej. Hjemmet var Far og Mor og søskende, og det var herfra, linierne gik ud til omverdenen med dens uoverskuelige og lokkende muligheder.

Vinkelvej havde naturligvis for mig sit særpræg. Det var jo vores vej. Men set mere udefra var den af noget blandet karakter. Vinkelvej havde i årene ved dette århundredes begyndelse for største delen de samme huse, som ligger der endnu på strækningen imellem Ørstedesvej og Bülowvej. Nu hedder den blot ikke Vinkelvej, men Rosenørns Allé. Nu er den et lille stykke af en stor færdselsåre og "udfaldsvej" fra København.

Dengang havde den frederiksbergske vej også lidt færdsel, som gik videre ud til byens vestlige dele, men ind imod byen stoppede vejen op ved Ørstedesvej. På den anden side af Ørstedesvej spærrede navnlig Københavns Ladegårds store terræn. Ad Ørstedesvej måtte man dreje til venstre til Aaboulevarden ved Parcelbroen eller til højre mod Gammel Kongevej for ad disse veje at komme ind til byens midte.

Vi boede på vejens midterstykke på hjørnet af Erik Menvedsvej, hvor der lå ældre fireétagers huse af jævn standard med tre til fire værelses lejligheder med pigekammer, men ingen "moderne bekvemmeligheder", f. eks. heller ikke w. c.. Ved begge ender af vejen var der for nylig opført mere anselige beboelsesejendomme. Imellem disse forskellige bebyggelser fandtes en del gamle vil-
laer, hvis haver undertiden lå skjult bag plankeværker, som syrener og guldrøgn kunne hænge lokkende udover. Vejen var både villavej og gade med høje huse. Den var både stille sidevej og noget af en færdselsvej. Ydre charme havde Vinkelvej vel ikke meget af, men for mig er den et kært sted. Hvor har jeg ikke løbet der og længtes andre steder hen!

Skulle man nogen steder ud i verden, måtte det ske ved at passere jernbanebomme. Den opfattelse blev jeg tidligt indlevet i. Vinkelvej lå lukket inde i en lille trekant af jernbaner. Hovedbanen inde fra byens centrum passerede søerne og delte sig i Vestbanen og Nordbanen, lidt før den nåede os. De to baner dannede derved en vinkel, hvis to ben lidt længere ude var forbundet ved en lille forbindelsesbane, som skar hen over Rolighedsvej, og således lukkedes vi inde med jernbaneoverskæringer og bomme, ligemeget hvor vi vendte os hen.

Vi havde 6 at vælge imellem, så vi blev vant til at vente ved sænkede bomme, medens endeløse lange godstog trak langsomt forbi. Persontogene hastede mod vest og nord ud til det åbne land eller måske endda med rejsende til fjerne, fremmede lande. Vi stod ved bommen på Bülow'svej og vinkede til Far, da han var på vej til Rusland.

Mor var omhyggelig med, at vi små dagligt kom ud på spadsereture enten med hende eller med vores pige. Landbohøjskolens Have var et nærliggende og hyppigt mål. Jeg kan endnu fornøje mig med at gå ned til den lille sø med gitteret, som jeg trykkede næsen imod for at se på ænderne, medens jeg stak støvlerne ind imellem tremmerne. Stenhøjen bag ved og det store piletræ på den lille ø i midten er der stadig. Blomsterne i haven måtte man ikke røre, og man måtte ikke gå ind på græsplænerne. Vi følte, at det var et sted, der var hævet over det almindelige. Men Far kendte flere af dem, som hørte til på Landbohøjskolen. En dag talte han med en af dem, som så gik ind på plænen og plukkede et par blomster til os. Far kunne ordne alt.

Parkerne på Frederiksberg og dæmningerne omkring Søerne var hyppige mål for vore spadsereture. Zoologisk Have fristede meget. Der gik blandt andet elefanterne Chang og Eng. Men det kostede noget at komme derind, så det skete sjældent. En sommer, mens vi var helt små, havde Zoologisk Have besøg af en gruppe kirgisere. De slog telte op og gav opvisning af kampe under høje råb. Det blev anledning til en megét yndet leg hjemme med Far, som siddende på gulvet i døren mellem spisestuen og dagligstuen kastede os omkuld, når vi angreb ham under kirgisernes vilde kampråb, som vi havde lært. Legen fik sit navn derefter. Det hed, at nu skulle vi lege "ho-té".

Andre sider af byen så vi også, men vi følte os nok der som fremmede, der var på besøg. Det gjaldt navnlig det nærliggende Nørrebro's sidegader. Vi havde et par år en sød ung pige derfra, som hed Astrid Darre. Efternavnet var så morsomt, at jeg lagde mærke til det. De piger, vi havde gennem årene, kom alle fra Jylland, så Astrid var en undtagelse. Hendes forældre boede i en lille kælderlejlighed i en af de mørke smågader omkring Griffenfeldts-gade, og der ville hun gerne tage os med hen, når hun skulle gå tur med os.

Det var ikke netop, hvad Mor regnede med, når vi skulle ud for at få frisk luft, men der var vældig hyggeligt hos de rare mennesker nede i de små stuer. Astrid holdt jeg meget af, men hun havde ikke forstand på landbrug, og det havde karlene deres spas med, da hun var med på Bornholm og næste år i Jylland. Astrid gik det forøvrigt godt. Hendes mor vandt en stor sum penge i lotteriet. De flyttede fra kælderen på Nørrebro ud til Hellerup, hvor de fik villa og grammofon. Vi besøgte dem og sad på den høje træveranda ud mod forhaven og drak sodavander, medens grammofonen skrattede musik ud af en stor trag. Astrid blev gift med en velstående forretningsmand i London, og hun har besøgt os siden.

Julestormen 1902 oplevede Aslaug og jeg ved, at vi ligefrem blæste hen ad Åboulevarden, så vores pige Marie, som var ude at spadserere med os, var nær ved ikke at kunne få fat på os igen. På gaderne kom sommetider en flok mørkkledte mænd vandrende i uordentligt geled med koste over skuldrene. Det var ladegårdslemmerne, som gjorde gavn ved at feje gaderne. Deres triste liv og skæbne kom mig ikke ind på livet. Jeg så det udefra og syntes de boede et dejligt sted, som jeg dog også kun kendte udefra og på afstand, nemlig Københavns Ladegård. Den lå med store træer omkring ved Aaboulevarden. Jeg så ofte ned over dens haver og gårdspladser fra Faster Marianes vinduer i en lejlighed i de øverste etager på Jacob Danefærdsvej.

Familien

Faster Mariane drev pensionat sammen med Kristine, der var hendes veninde hjemme fra Vestjylland. Pensionærerne kom også mest derfra, og Far havde boet der, før han blev gift. Faster Mariane var et hovedled i vores forbindelse til Vestjylland. Hos hende boede slægt og venner derovre fra, når de var i København, og hun kendte som få slægten og dens forgreninger både før og nu. Hun var jysk i tale og væsen, men var dog på sin vis også en del af byen. Hvad var København uden mennesker som Faster Mariane og Kristine og deres

mange pensionærer ude fra landet. Der var ingen luksus i Mariane Madsens og Kristine Nielsens pensionat. Forbløffende så længe de vaklende møbler kunne holde, men for vestjyderne var der hjemligt. Mange lærere, embedsmænd og politikere har med taknemlighed tænkt på de år, de boede der.

En af de mange, som kom på kort besøg var min ældste faster, Ane Katrine fra Nørre Vium. Hun var 24 år ældre end Far, som var den yngste. Far fik hende overtalt til at tage med til København. Da færgen stod ud fra Fredericia kiggede hun ind mod skibsbroen og udbrød "æ land skrijer fræ wos". Hun stod for mig som en meget gammel kone, men har dog kun været et par og treds. Jeg har altid været ked af, at jeg ikke i mine drengeår lærte den meget karakterprægede familie i Nørre Vium rigtigt at kende.

Også Vesterbros sidegader gjorde jeg bekendtskab med. Det skete sammen med Ejvind, der som halvandetår ældre fætter var anfører i mange foretagender både dengang og senere. Da vi var helt små, boltrede vi os dog mest inden for hjemmenes rammer, men det kunne også blive til en hel del.

Ejvinds far, Onkel Holm, politiker og højskolemand, drev sammen med Moster Gudrun det store højskolehjem i Helgolandsgade. Her havde også Københavns Højskoleforening, som Harald Holm var grundlægger af og formand for, sine lokaler. Far og Mor var som de fleste af Mors store, højskoleprægede familie trofaste medlemmer der. De skulle til onsdagsmøderne, og det skulle vores piger helst også. Derfor kom der et system med anbringelsen af de mindre børn, således at Ejvind, der var den yngste i en stor flok, hveranden onsdag var på Vinkelvej hos os og vi hveranden onsdag i Helgolandsgade.

Vi havde mange gavtyvestreger for med de gode venstrefolketingsmænd og andre pensionærer. Ejvind og jeg fik til opgave at fordele sæbe på værelserne, og hos dem, vi mente ikke at kunne lide, lagde vi "tjæresæbe". Den lugtede ilde, fandt vi, men rensede godt. Jeg blev engang indfanget af en pensionær, i hvis kaffe vi havde kommet salt. Uheldene ramte som regel mig. Han førte mig i fuldstændig og uhyggelig tavshed op ad alle trapperne til sit værelse i øverste etage. Jeg ventede mig noget nær min sidste time. Han tog mig op på sit knæ, trak skrivebordsskuffen ud, gav mig en hel plade chokolade og puffede mig ud

ad døren. Jeg var himmelfalden. Jeg gumlede både på chokoladen og på erfaringen.

Jeg var også den uheldige, når vi flygtede fra grønthandlere eller store drenge, som vi havde udfordret. Jeg var hverken hurtig nok eller tilstrækkelig lokalt kendt med kældergange, baggårde og plankeværker. Så jeg lærte tidligt, at man må kunne tage knubsene, hvis man vil være med i legen.

Ejvind var foran i alt, og det foldede sig endnu mere ud, da vi vel var omkring den første skolealder. Han vidste, at der var blevet åbnet en butik på Værnedamsvej, hvor man kunne købe iskager, noget for mig endnu ganske ukendt. Ejvind havde en femøre. Med den gav vi os afsted, og Ejvind fik iskagen over disken. Men pludselig tog pokker ved ham. Han røg ud ad døren og forsvandt ned ad Værnedamsvej. Jeg fulgte efter helt forvirret, det bedste mine ben ville bære mig. Iskagemanden indhentede mig netop på hjørnet af Gammel Kongevej, og der fik jeg et par på kassen. Lidt længere henne stod Ejvind i en port og spiste iskagen. Han var faktisk uskyldig og havde ikke haft andet valg. Femøren var af en eller anden grund væk, da han skulle finde den frem fra bukselommen.

Da Ejvind og jeg var store nok, drev vi den sport, at løbe med trillebånd fra Vinkelvej til Helgolandsgade uden stop, og kun pinden måtte røre trillebåndet. Det gik uden større vanskelighed både over Gammel Kongevej og Vesterbrogade. Det var dengang! Linie 8, som kørte ad Ørstedsvej og Niels Ebbensensvej, havde døren lukket ud til forperronen. Konduktøren billetterede gennem en lille lem. Men små drenge, hvis hårtop ikke nødvendigvis nåede ruden, især hvis man gik lidt ned i knæene, kunne helt undgå konduktørens opmærksomhed. Lidt følelse af uorden rørte sig dog i mig ved den gratis kørsel. Det var derimod helt i orden, da Ejvind vidste, at en biograf i en kælder på Frederiksberg Runddel, som reklame solgte billetter for halv pris, d. v. s. fem øre, hvis jeg husker ret. Vi så på de rædsomt hoppende billeder noget med Fandens Oldemor og guldpenge, der raslede ud af tønner og gjorde en mængde mennesker tossede.

Det var dog ikke første gang, jeg oplevede en biograf. Morbror Svend, stor

højesteretssagfører og senere minister, var en mand, der formåede meget, og han var en stor børneven. Ham kunne jeg takke for flere førstegangsoplevelser, det gjaldt biograf, Panoptikon, automobilroske og telefon. Han tog os med i Tivoli, og han førte an i ordsprogslegen med uniform og trekantet hat, når familien samledes i deres store lejlighed, først i Klareboderne og senere i Vester voldgade. Ved julefesterne i Københavns Valgmenighed førte Morbror Svend an i legene, og han var lige gribende enten som "den rige fugl kommer susende" eller som "den fattige fugl kommer hinkende".

Jeg var kun en lille knægt, da Far havde mig med ind i folketinget i Fredericiagade en dag, hvor Morbror Svend holdt en vigtig tale. Hvad der blev sagt, forstod jeg ikke noget af, men jeg oplevede situationen stærkt. Jeg opfattede rummet som mørkt og alvorligt og mændene ligesådan. Jeg kunne forstå, at det var her, man bestemte over Danmark. Kun een ting undrede mig. Hvorfor var det ikke Far, som stod for det hele? Ingen mand var da klogere og bedre end Far.

Jeg har også nogle gange i korte perioder boet hos Morbror Svend og Tante Louise i Vester voldgade. Deres lejlighed var en af de store og fornemme med standsmæssige stuer ud mod gaden og en lang korridor fra spisestuen forbi soveværelserne ned til køkkenafdelingen og pigeværelserne i den anden ende.

Jeg delte værelse med Halfdan. Hvad havde han ikke af herligheder? Dukke-teater, dampmaskine, skøjter til kunstløb og til hurtigløb og mange andre sager af bedste slags. Det gik smukt til. Tante Louise, som var Mors kusine og datter af godsinspektør Ravnsø fra Gram, var altid stilfuld og værdig, men også altid på den venligste måde. Erik og Halfdan gik i danseskole på St. Annæ-plads. Jeg fulgte med Halfdan til afdansningsbal og sad og så på med megen betagelse. Tænk at kunne gå hen og bukke for en yndig pige i fin balkjole og danse ud med hende som den naturligste sag af verden! Halfdans voksne søstre var smukke og fjerne. Tove var den yngste og vel derfor den, jeg syntes kom mig nærmest.

Et par gange har jeg i disse meget tidlige år været med i rigtigt teater: "Jorden rundt i 80 dage" gik på Sønderbros Teater. Årstallet ved jeg ikke.

Jeg opfattede det, jeg så, som rystende virkelighed. Det værste var vore venners hjælpeløshed under indianernes overfald. Et lille tog kom kørende i det fjerne ude på prærien. Så rullede det i fuld størrelse ind på scenen foran os, og der kom indianerne snigende. De koblede lokomotivet fra, så det, uden at føreren vidste, hvad der skete, kørte bort og lod vore venner alene tilbage, hjælpeløst udsat for de vilde's angreb. I min erindring står aftegnet, at jeg i fjorten dage derefter ikke kunne falde i søvn om aftenen. Mor måtte aften efter aften forklare mig, at det jeg havde set, var skuespillere, som bagefter havde taget deres eget tøj på og var gået hjem til deres koner og børn, og ingen var kommet noget til.

Gribende var også stykket om Sønderjylland, som jeg så sammen med. Moster Gudrun og Ejvind. Dets navn vil være gættværk for mig nu, men 'Slesvig, Slesvig omstridte land' har det sunget i mig lige siden. Vi sad på en plads, hvor der var gelænder foran os med rødt fløjl.

I Højskoleforeningen kom vi til dilletantkomedierne. Der kendte jeg skuespillerne, og der var jeg med på, at dette var leg. Far var en af de store aktører, især husker jeg ham som den uheldige Mads i "Kærlighed uden strømper". Mine store kusiner spillede med, og hvor var de morsomme og dejlige i de mange syngespil. Andre aftener var det Far og Johannes Winther, der sang Gluntarne.

Somme tider kom vi i "Asylet" i Istedgade, vel især, når noget var lavet for børn. Far havde noget med det at gøre med møder og oplysende foredrag "for arbejdere", og han virkede også med det, jeg husker som "Understøttelsesforeningen". Istedgade taget som socialt begreb var mig ikke fremmed, men jeg kan dog heller ikke sige, at jeg kom livet der på nært hold. Jeg var der trods alt kun på besøg og oplevede den raske leg i baggårdene.

På Ørstedesvej nær Aaboulevarden, altså ikke langt fra os, boede Morfar, Sofus Høgsbro, venstrepolitikerens, i mange år folketingets formand. Det var i de hårde år under kampene om forfatningen og folketingets indflydelse. Han var på alle måder, den store families højt respekterede overhoved, og det havde jeg en stærk følelse af. Han døde i januar 1902. Jeg var da kun fire år, men jeg

husker ham dog. Morfar havde ikke særlig sans for at tage sig af småbørn, har man altid fortalt, og tid til det havde han da slet ikke. Men det hændte en dag, at der ikke var nogen til at holde øje med mig. Moster Ingeborg, den rare, moderlige, ligevægtige Moster Ingeborg, som førte hus for ham efter Mormors død, har været optaget, og jeg blev anbragt inde hos Morfar i hans arbejdsværelse. Han gav mig papir og blyant og satte mig med det ved en kurvestol, hvor jeg tegnede og prikkede huller i papiret. Jeg syntes, han var vældig god mod mig, og jeg var stille som en mus, mens han alvorligt arbejdede ved skrivebordet ved vinduet.

Morfars begravelse var en begivenhed. Vi kørte fra Vinkelvej til Valgmønsterskirken i hestedroske. Jeg stod ved vogn døren og kiggede ud. Da vognen svingede omkring hjørnet ved Ørstedsvej, sprang døren op. Jeg faldt ud og fik mit pæne tøj aldeles griset til i sølet. Far sprang ud efter mig og måtte bringe mig op i lejligheden på Ørstedsvej og få mig gjort pæn igen. Han og jeg kom derfor for sent til kirken. Den var fyldt af mennesker, alt var smukt og højtideligt. Jeg forstod, at det var til Morfars hæder, men der måtte være hændt Aslaug noget. Jeg spurgte Mor: "Hvad græder Aslaug for?".

Mor fortalte ofte om sit barndomshjem med den store flok af søskende, der var ni piger og tre drenge. De ældste var født i Sønderjylland, medens Morfar var forstander på Rødding Højskole, Danmarks første folkehøjskole. De yngste, hvoriblandt Mor, var født på Vesterfælledvej på Vesterbro, efter at Morfar som folketingsmand og ledende politiker havde valgt at flytte med familien til København. Pæne borgerfamilier i nabolaget advarede deres børn mod at lege med Høgsbros børn. Sådant en mand, der førte an i at forrykke magtens placering i samfundet, bort fra det solide og velkendte.

De 12 søskende kom med deres egne hjem til at danne en stor familiekreds, som livet igennem holdt nær sammen. Ens var de ikke, men de var alle bundet til barndomshjemmet, med dets stærke følelse af fællesskab og dets udadvendte interesser i politik, samfundsudvikling og højskolebevægelse i Grundtvigs ånd. Hjemmets vennekreds var stor. Blandt det, som gjorde indtryk på mig, var f. eks. at en mand som Bjørnstjerne Bjørnson var Morfars gode ven og på man-

ge måder kampfælle. Kredsen omkring Grundtvig og hans hjem og menigheden i Vartov var de omgivelser, hvori Mor var vokset op.

Af de 12 søskende blev de 11 gift, og flokken af børnebørn, fætre og kusiner, nåede op på mere end 50, som kendte hinanden og stadig holdt sammen som én familie. Den 23. maj var Mormors fødselsdag. Medens hun levede, var det en fast skik, at familien fejrede dagen med en stor tur til Søndermarken. Traditionen fortsatte også efter hendes død, og i mine tidlige drengeår var vi en vældig flok af børn og børnebørn i alle aldre, som på denne dag festede og legede i Søndermarken.

For en lille knægt er den kreds, han vokser op i, en tilværelsens selvfølge- lighed, og hvad han selv overtager derfra, kan ikke være ham bevidst. Vi fik dog en fornemmelse af, hvad der optog sindene. Medens Fars slægt var bønder med nogen deltagelse i politik, højskolebevægelse og anden skolevirksomhed, så var Mors slægt præget af boglig uddannelse gennem mange generationer og med aner, der skulle findes i præste- og købmandsslægter eller noget længere tilbage både blandt bønder og blandt dem, der sad inde med landets store gårde og med indflydelse i samfundet. Der kunne fortælles om forfædre både fra Danmark og nabolandene, især fra Norge. Andre linier kunne følges over hertugdømmerne længere ned syd på.

Mors søskende med ægtefæller dækkede til sammen et stort virkeområde som præster og lærere, i politik, jura, lægegering og videnskab og militær ikke at forglemme. Vi havde noget af hvert. Om det så var, når der behøvedes en jordemoder, var vi også der selvforsynende. Moster Hilda var en pioner. Hun var den første ugifte kvinde, der fik uddannelse som jordemoder. Familiens medlemmer kunne findes ude på landet i præstegårde og i landsbyskoler, hvor vi børn havde glæde af at kunne komme på feriebesøg, men de fleste boede dog i København. Her levede de i et miljø præget af højskoletanke og venstrepolitik, med andre ord noget forskelligt fra, hvad der ellers var de fremherskende kulturelle miljøer i København.

Valgmenighedskirken på Forhåbningsholmsallé var et af de smukke steder vi kom, smukt både for følelsen og for øjet. En begivenhed var det, da kirken

fik sin nye, store altertavle. Under hele gudstjenesten kunne jeg sidde og være glad for at se på Niels Skovgaards farverige og livfuldt fortællende billede af dåben i floden, der i et spil af lys strømmer ned over stenene. Vi havde vores plads oppe ved siden af orgelet, og jeg holdt af at høre Fars stemme være med til at bære salmesangen, især sammen med en mandsstemme til. Jeg mener, at jeg i den forbindelse mindes det klangfulde navn "stenhuggermester Scheller".

Pastor Jungersens prædiken fulgte jeg ikke med i, men Far sagde, at det var forstandig tale, og han var kritisk. Efter gudstjenesten hilste man ude på kirkepladsen på familie og venner. Mange navne fra kunstens verden var med til at sætte præg på den gode grundtvigske kreds, Joakim og Niels Skovgaard, Larsen Stevns, Constantin Hansens, Ludvig Finds og Svend Rønnes store familier. Deres billeder så jeg især i det smukke hjem hos det elskelige par Jessen-Hansens (kemikeren). Der var en lys og varm tone over valgmenigheden og dens kirkeplads, en rigtig søndagstone. Det gode var, til trods for alt det slemme i verden, dog det stærkeste, og vi ville være med på det godes side. At vi var det, var jeg da ikke i tvivl om.

Hjemme på Vinkelvej

Mine egne tanker kunne dog nok så vel komme frem uden at være sat igang af nogen udefra. På trappestenen ved gadedøren til Vinkelvej 14 - jeg har altså højst været fire år - sad jeg og ræsonnerede over, hvad jeg egentlig selv var. Hvis jeg nu stod derude på vejen hvor hestene for ølvognen kom i rask trav, så ville jeg springe væk, men var det så egentlig mig, der ville det? Eller var det bare noget, der skete med mig? Var hestene eller ølkusken mere end mig, der virkelig var til? Det var svært at forstå, men noget måtte da gå op for mig, ligesom, når man om morgenen bliver rigtig vågen. Kunne al ting da ikke blot stå stille et enkelt øjeblik? Og hvad med de store grå huse, som bare stod der og ingenting foretog sig? Var de egentlig noget selv, eller var det nu bare mig, som ved at sidde og se fik dem til at være noget? Hvad

er det så, som helt virkeligt er til? Som af sig selv vil noget? Jeg er lille. De voksne ved det vel. Spørgsmålet blev stående ubesvaret. Når det dukkede op, mindede det mig altid om trappesten og ølvogne på Vinkelvej.

I hjemmet, Vinkelvej 14, havde vi en lille verden for os selv. Far var initiativet, Mor omsorgen. Far var munter, klog og vidende, Mor var inderlig, følsom og forstående, ofte alvorlig, men hun kunne rigtig nok også lege og fortælle med fantasi og spøg. For os var de to en helhed i deres fællesskab om hjemliv og børn. Dagliglivets former såvel som skikke ved højtider og familiens festdage var dog utvivlsomt dem, som Mor førte med sig fra sit barndomshjem, overtaget fra Mormor og fra Oldemor og fra mødre længere tilbage. Hjertervarmt og muntert dansk præstegårdsliv afspejlede sig i livsformerne i den lille lejlighed på Frederiksberg. Et levende indtryk af tidligere slægtleds liv fik vi især gennem de erindringer, der var blevet fortalt af Oldemor, født Sofie Brøndsted. Traditioner fra Fars hjem var enkle.

Gunnar blev født, da jeg var fire år. Der var stort postyr den aften for at gøre alt parat til at modtage ham. Hen på natten kom de ind i børneværelset og vækkede Aslaug og mig. Vi havde fået en lille bror, og nu måtte vi komme ind og se ham. Aslaug sprang henrykt ud af sengen, men jeg vendte mig om på den anden side og sagde: "Ham kan jeg se i morgen". Vi var nu en familie på fem. Vi havde altid en pige, og en tid en slags pensionær. Det var fætter Frederik Bendtsen fra Bølling, som læste til student og altid var flittig og alvorlig.

Vores lejlighed lå på 3. sal. Vi legede mest i spisestuen med vinduet mod øst ud mod Erik Menvedsvej. Jeg syntes, jeg havde en rigdom af legetøj. Fra før jeg kan huske, havde jeg fået min trofaste hest Lisemor og min dukkekammerat Hansemand. Fra Spangsgård stammede Nils Petter, som var af tøj og havde tophue. Efter sommeren på Simlegård blev et par smukke, brune heste kaldt Nora og Blis. En lille pæn hest med sadel hed Blakkemand. Jeg havde dyr, papsoldater og glansbilleder. Men meget af det bedste legetøj lavede Mor til os. Vi havde fortrinlige vogne, som hun satte sammen af cigarkasser og trådruller. Nu leger vores børnebørn med dem. Til Gunnar lavede Mor

en nisse, den var lige så stor som ham selv, og hed Nis. Mor sagde, vi skulle være gode mod Nis, hun havde "lagt en tanke ind i ham". At Mor var i stand til det, tog jeg meget gerne som virkelighed, om end det var noget mystisk. Mor sang de følsomme sange for os. Jeg glædede hende, forstod jeg, da jeg en søndag, medens Far havde Aslaug med i kirke, og Mor måtte blive hjemme, stod op på den lille grønne puf og prædikede for hende og sang salmer af egen tilvirkning.

Når Ejvind var der, måtte Mor udlåne det grønne tæppe fra puffen. En af os sad på tæppet, mens de andre tog i hjørnerne og kørte rundt til "alverden går omkring i en grøn kasseking, i en grøn kasseking går alverden omkring". Ordene var morsomme og passede godt med et eller andet, ligesom salmerne nu og da kunne gøre det. Hos Far kunne vi få mange gode ting, især var han forsynet med farveblyanter, og vi fik de brede papirstrimler, som han klippede fra kanterne på sine målebordsblade. Vi tegnede meget. Og Far havde billedbøger med hjem til os fra fremmede lande. Kærest af alle var de svenske, især Elsa Beskows med "Mors lilla Olle i skogen går" og "Världen er så stor, så stor, Lasse, Lasse liten". "Barnen på Solbacka", fik jeg på min tre års fødselsdag. De to gamle frøkener Nees, som boede inde ved siden af holdt vi meget af, og de af os. Jeg har en lille skindpung, som jeg fik af dem, da jeg var nået så vidt, at jeg havde fået bukselomme.

På min fem års fødselsdag i oktober 1902 flyttede vi lige over på den modsatte side til Vinkelvej nr. 23, også på 3. sal. En af familiens store begivenheder fandt sted der. Det var festen, da Far i begyndelsen af 1904 var blevet statsgeolog. Aslaug og jeg fik lov til at se det dækkede bord med blomster og vinglas, før vi blev sendt i seng. Kort efter var Far og Mor sammen på en rejse i Tyskland. Far havde fået stipendium til en stor studierejse, og Mor var med et par uger. Det førte til megen fortælling for os om Hildesheim. Wartburg og Sachsisk Schweitz og vore vægge blev prydet med billeder fra museerne i Dresden og Berlin.

En februardag i 1903 står alene for sig selv blandt alle barndommens indtryk, en oplevelse af hjælpeløs sorg. Det var ved Onkel Holms død. Far og

Mor havde været i hjemmet i Helgolandsgade til sent. Ejvind og Eli som de yngste af børnene overnattede hos os. Om morgenen kom Far og Mor ind og lagde en dæmper på legen og fortalte de to, at deres far var død. Ejvind som den nært jævnaldrende, kom fra den tid til at høre endnu mere sammen med os og med både Far og Mor.

Nogen stor forskel i tilværelsen betød flytningen til nr. 23 ikke. Nyt var det dog, at vi kunne se til den anden side over til Fuglevangsvej og kommuneskolen der. Det var underholdende, men også noget fremmedartet, at se på drengene i skolegården, hvor det ofte gik hårdt til. Træsko og blå bluser gav tramp og kulør til det raske liv.

Vi løb nu efterhånden mere på egen hånd og kom lidt længere omkring i den daglige leg. En særlig tiltrækning havde en træbygning, som blev opført tæt ved vores hus, og hvor idrætsmænd trænede med spring og brydning og meget andet. Vi kunne godt gå derind og se på. Særligt spændende var det, at den berømte verdensmester, bryderen Bech-Olsen kom der. Ham stod der stor respekt om. Vores pige Astrid kendte ham personligt, og det var jeg meget stolt af.

Husværten, som ejede den husrække, hvor vi boede, var i vore øjne en arg fjende. Vi flygtede væk fra gårdene, når vi så hans strenge, mørke skikkelse nærme sig. Vi måtte ikke gynges i hans tørresnore, og vi måtte ikke pryde hans husmure med vore lerfigurer og ikke lege skjul i de lange, mørke kældergange. Det uhyggelige var vel, at han kunne overraske os, når vi troede os på vore egne enemærker.

Vi var mindre rædde for den store politibetjent, der patruljerede på vejen, skønt hans ydre kunne synes frygtindgydende nok med hjelm og overskæg, der strittede udad som hugtænder. Med kommandostemme forbød han os at lave glidebaner i sneen eller med vore koste at lave labyrinter i sommerens tykke støv. Forskellen fra værten var nok den, at betjenten kunne vi opdage i tide både første og anden og tredje gang. Han kunne ikke afskære vor flugt og kunne ikke forhindre os i at tage fat igen, når han var ude af syne. Onkel Christian, som var læge, havde forøvrigt også advaret Mor imod vores leg med kostene

i vejens støv. "Det er fuldt af bakterier", sagde han. Det tog jeg som et nummer, han lavede for at gøre os bange. Vi blev jo bare snavsede.

Den gemytlige og rare bagerjomfru holdt til lidt henne ad vejen. Fra de helt små år opfattede jeg vagt en samhörighed mellem det, at hendes butik rummede de mest attråede gode sager som bolcher især, og så det, at den var løftet over gadens niveau. For små ben var det en opgave at forcere de tre trappe-trin, så man kunne få døren skubbet op og høre det forjættende klingeling af butiksklokken.

I en kælderbutik i vort eget hus var der skomagerværksted. Skomageren holdt vi os gode venner med, for han forsynede os med noget af gadens aller bedste legetøj, nemlig de brugte skosværtæsker. Med et langt stykke seglgarn til et hul i æskens eller lågets midte blev den til et hjul, der kunne løbes om kap med hen ad de lange fortove.

En drilagtig, men spændende og morsom leg var det at få fat i en gammel kasseret pung, anbringe den midt på det brede fortov og sig selv skjult i kældernedgangen. Med en tynd snor ud til pungen sad man og lurede på det øjeblik, når en pæn herre eller dame kom forbi og bukkede sig ned for at få at se pungen springe væk mellem fingrene på dem. Det var klogest at have en åben flugtvej bag sig.

Til gadens oplevelser hørte også rigsdagsvalgene. Der blev sat plakater op, og folk strømmede til vælgermøde og afstemning i Landbohøjskolens ridehus. Her var professor Ellinger opstillet som højremand. Far stemte jo på Venstre og var forøvrigt med, da man dannede Det radikale Venstre. Min tidligste politiske aktivitet foregik på Bülowvej og gik ud på med en pind at kradsse plakater itu, som bar opfordringen: "Stem på Ellinger". Jeg kunne lige nå derop. Jeg har siden fortalt ham historien, da jeg var blevet ansat ved Landbohøjskolen under ham som direktør.

Livet på gader og veje bød ikke på muligheder nok. Hvor ville jeg ikke gerne have haft en have eller have en hund. Jeg var forlibt i de dejlige hunde hos Onkel Dalsgaard, og Far syntes det var rosværdigt, at jeg vidste så meget om hunderacer. Han gav mig en lille bog i grønt bind: Nancy Madsen:

Racehunde. Jeg var endnu ikke begyndt at gå i skole, og det var min første bog udenfor børnebøgerne. Men så kom jeg i skole.

Moster Ragnhilds Skole

Moster Ragnhilds Skole – jeg har aldrig brugt andet navn på den. Det lyder meget familiært, men det var skam en rigtig skole med klasser helt op til præliminæreksamen. Det første lille hold, der blev dimitteret, var mest mine ældre kusiner, og de var så dygtige, at der gik ry af den lille skole. Snart efter blev de lærerinder ved skolen, og sammen med nogle jævnaldrende var de så gode til det, at det slet ikke kunne være bedre. De kunne fortælle, så man glemte alle bekymringer over staving og skrivning og andre besværlige ting, man kunne blive presset med.

Moster Ragnhild, som var den yngste af mine mostre, var skolens bestyrerinde og gav tonen an over det hele, kærligt og myndigt. Hun var selv en fortæller af rang. Hun ledede sin skole til 1907. Hun var da blevet gift med lægen Christian Frimodt-Møller, og sammen rejste de som missionærer til Indien, hvor han blev den store pioner i tuberkulosebekæmpelsen.

Skolen var næsten helt en pigeskole, og den havde i dens senere år vel omkring 70 elever. Adskillige af dem kom fra Høgsbrofamilien og vennekredsen deromkring. Deriblandt også nogle drenge, og jeg var en af dem. I min klasse var jeg, bortset fra et enkelt år, ene dreng. Jeg kunne derfor hævde mig som den stærkeste, når andre ved deres stridbarhed tvang mig til det. Førernykker fik jeg dog ikke af den grund. Jeg ville hellere have det fornøjeligt.

Jeg var endnu kun fem år, da jeg begyndte skolegangen efter sommerferien 1903, efter at vi var kommet hjem fra Bornholm. I klassen over mig gik Ejvind og Aslaug, og deres dygtighed så jeg op til. Stedet var ikke fremmed for mig. Skolen havde sine lokaler i et par lejligheder på Ørstedsvej nr. 68. Moster Ragnhild boede sammen med Moster Ingeborg, den ældste af mine mostre og den eneste ugifte, i en lejlighed ovenover, der hvor Morfar også havde boet.

Vi fik en vidnesbyrdbog med hjem hvert halve år. Jeg kan ikke dy mig for at give et lille udpluk af den.

Maj 1904.

Regning: Meget flink.

Geografi: Aksel er meget interesseret og husker godt.

Dansk: Aksel læser flinkt, og er meget interesseret i Læsningen, til Afskrivningen er han derimod ikke altid flittig.

Bibelhistorie: Aksel er meget opmærksom første Gang han hører noget nyt, men somme Tider falder han helt i Staver og sidder i sine egne Tanker, hvoraf det er vanskeligt at rive ham ud, men når han rigtig har hørt efter og tager sig sammen, kan han fortælle så pænt, hvad han har hørt.

Strikning: Aksel strikker dårligt, og er meget urolig i Timerne.

Dermed var melodien anslået for de omtrent fire år jeg gik i skole der.

November 1904 sluttede vidnesbyrdet med Moster Ragnhilds følgende sammenfatning: "Aksel var ligesom falden noget til Ro inden Sommerferien, men efter den er det blevet helt galt igen, så at vi stadig må rette på ham, og så kan han oven i købet somme Tider komme med et lidt rask Svar. Vi ved alle sammen hvor god en Dreng Aksel kan være, derfor glæder vi os til rigtig at faa ham saadan igen". Jeg holdt ubeskriveligt meget af Moster Ragnhild. Jeg ser hende ved morgensangen, når hun sang for til "Som forårssolen morgenrød", eller "Alt, hvad som fuglevinger fik". Livet var lyst og skønt. Bedrøvelighederne var kun små skyer, der hurtigt drev forbi.

Jeg var glad for at gå i skole, ivrigt optaget af alt det, der kunne blive levende fortælling. Men jeg var nok alt for glad, glad i skolegården og også glad for den underholdning, som jeg selv tilvejebragte i de timer, som ikke i sig selv indbød til det. Vidnesbyrden sagde en del om livlig interesse og lærenemhed, men det negative fyldte og slog mere: Urolig, uopmærksom og forstyrrende og manglende stadighed.

Om håndarbejde lød det: "Aksel er meget flink til Syning, med Strikning gaar det meget langsomt". Den støvklud, jeg længe havde i arbejde var ved at få

årringe, afsat fra mine sorte fingre. Så blev jeg fornuftigvis i de timer flyttet ind i en øvre klasse, hvor man havde verdenshistorie, og der hørte jeg om cimberne og teutonerne, som på deres skjolde rutschede ned ad Alperne. På de vilkår kunne jeg godt selv tie stille. Senere ændrede man for drengenes vedkommende håndarbejde til børstenbinderi og andet. Det tjente Ejvind og jeg oven i købet penge ved, ved salg til private.

Om gymnastik hed det: "Aksel gør lidt for meget Halløj i Timerne og er meget langsom --". Den samme karakteristik en anden gang ledsages af "men jeg tror ofte det skyldes hans stadig altfor megen Optagen af de andre. Hans Kræfter er jo gode, men ofte er han langt bag efter de andre, ja til Tider slet ikke med". Jeg var på det tidspunkt syv år og meget forelsket. Den sødeste af alle hed Inger. Hun var smuk som en hest. Hun havde rejsning, det brune hår faldt løst ned over nakken, og røde sløjfer rakte deres snipper dristigt opad som hestens spidse ører, I gymnastiksalen gik hun i rækken som nummer et. Jeg kom sidst som nummer sjok. Men somme tider gik vi alle i kreds med hinanden i hånden, og med min ellers beskedne placering blev det nu mig, der skulle slutte ringen og holde nummer et, Inger, i hånden. Jeg var lykkelig og følte mig ophøjet til at være en bedre gymnast.

Vi var til fødselsdag på Johnstrups Allé hos en klassekammerat. Ude i den halvmørke entré sad jeg for mig selv og red vældigt på en gyngest. Inger kom til og ville være med. Hun kom op at sidde foran mig. Vi gyngede og sad tæt sammen. Hendes brune hår havde jeg lige op i næsen. Hun ville blive ved, og rummet fyldtes med mærkværdig og uforklarlig anelse. Efter den dag lærte jeg mig at flyve. Når alle var kommet i seng, og der var stilhed over byen, gled jeg ud ad vinduet, ud i mørket og hen over byens tage til hjørnet af Falkonérallé og Rolfsvej. Der boede Inger, og der stod heldigvis et vindue åbent. Hun havde større søskende og de skulle ikke vågne. Det var mørkt, men jeg kendte Inger på duften af hendes hår, og det var hende og mig, der hørte sammen. Alle de andre var uden for vores verden.

Maj 1905 lød slutningen af mit vidnesbyrd "Aksels Opførsel er endnu ikke blevet helt god, han er ofte urolig og virker derved forstyrrende på Kamme-

raterne. Han bliver hurtigt bedrøvet over en Irettesættelse, men er meget hurtigt ovre den igen".

Jeg var ikke nogen hårdnakket forbryder. Jeg græd oprigtigt, når jeg blev sendt op i lejligheden til Moster Ragnhild og hun søgte at lede mig på bedre veje. Jeg ville virkelig ikke bedrøve hverken hende eller mine rare lærerinder. Jeg så bare i den givne situation aldrig nogen udvej til det bedre, som lå indenfor min rækkevidde, og nogen gange følte jeg mig ude i det helt gådefulde.

Frk. Mørck, som var en undtagelse ved at være en ældre lærerinde, førte vores klasse op fra skolegården op ad køkkentrappen. Jeg var forrest i det hastige løb, og glad, højt syngende sad jeg på det næste trappetrin, da Frk. Mørck nåede derop rød i hovedet af vrede: "Vil du forskåne mine øren" råbte hun med sin lidt spidse stemme. Jeg kendte ikke det sjældne ord, det kunne måske være noget med at skære, så jeg svarede sagtmødt og imødekommende: "Nej". Så var ordren: "Op til Frk. Høgsbro". Og jeg græd og lovede som så mange gange før Moster Ragnhild, at jeg ville blive en god dreng. Mange år efter kom jeg igen ud for det sære ord og forstod det. Det lettede, så var vi vel alle undskyldt.

En mildere straffeforanstaltning var at blive sat uden for døren. Den ramte mig ofte. I geografi nævntes halvøen Cumberland. Med mindelse fra en avisoverskrift kom jeg til at sige højt: "Hertugen af Cumberland" med tydelig dansk udtale. Så ud ad døren med mig. Frk. Mørck fortalte om Valdemar Atterdag: "Han var en meget stor konge". "Var han lige så stor som kakkelovnen?" spurgte jeg med tilsyneladende uskyldighed. Min morsomhed skaffede mig omgående ud på gangen. Mest kedeligt var det, hvis Moster Ragnhild kom forbi og igen skulle blive bedrøvet. Men der fandt jeg på råd. I gangen hang overtøjet, og jeg var ikke større, end at jeg bag ved frakkerne kunne hænge i en knage og løfte benene. Så var jeg væk.

Lussinger og andre voldsmetoder kendtes ikke. Man talte til vort bedre jeg. I nogen grad kunne forældrene indblandes. Det skete i megen alvor gennem vidnesbyrdbogen, men det kunne også ekstraordinært ske ved en klage, en anmærkning, sendt hjem. Det gik for sig på den måde, at en alvorlig forseelse medførte, at ens navn blev skrevet i et øverste hjørne på tavlen med en streg

ud for. Fornyet forseelse medførte endnu en streg. Ved antallet af fem streger fulgte anmærkningen. Jeg har i min klasse kun set systemet i funktion overfor én, og det var mig. Jeg var nået til fire streger, og der blev vi stående. Skæbnen kunne ikke beslutte sig for den næste. De skiftende ordensdukse måtte vaske tavle uden om det fredede, men truende felt. Så blev jeg ordensduks. Jeg vaskede og havde hverken plan eller hensigt, men væk kom navn og streger, og tavlen stod så ren og pæn, som den ikke længe havde været. Jeg følte min raske handling effektiv og velgørende overfor alle implicerede. En venlig skæbne må for en gangs skyld have været på min side. Jeg hørte aldrig et ord til sagen.

Skolen var pædagogisk godt med. I fjerde klasse havde vi engelsk. "Når Aksel er forberedt, er han rigtig flink", skrev Karen Bagge. Jeg husker ikke noget om forberedelse, men derimod at vi i timen spillede billedlotteri, og så gik det udelukkende på engelsk. Karen Bagge blev senere landskendt pædagog, forstanderinde for Zahles Seminariskole.

Efter vidnesbyrdene gik det frem i viden, men tilbage i opførsel. "Aksel var en stiltfærdig og tænksof elev - - -", skrev Frk. Mørck. Tålmodigheden var stærkt for nedadgående. Jeg var vel også blevet mere hanekylling. Et par af mine kusiner i lærerstaben havde ingen vanskeligheder med mig, men det allersidste vidnesbyrd fra Moster Ragnhild, inden hun lukkede sin skole ved afrejsen til Indien, var for mit vedkommende nok så bedrøveligt: "Det er desværre ikke blevet bedre med Aksels Opførsel i den senere Tid. Der er kommet noget frem i Aksel, der skygger for det gode og alvorlige i hans Natur, som vi alle holder saa meget af hos ham". Jeg var ni år.

Jeg fik nu ingen mindreværdsfølelse af den grund, og heller ikke Far og Mor tog det tragisk. De kendte jo også noget til knægten, og mente at han nok ville passe bedre i en anden skole, noget mere drengespræget. Bedrøveligheden gik i glemmebogen. "Og det kan jeg sige jer: Ingen af jer har nogen sinde gjort mig sorg", sagde Moster Ragnhild 40 år senere i en tale til sine gamle skolebørn, da hun var vendt hjem fra Indien. Men noget andet står altså at læse i vidnesbyrdbogen.

Skolegangen lukkede op for meget eller måske rettere fjøede meget til det, det blev fortalt og talt om hjemme: Danmarks historie, verdenshistorie og fremmede lande. Men skrivning og stavning havde jeg ikke fjerneste interesse for. Hvem skulle jeg meddele mig til ved den slags, andre end lærerinder, der alligevel ikke kunne tilfredsstilles. Engang, da jeg måtte skrive en stil om på grund af alt for mange fejl, gentog dette sig et par gange, og den samme stil blev hver gang værre. Jeg fik den så med i sommerferien til ny bearbejdelse. Da jeg kom med den igen, var den ulæselig både for mig selv og andre. Den var blevet til et ubeskriveligt virvar. Kusine Rigmor Holm havde da som ny lærerinde overtaget klassen, og hun var da menneskelig og resolverede, at nu ville vi ikke se den mere.

Regning var i familie med spil og leg og kunne ikke volde problemer. Jeg nedlagde for min fornøjelse regnebog efter regnebog og kom alt for langt. I regning kunne jeg selv se, hvad der var rigtigt. I skrivning måtte jeg i skyndingen håbe på, at Vor Herre ville være med mig - og det ville han altså ikke.

Læsningen var den store rigdom, en vej til at åbne verden. Jeg læste naturligvis børnebøger og historier, der talte til fantasien, men hvad der står stærkest i min erindring er kontakten med tidens begivenheder. Jeg kiggede i aviser, og jeg slugte Familiejournalen, som vi fik fra Fæster Mariane, når hendes pensionærer var færdige med den, og vi havde Børnevennen, som jeg nok syntes var lidt tam.

Naturligvis følte vi med sønderjyderne af hele vort hjerte. Høgsbrofamilien var selv stærkt sønderjydsk, dels af oprindelse og ikke mindre ved Morfars virksomhed i Rødding, som også var hans fødeby. Tyskerherredømmet var afskyeligt og dermed tysk kejserdømme og militærmagt. De samme følelser rettedes mod alt voldsherredømme. I verdenshistorien, som vi hørte derom i skolen, stod vi naturligvis på revolutionernes og frihedskampenes side, holdt med de små imod de store, med de fattige imod de rige. Jeg var med oprørerne lige fra Skipper Clement og Hans Tausen og til vor egen tids opposition mod autoriteter.

Endnu gik der dønninger efter boerkrigen. Jeg havde englændere og boere som papsoldater, og her var det englænderne, som i glansfulde uniformer var undertrykkerne, så jeg sørgede for at mine boere klarede sig. Tsaren i Rusland, som undertrykte både sit eget folk og andre lande, kunne vi naturligvis ikke have sympati for. Vi måtte holde med japanerne i den russisk-japanske krig i 1905, og jeg glædede mig over Port-Arthurs fald.

Stærkest af alt gjorde det indtryk på mig at læse om revolutionen i Rusland i 1905, der blev slået ned. Det var vist Børnevennen, som bragte et billede af arbejderne i St. Petersborg, som på pladsen foran Vinterpaladset søgte at få tsaren i tale, men blev mejet ned af hans soldater. Jeg søgte mange gange i de dage det billede frem og lod det svide sig ind i mine følelser til sorgen og vreden steg. Jeg var ikke i tvivl om, hvor jeg hørte til, og hvor jeg ville høre til, når jeg kunne komme med.

Drabæks Mølle og Skærumhede

Somrene var nu blevet til sommerferier. Af dem havde jeg tre i perioden "Moster Ragnhilds Skole" og de fandt som alle mine senere sommerferier sted i Jylland. De to var bestemt af Fars geologiske arbejde, den næste var hos familien i Vestjylland. Jeg voksede og trivedes disse somre som kornet på markerne.

Sommeren 1904 fik vi efter familiebesøg i Vestjylland ophold på Drabæks Mølle i nærheden af Lunderskov. Den var en vandmølle i stor og travl virksomhed. Bøndernes vogne kom rullende med kornsække, og møllens vældige hjul blev buldrende drevet rundt af vandet, som strømmede fra den store mølledam og fortsatte i åen bag møllen. Inde i møllen hamrede mølleværket, stenene malede, og der lugtede godt af det udstømmende mel, medens sæk efter sæk blev fyldt.

Saftig morskab blev udvekslet mellem svendene i møllen og karlene på vognene. Et yndet nummer var det at få mig til at tage en skrå. Jeg viste dem, at

jeg kunne. Og så var jeg Astrids ridderlige hjælper, når karlene søgte at bilde hende hvad som helst ind om heste og kvæg. Hun var jo københavner. Tyren gav ren fløde, fortalte de hende.

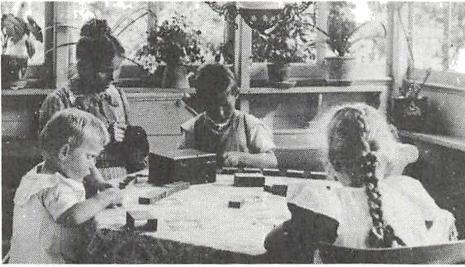
Jeg nød livet ved møllen, men endnu mere at komme med på de lange ture med møllevognen, som regelmæssigt bragte mel ud til bagere og købmænd i omegnen. Vognen var stor og overdækket med sejdug spændt over buer som på en prærievogn. Den drog af sted op ad bakken fra møllen med stort og tungt læs af sække. Hestene for møllevognen må vel have været af jydsk race, men i min forestilling ser de ud som hørende til en anden race, større og stærkere end ellers kendt. De kan have været Belgiere. Den ene hed Lange og den anden hed Tykke. De kunne trække, hvad det skulle være.

Åen løb langs haven og fortsatte ud igennem engen. Der badede de unge piger i middagsstunden. Vi børn var ofte med, men der kunne være nogen af de muntre og yndige piger, som holdt på, at drenge ikke måtte være der. Det havde jeg svært ved at begribe. Hvorfor skulle gode fornøjelser ødelægges.

Der, hvor vejen til Lunderskov bøjede af i et skarpt knæk, lå en købmands-butik, som i et vindue ud mod vejen blandt andet havde stående en lille vogn med bure i to etager indeholdende vilde dyr. Jeg standsede tit for at se på de smukke dyr, og hvad jeg ikke havde drømt om skete. Den følgende jul dukkede de op som julegave til mig fra Far og Mor. Det var virkelig en overraskelse.

Fra Nørrejylland sydligste del gik turen næste sommer til den nordligste, til Vendsyssel, hvor vi kom til at bo på gården Skærumhede mellem Frederikshavn og Hjørring. Her borede Far efter gas. Nede i engen i en lille slugt ind i bakkerne, havde man længe vidst, piblede gas op. På en bestemt plet ville intet græs gro. Dødemandsullet blev det kaldt. Det blev til en boring, som igennem mange år var en af Danmarks dybeste og blev geologisk berømt. Et lille træhus blev bygget ved boringen, Villaen kaldte vi det, og derinde brændte gasflammen lystigt. Der blev lavet kaffe ved den.

Skærumhede var en stor gård, men meget af området var lyngbakker og enge. Bakkerne var ikke tilplantet, som de senere er blevet. De sortbrogede kører i stort antal græssede ned ad enebærklædte skråninger og i lavningerne

Drabæksmølle 1904
Gunnar, Mor, Aksel, Aslaug

derimellem. Alt var præget af stor og åben natur. En vogterdreng fulgte køerne, og at følges med ham var det bedste jeg vidste på Skærumhede. Køerne færdedes frit mellem bakkedragene, så vi måtte slå os ned på skiftende steder. Rundt omkring havde vogterdrengen sine udvalgte pladser oppe i bakkerne, hvorfra han kunne sidde og holde øje med flokken. Somme tider måtte han afsted efter nogle køer, der var kommet for langt bort, og så svang han sin pisk med den lange snor på et kort skaft. Udkigspladsen var som regel en lille afsats eller næsten en hule ind i sandskrænten. Han havde ikke engang nok i det halvhundrede køer og kvier, som han regerede over. På hver af siddepladserne i bakkerne havde han en flok køer af egen forarbejdning. De var skåret af små kløftede grene af størrelse som en god håndsbredde. De to grene vendte fremad, så var det en ko. I sandbrinken lavede vi stalde til vore hjemmelavede køer og havde meget at gøre med at passe dem. Han kunne også skære fløjter, og han vidste, hvor der var blåbær og brombær i massevis.

Da man var kommet så langt hen på sommeren, at kornet skulle køres ind, havde man brug for at have vogterdrengen med til det arbejde. Jeg blev så sat til at vogte køerne alene. Det faldt til at begynde med ikke så godt ud, men jeg var også kun syv år, og flokken var stor. Den første dag skulle køerne græsse på en skråning, som grænsede op til en kornmark, hvor det høstede korn var sat i hobe. En ko fandt derind og gjorde sig til gode med kornet. Jeg var straks efter den og svang med nogenlunde øvelse den lange pisk. Men længere henne var et par andre køer kommet ind mellem hobene, som de lystigt kastede omkring. Flere kom til, mens jagten gik, og min fortvivlelse steg. Men redningen kom. Oppe over bakken kom Far med lille Gunnar ved hånden og en kurv

med min frokost. Far fik fat i piskan, han sprang, piskan knaldede, og køerne blev drevet tilbage, hvor de skulle være. Det var en fordums erfaren vogterdreng, der foldede sig ud.

Næste dag blev køerne drevet ned på engen på et mere sikkert sted, hvor åen omkransede engen i en stor bue. Jeg behøvede kun at passe på på de smalle steder ved siderne imellem åen og bakken, hvor jeg sad og overskuede flokken. Men noget kan der altid ske, og jeg så en kalv skride ud med forbenene i åen, mens den endnu havde bagbenene på land. Jeg styrtede til og greb kalven i bagbenene. Trække den baglæns op kunne jeg ikke. Jeg sled i det alt, hvad jeg orkede, mens den pjaskede både med forbenene og hovedet nede i vandet. Til sidst måtte jeg give op. Kalven skred ud i åen. Så svømmede den lidt ned med strømmen til en runding, hvor den kravlede op. Jeg kunne have sparet mig min bekymring, men sådan blev jeg jo klogere, og siden passede jeg mit arbejde som vogterdreng uden vanskeligheder og gjorde virkelig nytte.

Manden på Skærumhede, som hed Hans Madsen, var folketingsmand. Han var beslægtet med familien Hans Hansen på den nærliggende store gård, Stockholm, hvorfra en af sønnerne senere overtog Skærumhede. En lille pige af deres familie kom flere år senere dertil i sommerferierne. Hun hed Agnes, og det blev hende og mig, der fandt hinanden. Men dengang kendte vi ikke hinandens eksistens. Det skete først, da vi som unge mødtes i Københavns Højskoleforening, hvor begge familier havde deres gang, deriblandt især den ene af sønnerne fra Stockholm Uffe Hansen, senere kendt som valgmenighedspræst i Ubberup.

En oplevelse af de helt store og ejendommelige var det at besøge Skagen med Grenen, havet og klitterne. Turen var også uden for det sædvanlige derved, at vi, hele familien, overnattede på hotel. Det var Skagens Højskolehjem, og i det ene værelse hang der i loftet et jernanker i hvis fire grene der var lavet lysestage. Far erhvervede ankeret, og det fulgte os siden med sin plads i Fars og Mors soveværelse.

I Ellinge præstegård besøgte vi pastor Petersen og hans kone. Hun var fra fælles højskoleophold nær veninde af Mor. Der var mange børn, som viste os

stranden, hvor en lille å løb ud i Kattegat. Der samlede de muslingskaller af alle slags i mængder. Skallerne var husdyr, heste, køer, får, svin og høns. Vi bragte flere papæsker fulde af skaller med hjem, og de hørte barneårene igenem til vort bedste legetøj.

Også den anden side af Limfjorden besøgte vi, nemlig Bislev ved Nibe, hvor Farbror Milter, Fars ældste bror var lærer. Han var enkemand, men havde flere af sine voksne og halv voksne børn hjemme. Der var dejligt omkring Sebbersund og Lundbæk, men der kom andre somre i Bislev, som gav mig flere oplevelser.

Vestjylland

I 1906, da jeg var otte år, oplevede jeg min første sommer på egen hånd hos familien i Vestjylland. Med toget op igennem Østjylland fulgtes jeg med Far og Mor og søskende. Det var en rejse dengang med afbrydelser, med færger også den korte tur over Lillebælt og sædvanligt med et langt ophold på banegården i Fredericia, hvor der skiftedes tog, og hvor vi havde tid til at spise den medbragte mad. I Skanderborg blev jeg hentet af min voksne fætter Viggo Bendtsen, som var ung lærer hos sin far i Bølling Skole. Inden vort tog gik fra Skanderborg vest på, havde Viggo tid til at vise mig byen, og jeg sendte Far og Mor et prospektkort, hvorpå jeg fortalte, at vi havde set en mindesten for "Niels Ebesen og hans fætter". Fætter kendte jeg bedre end fæller. Jeg havde fået bolcher, og i kupeen bød jeg af mit kræmmerhus til præsten fra Bølling, som var med i toget. Det morede man sig over, og jeg undredes. Hvorfor skal voksne le af en pæn og fornuftig handling af et barn?

Det var mørkt og sent på aftenen, da vi med hestevogn fra Skjern nåede Bølling Skole, Bryggerset forekom mig at brede sig vidt ud. Det var vel mørket, som gjorde, at der var langt til væggene. Onkel Bendtsen med sit store fuldskæg dukkede hovedet under bjælkerne. En lygte belyste ham fra

neden, hvorfra jeg så ham, og det fik ham til at tage sig ud som en kæmpe. Faster Dorthe Marie, lille og fin af skikkelse og træk, var så ligetil og tillidsvækkende, at det at være hos hende var som at komme til min egen mor. Far havde boet der som dreng hos sin ældre søster for at kunne gå i skole hos Onkel Bendtsen. Først næste morgen så jeg huse og omgivelser.

Den gamle Bølling Skole havde som andre vestjyske skoler et lille landbrug. De stråtægte bygninger dannede en lille trelænget gård. Den sydlige bygning var beboelsen. Fra dens vestlige ende førte en mindre mellembygning med bryggers over til stalden, der kun har været beregnet til nogle få kreaturer og får. På den tid drev Onkel Bendtsen ikke selv landbrug. Jorden var forpagtet bort. Men det var ham, som i sine yngre dage havde dyrket en hovedpart af den lille ejendom op fra hede og mose.

For sig selv overfor stuehuset lå selve skolebygningen, som jeg syntes var et aneligt hus, men det var jo kun en lille, enkel skole. På pladsen mellem de to bygninger legede skolebørnene. Jorden var sandet og meget af pladsen var dækket af et fint, slidt græstæppe. Efter stærk regn stod der de dejligste store, spejklare vandpytter. De kunne friste stærkt til en kolbøtte i vandet, og en sådan dag forsøgte jeg at spørge Faster Dorthe Marie, om jeg ikke måtte "kiste en kolle" i vandpytten. Nej ikke tale om. Men Faster Dorthe Marie var mild og forstående, og mine gentagne bønner kunne hun ikke stå imod. Jeg fik lov, og med tøj på slog jeg kolbøtter i de klare vandpytter, så det var en lyst. Det var lørdag, så jeg skulle alligevel ind i seng og have rent tøj på.

Vest for lærerboligens gavl lå haven, som jeg syntes var stor, men det var den nok ikke. Den havde efter min erindring store træer, som blev mindre ud mod diget, der omgav haven, og midt i fandtes en stor hængepil, som dannede et lysthus. Tilsammen var det hele en herlig legeplads.

Mine legekammerater var Signe og Johanne på otte og seks år. Holger var kun fire. De var børn af min kusine Johanne Lunde, Faster Dorthe Maries ældste datter, som var gift med købmanden Hans Lunde i Bølling by. Vi børn var sammen snart altid, enten i skolen eller hos Hans Lundes. Købmands-

tikken og pakhuset var mægtig interessante steder, men der var vor nærværelse ikke særlig ønsket, så vi tumlede os mest ude omkring sammen med landsbyens mange andre børn. Vestjylland var et land af betydning i forhold til København. Da jeg havde leveret en af mine fantasifulde beretninger, skabte Johanne balance ved at spørge: "Vå det i Kjøwenhavn, eller vå det her i Danmark?"

Fra skolen var der kun fem minutters gang til byen, der lå vest for. Man behøvede ikke at gå ad vejen, men kunne følge en lille sti dertil. Ad vejen ville man komme forbi Missionshuset. Det holdt jeg ikke rigtig af af komme nær til. Vi hørte ikke til der, sådan som nok de fleste i sognet gjorde det, forstod jeg. Jeg lærte det ikke at kende, men havde en følelse af noget meget mørkt og strengt.

Frederik, den næst yngste af Faster Dorthe Maries børn, var nu blevet student og var hjemme på sommerferie. Far, som var blevet betænkelig ved mine dårlige resultater i skolen i skrivning, havde bedt Frederik tage sig af mig i den lange ferie og sørge for, at mine færdigheder ikke gik helt til spille. Det gjorde han med stor nidkærhed, men med meget ringe påskønnelse fra min side. Frederik var et mønster på flid med bøger. Han læste nu til cand. mag. og havde bøger, man måtte respektere. Det gjorde jeg også, men alligevel. Sommerdage sad jeg inde i Onkel Bendtsens mørke, lille kammer med et vindue ud imod den græsklædte gårdsplads, og der skrev jeg af efter Frederiks udmærkede, historiske lærebøger. Jeg forsøgte at følge med i ministerskifterne i Tyskland og Frankrig og faldt i tanker over "den europæiske koncert" og "den hellige alliance", indtil jeg kunne slippe ud igen.

Fra Bølling besøgte jeg Vesterhavet. Det var bestemt, at skolen skulle på udflugt til Søndervig. Turen blev af alle imødeset med stor forventning, og alt var planlagt med heste og vogne og madpakker. Dagen kom, og vi måtte være klar fra de tidlige morgentimer. Men det øsregnede, og alt tegnede til solid dagsregn. Vogn efter vogn kom rullende ind på skolepladsen med glade, men allerede våde børn og noget bekymrede forældre. Der blev parlamentet frem og tilbage, om man skulle give op eller køre. Mødrene måtte give

efter. Mændene og børnene sejrede, og vi kørte. Først den af alle kendte vej ind til Skjern, derfra med toget til Ringkøbing, og nu var vi ude i det fremmede. I Ringkøbing spiste vi første portion af den medbragte i Højskolehjemmet, og så holdt der store charabancer udenfor. I drivende regn kørte rækken af vogne over Holmsland. Vi krøb sammen i vort våde tøj, men livede op, da vi efterhånden gjorde hinanden opmærksom på, at vi kunne høre havets buldren. Vi nærmede os klitterne. Nu kom vi til "æ haw", de fleste af børnene for første gang. Vi arbejdede os igennem sandet og den våde lyng og marehalm i klitterne, og så stod vi ved havet. Brændingen var stærk og bølgerne slog hårdt imod den brede strand, så langt vi kunne se både nord og syd. Og havet strakte sig ud i vest, hvor alt forsvandt i det fjerne. Sindet blev løftet og krystet i mødet med Vesterhavet.

Men opholdet på stranden blev kort. Vi drev af vand og blev sendt op til madpakkerne i Søndervig, og så fulgte den samme lange tur med hestevogne. På en gård ved vejen forbarmede folkene sig over os og lod os komme ind i laden, så vi kunne dryppe af. Det var næsten hen på natten, inden vognene fandt frem til gårdene og husene i Bølling med deres bogstaveligtalt gennemblødte og forfrosne last af halvsovende børn. Næste morgen fremviste Faster Dorthe Marie min hvide skjorte med det fineste mønster for og bag afsat af mine nye røde, våde seler. Den tur gik der ry af i Bølling i lange tider.

Fra Bølling var der kun en kort vej til Faster, slægtens hjemsted i et par hundrede år. En hovedpart af bønderne der omkring var ud af "Fastergårdslægten". Fastergård og Ny Fastergård, som var Fars Barndomshjem tilhørte slægten, men ikke længere Fars aller nærmeste. Kun en af hans søskende boede endnu i Faster sogn. Det var Faster Lene. Hun og Onkel Kræsten havde en lille gård i Fasterkjær. Hos dem var jeg en del af sommeren, og der lærte jeg at leve med i det helt oprindelige, jævne vestjyske bondehjem og opleve det slidsomme landmandsliv i en mager egn, hvor lynghederne endnu bredte sig vidt omkring. I gårdens bygninger var der ikke megen plads, hverken i stuer eller i stalde. I sovekammeret var gulvpladsen næs-

ten optaget af de to store senge, hvor Faster Lene og Onkel Kræsten sov i den ene, Christian, min jævnaldrende fætter, og jeg i den anden under fælles kæmpedyne. Sengetøjet var den rigtige svære slags ovenpå halmen, der var mede både vinter og sommer. Mellem sengene lå den store lodne hund. Vinduerne kunne ikke åbnes, så luften i varme sommernætter var tæt. Jeg tog alt som det var, men disse nætter var nu ikke rare.

Faster Lene arbejdede fra tidlig morgen til sen aften, støt og grundigt, altid god og venlig. I den lille kostald sad hun i mørke og malkede nær hen ad sengetid. Onkel Kræsten havde hjælp af de to større af sønnerne. Christian var som jeg kun i legealderen. I sandet byggede vi vore gårde. Vi lavede hølæs af gjer, som vi rykkede op inde på marken. Vi havde også et rigtigt arbejde nemlig at drive gæssene ned til tørvegravene. Når vinden var imod, kunne vi jage på dem og få dem til at flyve et stykke.

Vi var også med hølæssene hjem fra de fjerne Skjern enge. Far havde fortalt om, hvordan de i hans tid slog telt op, når karle og piger arbejdede med høhøsten i engene, så de ikke behøvede at tage hjem for natten. Fra Ny Fastergård havde de haft mere at bjerge, end Onkel Kræsten havde. Det var strengt for hestene at få de store læs op ad de sandede veje, og især var det svært med det bratte sving ved Borris Præstegård, inden man nåede ind på den gode vej, som førte nord på op til Faster.

Gården i Fasterkjær lå åbent til alle sider med en lille køkkenhave mod syd. Imod øst gik markvejen lidt op ad bakke. Der løb Hjejlerne på den sandede vej. Kom man op til skellet dér, kunne man se landet strække sig ud imod fjerne egne, ubeboet, med bakker og lyng. Det var Borris Nørrehede. Til den anden side, der hvor vi så solen gå ned, hældede landet ned mod enge og mosehuller, som skilte os fra markerne derovre, hvor den store Fastergård lå, og lidt nord for lå Ny Fastergård. Vel hørte jeg gerne om slægtsgården, men den var mig vel stor og noget fjern. Det, der bandt mig, var de små stuer, Faster Lene med sin malkeskammel og de sandede markveje. Faster Lenes træk var ejendommelige, stærke, vejrbitte og arbejdsprægede, men det kunne ikke skjule noget dragende, følsomt, måske lidt bedrøvet. Det

var vel øjnene.

En dag kom der meddelelse om, at Far ville komme på besøg. Da vi ventede ham, stod vi alle uden for gården, og vi så Far og Viggo fra Bølling komme gående nede fra engene. Christian satte straks i spring ned ad markvejen for at møde dem. Jeg blev stående oppe ved Faster Lene. Jeg var så bevæget og kunne ikke bryde ud i noget. Far fortolkede min indelukkethed forkert og glemte det aldrig. Han blev umiddelbart skuffet og bedrøvet, men gav siden sig selv og andre en forklaring, som forsonede ham og endda særlig glædede ham. Hans besøg betød ingenting for mig, mente han, sådan var jeg helt blevet hjemme i hans egen barndoms omgivelser. I hans øjne blev jeg fra da af en vestjysk dreng, som han selv gerne ville, at jeg skulle være det. Det var jo heller ikke mere end en snes år siden, at han selv flyttede bort derfra.

På den store gård Fjordvang i Velling ved Ringkøbing fjord boede Kirsten og Viggo Jacobsen, som blev kaldt proprietær. Kirsten var moster til Signe og Johanne og var altså min ældre kusine. De havde ikke selv børn, så der var både hjertevarme og husrum for Signe, Johanne og mig. Vi var der på et længere ophold den første sommer, og andre somre kom jeg der meget igen. Kirsten var en ung og køn kone på den store gård. Overfor os børn var hun selv legebarnlig, sød og charmerende.

Viggo var en dygtig landmand, som styrede sin gård og de mange karle med rolig myndighed. Det fik jeg hurtigt en fornemmelse af. Man kunne mærke, at han var respekteret både på gården og blandt naboer. Fjordvangs Bygninger ligger på en sandbræmme langs Ringkøbing fjord, og dengang strakte de store enge sig lige fra gården og ud til fjorden, som var så lavvandet, at der ikke var noget klart skel imellem eng og fjord. Sivskovene i dette overgangsområde dannede et eventyrland for børn, men det blev først i efterfølgende somre, at jeg rigtigt gjorde dette land til mit. Fjordvang blev i det hele taget mere for mig, da jeg var blevet lidt større.

Gården havde sin størrelse ved at være sammenlagt af to tidligere selvstændige gårde. Endnu var der noget tilbage af den anden gårds ældre avlsbygninger. Der, i den uddøde gård, gik jeg på opdagelse. Jeg arbejdede mig

hen over høloftet helt oppe under bjælkerne. Længere inde hørte jeg grynten af svin, og virkelig derinde på den anden side af høstængerne fandt jeg en flok grise. Jeg anede, at de måtte være overlevende fra den tid, da der havde været en rigtig gård. Jeg skyndte mig ind for at fortælle Viggo om mit mærkelige fund, men det vakte ikke den overraskelse, som jeg havde ventet. Viggo tog mig allerede dengang meget med omkring, men mere i senere år.

I det vældigt lange stuehus lå i den øverste ende "salen", som gik fra side til side gennem hele bygningen. For enden af salen fandtes to gæsteværelser, og i det ene var vi børn indlogerede. Det blev et vældigt halløj med brydekampe og kasten med sengetøj, inden pigerne og jeg kom til ro om aftenen. I det andet gæsteværelse boede Viggos gamle far, som var fra Sønderjylland, og som sendte mig til brugsen efter engelsk lakrids. At han hørte til det første hold af landbrugskandidater, som i 1860 var dimitteret fra Landbohøjskolen, var en oplysning, som først på et senere tidspunkt kunne angå mig.

I Velling Præstegård var Ejvind den sommer på ferieophold hos Moster Ædele og Onkel Hans. Jeg besøgte dem og tilbragte nogle dage der. Mere blev det ikke til. Der var mange gæster, og jeg havde andet tilholdssted, men et indtryk fik jeg da af den vestjyske præstegård med hjem og børn, stor præstegårdshave og landbrug. Arne, Ejvinds store bror, (den senere generalsekretær i Landbrugsrådet), lærte i ferien landbrug der, og det havde jeg megen respekt for. Arne havde gået i Gregersens skole på Ørstedsvej, og allerede der havde han med baggrund i hans landmandsinteresse engang som præmie fået et eksemplar af "Landmandsbogen". At jeg selv skulle være landmand "når jeg blev stor", var jo en given sag.

Jeg nåede den sommer at blive en rigtig lille jøde. Jeg talte ravjysk, og Mor turde ikke sende mig hen i skolen ligestraks, da jeg var kommet hjem efter ferien. Hun mente, det var klogest, at mit sprog først igen kunne komme lidt nærmere til skolekammeraternes. Vi begyndte nu i den nye klasse at lære engelsk med det for mange skolebørn velkendte: "I can hop, I can run - -". Det blev i min engelskudtale til "A ka håep, A ka ræen - -".

Det var det år, hvor mine kære lærerinder var ved at miste tålmodigheden

og håbet på mine vegne, men jeg havde dog med mine otte ni år efterhånden lært en hel del. Jeg havde virkelig set meget af Danmarks land og kendte til mennesker både i byen og på landet. Jeg var glad og uforknyt og var nok blevet noget mere selvstændig. Min verden var blevet større år for år, og min måde at tage den på var vel også mere og mere min egen.

Næste forår begyndte et nyt afsnit af mine drengeår. Vi flyttede til Charlottenlund til hus og stor have og en større skole, nær ved skov og strand.

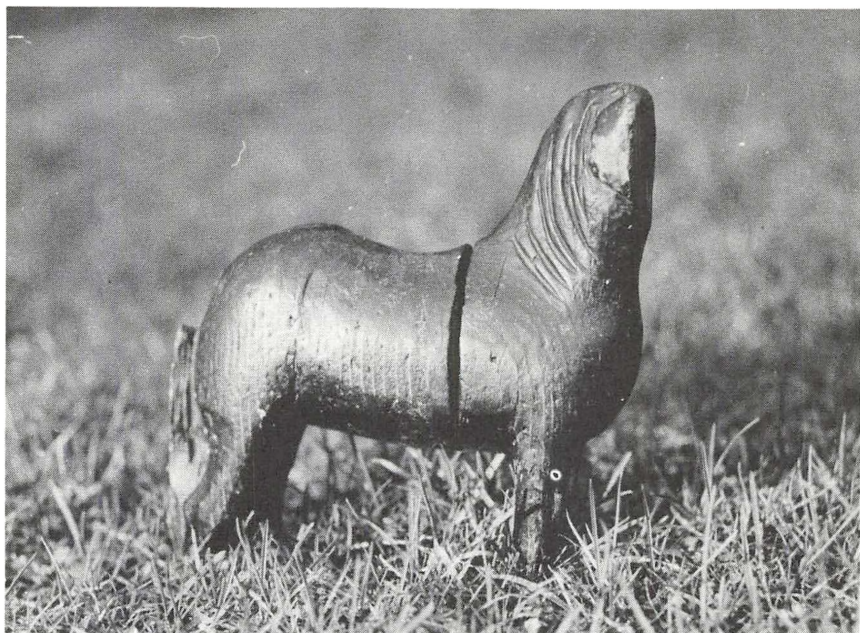
Charlottenlund

En tidlig forårmorgen i året 1907 drog vi af sted, Far, Aslaug, Gunnar og jeg, for at se vores kommende hjem ude i Charlottenlund. Far havde lejet villaen, og vi var opfyldt af den mest strålende forventning. Det var søndag morgen, solen varmede allerede ned over Vinkelvej, men det var dog så tidligt, at folk endnu ikke rigtig var kommet ud på gaderne. Det var meningen, at vi skulle gå den lange vej til fods, og det satte stemningen endnu mere op. Vi skulle rigtig på fodtur ud ad veje, vi ikke kendte, og med det forjættende mål forude.

Vi gik ad Jagtvejen og videre nord på ad Lyngbyvej, som var rigtig landevej, ud forbi Lundehuskroen, og Far fortalte om det gamle bomhus, hvor bønderne havde måttet gøre holdt med vognene, når de skulle ind til torvehandel med varer. Vi gik videre ud ad den lange, lange Bernstorffsvej, Gunnar var kun fem år, men han travede ivrigt foran, så Far udmærkede ham ved at tildele ham navnet "Lille Spids".

Ved Bernstorffsvej lidt før Femvejen nåede vi endelig Enighedsvej, og næsten ved enden af den lange villavej var vi ved målet. Vi var så overvældede af glæde, som børn vel kan blive det. I al denne herlighed skulle vi nu have vort dagligliv.

Der lå huset. Det lyste af venlighed og ro i det varme solskin med glasveranda og altan mod syd ud mod forhaven med plæne, prydbuske og træer. Til hver

Lisemor (fot. 1972)

side for verandatrappens nederste trin stod et laurbærtræ. Alt nydeligt og symmetrisk. Til venstre en indkørsel for hestekøretøjer, til højre lågen for gående. Gangen førte bag om huset til hoveddøren. Her omme strakte den store baghave sig mellem naboerne helt ned til den næste parallelle vej, Lindegårds Tværvvej, som den dengang hed. To store græsplæner var adskilt af partier med frugtræer og frugtbuske.

Indkørslen førte frem til et plankeværk med port ind til en lille gårdsplads med et udhus på den anden side. Her var stald til to heste og vognport. Oven over var høløftet og værelse til kusken. I stalden stod kun en gyngehest med stopningen struttende ud af skindet. Men engang i fordums dage har man kørt herskabskørsel fra det lille landsted. Villaen må være en af de ældste af slagsen fra den tid, da en landliggerby voksede frem i nærheden af Charlottenlund slot og skov. Nabogrundene har måske engang hørt med til ejendommen.

Et smukt paradisæbletræ mødte man ved lågen og længere inde en gammel

ahorn, der var formet, så dens grene strakte sig som et tag hen over havebænken ved stenhøjen. Haven havde adskillige buske og træer, som hørte til de mere sjældne, bl. a. figen og kvæde. Dens største pryd var blodbøgen på plænen bag ved huset. Havemæssigt fyldte og skyggede de store træer for meget, men en herlig tumleplads for børn var der. Fra altanen så man ned over villahaverne mod syd til de åbne marker, som strakte sig helt over til Hellerup. Jernbanevej, som nu er en del af Enighedsvej, førte til stationen ved Charlottenlund Skov, og derfra kunne man tage toget ind til København.

I april flyttede vi derud. Nu var vi kommet uden for byen. I Charlottenlund boede vi i fem år, fem lykkelige år. Vel var det ikke bondeland, men her var dog gårde og marker i nærheden, og vi havde kort vej til de store skove og til stranden. Sommeropholdet i landets forskellige egne, som vi var vandt til, var stadig noget vi glædede os vældigt til. Men vi følte ikke som tidligere den store forskel fra det frie land til de hjemlige omgivelser.

Den første sommer i Charlottenlund flyttede vi dog slet ikke på landet, men blev hjemme for at nyde alt det nye og få os rigtig indrettet. Mor havde også fået nok at tage sig af. Få uger efter indflytningen fik vi en lille broder, Keld, den fjerde i flokken. På grund af flytterodet kunne Mor ikke være hjemme, så Keld blev født på Frederiksberg Fødehjem. Det var aftalt, at flaget skulle hejses i haven i Charlottenlund, så snart den glædelige meddelelse kom. Gunnar havde forlangt, at flaget skulle på hel stang, hvis det blev en dreng, men på halv, hvis det blev en pige. Så kunne Aslaug og jeg straks være underrettet, når vi var på vej hjem fra skole. Flaget kom på hel stang. Moster Ragnhild og Onkel Christian og deres lille et år gamle Johannes boede hos os en del af denne sommer, inden de rejste til Indien. Da Johannes nåede skolealderen, kom han tilbage til os som plejebroder.

Huset var gammelt og umoderne, men det betød jo intet for børn, som havde al den plads ude og inde, de havde lyst til. Vi havde kakkelovne og petroleums-lamper i stuerne, gasblus i køkkenet og lokum i gården. Telefon havde vi ikke. Det var jo alt det, at Fars indtægt overhovedet kunne strække til at have os boende der,

Far blev aldrig - dengang som senere - træt af at berømme Mor for hendes sparsommelighed. Uden den var det aldrig gået, sagde han. Lørdag aftenne sad Mor bøjet over sit husholdningsregnskab, hvor hver en lille udgift blev bogført. Hun var dybt bekymret, når kassebeholdningen ikke ville stemme med regnskabet, og mangan en gang har Far været den, der kom hende til hjælp og med rask beslutsomhed og dristighed bragte balance ved at indføre en uspecificeret udgift på 16 øre eller måske en hel krone. Så bredte hyggen og det glade humør sig igen, og Mor kunne sende børnene til lørdagens "ballemand" i vaskekælderen.

Badevandet varmedes i gruekedlen og hældtes over i den store træbalje. En efter en blev vi skrubbet i baljen, men inden handlingens begyndelse gjaldt det om at være den, der først fik råbt "sidste mand i ballevand". Den der kom til sidst, skulle ikke hurtigt jages op igen, men kunne blive ved at pjaske. Jeg var energisk på det punkt. Når jeg var sidst, og alle andre var kommet op fra kælderen, sneg jeg mig, uden at nogen nogensinde fik at høre derom, ud i haven i de mørke aftener, også om vinteren endda i sne, og klatrede splitternøgen op i et af de høje træer. At mase sig op med kroppen imod blodbøgens glatte stamme, nå de første kraftige grene og fortsætte op i toppen i højde langt over husets tagryg og alle andre træer. Sidde der alene i mørket højt oppe i det frie og føle sin nøgenhed direkte vendt ud imod blæsten og kulden og rummet!

Nogen fornuftig forklaring kan jeg ikke give. Det var min egen leg uden for alt, hvad der ellers gik for sig. Den var, hvad den var, uden tilsætning af fantasier eller bevidste drømmerier. Den havde i sig en mærkelig forening af indsats og fryd. Så formålsløs handlingen var, havde den dog sin spænding i dette på én gang at fornemme sig selv og den vældige åbne natur. Men det var nu også rart at komme ned i den varme balje en gang til, inden jeg fik mig tørret og kom op i den lune stue til de andre.

Gik man indenfor i huset, havde man til højre køkkenregionen og til venstre Fars studereværelse med alle de mange bøger om naturvidenskab, historie, religion og filosofi. Over skrivebordet hang billedet af den mærkelige Nicolaus Steno sammen med andre af geologiens stormænd og på den anden væg det store billede af Far selv, som vennen Larsen Stevns havde malet, da de begge i deres

unge dage boede hos Faster Mariane og Larsen Stevns gik på Zahrtmanns mælerskole.

Mod sydsiden lå spisestuen med dør ud til verandaen og dagligstuen med mahogni, mørkeblåt betræk og klunker, lange gardiner, nips på étagèren, skønlitteraturen med guld på ryggen i bogskabet og Thorvaldsens relieffer på væggen. I dagligstuen var der kun varme i kakkellovnen om søndagen. Ellers sad vi i spisestuen. Ovenpå lå alle soveværelserne. Aslaug havde altanværelset midt for. Det var noget af et privilegium, i al fald om sommeren. Til venstre lå soveværelset til Far og Mor og den lille Keld, til højre pigeværelset og ved siden af det et dejligt stort værelse til Gunnar og mig. Der levede man med sine egne drømme og fantasier, og der blev læst alt, hvad der var til at få fat i af bøger, og det var mange.

Men på sommerdage tog jeg min trofaste hest Lisemor under armen og gik ned og gemte mig et lunt sted imellem solbærbuskene. Lisemor havde mistet hovedet, benene var savet af til det halve for at gøre dem lige lange, efter at et var brækket, men faktisk også for at få den til bedre at ligne en stærk jysk hest. Far havde slået et par firetommersøm igennem den fra bringen, efter at den en gang var gået midt over.

Nede mellem solbærbuskene kunne Lisemor løfte hovedet, vrinske og pruste, skrabe utålmodigt i jorden og slå med halen. Der steg jeg på Lisemors opfordring til hest, og vi travede ud over frugtplænen, ud igennem lågen i baghaven, ned ad Lindegårds Tværvej. Villaerne på den anden side af Lindegårdsvej standse os ikke. Lisemor steg op over huse og haver, strøg ud over Charlottenlund Skov, ud over Øresund, og så gik farten over have og bjerge og ørkener.

Der var ingen grænser for vore rejser eller for vore fælles eventyrlige oplevelser. Hjælpsomme, tapre og snilde var vi, hvor vi kom hen. Vi reddede den lille negerdreng i Afrika og overmandede alene ved snildhed løven, som forsvandt i den brusende flod. Vi befriede den smukke indiske prinsesse i tårnet i de afsides bjerge, efter at Lisemor havde stukket et forben i den oppustede bug på uhyret, så kæmpen eksploderede som en ballon. Lisemor var altid den førende. Jeg fulgte hendes kloge anvisninger, stolede på hendes sikkerhed

og frygtløshed. Kun een gang var vi i en så yderste fare, at jeg troede, det var gået galt. Det var, da vi blev forfulgt oppe i skyerne af Slejpnir. Slejpnir nåede helt ind i rumpen på Lisemor. Hvordan hun klarede den situation, er en særlig historie. Prut, sagde det. Slejpnir nøs, snublede og havde mistet sporet.

Fra taget af brændeskuret foretog Gunnar og jeg mere realistiske forsøg på flyvning ved at springe ud med en udspændt paraply. Forventningen var vel ikke stor, men alligevel. Mærkede vi ikke en lille smule bærekraft? Fløj vi ikke et lille stykke bort fra plankeværket?

Det plankeværk optrådte i en lille episode. Jeg havde inde i spisestuen pådraget mig Mors vrede. Det kunne altså ske, og for én gangs skyld ville hun virkelig give mig en lussing, en helt usædvanlig adfærd. En lussing kunne bestemt ikke genere mig, men situationen med Mor som den angribende part var så flov. Jeg retirerede ud på trappen, og hun fulgte efter, så ind i gården, og der var jeg sådan set fanget. Men jeg satte i et rask spring op over plankeværket og havnede ude i forhaven. Der stod jeg, og situationen var blevet endnu mere flov. Det var for ulige overfor Mor, at hun måtte stå der på den anden side af plankeværket uden midler til en løsning. Så valgte jeg det mindre onde, tog springet en gang til, tilbage i gården, og fik min lussing.

Mors hjertevarme og kærlighed var en del af selve det livsgrundlag, som man ikke gjorde sig nogen bevidste forestillinger om. Hun kunne godt tage strengt på de krav, der måtte stilles engang imellem, og jeg ville grumme nødig føle en stærkere konflikt imellem os. Det kunne vel ske, at jeg ikke alene havde sprunget lektielæsningen over, men også demonstrerede imod den. Hvis dagen var sluttet i en sådan stemning, kunne jeg liste op af sengen, ned ad trappen og ind til Mor i stuen. Hun kunne så tage mig ind til sig, uden at ord behøvedes fra nogen af os.

Men Mor kunne også i vigtigere anledninger bøje af overfor et barns egen vilje. Ja, var det en aftvungen bøjen af? Eller var det forståelse? Forståelse af, at personlig hævdet ærlighed er en grundbetingelse for alt? Mor levede helt og fuldt og inderligt i den umiddelbare kristne livsfølelse, som havde præget hendes egen opvækst, især fra hendes egen mor og generationers mødre før

hende i danske præstegårde, enten ånden så havde været pietistisk, rationalistisk eller grundtvigsk.

Mor havde fået den tanke, at vi børn skulle i søndagsskole, som blev holdt i Ordrup kirke. Jeg havde ikke noget nærmere begreb om, hvad det gik ud på, så jeg fulgte pænt med. Ved kirkedøren blev jeg taget i hånden af en venlig, ung, voksen pige, som førte mig sammen med andre børn ned til en af kirkestolene. Hvad hun sagde og forklarede, lagde jeg ikke meget mærke til. Hun klappede mig på hovedet, og skønt hun var mig ganske fremmed, mente hun åbenbart at vide, hvordan jeg var, og især, hvordan jeg burde tænke. Jeg syntes de artige fremmede børn ved siden af mig så dummere og dummere ud, som vi sad der udsatte for hendes formning, og det gjorde jeg vel også selv. Hun var såmænd da kun sød og velmenende, men hun trængte ind på mine enemærker, og havde jeg ikke siddet inderst på den smalle bænk, var jeg løbet min vej. Uden for kirkedøren sagde jeg til Mor: "Ikke en eneste gang vil jeg med her igen", og det søgte Mor heller ikke at sætte igennem.

Familien i Charlottenlund

Skolen i Ordrup

Straks efter flytningen til Charlottenlund fik vi købt røde huer, skolehuer, til Aslaug og mig, og foran i huen hæftedes skoleemblemet, et O, et H og et A sat oven i hinanden. Det betød Ordrup højere almenskole. Det vrimlede på vejen med røde huer på hovedet af raske drenge og piger ikke alene i Charlottenlund og Ordrup, men også i Skovshoved og Klampenborg og helt op i Gentofte. Børnene kom fra dejlige villaer og haver fra hele området fra Hellerup til Ermelunden og Dyrehaven, fra Strandvejen og ind i landet til Gentofte. De kom fra hjem, hvor man ikke var trykket af mangel, som regel da.

Nogen kom fra store huse i parker, med velstand, som kunne række helt til at holde ride- og køreheste og have heste på galopbanen i Klampenborg. Københavns solide forretningsliv var den økonomiske baggrund. Mange kom fra mere beskedne villaer som vores, hvor eksistensen havde sit grundlag i den jævner forretningsverden eller fædrenes beskæftigelse i de mere eller mindre givtige såkaldte liberale erhverv som læger og sagførere og så videre eller som embedsmænd. Der var andre hjem end vort, hvor husmoderen måtte tælle de små penge, og hvor børnene måtte tage tøjet i arv fra de større og slide det op. Unge embedsmandsfamilier kunne nok få budgetproblemer, når man havde villa i Charlottenlund.

Far og Mor talte meget om skole og skoleprincipper, så vi vidste meget vel, at det var en god skole, vi skulle ind i, en levende skole, hvor man hyldede tanker om frihed i opdragelsen. Drenge og piger skulle gå i skole sammen, hvad der ikke var almindeligt. Børnene skulle lære af egen lyst og interesse og ikke plages med daglige karakterer. I alt det var den ikke forskellig fra skolen, vi kom fra, men Moster Ragnhilds skole var kun en lille skole. I Ordrup var der mellem tre- og firehundrede børn. Vi vidste også, at "Friser", skolens ejer og bestyrer, hvis rette, til officielt brug benyttede navn, var H. C. Frederiksen, var omstridt i skolekredse. Men han var en skolemand efter Fars

og Mors hjerte, han var afholdt af alle, både børn og voksne i Ordrupskolens kreds.

Skolen var begyndt som delvis kostskole. Morbror Hjalmar havde været lærer der, indtil han blev blind og flyttede til landsbyskolen i Reerslev. Han havde haft som opgave at tage sig af kosteleverne, Frisers "fosterbørn". Mor havde en tid været i huset hos Morbror Hjalmar og Tante Maren i deres Ordrup-tid. Skolen var blevet eksamensskole som Ordrup Latin- og Realskole, snart efter blev navnet ændret til Ordrup Gymnasium. Det eksamensprægede var ikke Frisers interesse eller styrke, men han havde en solid støtte i svigersønnen Kr. Branner, som netop på denne tid var blevet medbestyrer.

Allerede i april 1907 fik jeg mit første vidnesbyrd underskrevet af Friser. Jeg fortsatte i "4de underklasse", og det blev bevidnet, at jeg godt kunne følge med (jeg var omtrent et år yngre end klassens normalalder), og at jeg var "en god og rar dreng". Dog kneb det lidt med at skrive og stave, og den konstatering var der ikke noget nyt i. I den nærmeste tid derefter hed det dog "flink i alle fag" og lignende.

På anden måde var min indtræden i det nye skolemiljø ikke uden vanskeligheder. Jeg mødte de store raske drenges overlegenhed over for den lille ny, der var helt fremmed for deres mere hårde omgangsformer. Men jeg fandt hurtigt ud af at være med.

I et frikvarter måtte jeg en dag døje hårdt drilleri fra to i forhold til mig velvoksne drenge. De slog til mig og kastede mig bag over, så jeg slog nakkens i stenbroen, og blodet flød. Det skete lige ud for vinduerne til Frisers lejlighed. Mor Fanny, Frisers kone, hørte ståhejen, slog vinduet op og kaldte os ind. Den ene, Povl Muusfeldt, forsvandt i mylderet, den anden, Eiler Dinesen, gik med ind. Han var klassens stærkeste dreng, men i virkeligheden ikke nogen slagsbroder. Han var meget ked af det, bad om undskyldning, og han og jeg blev siden gode venner og holdt ofte sammen.

Kort efter kom Povl og jeg igen op at slås. Jeg var lille i forhold til ham, men nu var jeg kampivrig, og jeg gik på bogstaveligt talt med krum hals og drev ham baglæns, til vi havnede mod et lavt gitter omkring nogle roser ved

gymnastiksalens mur. Kammeraterne stimlede sammen og morede sig over den lilles energi, og jublen steg til højderne, da jeg fik fat om benene på ham, og den store gik bag over gitteret og dumpede ned imellem roserne. Han lå med benene i vejret og kunne ikke hurtigt komme væk, så det blev oven i købet ham, der sikkert ganske uretfærdigt fik gårdvagten, hr. Lefoliis vrede over sig. Kammeraterne sørgede for, at jeg blev borte i det store opløb, der havde samlet sig sammen.

Jeg vandt ved dette både i selvsikkerhed og i kammeraternes vurdering, så det gik fremad, og jeg blev snart en livlig deltager i den side af drengelivet. Mange knubs fik jeg, men jeg var selv ude om det. Der opstod ingen varige uvenskaber fra fejderne.

Også min kontrovers med Povl Muusfeldt blev hurtigt glemt imellem os, og vi kom til at følges meget i skoleårene. Hans far var en velstående ingeniør og forretningsmand med stor flot villa i nærheden af os og stor smuk have med en lille sø (stedet for "Delfinens" grundstødning). I nabolaget boede en anden fælles bekendt, ingeniør Sigurd Schmidt, direktør i De danske Papirfabrikker. Trods velstanden i disse to familier var man dog så økonomisk indstillede, at de sammen med Far dannede et ejendomsfællesskab om en græsslåmaskine. Sådan trænger maskinteknikken sig forsigtigt frem. Til at begynde med slog Far vores tre græsplæner med le.

Povl Muusfeldt og jeg fulgtes ofte hjem fra skole. Han havde på en fødselsdag penge på lommen og købte marcipan for 25 øre, et formidabelt beløb. Men han havde råd til at være flot, og så stak han marcipanen i munden på en hest ved fortovskanten. Rystende! Normalt så man kun sådanne sager ved juletid.

I klassen var vi både drenge og piger. Jeg hørte om store rene drengeskoler inde i København, og de stod for mig som noget i retning af kolde straffeanstalter. Pigerne var vi da glade for. De kvidrede og hoppede som spurvene ude på skolepladsen, og de pyntede ligesom blomsterne i vinduerne. De dannede nok også til tider lidt baggrund for drengenes slagsmål uden dermed sagt, at pigerne nødvendigvis var en støtte for de stærkeste. Vi måtte finde os i, at der var en kategori af piger, som altid havde læst deres lektier, og som altid hav-

de skrevet deres stile og regnet deres opgaver i rette tid. Men det kunne ske, at begivenhederne skilte pigerne ud som en gruppe, der forundrede os.

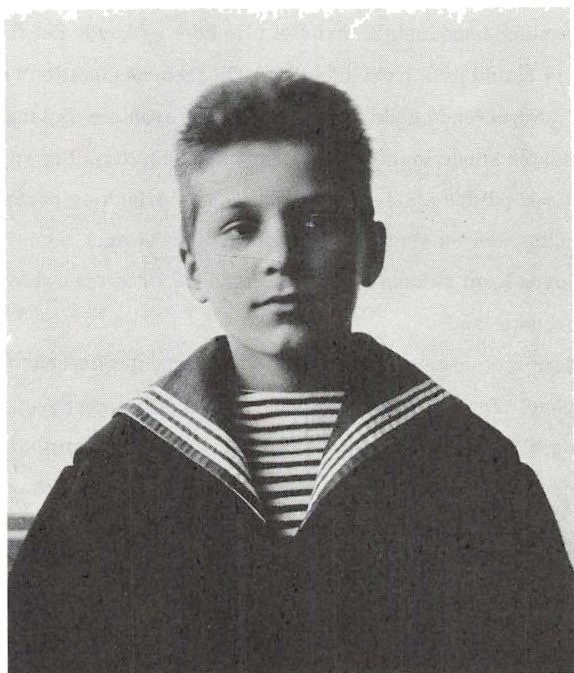
To af de pligtopfyldende piger, Ingrid og Valborg, som var hjerteveninder og sad ved skolebord sammen, var kommet i vane med at snakke for meget med hinanden. Vores udmærkede klasselærer den mørke, fuldskæggede hr. Bondesen, som styrede med ro og besindig myndighed, fandt at de burde flyttes fra hinanden. De græd, så det var herteskerende for dem, der havde hjerte for det, og det havde alle klassens piger. Et par drenge kom til at le, og også denne reaktion smittede og bredte sig. I løbet af få øjeblikke sad samtlige klassens pigebørn hulkende med de lokkede hoveder ned i de bare arme ind over skolebordene som blomster ramt af en haglbyge, og samtlige klassens drenge kunne ikke kvæle deres latter ved synet. De onde kynikere! Skillelinien var trukket klart, så der var åbenbart ikke noget miks med køns karaktererne i den lille samfundsgruppe.

På Charlottenlund badeanstalt, hvor vi alle kom og havde det friskt og vidunderligt, var vi naturligvis pænt adskilt på "herrebadeanstalten" og "damebadeanstalten". Nogenlunde gode svømmere kunne svømme så langt ud i Øresund, at man derfra kunne kigge ind på damebadeanstalten. Det var der i grunden ikke meget ved på den afstand, men det var jo forbudt og derfor dristigt, og det kunne gælde som en slags frisvømmerprøve. Vi små, som ikke kunne nå langt ud, gjorde hvad vi kunne for at få de andre til at tro, at vi havde kigget ind i det forbudte land.

Jeg lærte svømmetagene af den højt agtede, lærde bibliotekar fra Landbohøjskolen, Raphael Meyer, som boede nabo til os på Enighedsvej, og som i sommerferien gik på badeanstalten med sine drenge og tog mig med i deres private svømmeundervisning. Da jeg senere selv blev ansat ved Landbohøjskolens bibliotek, og kære venner undrede sig over, hvorfra jeg havde kvalifikationer til det, kunne jeg uden at lyve sige, at jeg havde fået uddannelse af Raphael Meyer.

Vi drenge dasede meget af tiden i solen på badebroen. Gunnar, som kun var en lille knægt, var også med, og det havde jeg somme tider besvær af. En dag

klaskede han Oskar i hans nøgne bag, mens han lå og soled sig. Så trådte mandsverdenens love i funktion, sådan som de har været gældende siden sagatiden og i al fald er bindende for drenge. Oskar var firskåren og min klasses næststærkeste dreng. Når han blev vred, var han den stærkeste. Af gemyt var han godmodig og nobel. Men denne behandling kunne han selvsagt ikke finde sig i, og han efter Gunnar. Jeg måtte finde Oskars handling helt korrekt og næsten sympatisk, men jeg var jo storebror, og de menneskelige naturlove sætter hensynet til forsvar af slægtninge højere end abstrakte retsbetragtninger. Så jeg havde intet valg, jeg mødte Oskar i en efterhånden drabelig kamp på den våde badebro med klask på de nøgne kroppe. Det endte med, at vi begge plumpede ud i vandet med bistand fra tilskuerne. Både Oskar og jeg havde reddet æren, Gunnar havde reddet skindet.

ca. 14 aar (Vilh. M. fot.)

I Ordrup var hvert klassetrin delt i en østklasse og en vestklasse. Jeg gik i vest, og det var mig en stor sorg, når jeg måtte se min classes beundrede, stærkeste drenge, Eiler, Oskar og Frey, lide nederlag overfor østklassens endnu stærkere Herbert og Walter Reimann og Kurt Lüttichau. Sommetider organiseredes i gymnastiktimen konkurrence mellem de to klasser. To og to mødtes en fra hver klasse i en ring, og det gjaldt om at smide modparten ud over kridtstregen. Sædvanligt, men dog ikke altid var det østklassen, der beholdt valpladsen.

Engang havde jeg til tilskuernes munterhed, men ureglementeret, fået spændt ben for den bomstærke, større og ældre Walter Reimann. Så trådte den strenge lov i funktion, som både i det ene og det andet plan øver sin tvang over stormagter. Han var efter de uskrevne love nødt til at statuere, hvem der havde magten. Han var vred og ventede på mig ved udgangen fra skolen. Jeg var klar over, hvad der var i anmarch. Jeg forsøgte at stikke af, og det blev til en meget lang jagt ind gennem villahaver, over hække og rundt om hjørner. Den endte inde på Ordrup Cykelbane, hvor jeg blev fanget i et hjørne. Min forsvarskamp blev kort, selv om jeg gjorde, hvad jeg formåede med at slå igen. Forslået både her og der måtte jeg trække mig ud af banen og finde hjem - uden laurbær.

Der var flere skoler i Ordrup, men kun to der kunne komme os ved som modparter. Den ene var den katolske, St. Andreaskollegiet, og den anden var kommuneskolen på Ordrupvej. Overfor kommuneskolens drenge udartede modsætningen undertiden ligefrem til noget i retning af bandekrige. Jeg blev på et tidligt tidspunkt, før jeg egentlig vidste, hvad der gik for sig, indviklet i de krigsførendes aktioner. Ejvind var på besøg hos os en søndag, og han og jeg var på vor egen færd ud over markerne mellem Charlottenlund og Hellerup. Vi mødte en gruppe stokkebevæbnede drenge med røde huer, så de var altså fra min egen skole. De var i krig med en anden bande og havde nu fundet på en krigslist, som Ejvind og jeg, der på det tidspunkt var ukendt af de andre, kunne bruges til. Når vi traf fjenden, skulle vi falskeligt fortælle dem, at flokken med de røde huer havde skjult sig nede i en dyb gammel udgravning, som var

delvis overgroet af buskadser. Vi løste vor opgave. Fjenden omringede graven og styrtede på et givet signal ned ad skråningerne. Men de røde huer var jo ikke nede i graven. De havde ligget på lur og kom over modstanderne fra en anden kant, så de fik overtaget over de narrede fjender. Det kom til at gå ganske hårdt til.

Den affære kom mig dyrt at stå. De andre drenge var fra kommuneskolen, og de glemte mig det ikke. I lange tider derefter blev jeg jaget, når jeg skulle hjem fra skole. Det blev til stokkeprygl, når de fik passet mig op. Jeg søgte hjem ad omveje. Men så ventede de på mig hjemme på vejen, og føreren for flokken slog mig endda engang ned med stokkeslag i vores egen havelåge. Jeg måtte selv skære mig en svær stok med ordentlig slag i. Medens jeg var i skole, gemte jeg den i en hæk, så jeg kunne have den og forsvare mig med på hjemvejen. Det hjalp noget. Jeg syntes i virkeligheden, at de andre havde god grund til deres forbitrelse, men jeg var nød til at forsvare mig med samme midler. Jeg skulle jo være der. De var flere, og pardon blev der ikke givet.

En dag var Gunnar fra baghaven kommet ud på Lindegårds Tværvej. Jeg hørte råb og for ud gennem lågen. Anføreren, min fjende nr. ét, var over ham. Situationen var der. Min bror, vores låge, vores fortov. Jeg fløj ind på overfaldsmanden. Han var for en gangs skyld alene og følte sig overrumplet. Den store dreng stak af og jeg efter ham opildnet af min foreløbige succes. Jeg nåede ham på Lindegårdsvej næsten nede ved Jægersborg Allé. Jeg slog til ham, og i min vrede og sejrsvilje havde jeg virkelig overmagten. Da han slap væk, stod jeg på skrævende ben og råbte efter ham, at kom han nogen sinde igen i nærheden af vores havelåge, skulle der ikke blive en hel knogle tilbage i ham. Han kom faktisk igen, men det var som bud for en bager, og vi gjorde ikke mere hinanden noget.

Alt dette var regulært slagsmål og også en form for opdragelse. Jeg brød mig mindre om de romantiske drengeforbund med mystiske ordensregler og ceremonier, som jeg også blev halet ind i. Jeg blev menigt medlem af en sådan klan, som havde apotekerens søn som leder. Gruppen havde fjender, som vi aldrig så, men vi talte meget om dem, og vi rustede os og trænede, det var

dog mest med snak. Een gang nærmede vi os en virkelighed. Vor høje leder, havde fået indbydelse til et fødselsdagsselskab i en af de fine villaer på Lille Fredensvej. Nu måtte han i overensstemmelse med manererne i vore pæne kredse ind og sige tak for indbydelsen, og det skete en sen vintereftermiddag, efter at det allerede var blevet mørkt. Jeg var livvagt, fordi lederen gennem sit personlige efterretningsvæsen vidste, at der var tale om en fælde, så han måtte frygte, at man ville søge at tage ham til fange. Vi menige indkredsede huset og blev anbragt som vagtposter i mørket mellem buskene. Lederen ringede på og blev vist ind af en nydelig stuepige. Vi spejdede og lyttede. Gennem de oplyste vinduer så vi vores høvding blive bænket i dagligstuen og blive be-
værtet med kager. Det tog lang tid, og da han kom ud, blev vi afmønstrede uden mere mystik, men der blev heller ingen fortsættelse på den historie. Vi havde fået nok af romantik.

En af vore lærerinder fik engang i forbindelse med et rigsdagsvalg den idé at spørge hele klassen rundt, hvem vore fædre stemte på. Det var kun mænd, der havde valget. I valgkredsen var opstillet tre kandidater, nemlig en fra højre, en fra venstre og en socialdemokrat. Alle i klassen på nær to var selvfølgelig, velgarderede højremænd. En meldte venstre, det var mig i en følelse af, at jeg havde en god sag at stå inde for, og jeg nød at være alene mod mange. Men een sagde med spæd stemme: Socialdemokrat. Det var den lille, forsagte Ellen, en sød lille, splejset og fregnet pige. Hun boede i et hus nabo til skolen. Hendes far var arbejdsmand, og hun havde fået en friplads. Jeg syntes en politisk alliance mellem venstre og socialdemokratiet måtte være på sin plads.

Økonomiske forskelligheder var der i skolen, endda store, men stort set dannedes der dog et fælles miljø. Man kan ikke sige, at vi blev påvirkede til snobberi for penge. Holger Frederiksen, den ene af Frisers tvillingsønner, som begge var lærere ved skolen, holdt af at formane os med historien om en dreng, som en kammerat lo af, fordi han havde lapper på bukserne. Drengen svarede: "Gør du nar af mine bukser, gør du nar af min mor, og gør du nar af min mor, så ska' du ha' klø." Og det fik han.

Holger Frederiksen ville opdrage os til at være Danmarks stærke ungdom. Det var jo godt og velment. Han holdt tale om citatet fra "Roar og Helge", der var prentet som inskription over en af dørene i den "lille gymnastiksal", hvor hver dags morgensang fandt sted. Der stod: "Oh, var jeg mand, som jeg er dreng, og var min kæp en lanse."

En lanse kunne jeg godt tænke mig, især hvis der fulgte en hest med og måske en hjelm. Kæppen fik mig til at tænke på mine egne buler i hovedet. Men jeg så mig selv med en lanse overfor fem hårde drenge på Lindegårdsvej. Så var en hurtig ført kæp nok alligevel mere anvendelig - foreløbig. Jeg var blevet realistisk nok til at vide, at det alt efter omstændighederne kunne være hovedsagen at bevare lemmerne til en anden god gang.

Jeg følte heller ikke nogen umiddelbar trang til at fraskrive mig at være dreng. Det var måske endda allermest ønskeligt, at landet blev styret af nogle få gæve drenge med hjertet på rette sted, men frem for alt ikke indrulle-rede i noget som helst, tagende kampen op fra sag til sag. De ville måske ikke kunne blive egentlige regenter, men så skulle de netop være der. Kamp mod overmagt! Var der noget bedre?

Voksne mænd? Hvis jeg, da jeg var 10 år, så op til aldersklasser over mig, så var det de 14 årige. Som de kunne spille fodbold og lave gymnastik og idræt! Hvor så de godt ud, og hvor var de glade og kække! De kunne klare alting. Men når drengene kom op i gymnasieklasserne, blev de bogorme og kavalerer, der spadserede med pigerne og konverserede dem på voksen måde. Bent i 1. g ventede hver dag i skolens indgang på en pige, som han fulgtes med ned ad Fren-densvej. Ham generede vi. Han tævede os ikke, men forklarede os alvorligt, at der var noget i livet, som vi ikke forstod. Sikke en manér! Og hvad så med voksne mænd? Far ville jeg gerne ligne, men det havde ingen hast.

Skolen i Ordrup havde en fri beliggenhed mellem haver, og den rådede over to sportspladser til idræt og boldspil. Om vinteren omdannedes de til skøjte-baner, og når sneen dækkede jorden kørte de enkelte klasser kaneture i Dyre-haven. Lærerne og et par af pigerne havde plads i kanen, og vi andre bandt vore kælke bag efter i to lange rækker. Sportskampe med naboskolerne fandt

sted, især med Hellerup Gymnasium, som under Hartvig Møller var en frisk skole med idræt og meget friluftsliv ligesom vores.

Der var i vores opfattelse af lærerne et stort plus til dem, der gjorde sig gældende på idrætspladsen. De unge lærere Povl og Holger Frederiksen spillede med på skolens førstehold i fodboldkamp mod Hellerup Gymnasium. De var raske unge sportsmænd, som havde spillet i vigtige kampe på Danmarks landshold. De var tvillinger, men Povl var ældst og charmerende nonchalant. Holger var alvorsmand.

Vi havde Povl Frederiksen i matematik. En sommerdag satte han sig til-bagelænet med hovedet i vindueskarmen, med to piger til at vifte ham og med benene på bordet. Således dirigerede han afhøringen ved tavlen, da vor nye rektor Dr. Kaper trådte ind. Povl Frederiksen fik benene ned fra bordet. Fortsættelsen, hvis der var nogen, kender jeg ikke. Familien Friser var da flyttet til en villa på Enighedsvej, og det førte bl. a. til, at Povl Frederiksen overdrog mig det ærefulde hverv at bære klassens hefter med matematikopgaver. Jeg måtte bringe og hente dem. Det lettede byrden for ham og var en ære for mig plus en fordel. Mine egne opgaver var ikke altid skrevet ind i rette tid, så nu fik jeg en chance for at nå det. Det kunne han godt se var noget, der kunne ske for en dreng, der havde megen udendørs virksomhed, så vi kom godt ud af det sammen.

Kaptajn, senere oberstløjtnant Holger Nielsen, pioner for dansk idræt, medaljevinder ved de olympiske lege, inspektør og gymnastiklærer ved skolen havde vi ægte respekt og agtelse for. At blive sendt ind til ham, selv om det var for at få en lussing, som han anbragte præcist på kindbenet, var næsten en udmærkelse. Man var dog på en måde en udvalgt.

Jeg var jo nok en forstyrrende drillepind. Hr. Obel måtte slå mig oven i hovedet med mit eget geografiatlas, så bindet sprak. Frk. Kunst måtte beordre mig til at sidde bagvendt med benene ind under bordet bag ved og med ryggen til hende. "Jeg vil ikke se dit modbydelige fjæs", sagde hun. Hun var så heftig, og jeg havde så svært ved at lade være at le. Men at vende mig om med ansigtet mod de andre i klassen og så forlange alvor var jo at lægge hele

byrden på mig og på klassen iøvrigt. Det måtte ende galt, så jeg kom af sted til Holger Nielsen.

I tegnesalen øverst oppe på loftetagen sad jeg ved en stolpe, som jeg kunne læne mig om bag ved for at få let ud, uden at genere den unge lærerinde. Var det ikke frk. Holst hun hed? Det gik nu ikke alligevel. Hun måtte tage mig under behandling. Men værst var det, at den måde hun slog lussinger på, var slet ikke til at stå for, så morsomt gjorde hun det. Hun lynede med øjnene, og begge arme gik som møllevinger i storm. Så blev jeg sendt ned til Holger Nielsen med besked på, at jeg der skulle "bede om undskyldning". Det kunne jeg ikke rigtig få logik i. Jeg havde jo ikke gjort ham noget, og det gik også min ære for nær. Altså holdt jeg mig til den refererende form: "Frk. Holst har sendt mig herved og sagt, at jeg skal bede om undskyldning". Så fik jeg min lussing konstant uden at afgive en erklæring, der var tvivlsom dækning for, og jeg var godt tilfreds.

Skyld og afstraffelse i skolen kunne ses på som en konto i sparekassen. Der bliver sat et beløb ind, og der bliver taget ud. Det behøver ikke hver dag at gå op. En lussing for meget er ikke mere urimelig end de lussinger, man har fået for lidt.

Hr. Langballe stod for udlånet fra skolens bogsamling, der var anbragt i et lokale på loftet. Vi kæmpede med iver om alle de gode bøger. Hr. Langballe var under vældigt arbejdspress med at udlevere skønlitteraturen. Vi var et par stykker, som stod bagest i lokalet og ventede på, at der skulle blive en plads mellem alle dem, der hang ind over disken med enden bag ud mod os. Min kammerat havde en sikkerhedsnål, som erstattede en manglende knap i hans bukser. Den stak han i en spændt buksebag foran os, så der fulgte et hyl, som bragte hele larmen omkring bogekspeditionen til standsning. Den stilhed, der fulgte, var ubeskrivelig gribende. Men så kom hr. Langballe. Udbruddet var heftigt, og han slog sin stærke hånd i mig. Forhør blev ikke forsøgt, og jeg fik en lussing, som ikke glemmes blandt de utallige, der er gået ind i mit regnskab. Denne var a conto. Den måtte tages som en efterbetaling eller forskud. Hr. Langballe var en meget lærd mand. Det var han anset for i de højere gym-

nasielklasser, men han havde også kræfter, der kunne sende tyren på Dyrehavs-
bakken i knæ ved første kølleslag.

En gang gik hans respektable kræfter ud over den lille forsagte og fred-
sommelige Ellens røde lakbælte. Det blev ødelagt som en følge af, at hr.
Langballe ikke skønnede rigtigt med hensyn til hendes ringe vægt. Han ville
bare ryste hende, så hun bedre kunne samle sig om det franske. Han trak
hende ud fra bænken, løftede hende op og holdt i lakbæltet. Han kom til at
gøre en bevægelse, som om han lavede kuglestød ved de olympiske lege.
Bæltet brast, og Ellen fløj gennem luften op mod tavlen, hvor hun måtte samle
sig selv op. Hun var så fredsommelig, at hun knap nok græd, bare dukkede
sig.

Mellem øst- og vestklassen udkæmpede vi ikke alene konkurrencer, hvor
det var kræfter og behændighed, det kom an på. Det var ganske vist de mest
betydningsfulde. Men vi havde også konkurrencer, hvor det gjaldt viden og
omløb i hovedet. Men viden?

I min opfattelse var viden grupperet i to temmelig forskellige verdener.
Den ene var den viden, som voksne havde afgjort, at børn skulle lære som
lektier og kunne korrekt i så og så store stykker til den og den tid. Denne
lærdom var i svær fare for at blive behandlet som dynger af skarpkantede
skærver, som man kun nødig tog fat på. Den anden var den viden, der vokse-
de frem af sig selv, når man levede sammen med andre mennesker i et liv
ude i naturen, i leg og i dagligt arbejde, i interessen for menneskenes livs-
forhold og historie og lod bøger åbne vej for en til selv at drage ud på ople-
velse. Alt dette sidste var jo da også skolens mål, men hvor let blev det ikke
i det daglige tørret ind under uvillig lektielæsning.

Hjemme i vort børneværelse havde vi hængende et danmarkskort med am-
terne i forskellige farver. Nu havde vi jo selv været i næsten alle landets
egne, så kortet kunne let være levende for os. Når vi så på kortet, så vi
selve landet med skove og bakker og veje, med herregårde og bøndergårde
og småhuse og menneskene og dyrene. Så valgte vi amter og delte landet
imellem os efter megen overvejelse af, hvad vi helst ville have. Der var man-

ge egne, jeg gerne ville have, ja gerne dem alle, men først og fremmest søgte jeg at sikre mig Vejle amt og Ringkøbing amt, Jylland fra øst til vest, så havde jeg jo noget af alt. Aslaug ville have Bornholm. Derefter tilbyttede vi os navnlig herregårde, småsøer og skove i andre dele af landet, eller steder vi særligt holdt af, fordi vi havde været der. Sikke besiddelser vi skabte os. Et af mine yndlingssteder, hvor jeg nu aldrig selv havde været, var Fænø i Lillebælt. Jeg udbyggede og landskabsplejede øen efter mit behov, og tegnede planer derover. Der indrettedes plads, så jeg kunne indbyde hele min klasse, både piger og drenge. Vi svømmede i bæltet, men navnlig holdt jeg heste. En hvid hingst var raskere end alle andre. Den ville til gengæld ikke føje sig for enhver, så den måtte jeg selv ride. Jeg tegnede og malede billeder af det raske liv på øen.

"At vælge lande" blev en vældig sport for os. Ejvind var ofte med. Vi udvidede snart legen til hele jordkloden. Så valgte vi os verdensdele - og handlede med de rigdomme, vi besad. Aslaug sigtede smukt og forstandigt efter kulturelle goder. De kunne findes i Europa og Asien. Hun købte billigt, hvad vi andre kunne udbyde af den slags. Jeg sikrede mig med stærkt begær besiddelse af Afrika. Den vældige natur med vilde dyr kunne jeg få meget ud af. Og så var der gudskelov ingen byer. Jeg ville højst strække mig til at sælge Gunnar et mindre område med løver og elefanter. Jeg selv behøvede ikke noget fra de andre verdensdele, men jeg kunne jo tage mig betalt med en dansk ø. Iøvrigt blev Gunnar som den mindste nok snydt og måtte overtage Amerika. Ét meget stort aktiv gav denne besiddelse dog. Han fik indianerne. Dem var han dog ikke meget villig til at bruge som byttemiddel. Men handel kan og bør være til alles gavn. Så hvis Gunnar afgav New York eller noget andet godt til Aslaug, kunne hun overlade mig Fænø eller Ringkøbing fjord med Holmslands klit, og så kunne Gunnar få de ønskede løver.

Fra Onkel Christian arvede jeg forskellige gode ting, da de rejste til Indien. Der var en mahognikasse, som i åbnet tilstand var en skrivepult. Den fulgte mig siden i mine landmandsdage. Der var en flad, stiv stråhat, som virkede udpræget elegant. Den fik jeg først brug for, da jeg som voksen skulle fri. Men

så var der også et gammelt atlas fra før fotograferingens tid med billeder fra Afrika. Det levede jeg højt på, og jeg supplerede min viden om Afrika ved at læse Fars bøger om Stanley og Livingstone.

Al denne leg og læsning af egen lyst og mere af lignende slags gav en viden, som til min egen og skolekammeraternes overraskelse afslørede mig som en meget fordelagtig konkurrencedeltager over for østklassen, når det var viden, der var konkurrencens opgave, eller løsning af sjove problemer.

Der blev stillet spørgsmål og rakt en finger op fra dem, der kunne svare. Emnerne var hyppigt geografiske og historiske. De, der ikke kunne melde sig med svar, måtte gå ud. Flere gange var jeg alene tilbage fra vestklassen med en gruppe fra øst imod mig. Så steg spændingen, når den ene efter den anden fra øst faldt fra. Den stærkeste modstander var Olaf Waage. (Den senere universitetssekretær). Det var en herlig følelse når det lykkedes at bringe sejren hjem for sin klasse.

Også i almindelige timer fik jeg sommetider gevinster ved improvisation. De æggede mig dog ikke til større anstrengelser, men førte snarere til, at jeg ikke tog mig det nær, når vidnesbyrdbogen formanede mig til mere solid lektielæsning. Aslaug var helt usædvanlig dygtig. Hun slog alle rekorder ved eksamen, og jeg måtte ikke sjældent høre, at det var svært at forstå, at jeg var hendes broder. Mig trykkede det ikke.

I "3. mellem" fik jeg temmelig meget med bebrejdelser, og Far og Mor var kede af det. Man havde endda forklaret dem, at jeg måtte regnes til klassens dårligste fjerdedel. Det år skulle vi for første gang slutte skoleåret med en rigtig eksamen i alle fag. Jeg sad en sommerdag hjemme og skulle læse fysik til næste dags eksamen, men så kom Faster Mariane på besøg sammen med Fætter Peder Bendtsen fra Bølling, som var seminarieelev. De skulle videre til Frederiksborg Slot. Jeg tiggede om at måtte tage med mod løfte om at komme tidligt tilbage og få læst. Mor gik modstræbende med dertil. Frederiksborg Museet var en stor oplevelse. Jeg var helt betaget af at høre, hvordan Peder vidste besked om alt, hvad vi så. Tænk, at det kunne lade sig gøre at have overblik over hele Danmarks historie i en interessant sammenhæng. Jeg følte

mig vældig fristet til at nå noget sådant.

Men det blev sent, inden vi kom tilbage. Jeg var søvngig og måtte love Mor at vågne tidligt og få læst. Far var i Jylland, og både Mor og jeg ville nødig, at han skulle have alt for megen skuffelse. Men jeg sov for længe og måtte skynde mig afsted til eksamen. Karakterskalaen gik fra 0 til 6, hvorefter den tog et spring op til 8 for det helt sjældne. Og jeg fik et ottetal. Jeg havde foruden lektiernes pensum fortalt om, hvorfor frosten smuldrede jordoverfladen på pløjemarkerne, og om dammene, der til glæde for fiskene ikke så let bundfryser, som en følge af, at vandet er tungest ved fire grader. Da jeg kom ud fra skolen, tog jeg sandalerne i hænderne for hurtigere at kunne løbe hjem. Og Mor skrev straks et brev til Far. Det var det bedste af det hele. I matematik gik det lige sådan, og det blev fint i alle fag. Det samlede resultat blev ovenud, et langt stykke over klassens nummer to.

Det var nær ved, at min forholdsvis frie drengetilværelse kunne komme i fare, når nu skolen ligefrem begyndte at byde på store karakterer. "4. mellem" gennemlevede jeg dog i en rimelig balance. Skovene, cykelturene, badeanstalten, fodboldbanen og drengebøgerne fastholdt deres høje prioritet. Alligevel gik skolearbejdet passende, og fristilene var det endda somme tider en fornøjelse at arbejde med. Jeg havde bøger hjemme på fars hylder og kunne samle stof om opdagelsesrejser, om trækfuglenes veje og om hedens opdyrkning. Også mellemskoleeksamen kom til at ligge øverst i klassen, og dermed afsluttedes min skolegang i Ordrup Gymnasium. Vi flyttede nemlig fra Charlottenlund.

Jeg blev kaldt op til rektor, dr. Kaper, for at sige farvel, og han gav mig nogle ord med på vejen, som jeg ganske vist huskede, men først senere tænkte nærmere over. Hvad havde Kaper egentlig ment? "Du skal nok blive til noget, hvis du kan lade være med at overvurdere dine egne evner" havde han sagt. Min tankegang lå helt anderledes. "Evner" i den skolemæssige forstand gav jeg mig ikke meget af med at vurdere. De var der vel, når man havde brug for dem. Det man havde at vurdere, lå efter min tankegang ude i omverdenen. Hvordan så dér ud? Og hvor mødte man det, som det var værd at

være med i? Så var det blot at vælge. Det var unægtelig en meget optimistisk indstilling, og det var vel den, som den kloge dr. Kaper havde advaret mig imod at overdrive.

Men jeg drømte ikke på nogen måde om at skulle studere eller søge noget andet, hvor eksaminer spillede en rolle. Jeg skulle være landmand som mine forfædre, det var klart. Med den tilværelse som grundlag kunne jeg give mig af med hvad som helst, jeg måtte finde interesse i. En mand med en gård var en selvstændig og frit stillet mand, der kunne leve sit liv, som han selv ville. Han havde brødet på bordet, og havde ingen herre over sig.

Far var af samme opfattelse, hvad det angik, at jeg skulle være landmand. "Aksel ender nok som forsøgsleder på en af forsøgsstationerne", sagde han med lidt stolthed på mine vegne. Jeg smilte for mig selv. Jeg skulle ikke være forsøgsleder. Jeg skulle ikke være noget som helst, når bare jeg kunne få en gård. Det skulle jeg nok vise dem alle sammen. Jeg skulle slet ikke med dr. Kapers ord "blive til noget". Det manglede ikke på fantasier om eventyr og oplevelser og store begivenheder. Men det var i mine øjne en helt anden sag.

Dr. Kaper havde jeg både respekt og sympati for. Til at begynde med så det dog lidt anderledes ud. I Frisers sidste tid hørte vi, at skolens fremtid blev diskuteret, at noget, som hed "De forenede Skoler", ville overtage den, og at en mand, som hed dr. Kaper, skulle komme til Ordrup og være vores skolebestyrer. Vi havde gerne gravet skyttegrave omkring skolen og holdt enhver fremmed fra at trænge ind på det, der var Frisers og vort. Men så døde Kr. Branner i efteråret 1908. Friser trak sig tilbage, og dr. Kaper blev skolens leder. Lærerne fik bedre lønninger, men hvad kom det mig ved?

Kaper var både frisk og myndig. Han gik op i at lede morgensangen, når vi samledes på første sal i "den lille gymnastiksal". Og han gav formaninger på sin egen måde. "I skal lade være med at bande", sagde han. "Jeg har selv svært ved at lade være, men jeg gør mig umage. Det skal I også gøre".

Undertiden omtalte Kaper ved morgensangen aktuelle begivenheder. En morgen fortalte han med stor grebthed om, hvordan han dagen før til sin forbløffelse havde hørt en summende lyd over sit hovede, da han gik over Råd-

huspladsen, og da han så op, svævede en flyvemaskine hen over tagene. Det var Alfred Nervø's første flyvning over København i 1910. Memmeskene havde lov til at være stolte over at kunne dette, men om det kunne få praktisk betydning var ikke givet, sagde han. Vi følte dog, at nye tider var i anmarch.

Jeg havde i de første år i Ordrup hentet mine mere alvorlige afstraffelser hos Holger Nielsen. Der faldt de kontant. Nu blev det Kaper, jeg blev sendt op til. Jeg brød mig ikke om det bytte. Moster Ragnhild havde villet tale til mine gode følelser. Dr. Kaper ville tale til min gode forstand. Det var lige svært at holde ud. Jeg var klart på den gale side, og jeg syntes ikke problemerne behøvede gøres så omstændelige. Jeg havde fået et sæt tøj, som jeg kaldte mit jægertøj og iøvrigt var stolt af. Det havde knæbukser med "sportsstrømper" til og en jakke, der blev knappet fra halsen og ned, så lang den var. Under dr. Kapers formaninger stod jeg foran ham, hvor han sad i sin stol, og medens han talte, knappede han hele rækken af knapper op fra oven og ned, og så knappede han igen fra neden og op, og sådan fortsatte han. Jeg fulgte med i knapningen med koncentreret opmærksomhed. Jeg talte, hvor langt han var med knapperne. På den måde holdt jeg mig fra at høre på alt det pinlige.

I det første vidnesbyrd, som jeg fik med Kapers underskrift, ved juletid 1908, hed det "Desværre klages der af og til over hans opførsel; det er mærkeligt, at en så flink Dreng ikke kan forstå, at han må rette sig efter, hvad der bliver sagt til ham; men forhåbentlig vil vi snart blive helt glade for hinanden".

Det smukke håb blev virkelig opfyldt trods skærmydsler og trods min efterladenhed med lektierne. Noget krav om disciplin mødte vi vel, men selv om vi muggede - i al fald indvendigt - så var vi dog ikke ude for noget hårdt tryk. Jeg sagde engang sammen med min sidekammerat Aage Riedel til Povl Frederiksen, at kun natten til søndag kunne man sove ordentligt, når der ikke var lektier til dagen efter. Men det var en overdrivelse. Skolen har såmænd ikke forstyrret min nattesøvn. Og det var meget lidt, den indskrænkede min fritid.

Kaper fulgte i en forbavsende grad de enkelte børn i skolen. Ved afslutningen efter hvert halve år overrakte han os vort vidnesbyrd. I mit sidste år i

Ordrup var han virkelig glad for at understrege sin tilfredshed ved at minde om "de første år, da vi havde svært ved at få det til at gå med hinanden". Senere som voksen ung mand traf jeg engang imellem dr. Kaper og blev altid mødt med stor venlighed. Aslaug fik dog meget mere med ham at gøre. Hun kom, efter at være blevet student, til at give privatundervisning til elever på skolen.

Efter skoletid

Hjem fra skole. Det var et højdepunkt på dagen. Jeg tænker ikke på den tid, hvor jeg hver dag var udsat for at skulle have bank på hjemvejen. Men senere.

Pligterne var overstået, mere eller mindre vellykket. På hjemvejen havde man god tid. Jeg skiftede med valg af vejene hjem, fulgtes somme tider med kammerater helt andre steder hen. Området nord for Ordrupvej over til Ordrup Krat og Galopbanen i Ordrup Mose var åbne marker. Her havde nogle af os i lang tid en yndlingslegeplads i en grusgrav ved Holmegårdsvej. Vi sprang og rutschede ned ad skråningerne. Sommetider var nogen af pigenørnene med. Så fik legen på en mærkelig måde en anden og æggende melodi blandet ind i kraftudfoldelsen. I grusgraven og somme tider ud over markerne og helt over i skovene dukkede noget af en urmennesketilværelse op. Hverken skolen eller hjemmet vidste, hvor vi var henne - knap nok vi selv. Den friskeste og kækkeste af pigerne var Inger Nielsen, datter af den beundrede inspektør Holger Nielsen. Det er dog en uheldig skæbne, der anbringer de mest indtagende blandt piger i et miljø, som man af bar ærefrygt ikke tør nærme sig. Men her i legene efter skoletid var skæbnen venligere, og da jeg i julen 1909 fik en hilsen fra hende, var det nok til at overbevise mig om, at nu var vi virkelig kammerater.

Andre dage gik det roligt hjem ad de pæne villaveje. Der var noget spændende ved at kigge på huse og haver og ane noget af forskellighederne, der

skjulte sig inde bag ved hækkene. Toppen af mærkværdighederne til den fine side var Morescos villa ved Ordrupvej. Den rige klædegrossererens. Den store have fortsatte op imod Fredensvej i en fold, hvor de smukke galopheste gik. En søn derfra, som gik et par klasser under mig, blev sommetider i stadsvogn kørt til skole, skønt der kun var få minutters gang. Det virkede komisk. Vi tog ikke i betragtning, at kusken måske alligevel skulle ud og røre hestene.

På Jægersborg allé lige ved Lindegårdsvej lå en lille biograf, Charlottenlunds eneste. Jeg har aldrig været derinde. I alle de år, vi boede i Charlottenlund, har jeg overhovedet ikke været i en biograf. Men udenfor i udstillingsskabene var billeder sat op, og med dem fulgte lange tekstbeskrivelser af de mærkværdige sager i den mondæne, for mig ganske uvirkelige verden, som filmene boltrede sig i. Jeg kiggede på det, men i virkeligheden har jeg aldrig følt nogen større skuffelse over, at vi ikke havde penge til at komme indenfor. Jeg gik hellere over på den anden side af gaden til "Kom ind" og købte for een øre af det, man får mest af. Eller til konkurrenten, som vi selv tildelte navnet "Kom-ind haderen".

Omkring den tid, vi flyttede til Charlottenlund, havde Far fået en ny cykel. En god cykel, der kom til at tjene ham og Danmarks geologi i næsten et halvt århundrede. For mig havde det den fordel, at jeg fik overladt den gamle, som var fra det forrige århundrede. Den var noget særegent bygget med en buet stang op mod styret. Den havde ikke frihjul, men et bredt styr og brede hjul og tilsvarende skærme.

Jeg kunne ikke nå pedalerne så Far tabte tålmodigheden ved at løbe op og ned ad vejene med mig. Så snart han slap mig med besked på, at jeg skulle bare gøre sådan og sådan, væltede jeg. De tossede pedaler blev ved at løbe rundt og slog mig over benene. Så startede jeg selv på en anden måde. Jeg sad på den brede bagskærm og strakte mig fremover, og brugte benene mod jorden. Når det så gik fint ned ad bakke, lærte jeg at komme efter det.

Helt fint blev det, da jeg fik sadlen sat ned på stangen og styret udskiftet med et racerstyr med stærkt lodret nedadbøjede arme. Så kunne jeg nå det

hele. Med dette særprægede, men nu velbyggede køretøj, tung som en kampvogn, mødte jeg op på Ordrup Cykelbane. Vi drenge havde let ved at komme ind der, når der blev trænet. Jeg fik megen fornøjelse på cykelbanen, og det gjorde tilskuerne også, men jeg skabte mig ikke nogen fremtid der.

Det var lettere at fremkalde Mors beundring. Som så mange gange før gav hun mig besked på at gå til hesteslagteren, som havde butik et stykke ude ved Ordrupvej. Jeg besteg cyklen og var hjemme igen hurtigere end hun havde troet det muligt. Det var succes, teknikens fremskridt.

Før cyklens tid gik turene til skovene til fods. Gunnar og jeg havde været i Ermelunden. På hjemvejen gik vi ad vejen forbi Vilvorde. I en af villaerne der, boede en pige, som var ny i min klasse. Hun var klog og fin og lidt ældre end mig. Jeg var forelsket i hende, men jeg så også op til hende, og det tog al dristigheden fra mig. Nu var det en meget varm sommerdag, og vi havde støvler, som Mor selv forsålede. Det gjorde hun med gummi, som opvarmedes i en kasserolle, så massen blev tykt flydende. Med en lille jernstang smurte hun den varme gummi på sålerne, og når den var størknet, blev kanterne skåret til. Men på en stærkt solvarmet vej, som her, kunne det ske, at sålerne igen flød ud. På den måde kom jeg vandrende platfodet på to brede pandekager henad fortovet, da hun, min behersket tilbedte, dukkede op på den anden side af en hæk og glad og munter og sød opfordrede os til at komme ind til dem. Jeg måtte - indvendig ulykkelig, udvendig mut - afslå opfordringen. Hun kunne hen over hækken ikke se mine flade gummipandekager. Min ære i den henseende var reddet. Men min lykke?

Cyklen åbnede et stort område for os, især ud i skovene. Dyrehaven var en tumleplads både sommer og vinter. Gunnar havde jeg siddende på stangen eller bagskærmen. Men frem for alt søgte vi til Ermelunden. Ejvind hørte med i alt dette. Han kom stadig. Det kunne være onsdage og søndage eller i ferier.

Ermelunden var dengang ikke gennemtrukket af veje. Der var kun stier og lidet benyttede skovveje. Den dybe kløft lå meget afsides og uberørt, og der gravede vi huler under de store bøgetræers rødder. Vi udstyrede en hule til

en hel beboelse og havde det herligt.

Aslaug fik også en cykel, og det skete, at vi kørte længere ture sammen med Far. I Søllerød havde Morbror Svend en stor standsmæssig sommervilla "Reden" med låge ind til skoven. Halfdan og Erik holdt til der, og der var godt at komme. Morbror Svend var trafikminister allerede fra 1905. Det syntes vi naturligvis var noget vældigt stort, og det var det da også. Med en passende blanding af krænkelser og morskab så vi Blækspruttens helside i anledning af, at han, da han var kommet for sent til toget, efter forslag fra stationsforstanderen på Holte Banegården i København havde taget imod at lade sig køre hjem til Holte i ekstratog. Ellers ville han ikke have nået hjem med gåsen til middagen.

En septemberdag i 1908 gik Mor ud til verandadøren mod forhaven for at møde postbudet. Han var kun kommet til lågen, da han råbte op til os: "Alberti har meldt sig"! Det var en rystelse. Foruden den almindelige dramatiske og politiske interesse ved sagen havde den også for os det moment, at Alberti var Morbror Svends ministerkollega. Og hvad nu med I. C. Christensens stilling? Morbror Svend kom til at afløse Alberti som justitsminister.

Charlottenlund var på den tid residensstad om sommeren. Kongen, Frederik VIII, boede på Charlottenlund slot, og stationen havde kongelig ventesal. Aslaug og jeg havde sammen med vores pige været med på Amalienborg slotsplads, da han i 1906 var blevet udråbt til konge efter Chr. IX's død. Frederik VIII holdt af at tage sig en tidlig morgenridetur, der ofte gik ud til Bernstorff slot, hvor broderen prins Valdemar boede, eller til Jægersborg til sønnen prins Harald.

I stedet for at ride den regulære vej ad den befærdede Jægersborg Allé, hvor han hele tiden måtte sidde og svinge hilsende med hatten, foretrak han åbenbart den mere stilfærdige, parallelt løbende Enighedsvej. En sommermorgen, da jeg stod ude på vejen, standsede kongen hesten og gav sig til at stille spørgsmål om skolegang, og om hvad jeg kunne lide at lære noget om. Det faldt særdeles ligetil og ukunstlet. Jeg syntes det var morsomt at tale om det til en mand, der ikke var fra skolen og gerne ville høre. Det gentog sig nogle gange siden og sluttede somme tider med et venligt dask på hove-

det. En konge kunne altså være noget andet end en eventyrfigur eller en opstadset person.

Nogle somme, da vi igen var kommet i gang med lange ophold på landet, blev vores hus lejet ud til sommerbolig. Lejeren var kongens kabinetssekretær, kammerherre Krieger. Han og hans kone har unægtelig ikke stillet de meget store krav til komfort, men de boede jo bekvemt nær ved slottet. De var fine, stilfærdige og hensynsfulde, og de skønnede på at kunne bo der.

Et par husnumre fra os lå et lille beskedent hus, som jeg med nogen nysgerrighed kiggede ind til over hækken. Der boede den gamle forfatter Zacharias Nielsen. Noget bekendtskab kom der dog ikke ud af det.

Allerede, da jeg var i tiårsalderen, havde vi søskende gjort Danmark både på kryds og tværs, men rejser i udlandet havde vi ikke prøvet. Sønderjylland regnede vi ikke med dertil, og også Skåne var det lidt svært at opfatte som egentligt udland. Men det var dog en stor begivenhed første gang at komme over Øresund. Tidligt på sommeren 1908 var Aslaug og jeg med på Højskoleforeningens store sommerudflugt, som det år med flere hundrede deltagere gik til Skärälid. Sporvognslinien ad Bernstorffsvej var endnu ikke etableret, og togene fra Charlottenlund gik ikke så tidligt. Vi måtte derfor i den tidligste morgentime gå vejen til Hellerup, og det blev hen på natten, inden vi kom tilbage, efter at have sprunget omkring dagen igennem. Vi fik prøvet, hvad det var at være trætte og søvnige. Næste år fulgte den store sejltur til Kullen, som blev en vældig begivenhed med omkring 800 deltagere.

Foråret 1910 døde Bjørnstjerne Bjørnson. Hans kiste blev ført med toget fra Paris til København, og et mægtigt ligtog fulgte, da kisten blev ført fra Hovedbanegården til det skib, som skulle sejle den til Norge. Vi havde fri fra skole for at kunne være med, og deltagelsen var stor, som naturligt var med alt det, som Bjørnson betød i dansk kulturliv. I vores familiekreds føltes tilknytningen til Bjørnson stærkt. Vi sang hans sange som en del af vort dagligliv.

I ligtoget sluttede vi op i Københavns Højskoleforenings rækker. Den førte som andre foreninger sin fane i spidsen. Men ikke nok med det. Foreningens

gode og foretagsomme formand, fiskehandler H. P. Jensen, havde for egen regning sørget for et stort antal små dannebrogssflag, som skulle bæres af alle, der gik yderst i rækkerne. Jeg bar også et, men det var jeg egentlig ikke veltilpas ved. Det var jo dog et sørgetog, vi tog del i. Andre syntes, det var helt i Bjørnsons ånd. "Jeg vælger mig april, i den det gamle falder, i den det ny får fæste". Og så skulle man jo forstå, at dette var en tak fra Danmark.

Bjørnson, Hostrup, Chr. Richard og så videre og naturligvis Grundtvig, hele højskolesangbogen levede vi med. Før vi om morgenen havde fået søvnen af øjnene lød Mors glade kalden: "Vågner op nu, alle hjerter, trindt i fædrelandets dale!" Far spillede violin fra sine unge dage, men gjorde ikke meget ved det. I Charlottenlund fik vi klaver. Den direkte anledning var en lille arv efter Tante Marie, Morfars kusine, hvis billede kom til at hænge over klaveret.

Vi skulle gerne lære at spille klaver, men jeg var ikke villig. Jeg brugte helst et nemt system med tal på tangenterne i stedet for noder. Aslaug og Gunnar gik derimod til spil ovre i Hellerup hos Kusine Guldborg, gift Kirk. Gunnar udviklede sit naturlige talent. Han kunne endda ligge på ryggen på gulvet og spille på klaveret med tærerne.

Keld var for lille til at være med i vores foretagender uden for hjemmet. Men en allerkæreste lillebror var han blevet i de fem år i Charlottenlund. Han løb ude det meste af tiden både sommer og vinter. En stortrøje, som jeg havde haft, blev syet om til ham, og for ham blev det en frakke, der gik ham næsten til fødderne. Den havde blanke knapper, og på hovedet havde han en af vores aflagte røde skolehuer. Kinderne blussede i vinterkulden. Om morgenen, når jeg drog til skole, fulgte han med ned til lågen i baghaven, og der stod han med den lille røde næse mellem tremmerne og vinkede, så længe han kunne se sin store bror ned ad Lindegårds Tværvej.

Haven var for mig herligheden frem for alt og især dens store træer. Vi byggede løvhytter inde i buskadserne og oppe i den fladt udbredte ahorn over stenhøjen. Der kunne man sidde skjult for alle. Den store birk ud mod Enighedsvej var temmelig uegnet til klatring. Dens grene gik spidst op ad og blev

hurtigt meget tynde. Men det måtte jo prøves, og det kunne lade sig gøre. Bedst og kærest af alt var blodbøgen. Den var ikke for enhver, fordi man først skulle overvinde et langt stykke af tyk og glat stamme, inden man nåede de første grene, der kunne tages fat i. Men først nået dertil kunne det hurtigt gå opad, som var man en rummets erobrere. Haven i Charlottenlund er nu i årene siden delt ud på tre grunde. Men huset står der, og blodbøgen er der og paradisæblerne. "Jeg lader mit hjerte tilbage" skal efter sigende være betydningen af navnet på en by på Afrikas østkyst. Jeg kunne have heftet det navn på vort hjem i Charlottenlund, da vi flyttede derfra. Det skete i 1912.

Limskov og Brørup

Vi skulle igen på landet. Det var sommeren 1908. Far var på jordbunds-kortlægning i den indre del af Vejle Amt. Han kom hjem derovre fra og fortalte, at nu havde han fundet et sted så skønt, som det kunne findes i Danmarks land. Det hed Limskov, og der skulle vi være for sommeren. Han måtte fortælle og fortælle om lyngbakker og enge og om åens slyngninger. Vi kunne ikke få nok af beskrivelse og måtte finde stedet Tørskind ved Limskov station frem på kortet. At få pakket ind til sommerrejsen var en større historie, især for Mor. Kurvekufferterne kom frem, og sengetøjet blev pakket i store ruller i sækkelærred. Far havde sine værdifulde ting i solide trækasser. Togene fra København afgik endnu dengang fra den gamle hovedbanegård med den vældige hal, hvis hvælvning blev båret af mægtige tømmerbuer. Den lange togrejse havde vi prøvet før, der var nok at se på. Vi kappedes om, hvem der kunne få talt flest af de mange geder, der stod tøjrede på jernbaneskråningerne.

I Vejle skiftede vi over til den lille privatbane fra Vejle til Vandel, som nu forlængst er nedlagt. Nu spændtes den store forventning. Banen fulgte Vejleådalen med dens stadig vekslende forløb ind i landet. Somme tider vider dalen sig ud, og snart efter snævres den ind igen. Vi så ud over engene og de skovklædte bakker til begge sider og spurgte ivrigt, om det nu var der, eller

er det der, vi skulle bo. Lidt før Limskov station fulgte banen ikke længere åen, men fortsatte ind igennem en lille sidedal. Skovene var hørt op, og bakkerne var nu klædt af lyng.

Den inderste del af dalen breder sig ud til et stort bækken omgivet af meget afvekslende lyngbakker, men i midten af den brede skål rejser der sig op fra engene et parti af bakker, og dér op mod en skråning lidt syd for Limskov station lå et lille hvidt hus. Det var stedet.

Her boede Peter Olesen og hans kone. Sønnerne havde overtaget gården, som lå nær ved. Nu passede Peter Olesen sine fiskedamme, som strakte sig ned mod engene. Bag huset rejste sig det høje Grædebjerg. Man havde netop begyndt at plante noget til med gran, men ellers var bakken lyngklædt, og fra dens top havde man vidstrakt udsigt over hele dette indre område af dalen.

Endnu mere mærkværdigt var Runkenbjerg, der som en skarp skibsstævn skød sig ud mellem de lave enge. Åen skifter her retning. Den kommer fra nordøst fra Randbøldal, og i en vending omkring Runkenbjerg drejer den sit løb i en spids vinkel og løber lige mod øst. Den har derved skåret sig ind mod begge sider, så bakkens ryg er blevet en skarp kant. Far havde fortalt, at man kunne sidde overskrævs og ride på ryggen af Runkenbjerg, og det var rigtigt.

Vi fulgte med folkene på gården i deres arbejde. Vi sprang om i bakkerne, og på en skovklædt holm i engene fandt vi rævegrave. Vi badede i åen, og vi gik på fiskefangst. Kusine Eli var med den sommer i Limskov.

En dag skulle en af Fars geologiske kolleger komme på besøg. Så vidt jeg husker, var det selve direktøren for Danmarks geologiske Undersøgelse dr. Victor Madsen. Han var på ferietur og ville tilbringe dagen med at fiske ørreder i Vejle å. Jeg skulle følge ham som vejviser, og vi begyndte ved åen nord for Runkenbjerg. Han havde det fineste fiskegrej, og heldet fulgte ham. Han kastede snøren. Fluen gled let ned ad strømmen. Vi fulgte med, ørrederne bed, og vi kom hjem med tasken fuld.

Jeg var nu blevet sagkyndig, og det blev bestemt, at jeg skulle have en fiskestang. Der blev lejlighed til indkøbet i Vejle en dag, da vi havde været

på udflugt til Munkebjerg syd for Fjorden. I Vejle gik Far og Mor i byen hver for sig for at nå de mange ærinder. Vi mødtes alle igen på den lille banegård, der hørte til Vandelbanen. Far og Mor havde misforstået hinanden, og begge kom med en fiskestang. Fars var smart og delte i led, der kunne skydes sammen. Den var dyr. Mors var en enkel, lang bambusstang, og den var billig. Så måtte Far vandre tilbage og aflevere den sammenskydelige. Toget ventede med afgang, til han igen dukkede op. Imens var den lange bambusstang blevet bundet uden på jernbanevognen langs med trinbrættet. Sparsommeligheden havde sejret, men jeg var da lykkelig for ny erhvervelsen.

Foruden stangen havde jeg én flue, og således udstyret gik Gunnar og jeg på ørredfangst. Vi gik vest på gennem engene ud ad åen til. I en af fenerne som vi skulle igennem, kom en nysgerrig plag galoperende imod os lovlig pågående syntes vi, så vi skyndte os at søge over en bred grøft for at komme i sikkerhed på den anden side. Under denne hastige manøvre skete der det, at krogen med min eneste flue fik haget sig fast i min trøje, som Mor havde strikket. For ikke at gøre skade på trøjen blev det fluen, det gik ud over. Det var svært at få krogen fri, og der blev ikke meget flue tilbage.

Vi prøvede alligevel at fiske. Jeg vidste jo, hvordan det skulle gøres, men vi var ganske uden held. Ikke en eneste ørred fik vi. Nedslåede gik vi på hjemvejen ned til den lille Tørskind Sø. Der fiskede vi skaller med orm som madding. Fiskene var små, men vi fik mange i spanen.

En ny skuffelse mødte os, da Mor erklærede skallerne for uegnede til madlavning. Men humøret rettedes noget op, da Peter Olesen udtalte sig anerkennende om os som fiskere. Han var glad for at få skallerne. Han kørte dem igenem sin lille mølle og brugte dem som foder til ørrederne i fiskedammene. Vi havde dog således fået en fiskefangst.

Egnen var overdådig rig på afveksling. Vi fulgte med Far på jordbundskortlægning og på fotograferingsture til bakkerne ved Bindeballe og over til egnen omkring Egtved med den storslåede udsigt over dalstrøget med Runkenbjerg skydende sig frem midt i det hele. Ved Randbøl skiftede landskabet karakter. Fra en gravhøj ved Randbøl Kirke kunne man se langt ud over den vældige og

nøgne hedeblade, som bredte sig mod vest.

Aldrig har jeg lært så meget om det danske landskabs tilblivelse som her. Israndslinier, tunneldale og hedesletter trådte frem for vore øjne og samtidig også landets bebyggelse og historie, opdyrkningen og plantagerne. Vi hørte om Dalgas, og om hedeboenderne og om vores Farfar, der havde måttet køre med hestevogn fra Faster helt her over til Østjylland for at hente tømmer til sit nye stuehus. Jo det var skolegang, som kunne få os til at være med. Her lærte man Jylland at kende i overgangen fra Østjylland til "æ vesteregnet".

Far fortsatte sine kortlægningsopgaver i det sydlige Jylland, og det følgende år 1909 blev det i Brørup, vi fik vort tilholdssted. Lidt nord for stationsbyen ved landevejen mellem Kolding og Esbjerg ligger Klevanggård, og ved siden af den kom vi til at bo i en stor smuk villa hos Anders og Augusta Petersen. Huset hed lille Veum, opkaldt efter det af alle Askovelever kendte Veumhus i Askov, hvor Anders Petersen havde været lærer, så vidt jeg ved ved sløjds skolen.

De var nu ældre mennesker, kendt af mange. De var særprægede og afholdte. Augustamor var den af de to, som vi børn bedst lærte at kende. Hun trak os somme tider ind i sin store, smukke opholdsstue, som var præget af kunsthåndværk både i møbler og i hjemmевævede ting. Stuen var ejendommelig indrettet med en trappe, der førte op til hendes værelser ovenpå. Inde under trappen var en særlig krog, udstyret som en hyggelig hule. Her samlede hun os omkring sig, og vi sad på puder eller lå på gulvet, medens hun fortalte os eventyrlige historier og oplevelser.

Fredslunds på Klevanggård havde en stor børneflokk, otte tror jeg, som vi havde megen fornøjelse af at være sammen med. De større drenge var med i gårdens arbejde, og det fik jeg med mine elleve år da også lidt lejlighed til. En dreng, der tjente på gården, var københavner. Han var der for at lære landbrug, og han gav mig det råd, da jeg jo var besluttet på at ville ud på samme måde, så ikke tage plads, hvor der var mange sønner hjemme. Han syntes, at han ikke hurtigt nok kom til det mere betroede og lærerige arbejde.

Landskabeligt bød enen omkring Brørup ikke på afvekslende oplevelser, som Vejleådalene havde gjort det året før. Vi var dog med Far på lærerige ture. Vi

besøgte den nærliggende gamle herregård Estrup med skoven og de store mosestrækninger. I Tirslund Plantage så vi den berømte, store Tirslund Sten, som nok kunne sige noget om de kræfter, som engang havde formet det danske istidslandskab.

Men på én måde var sommeren i Brørup dog noget særegent. Vi besøgte Askoveggen og de nordlige egne af Sønderjylland. Det var noget af Danmarks historie, vi mødte her. Vor egen nære slægt havde taget del deri. Derved blev alt så meget mere nærværende. Det gjaldt også de historiske steder i Ribe og Kolding.

I Sønderjylland havde Mors slægt sin oprindelse. Rødding var hendes Fars hjemegn, og på højskolen der havde han øvet sin indsats i Sønderjyllands sag. Far kendte fra sine helt unge dage Rødding Højskole, hvor Faster Mariane havde været elev, og hvor han havde besøgt hende. Moster Ingeborg var på den tid lærerinde på Rødding, men da vidste Far ikke, at hende ville han senere komme i familie med. På Askov Højskole havde både Far og Mor levet nogle af deres mest betydningsfulde ungdomsår.

I Skibelund Krat stod vi med betagelse og så ned over Kongeådalene ned til det gamle danske land, som nu var under tyskernes herredømme. Blandt mindestenene i krattet så vi stenen, der to år før var rejst for vores egen morfar og mormor, Sofus og Amalie Høgsbro. Den var rejst af "Venner af Danskhed, Folkeoplysning og Folkefrihed," stod der.

Den største oplevelse var det at komme ned over grænsen og være i selve Sønderjylland. I Københoved besøgte vi den kendte forkæmper for danskheden Kloppenborg-Skrumsager, som var en af Fars ungdomsvenner fra årene på Askov Højskole. Søsteren, den senere kendte kvindesagsforkæmper Jutta Skrumsager Madsen, var en af Mors nære veninder fra hendes højskole-tid.

Det var lange ture, der således blev kørt med hestekøretøj fra Brørup. Far og Mor glædede sig ved alt det, vi børn oplevede derved, og vel især ved at give os en personlig oplevelse af Sønderjylland. Vi stod ved grænsen og så det med egne øjne: "De kan spærre med farver og med pæle." Vi sang med sønder-

jderne: "Og de tro´de, at hjertebånd kan bryde, og de tro´de, at glemmes kan vor ret, de skal vide, de aldrig ser de sidste, de skal vide, at ingen bliver træt." Og vi sang om "et danmarkskort, hvor alt dansk igen er vort." Det var toner, som vi kom til at leve med.

Klevangaard 1909
Gunnar, Keld, Far, Aslaug, Aksel, Mor.

Reerslev

I mange år var det en almindelig regel, at en flok fætre fra København holdt påskeferie med en cykeltur til Reerslev nord for Slagelse, somme tider udstrakt til Sønderup. Det var først og fremmest Erik og Halfdan, Morbror Svends sønner, og Ejvind. Jeg var yngre og kom først med efter nogle års forløb.

I 1909, da Erik var blevet student, blev han medlem af korps Westenholz og dermed udstyret med motorcykel. Den påske drog Halfdan og jeg afsted på en tandemcykel, som i sin tid Morbror Svend og Morbror Hjalmar havde kørt på. Jeg sad naturligvis bagest og kunne med mine 11 år ikke gøre fuld nytte, så Halfdan måtte trampe til. I Roskilde skulle vi indhentes af Erik og Ejvind på motorcykel, og der skulle Ejvind og jeg bytte plads. Det var imidlertid blevet et stærkt snevejr. Jeg blev derfor fra Roskilde sendt med toget til Ruds Vedby. Erik nåede gennem sneen frem til Reerslev hen på aftenen, men Halfdan og Ejvind havde måttet overnatte i Ringsted og nåede først frem på deres tandem den næste dag.

Vi fortsatte i denne påske til Sønderup. Her spillede vi fodbold i sneen og havde det festligt med de unge fra skolen og præstegården. Jeg gjorde, hvad jeg kunne for at være med blandt de store, men det kneb. Jeg følte mig syg og prøvede at køle mit varme hovede ved at bore det ned i sneen. Men da vi skulle hjemad, var jeg helt dårlig. Jeg blev sendt af sted med dagvognen til Slagelse. Det var på sin vis en oplevelse at køre med den gamle hestetrukne dagvogn, men ellers var det ikke så godt. Da jeg nåede hjem til Charlottenlund, viste det sig, at jeg havde høj feber. Jeg havde fået en kraftig fåresyge.

Disse påskeferier fortsatte, til vi var blevet voksne. Somme tider var der også kusiner med fra København, og vi kunne være omkring en halv snes unge i Reerslev. Selv var Reersleverne fire, Elida, Helga, Sigurd og Gerda. De to yngste var jævnaldrende med mig. Det var ikke mærkeligt, at det ofte gik

livligt til.

Nær skolen var en stor mergelgrav, som her om foråret kunne stå fuld af vand. Vi lavede flåder af mange slags. Halfdan forsøgte med en stor balje, og da de voksne kom hjem fra kirke, skulle de se vore præstationer. Til stor jubel for alle andre end Halfdan selv, vippede han omkuld med sin balje. Ejvind, Sigurd og jeg sejlede flot på en stor flåde af vognfjæle, men den kunne heller ikke bære, så Sigurd blev sat af på en stor sten midt i søen. For Ejvind og mig så det både morsomt og rørende ud at se ham sidde ensomt der på stenen, så vi gik op til skolen, så han kunne sidde der et stykke tid og se romantisk ud, inden vi fandt det rimeligt at få ham hentet ind igen. Sigurd havde svært ved at føle det på samme måde.

Morbror Hjalmar førte an på spadsereture i skovene og kunne, skønt han var blind, fortælle om egnen og om naturen. I en af de senere påskeferier, det må have været i foråret 1919, har jeg på en tur i skoven ved Nørager skåret et hjerte i det store træ på Bøgebjerg med Agnes og mine forbogstaver og farvet det med mit blod.

Tante Maren bagte æbleskiver i massevis. Der skulle mange til at tilfredsstille en sådan flok. Vi sluttede måltiderne med at synge: "Er vi mætte er vi glade, er vi sultne må vi lade, som om vi er mætte og pænt holde kæft." Tante Maren bad os dog være så artige at ændre slutningen til "pænt holde tæt."

Legene foregik både ude og inde. "Spille pind" var særlig i vælten. I gymnastiksalen hejsede vi bomme, tove og ringe ned og trak alle redskaberne ud på gulvet. Så blev der leget en tagfat, hvor det var forbudt at røre gulvet. Men efter legen måtte alt på det mest nøjagtige være bragt på plads igen. Dette krav til orden var ufravigeligt og gjaldt overalt i stuer, klasseværelser og udhuse. Morbror Hjalmar skulle kunne færdes omkring uden at være i fare for uforvarende at støde på noget, og han skulle kunne finde alt på sin rette plads.

Muntre komediør og ordsprogslege var yndet underholdning, og opfindsomheden var stor. Det skete også, når rygtet om vores megen morskab bredte sig, at der uden for vores store høgsbroske familiekreds kunne opstå forargelse over, at man tillod så meget verdslig halløj i den hellige påskeuge. Men

Morbror Hjalmar og Tante Maren havde ungdommen i tankerne, og de vandt vore hjerter.

Bølling og Faster

Igen engang blev det Vestjylland, som blev mit sommerland, og det blev det flere år i træk. De fire år 1910 til 1913, da jeg var i den meget aktive alder 12 til 15 år, tilbragte jeg der, de første år hos familien, mens Far og Mor og søskende var andre steder. De senere år turede jeg på forskellig vis igennem landet. Uden for København og Charlottenlund blev Vestjylland hjemlandet for mig.

I Bølling hos Faster Dorthe Marie og i Faster hos Faster Lene var jeg fra tidligere år i særlig grad hjemme. Men i Bølling var meget forandret fra de første år. En ny skole var blevet bygget nærmere ude ved vejen til Bølling By. Viggo Bendtsen var nu førstelærer, men de gamle var der stadig. Fra den gamle skole var et særligt minde flyttet med. Det var hængepilen, som nu stod i den nye skolegård.

Børnene hos Hans Lundes var som før mine legekammerater. Vi var jo noget større nu, og blandt andet kunne vi køre længere omkring på lånte cykler. Debjerg bakker med lyng og plantager var et af de steder, det var værd at se. Jeg kom naturligvis også til Fasterkjær til Faster Lene og Onkel Kræsten. Jeg løb derover uden at tage anden bagage med end skjorten og de bukser, jeg havde på. Det var tilstrækkeligt for mig. Vi løb altid barbenede. Men det slog ikke til efter Faster Lenes mening, da det en dag var bestemt, at vi drenge skulle på en tur til Borris. Det har været i 1910, Mads var 17 år, Christian og jeg 12. Turen var omhyggeligt planlagt. Vi skulle besøge soldaterlejren på Borris Hede, hvortil soldaterne netop den dag skulle ankomme, og vi skulle besøge den nye Borris Landbrugsskole.

Der var ikke tale om, at jeg kunne drage af sted barbenet på så betydningsfuld en udflugt. Selv havde jeg ikke noget at tage på, og fætrene havde kun det, de selv skulle bruge, så Faster Lene beordrede mig til at iføre mig hendes

lidt udtrådte knapstøvler, der naturligvis var for store til mig, og et par lange, sorte, hjemmestrikkede strømper. Jeg var forbitret og oprørt, men af sted måtte jeg i den påklædning. Komisk så jeg ud, og væmmeligt var det i varmen, men kravet til, hvad der passede sig, var opfyldt.

Jeg kom dog ikke længere end i skjul af havediget, før jeg smøgede knapstøvler og strømper af, og af sted gik det til Borris på bare ben. Støvler og strømper blev gemt under en sten i diget.

Vi så med nysgerrighed på soldaterne og livet i lejren med dens mange telte, men det som Mads var mest optaget af, var, at han nu skulle vise fatteren derovre fra København egnens stolthed, den nye Borris Landbrugsskole. Den lå imponerende på sin bakke og ragede op med en stor nyplantet have omkring.

Mads førte an med værdighed og naturlig selvfølelse, da vi tre knægte marcherede ind på skolen, jeg på mine bare fødder. Mads spurgte efter forstanderen, og vi blev vist ind til Jens Nielsen, som netop på den tid havde overtaget skolen og lige var flyttet dertil. Mads forklarede vort ærinde. Vi ville gerne se skolen, og i særdeleshed henviste han til mig, som skulle uddannes ved landbruget, og Mads mente, at det kunne være af betydning for mig at se, hvad der foregik på en skole som denne. Alt det var så rigtigt, som noget kan være, og Jens Nielsen tog det med et venligst smil komplet i samme saglige ånd, som den vi mødte med.

Han bad os sidde ned, og han fortalte om landbrugsskole og uddannelse og om det at være landmand. Så fulgte han os ud i staldene og op i forsøgsmarken, som nylig var anlagt. Han fortalte om forsøg og om planteforædling, det som senere blev til hans landskendte arbejde med nye rugsorter, Borrisrugen.

Vi var for ham slet ikke bare tre knøse, som tog hans tid, Jens Nielsen var en lærer. Dette sagt med streg under. Han var et menneske med en åben holdning over for andre, man ikke glemmer. Sidste gang jeg besøgte Jens Nielsen i Borris, nærmede han sig de hundrede år, og oplagt som altid viste han sine forsøgsmarker for os. Jeg var der som leder af en ekskursion af lærere og studerende fra Landbohøjskolen og mindedes mit første besøg.

Fjordvang og Hovvig

I min vestjyske tilværelse kom Fjordvang efterhånden til at indtage en særlig betydningsfuld plads. Der lærte jeg meget fagligt om landbrug. Jeg var med i det afvekslende liv på den store gård, og der omkring Ringkøbing Fjord oplevede jeg at komme naturen nær, mere end jeg noget andet sted havde gjort det.

Viggo Jacobsen var den ansete landmand. Af gårdens 150 tønder land var de 90 eng og vedvarende græsmarker, og selv af agermarken var omtrent halvdelen græsmark. Som følge heraf blev gården drevet med en stor kvægbesætning. Der var også mange svin og en halv snes arbejdsheste og plage. Dem havde jeg særlig glæde af. Det var gode jyske heste med præmier fra dyrskuer.

Gårdens bygninger lå på den lange sandede strandvold, der løb langs fjorden. Engene strakte sig ude fra fjorden helt op til gården. Også øst på indad mod landet bredte sig store engdrag og især syd for gården til langt på den anden side af Venner å. Viggo Jacobsen havde foretaget en del afvanding af engene, men han var ikke mindre stolt af sine agerjorder, som strakte sig ind over det svagt stigende land mod nordøst. "De er sat i hartkorn i klasse med Danmarks bedste jord," forklarede han mig. Gården som helhed var forøvrigt på 15 tønder hartkorn, så det var heller ikke ringe på 150 tønder land, hvoraf noget var sandet og en del godt kunne blive oversvømmet af fjorden. De gode marker satte gennemsnittet op.

Man havde stort folkehold. Der var gift fodermester, fire karle og to piger. Det var også billigt at have folk. Lønnen var lav, og der ofredes ikke meget på deres bekvemmelighed. Men det var det samme alle steder. Karlekammeret til alle fire var så simpelt, som det kunne være med stengulv og med dør lige ud til hestestalden. Der stod et par store senge og karlenes egne skabe og kister. Hovedmåltiderne spiste vi alle sammen i den sparsomt møblerede folkestue. Men familien opholdt sig ellers i sine egne hyggelige stuer.

Køkkenet var næsten det bedste sted at være, når man skulle være inden-dørs, syntes jeg. Det var et stort rum i omtrent hele husets bredde med store vinduer mod vest ud mod engene og fjorden og Holmslands Klit ovre på den anden side. Om morgenen lyste klitrækken hvidt, om aftenen tegnede den sin takkede kontur mod solnedgangen.

Den anden ende af det meget lange stuehus var bygget til at skulle være den fine del. Midten af huset rummede dagligstuerne. Derefter kom den fine indgang som gik tværs gennem bygningen fra gården til haven, men som ikke blev brugt til daglig. Oven for den fandtes salen, det store rum i hele husets bredde med flere fag vinduer i begge sider. Salen stod tom, kun møbleret med nogle store skabe. Kirsten brugte den til lidt forskelligt arbejde. Blandt andet støbte hun sine tællelys der. Bag salen helt oppe i den fjerneste ende af huset lå de to gæsteværelser, og i det ene boede jeg. Når ikke Viggo Jacobsens gamle far var på besøg, havde jeg hele denne noget øde ende af huset for mig selv.

Jævnaaldrende legekammerater havde jeg ikke på Fjordvang. Kirsten og Viggo havde jo ikke selv børn, så jeg færdedes med de voksne eller alene. Viggo var venlig og saglig og ville gerne lære mig noget. Kirsten, min store kusine, var over for mig altid indtagende, sød og spøgefuld. Hun kunne somme tider synes lidt vemodig ensom i det daglige liv, men hun kunne folde sig livligt ud, når vi var i køkkenet alene med gårdens piger. Hendes yndige ansigt og smukke øjne strålede af munterhed. Men hun kunne også være skarp i sin bedømmelse af andre. Hvad hun fandt opstyltet og forlorent, pillede hun ned uden megen skånsel.

Den yngste af pigerne, somme tider begge, gik en del med i markarbejdet. Det skete både i kornhøstens og i høhøstens tid. Et af årene blev alt kornet høstet med le af fire eller fem mand efter hinanden og hver fulgt af en pige med sin kratte. Højbjergningen spillede en hovedrolle i sommerens arbejde, og der blev kørt mange læs hø hjem fra de store enge.

Øer af sivbevoksning strakte sig ud i fjorden, og i det lave vand kunne man gå meget langt ud mellem rørene og blive borte fra alt, hvad der mindede om

menneskers nærhed. Kun fuglene havde travlt overalt og myriader af alle slags smådyr i vandet. Jeg smed tøjjet oppe i engen, og alene gik jeg i sommerdagene ude i fjorden og blev en del af alt det, der på engang var myldrende liv og dog følte som en form for stilhed i solen og varmen over den store vandflade.

Helt alene var jeg nu ikke. Balder hed gårdens store skotske hyrdehund. Den fulgte mig. Den var klog og kunne sendes alene langt ud i fenerne for at jage kvier ind, hvor de skulle være. Jeg satte Balder på prøve ved at holde mig under vandet liggende på fjordbunden. Balder tumlede rundt med mig med voldsom ihærdighed for at få mig op over vandfladen. Han var en god kammerat.

Når karle og piger var langt ude i engene kunne morskaben blive løssluppen. Den yngste af pigerne, 16 år, munter, køn, mørk og dejlig, var ude for meget pågående kurmageri. Hun værgede for sig, når de voksne karle gik for vidt, men til gengæld foldede hun sig ud, når de andre var kørt med hølæssene op til gården, og hun og jeg blev alene tilbage for at rive sammen efter høstakene. Vi kunne hurtigt blive færdige, og så sprang vi fra det hele, sloges med høet, smed tøjjet, det var ikke så meget, der skulle smøges af, og fløj efter hinanden ud i fjorden, blev borte mellem rørskovene, soled os på græstuerne og forsvandt bagefter langt ud i det lune vand. Fjorden var mit paradis, når jeg var alene, mit naturparadis. Heller ikke når hun og jeg muntrede os og lod glæden være øjeblikkets, gjorde refleksioner skår i paradiset. Dejligt var det.

I en lille vig lå en fladbundet båd. Det skete, at jeg roede lidt omkring med den, men længere sejlture foregik sammen med andre. Forkarlen på gården plejede at tage hjem til sin mor med vasketøjjet. Hun boede i et lille hus ved stranden i nærheden af Ringkøbing. Det var nemt at tage cyklen dertil, men en aften valgte han båden og satte sejl til. Jeg skulle med. Det var fralandsvind, og vi kom efterhånden godt langt ud på fjorden og var ret ud for moderens hus, men ind til land kunne vi ikke komme. Vi krydsede mod vinden frem og tilbage og kom ikke nærmere. Vi måtte under stort besvær vende tilbage, hvor vi kom fra, og han af sted med bylten på cyklen.

Andre sejlture var mere vellykkede. Navnlig var det spændende at sejle ud

til Klægbanken lidt ude i fjorden ud for Velling Mærsk. I dens tætte rørbevokning vrimlede det med fugle, hvis liv og sædvaner kyndige folk kunne fortælle om. En oplevelse var det også at sejle fra Ringkøbing tværs over fjorden til Hvide Sande, som på den tid netop var gennemgravet, som en kanal gennem landtangen. Fra Hvide Sande sejlede vi med en fiskekutter ud på havet. Et par unge feriegæster gav engang en fisker anledning til at give en påmindelse: "Man ler et o æ haw." Hvide Sande var et brændende emne for diskussioner mellem landmænd og fiskere omkring fjorden. Den gravede kanal var af havet gjort mange gange bredere, så man havde mistet kontrollen over vandstanden i fjorden, og det var jo ikke så godt.

Fra Fjordvang skulle jeg gøre en tur til Hovvig på den anden side af fjorden. I en årrække havde det være skik, at Høgsbroerne og Holmerne, Morbror Svends og Moster Gudruns familier, holdt sommerferie der ved Vesterhavet. For de unge især var det et ønskeland. Det år var kun Holmerne der. Ejvind var naturligvis med.

Jeg kørte med Viggo Jacobsen, som havde ærinde med vogn til Ringkøbing. På jernbanestationen stod en herrecykel og ventede på mig. Den var sat ind der af en langbenet feriegæst, og den var alt for høj til mig. Jeg kæmpede mig tværs over Holmsland imod den stærke vestenvind. Endelig viste klitrækken sig langt ude, og snart efter kom lyden fra havet selv, fra bølgenes slag mod stranden. Lyden blev båret over klitterne og langt ind over det flade bonde-land. Vesterhavet meldte sig som den stærke, der følger sit eget væsen og ikke lader sig noget byde. Det forstod man på røsten. Jeg længtes derud.

Jeg nåede Søndervig og kørte nu mod nord i læ af klitrækken. Hovvig bestod kun af nogle få gårde, som med nogen afstand imellem lå gemt ind bag klitterne. Folkene i gårdene var fiskere, men de var samtidig også bønder, som havde marker og navnlig enge i de lave strækninger over mod Stadil Fjord.

Holmerne boede hos Anders Povlsen. Hele det lange stuehus var lejet ud til to familier. Moster Gudrun og alle hendes havde den vestre ende af huset. I den anden boede en lige så talrig familie fra Herning. Blandt de yngste i deres flok var Karen Margrethe, 13 år, kun lidt yngre end mig, og to lidt

yngre brødre. De større søskende var på alder med Ejvinds voksne og halv-voksne søskende, så der var alle muligheder for feriekammeratskab.

Klitrækken er bred ved Hovvig, og der var en lang vej mellem de høje klitter ned til stranden. Sommergæsterne var kun få, og der var afstand mellem gårdene, hvor de boede. Vi havde derfor vort område for os selv.

Ejvind og jeg var de første, som om morgenen tog turen til stranden. Brændingen var stærk. Vi havde derfor et tyndt tov om livet, når vi løb ud mod bølgerne lige til der, hvor de krængede over. Så lod vi os bære ind over sand og sten, og med tovet fæstnet til et anker på stranden var vi sikret mod at blive skyllet med ud igen, når bølgen trak sig tilbage.

Kl. 9 skulle vi være væk fra stranden og klitternes yderside, for nu skulle pigerne i vandet. Intet drengeøjeblik måtte se dem. I et badehus på stranden klædte de sig om og trak i badedragter, der dækkede alt, hvad de skulle. Ejvind og jeg sprang omkring på den anden side af klitkanten uden andet på end stråhatte. Det hændte engang, at Ejvind efter aftale kylede min hat ud over randen af en klit, og da jeg forestillede at ville fange den, rullede jeg ned ad skråningen og havnede i den gryde, hvor pigerne lå og tog solbad. Latter og protester. Jeg kom bort i en fart.

I en lavning mellem de høje klitter lå krokketpladsen. Den blev flittigt brugt. De voksne unge gik der mest for sig selv, og vi mindre holdt også sammen. Vi turede om i klitterne, og langs stranden søgte vi efter rav. Karen Margrethes yngre bror var særlig dygtig til den sport. Jeg havde ikke held med det.

Solen og smilet i alt, hvad vi foretog os, var Karen Margrethe, lys, yndig og glad. "Hun er henrivende," sagde Moster Gudrun, og det gav vi hende alle ret i. Jeg havde ikke tanke for andet end Karen Margrethe. I Krokketspillet ville hun og jeg gerne spille sammen som makkere. Det afgjordes af, hvor nær vi fik kuglerne til at ligge, når vi slog dem ind mod pinden. "Hvor er det godt, når de, der gerne vil være sammen, kommer sammen", udbrød hun, da ønsket var gået i opfyldelse. I min forelskelse lagde jeg alt i de ord, og jeg lod dem have betydning langt ud over krokketspillet.

I middagsstunden søgte vi ind i skyggen ved de små graner uden for gården

og lå der og læste romaner. Men jeg glemte at læse. Det gjorde Karen Margrethe også, og hun hviskede, om ikke vi to for os selv skulle løbe ned til krok-ketpladsen. Solen stod højt på himlen og lyste over klitterne. Vi gik i sandet hånd i hånd gennem lyng og marehalm. Intet var som før. Alt havde fået en ny tone, selv de hvide skyer over os og dagen i morgen. Vi var to, der ville følges ad. Lykke over alle grænser.

Dagene gik. Der blev kaldt til missionsmøde i klitterne ved Søndervig. Vi drog afsted alle sammen. Fiskerne og deres koner i tunge, sorte dragter og sommergæsterne, både de voksne og vi børn. Der blev talt alvorligt, og salmerne blev sunget med inderlighed af de mange, som havde lejret sig op ad skråningerne. "Han som på jorden bejler til troskab uden svig", lød sangen ud over klitterne. Mine tanker gik egne veje.

Solen strålede ned over både de mørke og tunge og de lyse og lette. På klittens skrænt over for os sad både de voksne og børnene fra Herning. Imellem dem var også Karen Margrethe, og det var hende, jeg så efter, men jeg tude kun skotte derover. Længere ude lå det åbne land med sollyset ud over fjorden, engene og de spredte gårde.

Folk gik hjemad. Vi også. Et lille håndtryk var mere betydningsfuldt end alverdens riger og lande. Hun gik foran på stien. Talt sammen fik vi ikke. Næste dag skulle jeg afsted.

Jeg skulle køre med Anders Povlsen. Karen Margrethe var den sidste, jeg sagde farvel til. Det var svært at slippe hånden, og ord var der ikke. Så skiltes vi. Vejen havde en drejning, så jeg et langt stykke kunne se over engene tilbage til gården. Hun blev stående alene oppe på soklen til flagstangen, og jeg så hende vinke, så længe jeg fra vognen kunne se gården. Så rullede vi videre mod Ringkøbing.

På Fjordvang gik dagene tilsyneladende som før. På den anden side af fjorden lå Hvide Sande. Langt mod nord skimtedes klitterne ved Søndervig, men Hovvig længere ude kunne man kun tænke sig til. Derovre ved havet fik det mindste vindpust marehalmens bladspidser til at tegne deres lette cirkelbuer i sandet. På samme måde kom det samme igen og igen i mine tanker. Hvad

jeg så end gav mig af med, var det Hovvig, der dukkede op.

Fra Fjordvang kunne man se over marker og enge også indad over landet, og der, hvor et lavt bakkedrag hævede sig lidt op fra engene, lå Rybjerg. Det var en stor, gammel gård, som engang havde været herregård. Den synede stærkt i landskabet med sin have med høje træer. Gårdene deromkring havde ellers ikke megen have. På Fjordvang søgte de at få noget til at gro i sandet i læ af et højt plankeværk rejst imod vestenvinden. Manden på Rybjerg hed Bruhn.

En dag var jeg med på en vogn til Rybjerg, hvor nogle sager skulle hentes. Bruhns havde en lille datter, Karen, som gerne ville med på køreturen tilbage. Hendes mor gav lov til det, når jeg lovede at følge hende hjem inden aften. Hun var en allerkæreste lille, mørklokket pige på fem år.

Hun og jeg gik ned til fjorden, og vi sad der i græsset og så på strandfuglene i det lave vand. Vi fulgte mågerne på flugten ud over vandet på vej over mod Vesterhavet, og jeg fortalte om havet og klitterne, og om hvordan vi havde leget der. Hun blev på en måde min lille fortrolige.

Mod aften fulgte jeg hende hjem. Vi gik den korte vej over engene. Jeg løftede hende op og bar hende over de brede grøfter, og hun holdt sig tæt og kært med sit hoved ind til min skulder. Over markerne kunne hun let have løbet selv på sine bare ben, men nu var jeg kommet til at bære hende så godt. Jeg holdt fast om den lille, livsvarme byrde og gav hende ikke fra mig, før vi nåede de gamle voldgrave ved haven omkring Rybjerg. "Jeg kommer igen i morgen", råbte hun, mens hun løb over plænen op mod hovedbygningen.

På vejen tilbage plukkede jeg lidt markblomster hist og her. Det var noget, jeg ellers ikke gav mig af med, og jeg havde sikkert heller ikke nogen særlig tanke med det. Kirsten var alene i køkkenet i færd med at ordne aftensmaden. Hun blev helt overrumplet ved at se mig komme med blomster. Hendes kønne øjne var mellem at le og græde, og hun tog mig i sine arme i et kort, heftigt knus - og lempede mig så ud ad døren.

Jeg var sent ude den aften, uden at Kirsten og Viggo vidste det. Karlene regnede med, at jeg altid var parat til en ridetur, så de foreslog mig efter af-

tensmaden at bringe et par unge heste ud i en fenne, som lå langt ude syd for Venner Å. Så var de fri for det. Jeg fik lidt besvær med den, jeg holdt ved siden. Det var en noget vilter plag.

På hjemturen gav jeg mig god tid. Solen var gået ned, og jeg gik i sandbakkerne mellem fjorden og vejen. Da jeg kom hjem til gården var alle gået i seng. Indgangsdøren ved salen var låset, så for ikke at vække Kirsten og Viggo ved at bruge den anden dør, gik jeg om i haven og klatrede op ad den hvidkalkede mur til mit værelse.

Jeg kunne ikke få mig til at gå i seng, men blev siddende i karmen i et af salens vinduer. Med de bare ben ud af vinduet sad jeg og så ud over haven og engene ud imod fjorden. Jeg tænkte ikke meget i sammenhæng, men lod bare indtryk og billeder glide forbi. Bag dagens oplevelser som bag alt andet lå tanken på dagene i Hovvig og på Karen Margrethe.

Her i den sene aften, mens engene var ved at blive borte i tågen, sad jeg og kunne ikke slippe tanken om hende. At være, hvor hun var, var alt for mig. Men ikke så meget som en smule af klittens sand havde mine hænder at kærtegne.

Næste morgen sagde Viggo Jacobsen til mig: "Hvad kan det være for et væsen, som har været inde hos dig i nat?" Jeg forstod ikke, hvad han mente, men han førte mig i al venlighed om i haven og pegede på sporene af mine nøgne fødder op ad den fine, hvide væg op til mit vindue. "Sådanne mærker ku gå hen og blive siddende," sagde han advarende. "Dem må du se at få bort."

Anton Aarup havde en lille gård nord på i Velling sogn op mod hedestrækningerne. Han var en senet, arbejdsstærk og alvorlig mand. Han var blevet gift med Ingeborg Loftager, som en tid havde været pige hos os på Vinkelvej og igen i Charlottenlund, og som var hjerteven både med os børn og med Mor og Far. Hun var ovre fra Venner Gårde. Jeg holdt meget af dem begge to. De var gæve og dygtige mennesker.

Den lille ejendom var på mager jord, men det var netop et sted, hvor jeg kunne være med i arbejdet og bruge kræfterne. De havde to heste. Det var russere, som dengang var almindelige på mindre ejendomme, et par pæne skimler.

Det var lige et par rideheste for mig, selv om de somme tider var lidt krakilske. Der var mere galophest i dem end i Fjordvangs solide jyder. Men jeg blev sat på plads af Viggo Jacobsen med en sagkyndig belæring, da jeg engang forsøgte at overbevise ham om de lette og hurtige russeres fortrin.

Nu, da sommeren var ved at være forbi, drog jeg af og til op til Anton Aarups og fik mangt et rask ridt. Jeg blev sendt ud for at flytte nogen får, som gik på en mark langt fra gården ude nord på, og jeg tog som så ofte ellers en hest derud. Da jeg kom tilbage, gik Ingeborg i køkkenet og slog fluer med et viskestykke. Fluerne sad tykt og tæt på den varme væg over komfuret. Ved bordet sad Anton Aarup og fik en tår øl af kanden. "Do er towle knægt, som do flywer a støj," sagde han. "Jen sku trow, do sku ha fløt æ foer ower hiel Velling sogn."

Men jeg red for andet end at flytte får. Jeg lod hesten galopere ud over bakkerne, langt ud ad Skraldhede til. Hvad jeg red efter? Det kunne jeg ikke have svaret på. Jeg lod hesten springe, så den var ved at tage magten fra mig. Jeg havde kun klaptræer på den. Men jeg faldt da ikke af. Og sikke spor vi satte i sandet!

Bislev og Limfjorden

Farbror Milter havde i min forestilling allerede fra mine tidlige drengeår en særegen placering inden for den store fædrene familie. For det første rent geografisk. Han boede ikke som de andre i slægtens hjemegn i Vestjylland, men langt derfra oppe i Himmerland i Bislev ved Nibe. Som syvårig havde jeg været med til at besøge ham og hans voksne børn der. Men jeg havde aldrig truffet ham i samvær med familien i Vestjylland. Han var en stout mand både af ydre og som personlighed. Alle respekterede ham, men forbindelsen med familien blev på den tid mest holdt gennem brevskrivning.

Far havde tydeligt en både respektfuld og broderlig følelse for ham. Farbror Milter var 20 år ældre end Far, og han var flyttet hjemme fra og var kom-

met på seminarium i Hammerum, da Far kun var nogle få år gammel. Han var blevet højskolelærer og senere folkeskolelærer, og han havde været en formående og advarende storebroder, da Far efter forældrenes død havde haft svært ved at vælge en fast linie i sin uddannelse. Farbror Milter følte, at han selv havde arbejdet sig frem under megen nøjsomhed og vanskelighed. Nu var det for længst gået Far godt, så også Farbror Milter var blevet tilfreds med ham.

I 1912 var Mor og vi søskende en del af sommeren i Bislev og Far kom på kortere besøg. Han og Farbror Milter talte ofte politik. Farbror Milter talte med megen beundring om "lille Gunnar," som han kaldte ham. Det var Gunnar Fog-Petersen, som var blevet redaktør af Aalborg Venstreblad, og Farbror Milter var selv ivrig radikal.

Når avisen var kommet, lidt op ad dagen, var det fristende for Farbror Milter at tage sig lidt fri fra skolearbejdet, og det fik jeg fornøjelse af. I Bislev faldt sommerferien senere end hos os i Ordrup Gymnasium, så dør var der endnu gang i skolen. Jeg var 14 år og kom med en fint overstået mellem-skoleeksamen, så jeg måtte kunne bruges som "hjælpelærer." Det var ikke andet end, hvad Farbror Milter havde været vant til fra skolen der hjemme i Faster. Han havde været hjælper lærer hos degnen dør på et tidligt tidspunkt, hvor han ikke havde meget andet end sin egen børneskole bag sig. Nu havde Farbror Milter været lærer i Bislev i 32 år. Det var hans sidste år som lærer, så han kunne måske nok lide at slappe lidt af. Han fik avisen ind i stuen, fik tændt den lange pipe, og Sigrid kom med en kop kaffe.

Jeg blev sat til at tage mig af klassen. Den rummede både store og små. De ældste var omtrent på alder med mig selv. Jeg havde regning og skrivning med dem. Da vi første gang skulle have diktat, kom jeg i nogen vanskelighed. Jeg sad på kateteret som påpasselig skolelærer og læste op af bogen, som der skulle skrives efter. Men det gik slet ikke. Børnene kunne ikke skrive efter mit sprog. Jeg kunne ikke anlægge det særlige oplæsningsprog, som anvendtes til dette brug. Det var jo ikke jysk og heller ikke "højdansk." Man sagde f. eks. ikke a og heller ikke jeg med udtalen jaj, men jeg med e og g, så de begge kunne høres. Det hed hawde med tydeligt w og d og ikke

håed eller hade.

Jeg udpegede så en af de store og fornuftige af pigerne. Hun kunne læse fra kateteret og forstod at bruge det sprog, som de var vant til at skrive efter. Jeg holdt opsyn med klassen ved at sætte mig i en vindueskarm, og i det åbentstående vindue sad jeg og vippede lidt ud og ind.

På en af bænkerne sad en sød lille, lys pige på omkring 12 år. Hun var kvik, og hun var den af pigerne, som jeg var mest indtaget i. Pludselig rettede hun sig op fra skrivebogen, så på mig og sagde højt med sin søde stemme: "A wed nok wofer, han sidder og stikker æ røv uj a æ winner." Under den latterbølge, som fulgte, sank min autoritet som lærer adskillige grader. Og at det så tilmed skulle være hende!

En af de største drenge var ikke til at få ro på. Han sad på den forreste bæk og kom med højroastede bemærkninger til pigen, der sad på kateteret og dikterede. Det hele var i fare for at gå i opløsning. Jeg gav så urostifteren ordre til at sætte sig ned på den bagerste bæk, men han nægtede trodsigt at lyde mig. Jeg tog fat i ham og trak ham ud på midtergangen, men det fik hans kæphøjhed til at gå helt over gevind. Han var af vækst fuldt så stor og stærk som jeg, og i tillid dertil slog han til mig. Men det skulle han ikke have gjort. Det blev min redning, for i den morskab havde jeg fra de raske slagsmål i Ordrup mere øvelse, end han havde. Det blev han hurtigt belært om.

En kort omgang tumlede vi rundt i midtergangen, medens alle børnene stimlede sammen oppe på borde og bænke som ivrige tilskuere. Så blev han smidt så eftertrykkeligt i gulvet, at der ikke var mere at tale om. Jeg viste ham hans plads, og han satte sig. Fra da af var der ingen vanskelighed ved at få ro i klassen.

Jeg blev forøvrigt hurtigt gode venner med børnene i Bislev skole. Jeg kom vældigt med i legen ude på pladsen og kunne sætte forskelligt nyt igang, som jeg kendte det fra Ordrup. Ikke mindst blev jeg god kammerat med de jævnaldrende større børn, både drenge og piger, også med ham, der havde villet optræde som kraftkarl.

Den charmerende Jomfru Nævis digtede jeg til min egen opbyggelse en hi-

storie om. Hun skulle i årevis henslæbe sit liv i ulykkelig kærlighed. Om historien skulle have en tragisk eller en mere praktisk, forsonlig udgang, som også kunne indeholde noget godt til mig, nåede jeg ikke at blive enig med mig selv om. Hendes far havde en god gård, men at digte den ind i en roman tøvede jeg nu alligevel med.

Farbror Milter havde i flere år været enkemand, og Sigrid, den ældste i søskendeflokken, styrede huset for ham. Både Sigrid og jeg havde fået at høre, at der blev talt om, hvorfor der ikke i Bislev blev holdt nogen skoleudflugt, sådan som det ellers nu var blevet skik i omegnens skoler. Vi nævnte det for Farbror Milter, men han ville ikke høre tale om sådan et påhit. Sigrid presede på, og enden blev, at vi kunne lave "skovtur", hvis Sigrid og jeg ville ordne det. Farbror Milter ville ikke have med det at gøre, og han ville heller ikke selv med.

Sigrid og jeg gennemførte så Bislevs første skoleudflugt. Den blev meget vellykket, trods det yderst beskedne arrangement. Vi kørte med toget fra Sebbersund til stationsbyen Aars. Der besøgte vi byens største seværdighed, det nye andelsslagteri. Den dag blev der ikke slagtet, men vi så lokalerne. Vi spiste den medbragte mad i pavillonen ved byens lystanlæg, der var nyplantet og fint, men efter min mening ikke meget opfindsomt lavet. Vi legede i anlægget, og turen var alt i alt en begivenhed, som alle var taknemlige for. Nogle af børnene havde aldrig før prøvet at køre med toget.

Vi kom en del omkring i gårdene og lærte nogle af familierne at kende. For mig at se kunne det spille nogen rolle i børnenes adfærd, om de kom fra de solide gårdmandsfamilier eller fra småkårshjem. Farbror Milter havde en del bøger. Og i skolen var der et skab med bøger til udlån. Det hændte virkelig, at der var bøger på Farbror Milters hylde, som min ellers på sin vis frisindede mor, syntes hun burde beskytte mig imod at læse. Det kunne ramme tidens sociale litteratur, ikke af bekymring for den sociale tendens, men for dens lovlig realistiske forhold til menneskenes syndige kærlighed. Hendes bestræbelser fik, som naturligt var, den modsatte virkning af den tilsigtede. Jeg læste Karl Larsen, J. P. Jakobsen og bondeforfatterne. Jeg læste naturlig-

vis, hvad jeg ville.

Ikke mindst blev jeg optaget af de sociale forhold med baggrund i, hvad jeg så, og hvad jeg havde set andre steder. Jeg kendte små hjem i Vestjylland, og jeg havde lært meget af samtalerne på karlekamrene, ikke mindst på Fjordvang. Jeg vidste meget vel, at der var en himmelvid afstand fra en tjenestekarls løn og til det, som gav mulighed for at få en ejendom og eget hjem. Gårdene var for dem, der kom fra gårdene, og endda knap nok det. Både Anton Aarup og Ingeborg Loftager var kommet fra gårdmandshjem og var dygtige og stærke slidere. Det havde netop kunnet blive til en lille ejendom på mager jord. Men mange havde jo ikke den mindste smule støtte hjemme fra. Jeg kendte den dygtige forkarl på Fjordvang og hans mor i et sølle jordløst hus ved fjorden. Det havde lange udsigter for ham, hvis han skulle kunne nå at blive andet end daglejer hos andre.

Jeg lyttede derfor med opmærksomhed, da jeg en dag under nogle voksnes samtale hos Farbror Milter hørte om Store Restrup, herregården, som der var tale om at købe til udstykning, så der kunne blive hjem for mere end et halvt hundrede husmandsfamilier. Sådan noget var man også begyndt på andre steder. Jeg lavede for mig selv en cykeltur til Aalborg og Nørre Sundby. Jeg kørte over Limfjorden på den lange pontonbro. På turen til Aalborg stoppede jeg op ved Store Restrup for selv at se stedet, hvor herregårdsjorden skulle give plads til husmændene.

Nibe cyklede jeg ofte til. Hvor var den lille by indtagende med sine små huse, nydeligt kalkede, og med den næsten totale stilhed, når man kom der i middagsstunden.

Sidst på sommeren tog Aslaug og jeg sammen på en lang rejse og cykeltur gennem Limfjordseggen og videre ned igennem Vestjylland. Vi cyklede til Løgstør og gik ombord i den lille limfjordsdamper, som kom fra Aalborg. Denne sejltur gennem Limfjorden var noget nyt for os og blev en stor oplevelse. Vi gled forbi Fegge Klint ved nordspidsen af Mors, og over Thisted Bredning nåede vi den første aften til Thisted. Der blev damperen liggende for natten.

Aslaug og jeg gik ud i byen, og vi gik efter et bestemt mål. Vi ville finde J. P. Jakobsens grav, men det viste sig, at det var slet ikke så let. Byen havde flere kirkegårde. Vi spurgte så en tilfældig dame på gaden, og hun blev interesseret i os. Hun gik med os til den "gamle kirkegård", hvor graven lå, og tog os bag efter med til sit hjem, hvor vi blev beværtet og havde det hyggeligt. Vi fik alle tre en god aften ud af det. Hvem hun var, ved jeg ikke.

Vi overnattede på skibet, og alle var så venlige imod os. Næste morgen sejlede vi videre syd på gennem fjorden. Skønt var der, Thy til den ene side, Mors til den anden. Især var der noget at se på, når vi passerede de smalle sunde: Vilsund, Næs Sund, Dover Odde og så videre. Enkelte steder lagde vi ind til en skibsbro, så vi kunne gå i land og se os om, men de fleste steder kom der blot en båd ud. Den kunne have passagerer med, men især kom både-
ne med får, kalve, høns og andet gods og fik selv mange slags varer med tilbage til de små byers forsyning.

I Lemvig tog vi afsked med damperen, og så gik turen på cykel ud til Bovbjerg. På den videre vej derfra måtte vi i Dybe søge ly for en vældig tordenbyge. Vi stillede os ind i porten til en gård ved vejen. Folkene kom ud og fik os ind i stuen. Vi fandt hurtigt ud af, at vi havde fælles bekendte. De havde familie, som boede nabo til os i Charlottenlund. Vi blev taget imod med stor gæstfrihed.

I Gjørding skole ved Nissum Fjord ved Vemb besøgte vi den gamle lærer Sand og hans kone Ane, som var af Fastergaardslægten. De var midtpunkt i en stor og stærk gren af slægten med store børnerige familier. At møde denne kreds var at se en opmarch af dygtige landmænd, håndværkere og lærere, præget af højskole, gymnastik og sang.

I den nærliggende landsby Bur besøgte vi en af Sand-sønnerne, Aksel Sand, som var tømrer der. Hans kone var Anna Mortensen, som havde været pige hos os det første år, vi boede i Charlottenlund. Hun var usædvanlig smuk, og tillige mild og munter.

Medens Anna var hos os, gjorde Aksel Sand tjeneste som garder i København. Han var en særdeles kærkommen gæst hos os. Vi beundrede hans kræf-

ter og hans behændighed. Han drev en mængde spas med os børn. Nytårsaften overraskede han os med en regn af ærter mod ruderne, så på den ene side af huset, og så på den anden. I toppen af flagstangen dinglede en tændt staldlygte. Vi kunne ikke komme ud af dørene for at se, hvem der var på færde. Han havde bundet alle døre og vinduer til med ståltråd rundt om huset.

Aslaug og jeg fortsatte på cyklerne syd på, og næste ophold skulle være Hovvig ude ved havet, hvor Moster Gudrun og hendes flok igen tilbragte sommerferien. Det blev en temmelig streng tur med megen modvind og dårlige veje. Jeg havde ondt af det for Aslaug, som også måtte stride med en tung cykel. Vi prøvede at bytte cykel, men det gjorde det ikke så meget bedre. Aslaug var en vældig god kammerat på hele turen. Vi havde let ved at følges ad i, hvad vi havde lyst til at se og opleve.

For at undgå den lange vej over Ringkøbing og Holmsland forsøgte jeg i Tim at få at vide, om vejen over Stadild fjord og Stadilø kunne regnes for at være farbar. Man frarådede os at forsøge. Den var oversvømmet, blev der sagt. Men en ung mand mente, at det nok ikke var værre end, at vi om nødvendigt kunne bære cyklerne over de våde steder, når bare vi passede på at se godt efter, hvor vejen gik. Vi vovede forsøget, og det gik da også. Jeg var ivrig efter at nå frem til Hovvig.

Jeg var nu kun opfyldt af den ene tanke, at jeg igen skulle se Karen Margrethe. Hele året, der var gået, havde jeg længtes frem til, at vi igen skulle mødes. Vi havde ved jul og ved min konfirmation sendt hinanden korte hilser. Men sommeren var nu allerede langt fremme, og hun var der ikke. Jeg gik op på en af de højeste klitter, hvor vi havde haft bygget en varde. Vi havde spøgt med, at den skulle være vort møde- og meddelelsessted. Jeg ventede der at finde et eller andet livstegn, men der var intet, og havde der været noget, var det i al fald nu borte med vinden og sandet.

Jeg havde for mig selv, hjemme i Charlottenlund, skrevet et lille digt, der begyndte: "Jeg er kun en dreng på fjorten år." Jeg ville aldrig glemme hende, hvis vi skulle komme bort fra hinanden, og nu var det ved at blive virkeligheden.

Jeg var på resten af turen ligesom ved siden af begivenhederne. Jeg måtte

vedstå for mig selv, at dette var ikke til at digte sig bort fra. Det var hjertesorg. Den kunne ikke udslettes.

I Hovvig blev vi nogle dage og fortsatte så cykelturen. Vi kom til Fjordvang og Bølling og fortsatte til Thorstrup nord for Varde, hvor Onkel Adser og Moster Sigrid nu var præstefolk. Her var de jævnaldrende fætre Holger og Ove Bennike på ferieophold. Sammen med kusiner og fætre på stedet, Bodil, Knud, Sofie Amalie og den lille Bent var vi en stor flok, som kunne tumle sig i den store præstegård, som Onkel Adser selv drev som landbrug.

De voksne følte et ansvar, når de store piger og drenge legede frit sammen som her. En lille anledning fik en dag Onkel Adser til at lade os kalde sammen i konfirmandstuen. Her sad vi og ventede og vidste ikke, hvad der var på færde. Så blev vi hentet over i den fine dagligstue. Moster Sigrid lod os sætte os ned. Onkel Adser tog en bog ud af mahognibogskabet, og så læste han for os smukt og uden kommentarer et stykke af Carl Plougs digt om Poul Vendelbo Løvenørn: "Et kys engang er blevet grænsen, som skilte for- og fremtid ad." Jeg havde mit eget at lægge ind i det.

Vi cyklede også, fætre og kusiner sammen, over til Brøndum præstegård på den anden side af Varde, hvor nu Onkel Hans og Moster Ædele var flyttet til fra præstegården i Velling. Også her var der en stor flok børn at være sammen med, men jeg gik rundt og var sørgmodig og var gledet noget uden for de andres glade stemning.

Enighedsvej 12

I København var vi nu flyttet ind til byen igen efter fem år i Charlottenlund. Også det var mig en sorg. Så jeg var lidt stækket, både på den ene og den anden måde. Jeg havde svært ved at forlige mig med at skulle bort fra vores prægtige have og vort frie liv i Charlottenlund. Jeg havde kun det at trøste mig med, at en bosættelse i København for mit vedkommende ville blive kort. Jeg regnede med snart at blive færdig med skolegang og komme ud på landet.

Vi var flyttet i april 1912 ind til Enighedsvej nr. 12 på Frederiksberg, sidevej til Gammelkongevej. Den ændrede siden navn til Edisonsvej. Vi fortsatte i Ordrup Gymnasium til sommerferien, så eksaminerne kunne blive gjort færdige der. På Enighedsvej kom vi til at bo i en god beboelsesejendom i en stor lejlighed på 2. sal med det meste af de almindelige moderne bekvemmeligheder. Blandt andet fik vi også nu for første gang telefon.

Gunnar og jeg kom til at gå i Gregersens Skole på Ørstedesvej lige over for, hvor Moster Ragnhilds Skole havde haft til huse. Hans Gregersen, som på den tid var en ældre mand, hørte til den samme kreds omkring Københavns Valgmenighed og Højskoleforeningen, som vi var vant til at færdes i. For min fornemmelse havde skolen, som var en ren drengeskole, ikke meget særpræg, som den ellers var regnet for. Men den løste sin opgave og havde gode lærere. Jeg gik der et år, til jeg havde taget Realeksamen.

Især satte jeg pris på Bjørneboe, som var en frisk og ligefrem lærer, der gerne talte med os om meget andet end det foreliggende skolefag. Vi havde ham i Engelsk, men vi talte meget bl. a. om krigen på Balkan. På væggen i klassen satte vi et balkankort op, og vi fulgte levende med i balkanlandenes kamp for at drive tyrkerne tilbage. Gregersen havde historie med os, og han gjorde mig den ære at udnævne mig til at være et emne som kommende politiker. Jeg viste interesse for den politiske historie.

Der blev i Gregersens skole som andre steder samlet penge ind til forbedring af Københavns befæstning. Det drejede sig specielt om forter, der skulle lukke hullet i nordfronten. Jeg blev udnævnt til et eller andet i skolens indsamlingskomité. Jeg var vist endda formand. Det var nu ikke en sag, jeg gik op i med større forståelse, men jeg accepterede, at den havde et patriotisk formål.

Skolen havde kedelige mørke lokaler og en kedelig lille indelukket skolegård. Der var ikke mulighed for megen festfølelse over tilværelsen der. En dag oplevede vi dog virkelig en begivenhed. Det var da luftskibet Grev Zeppelin gik ind over København. Vi fik fri fra skolen, løb ud på Ørstedesvej, og ved at løbe ind ad Aaboulevarden kunne vi følge det imponerende luftskib på dets fart ind mod byens centrum. Det fløj ikke ret højt.

Da jeg var begyndt i Gregersens Skole, fik jeg at vide, at jeg ikke på alle felter var helt med på det, der krævedes, men ved den afsluttende eksamen endte jeg øverst i toppen, og så var jeg den eneste, der ikke tænkte på at skulle bruge eksamen til noget. De fleste i klassen skulle til noget med handel eller kontor. Jeg holdt fast ved landbruget.

På vejen hjem fra skole om eftermiddagen fulgtes jeg ofte med klassekameraten Valdemar Trier, og vi plejede at lægge turen ind igennem Landbohøjskolens have. Vi gik skråt igennem haven, over de store åbne pladser mellem højskolens bygninger og ud gennem en låge ved traktørstedet Gimle på Grundtvigsvej. En gammel havebetjent standsede os, når han kunne komme til det. Børn måtte ikke færdes i haven alene. Vi syntes han var urimelig og rettede os ikke efter forbudet. Så hed det, at næste gang ville vi blive overgivet til Politiet. Den gentog han også mange gange. Han var der endnu, da jeg selv blev ansat ved Landbohøjskolen.

Onsdag eftermiddag havde jeg tidlig fri. Så var det reglen, at jeg gik tur med Keld, som var fem år. "Har du en femøre til tomaten?" sagde han. Det betød, at vi skulle trække chokolade i en automat. Jeg kørte med ham på stangen på min cykel, så vi kunne komme længere omkring. Hen på foråret gik turene af og til ud til skønne steder som især Hareskoven. Jeg måtte ud, ud af byen, når jeg kunne komme det.

Ved siden af os boede en familie Nielsen med flere drenge, som vi fulgtes med. Blandt andet kørte vi ud til Damhussøen for at bade. Den var lavvandet, så vi søgte langt ud i søen. En dag så vi nogle drenge hugge vores tøj, som var lagt på stenene inde ved dæmningen. Jeg var den største, og styrtede efter dem, alt hvad jeg kunne. Badebukser havde vi ikke på. Først helt nede ved Aalekistevej indhentede jeg dem. Der smed de tøjet fra sig, så vi kom da i klæderne igen.

Johannes Frimodt-Møller havde fra dette år sit hjem hos os. Moster Ingeborg var rejst til Indien for at besøge Moster Ragnhild og Onkel Christian på sanatoriet ved Madanapalle i Sydindien. Hun havde den lille Johannes med hjem. Han var nu seks år og skulle have sin opvækst og skolegang i Danmark. Han

blev fra da af som en af vore egne i søskendeflokken. Især for Keld, som kun var et år yngre end Johannes, var det som at få en jævnaldrende bror.

Den første aften, da de to drenge var lagt i seng, lyttede vi ved døren lidt ængstelige for, hvordan Johannes nu ville tage dette at skulle have et nyt hjem. Johannes fortalte Keld om den lange sørejse fra Indien. Keld hørte på, men tog så ordet og berettede om, hvordan han også havde været på sørejse. Han havde været med til at sejle tværs over Sortedamssøen i en af de motorbåde, som sejlede der.

Keld og Johannes kom til at gå i skole på Fasangården hos Tante Kirsten sammen med hendes og Morbror Olavs drenge og enkelte andre udefra. Efter nogle år hos hende kom de over i Frederiksberg Gymnasium, hvor de viste sig at være alt for langt fremme i forhold til deres jævnaldrende.

Fasangården i Frederiksberg Have var et minderigt sted fra Oehlenschlägers og Carsten Hauchs tid. Morbror Olav havde lejet den af staten til privatbolig, men det var der en overgang noget postyr over, fordi man fandt, at det historiske sted burde anvendes til æresbolig for en digter. Der kom dog ikke noget ud af disse planer. Huset var idyllisk, som det lå inde i den gamle park, men som beboelse var det meget gammeldags og upraktisk indrettet.

Morbror Olav var læge med stor praksis på Vesterbro, men samtidig bevarede han langt frem i årene sin virksomhed som rigsdagsstenograf. Han kunne ikke undvære Rigsdagens atmosfære og fulgte med i alt, hvad der foregik. På cykel fartede han rundt på sygebesøg, og overalt mødte han op med cykelklemmer i bukserne. Han var vores huslæge, og vi glædede os til hans hyggelige og opmuntrende besøg. Vi fejlede aldrig noget alvorligt. Lidt kiggen i halsen og et pulver kunne som regel klare det. Og så nogle dage fri fra skole og Mors ekstra omsorg. Det var alt sammen godt. Morbror Olav blev i mange år midtpunktet i Høgsbroernes familiesammenhold. De større drenge på Fasangården, Frode, Harald og Erling var store nok til, at vi med megen iver kunne dyrke fodbold i Frederiksberg Have.

Det var også fætrene Holger og Ove Bennike med til. Deres Far, Onkel Ferdinand, havde som oberstløjtnant i en del år været chef for garnisonen i Viborg,

men nu var de flyttet til København. Deres mor, Moster Estrid, havde temperament og faste meninger. Vi var en flok jævnaldrende drenge til fødselsdag i hjemmet på Zahrtmanns Plads. Efter chokoladen anbragte Moster Estrid os i en kreds i dagligstuen og stillede efter tur hver enkelt spørgsmålet: "Vil du forsvare Danmark?" Det ville vi alle.

For mig var dette år på Enighedsvej mit sidste år hjemme som barn og skoledreng. Det var et stilfærdigt år. Der var ingen fanfare over det. Jeg passede mit skolearbejde, gik en del med i Højskoleforeningen, hvor Far var blevet formand. Ejvind og jeg gik mange ture sammen og havde meget af livets problemer at tale om. Han var nu gymnasiast. Vi stemte godt overens i at se selvstændigt og kritisk på mange forhold, derunder også vores stilling til den kristne lærdom, som vi var opvokset i.

Jeg havde haft mine alvorlige spekulationer med konfirmationen. Var det ikke rigtigst og ærligst at holde sig derfra? Far og Mor lod det i princippet være helt overladt til vort eget valg for Aslaug og mig, men de ønskede meget gerne, at vi gik med til konfirmationsforberedelsen hos pastor Johannes Clausen ved valgmenighedskirken. Den sidste vinter i Charlottenlund tog Aslaug og jeg med toget ind til konfirmationsforberedelse. Pastor Clausen var et menneske, som man kun kunne holde af. For ham var kristendommen en hjertesag og ikke en sag om dogmer. De forstandsmæssige problemer om religion og viden blev lagt til side. Han talte til os om ægthed i følelsen og ville ikke, at konfirmationen skulle kræve nogen bekendelse fra os. På det grundlag gik jeg med, og i april 1912, et par dage efter, at vi var flyttet ind i den nye lejlighed på Frederiksberg, blev Aslaug og jeg konfirmeret, og vi havde fest i hjemmet efter almindelig skik.

Så vidt som dette gik, følte jeg ikke noget var forkert. Jeg svigtede jo ikke i mit eget krav til ærlighed, tværtimod anerkendte jeg den stærkeste magt i tilværelsen, som krævede sandhed og oprigtighed af os, koste, hvad det koste ville.

At jeg bag efter gik med til den traditionelle altergang, havde jeg derimod svært ved at tilgive mig selv. Det var bestemt ikke ceremonier, jeg knyttede tanker og følelser til. Hvis det var fejhed, var det jo groft. Hvis det var hensynsfuldhed over for Far og Mor, var det meget tvivlsomt, om ikke også dette

var en fejghed på alles vegne. Fra min side måtte jeg føle det som et fejltrin, der kun dårligt kunne søge sin undskyldning i umodenhed. Det gode, jeg kunne udlede fra det, var, at jeg lærte, at jeg ville og måtte være ærlig, om det så skulle koste mig det dyreste, det at bedrøve Far og Mor.

Jeg var i dette år på de områder, der varmest havde optaget mine tanker og været indholdet i mine håb og glæder, i en følelse af resignation. Men det var nu ikke min natur at blive hængende i tristhed.

Far havde set sig om efter et godt lærested for mig og foreslog en gård, Lundebakkegård ved Søborg lidt syd for Gilleleje. Far havde været der på mergelundersøgelse og var klar over, at manden der, Laurits Nielsen, var en dygtig og moderne landmand. Vi var en tur der oppe, og jeg var glad for stedet og glædede mig til at komme igang.

Klitmøller

Jeg nåede dog at få endnu en sommerferie med sammen med familien, og det blev igen Jyllands vestkyst. De var alle dette år, 1913, rejst til Klitmøller ved Vesterhavet vest for Thisted. Jeg måtte blive i byen lidt længere og bo hos Moster Gudrun, så jeg kunne blive færdig med min realeksamen. Efter at den var vel overstået, sejlede jeg med damperen om natten til Aalborg og cyklede derfra gennem Hanherred og Thy til Klitmøller.

Overfarten havde været ubehagelig i stærk storm. Jeg havde opholdt mig på dækket og ikke fået megen søvn. Jeg var derfor i dårlig form til den lange tur tværs gennem Jylland i stærk modvind. Jeg tog mig et hvil i vejgrøften af og til og blev på den måde passeret nogle gange af en voksen ung mand, som var på samme tur, men han brugte kroerne til at slappe af i. Det endte med, at vi kom i følgeskab, og han, der var lokalt kendt i Thy, tilbød at følge med mig en kortere vej end hovedvejen over Thisted. Det var meget godt, for jeg var aldeles udaset, da vi nåede Klitmøller.

Klitmøller bød på rigtig sommerferie. Ejvind og Rigmor, hans ældre søster,

var der også. Vi boede i et rummeligt sommerhus, som ejedes af en boghandler i Thisted. Der var ikke særlig mange sommerhuse, men et mindre badehotel.

Blandt hotellets gæster var en velhavende og imponerende grosserer med stor familie og en stor åben bil. En bil var et særsyn, og denne var det i særdeleshed. Når han kom rullende med den op og ned ad bakkerne og ad dårlige veje, tog den sig ud som et skib, der gyngede afsted fyldt til rælingen med mennesker. Der var anbragt store og små sæder på alle leder. Børnene hang ud over siderne og vinke til alt, hvad de sejlede forbi. Damerne sad og holdt på deres store stråhatte med slør. Udvendigt havde vognen rigeligt med trinbrætter og stænger til mange formål. Grossereren sad naturligvis selv ved rattet og fik det hele til at køre. Når jeg på cykel skulle samme vej, kunne jeg dårligt undgå at overhale dem. Han tjente sine penge som repræsentant for en "livselexir", som der blev reklameret med alle vegne. Han sagde selv: "Hvis der ikke var så mange dumme mennesker til, ville min bil ikke kunne køre."

Klitmøller var en fiskerby, og de ret få sommergæster søgte kun stranden ud for badehotellet. Vi søgte lidt længere mod nord, hvor en bæk banede sig vej ud til havet. Dens slyngede løb mellem klitterne skabte en legeplads for os fuld af afveksling.

Men hvad der frem for alt gav Klitmøller sit særpræg, var det vidtstrakte, uberørte naturområde, som bredte sig imellem Klitmøller og Hanstholm. Langs stranden var afstanden 10 km., og der mødte man som regel aldrig et menneske. Også landet inden for var ganske ubeboet i en dybde af 5 til 10 km. Her var kun klitter og kær og fugleliv i rig variation, en natur og en storslåethed, som lå åben for den, som ville søge den. Her var plads for hver en sindstemning, især da for den, der helst ville være alene.

Den vide udsigt over ubeboet land standsedes først af bakkerne ved Hanstholm i nord og ved Tved, Nors og Vester Vandet i Øst. Imellem klitterne var man borte fra alt, alene imellem lyng og pors og kæruld. I bakkelandet øst på lå landsbyerne, og videre ned ad mod Limfjorden blev der drevet meget godt landbrug.

Nu var det landbruget, jeg skulle til. Den første august skulle jeg begynde

i min nye plads i Nordsjælland. Jeg drog af sted med toget fra Thisted og kørte den lange tur gennem de kendte egne i Vestjylland. Det var umiddelbart efter, at den store Bramminge ulykke havde fundet sted, og vi passerede ganske langsomt forbi de væltede og ødelagte jernbanevogne, som lå på jernbaneskråningerne.

Slut på årene hjemme

I et kort besøg var jeg alene hjemme i lejligheden på Enighedsvej. Lidt sager skulle jeg jo have samlet sammen. Det var ikke meget, men jeg syntes dog, at jeg måtte have nogle bøger med, så jeg lånte noget fra Fars hylder. Jeg valgte "Mændene fra 48" og "Mændene fra Forfatningskampen" begge af Erik Henriksen og nyligt udkomne. Jeg tog også en bog på tysk om et religionsfilosofisk emne, men den fik jeg sandt at sige ikke fordybet mig i. Derimod fik jeg fornøjelse af en bog på engelsk vist nok af Rider Haggard om en ung piges oplevelser i et rask liv i Sydafrika. Jeg måtte gøre noget for sprogkundskaberne også.

Jeg havde gennem barneårene været en ivrig læser, når jeg fik lov til at læse efter min egen lyst. Jeg ville gerne have viden, og først og fremmest ville jeg gerne forstå. Og jeg ville gerne være med i at opleve og kende naturen og menneskenes liv omkring mig. Alligevel havde jeg aldrig hæftet mig ved den mulighed at gå vejen gennem et universitetsstudium. At jeg skulle ud til landbruget, havde gennem alle årene været mig en selvfølge. Det var som før sagt min fædrene slægts vej, og for mig en baggrund for et frit og selvstændigt menneskes liv.

Dermed tænkte jeg ikke alene på arbejdet i og med naturen, men uden at filosofere i enkeltheder derover havde jeg en følelse af, at jeg som landmand ikke bandt mig selv i nogen begrænsning. Mulighederne blev holdt åbne over for alt, hvad der kunne kalde på medleven i samfundsliv og i erhvervelse af viden og forståelse.

Jeg havde haft barndomsår, der var så alsidigt rige på oplevelser og erfaring, som nogen kunne ønske sig, rundt om i Danmarks land og blandt menne-

sker i alle samfundslag. Jeg var vokset op i en stor slægt både på fædrene og på mødrene side og i et hjem med sammenhold og omsorg og med levende, både menneskelige og udadvendte interesser. Det var et hjem, hvor der ikke blev lagt pres på børnene. Vi fik lov til at udvikle os efter vort eget behov.

Far og Mor havde deres stærke ønsker med hensyn til deres børns karakter og livsholdning, men de havde også tro til, at det, som de selv anså for godt, ville nås, når børnene havde mulighed for selvstændig personlig udvikling. Nu var vi, som var de ældste i søskendeflokken, ved at blive store, men alt havde dog hidtil formet sig på en sådan måde, at Far og Mor ikke følte sig bekymrede ud fra deres holdning til personlig udvikling. Holdningen over for en kristen tro var for dem noget helt afgørende, men at dette kunne skabe kritisk eftertanke, fandt de naturligt og ikke foruroligende.

For mig var alt dette med gode og frielivsforhold fra hjemmets side noget selvføl geligt. Jeg sad heller ikke her denne aften i lejligheden på Enighedsvej med nogen højtidelig følelse af, at jeg gjorde noget regnskab op eller sagde farvel til hjem og barndom. Det hele var for mig meget lige til. Der var naturlig sammenhæng mellem den udvikling, jeg havde levet i, og dette, som nu skulle ske.

Jeg var 15 år og færdig med en god skolegang. Det var helt i sin orden, at jeg nu skulle hjemmefra ud for at klare mig på egen hånd og efter min egen bestemmelse. Det glædede jeg mig til. I min personlige udvikling over for tilværelsens centrale problemer var jeg ikke i tvivl om, at jeg måtte og ville forlade mig på min egen tankegang.

LANDMANDSÅR

Lundebakkegård

Det var lidt hen på eftermiddagen, da jeg den 1. august 1913 ankom til mit første lærested, Lundebakkegård ved Søborg i Nordsjællands aller nordligste

del. Arnold, 15 år ligesom jeg, havde hentet mig med enspændervognen ved den lille Pårup station, sidste station inden Gilleleje. Det havde egentlig ikke været nødvendigt, for jeg havde ikke andet med end en lille håndkuffert af flettet strå. Arnold havde været i færd med at radrense i hundegræsset, og det skulle han gå videre med. Laurits Nielsen og de andre var ved at gøre klar til rughøsten, så dem så jeg foreløbig ikke. Kun konen på gården Christie Nielsen var hjemme. Jeg ville gerne have lov til at overtage radrensningen fra Arnold, men han og fru Nielsen indvendte, at jeg ikke havde træsko at tage på. Og hvad kendte jeg til heste? Men jeg viste dem, at jeg godt kunne gå barfodet i stenet jord, og jeg var heller ikke ukendt med at bruge en hest. Så var jeg igang.

Jeg fik mit værelse i stuehuset for enden af loftet med vindue i gavlen mod øst. Gården lå højt på bakkedraget nord for Søborg Sø. Fra vinduet havde jeg en storslået udsigt, mod syd ned mod Esrom, mod øst til egnen ovre omkring Havreholm syd for Hornbæk og mod nordøst til Dronningmølle og Nakkehoved med fyret og videre ud over Øresund til Kullen langt ude i det fjerne. Det var et syn, som frydede mig, og det gjorde det i hele den tid, de fem fjerdingår, som det var aftalt, at jeg skulle være der. I de stille aftener kunne jeg høre motorens tøj tøj fra fiskerbaadene ude på sundet.

Laurits Nielsen havde overtaget gården få år i forvejen efter sin gamle far, Lars Nilen, som han blev kaldt, og som stadig boede på gården. Alle bygningerne var nybyggede efter en brand, og især den store avlsbygning var af en nymodens type med alle stalde og laderum samlet i et stort hus. De arbejdsbesparende fordele ved at have kostalden midt i den store bygning var dog i det væsentlige blevet betydningsløse, fordi Laurits Nielsen var gået over til kvægløst landbrug. Vi havde kun en ko eller to for dog selv at have lidt mælk. Derimod var der mange svin og høns.

Markbruget var LauritsNielsens speciale, og her var han en foregangsmand med stor dyrkning af mange slags salgsafgrøder. Gården var på 55 tdr. land og hovedafgrøder var kartofler og frø. Det var roefrø og hundegræs. Hundegræsfrøet var det reneste rene, sået i rækker og radrenset. Kartoflerne var fineste Magnum bonum til markedet i København. De blev sejlet derind med fiskekutte-

re fra havnen i Gilleleje. 6 tdr. land dyrkedes med ærter, som leveredes til konservesfabrik. Også bøunner havde vi i marken, og nogle tdr. land dyrkedes med hvidkål. Ærterne var sået i rækker, hvortil der skulle sættes stokke og snore.

Alt dette gav jo en mængde arbejde. Det klaredes med en fast stab på ikke mere end en karl og to drenge. Men til kartoffeloptagning og plukning af ærter kom der koner og piger inde fra Søborg til hjælp. Karlen, Viggo, rejste til november. Så var Arnold og jeg alene om det. Den næste sommer fik vi endnu en dreng på gården, Marius på 13 år og lige kommet ud af skolen. Det var billig arbejdskraft med sådanne tre drenge. De første 3/4 år fik jeg ingen løn, det sidste halve år 110 kr. Arnold fik 125, han var vokset op på en lille naboejendom og var mere arbejdsvant. Til gengæld havde jeg værelse i stuehuset, men jeg havde haft mere gavn af lidt løn.

Laurits Nielsen havde i disse år en vanskelig økonomi, så han skulle have en stor produktion og holde omkostningerne nede. Alt arbejdet med pasning af afgrøderne udførte vi som akkordarbejde. Laurits Nielsen var selv en flittig mand, ikke ret stor, men sejt, og han var et godt hovede. Han havde været forvalter på Marienborg på Møen, så han forstod at regne akkorder ud og få noget ud af sine folk.

Jeg skal love for, at vi lærte at hænge i. En lav løn eller slet ingen, når man som jeg var der for at "lære landbrug", gjorde os ivrige efter enhver mulighed for en lille ekstrafortjeneste. Vejen ud i marken og tilbage til måltiderne tog vi ofte i løb, så vi kunne nå noget mere. Meget ofte tog vi aftnerne med lige til solnedgang. Vi drenge arbejdede ikke sjældent om sommeren 14-15 timer i døgnet med alle de kræfter, vi kunne vride ud af os. Men det var jo frivilligt. Vi arbejdede meget på akkord!

Først skulle der regnes med en normal arbejdsdags præstation svarende til en dagløn for en dag på 10 $\frac{1}{2}$ time. Hvad vi så nåede derudover fik vi ekstra for, f. eks. 25 øre for 100 pæle slået ned i ærtestykket. Når snorene blev sat på, gik det først i løb med en rulle bindegarn til den anden ende af rækken og tilbage igen, og når snorene var lagt ud, blev de viklet om pæl efter pæl, 4 snore over

hinanden. De nederste tog lidt længere tid, så for dem var taksten 14 øre for 100 pæle, ellers mindre. Ved ærteplukning var akkorden 2 øre pr. pund, men den kom jeg til at sætte penge til på. Vi drenge plukkede somme tider på de mindre givtige rækker, og det kunne vel også være, at vi pjankede lidt med pigerne. Jeg havde i al fald for lidt, når dagens normalpræstationer var regnet fra. Det gav et under-skud på 40 øre, og dem måtte jeg af med. På lugning af 3510 meter ærter havde jeg en regnefejl på 2 øre. De blev ordenligvis også trukket fra, da sidste sommers slutresultat blev gjort op til 37 kr. og 31 øre. Det var kærkomne penge, som blev udbetalt, når det halve år var gået.

Vi drev også landbrug for os selv, som forpagtere. Et jordstykke på en halv tdr. land lejede vi af Laurits Nielsen. Det var en trekant, som lå uheldigt for dyrkningen og til dels havde været ude af brug og var fyldt med ukrudt. Noget kunne vi pløje, andet måtte vi grave. Arnold, Marius og jeg delte det imellem os og passede det i vores fritid. Vi gav jorden staldgødning, som vi købte hos naboen. Frø og planter købte vi af Laurits Nielsen, og vi dyrkede alle de samme salgsafgrøder, som han dyrkede. Da afgrøderne var bjerget, afleverede vi jordstykket i en stand så god, som det vist aldrig før havde kendt, og betalte Laurits Nielsen noget så fint som den jordrente, han regnede ud og forklarede os, hvad var. Da vi, noget efter at jeg var rejst derfra, fik vort regnskab gjort op, var der tjent 35 kr. til hver af os tre forpagtere. Vi var både glade for pengene og stolte over resultatet. Gunnar titulerede mig "hr. forpagter" på den fødselsdagshilsen, han sendte mig.

Vi kom godt ud af det med Laurits Nielsen. Han sagde aldrig et hidsigt ord. Han var et mønster på dygtighed, orden og en tør retskaffenhed. Kravene var store og opmuntringerne meget små. Direkte udtryk for påskønnelse var nul. Men vi mukkede aldrig over vore vilkår. Laurits Nielsen havde vor respekt, og det var der god baggrund for.

Christie Nielsen havde meget af de samme gode karaktertræk, men en ting til. Hun kunne være sarkastisk, og det følte vi rent ud sagt somme tider meget uretfærdigt. Måske var vi for ømfindtlige, så unge vi var. Hun var datter af den meget kendte P. B. Feilberg, en af Danmarks aller første landbrugskandida-

ter, dimetteret fra Polyteknisk Lærestalt før Landbohøjskolens oprettelse. Han var kendt for udtørringen af Søborg Sø og havde i mange år været inspektør på Søborggård. Han omtaltes altid som løjtnant Feilberg. Det var udtryk for den respekt, der omgav ham på egnen.

Christie var derfor ikke nogen almindelig bondekone. Vi kaldte hende somme tider fru, men brugte også til tider de mindre højtidelige betegnelser for konen på en gård. De havde en lille dreng, og en til blev født, mens jeg var der.

Kosten var meget knap. Navnlig ved aftensmaden efter den lange arbejdsdag blev vi ikke mætte af det fad med smørrebrød med lidt eller intet pålæg, som blev sat frem. Man måtte spise hurtigt, hvis man skulle kunne få sin part. En gang blev vi enige om, at Viggo som forkarl skulle sige, at vi gerne ville have mere, når fadet var tømt. Det førte til, at pigen blev sendt ud for at smøre et stykke til ham. Så opgav vi aktionen. I hvidkålstiden spiste vi de små kålhoveder, som ikke havde villet lukke sig rigtigt sammen. Det var naturligvis ikke næring nok. Vi drenge var jo i en alder, hvor vi netop skulle igang med at vokse stærkere. I stedet for gik jeg i den første tid ned i vægt fra 95 til 85 pund. Søndag formiddag gik vi ofte på besøg hos Arnolds mor. I hendes lille køkken fik vi en ekstra gang sild og kartofler i en stuvning, som gjorde det til en herreret. Fru Nielsen spurgte: Ville vi gå bort fra den faste ret til frokost: sild og kartofler og hellere have øllebrød? Hver skulle svare for sig bordet rundt på demokratisk vis. Lars Nilen som den ældste skulle begynde. "Jeg snakker ikke om maden," var hans svar.

Høsten var kommet igang, da jeg kom til Lundebakkegård. Men det blev en vanskelig høst med en regnfuld August måned. Vi kørte havre ind. Negene var store og tunge. Jeg stod på loftet og stak negene op til Lars Nilen, som lagde dem på stænet. Der var højt op i den store lade, så en fork kunne ikke altid nå, og jeg var selv lille, så jeg måtte kaste negene derop. Laurits Nielsen og Viggo kørte med hver sin vogn, og når jeg var færdig med det sidste fra den ene, var den anden der igen. Der var ingen pauser for mig, og jeg var i virkeligheden ved at segne. Da det blev fyraften, gik jeg lige op til mit værelse og dejsede om på gulvet ved siden af sengen og blev væk i en dyb søvn. Jeg kom

ikke med til aftensmaden og vågnede først op hen på natten og kravlede op i sengen.

Ingen bemærkede noget til mig i den anledning, og jeg ville da ikke drømme om overhovedet at tale om det. Det var jo alene min mangel, hvis jeg var for lille og ikke havde kræfter nok. Men senere fortalte pigen, Agnes, mig, at Lars Nilen, som var en indesluttet gammel mand, der ellers ikke blandede sig i noget, ved aftensbordet havde sagt til sin søn, at hvis det skulle fortsætte med at bruge mig på den måde, så ville han ikke være med mere. Det ville han ikke se på. Jeg blev meget forbavset over at høre det.

Men det var ikke slid og slæb alt sammen. Vi havde jo den herlige nordsjællandske strand ikke langt borte. Somme tider cyklede vi ud til Dronningmølle og Munkerup for at gå i vandet. Sommergæster var der næsten ingen af på de steder, så badetøj behøvede man ikke at tænke på. Da høsten var forbi, kørte vi alle til Hornbæk en eftermiddag, og i klitterne blev vi beværtet med den medbragte chokolade. Også året efter fik vi på denne måde høstgilde.

Sidst i september blev der livligt på markerne. Koner og piger i stort tal og nogle daglejere kom derud fra Søborg for at tage kartofler op. Laurits Nielsen pløjede kartoflerne op, og vi andre kravlede på knæene to og to med en fælles kurv imellem os, men med hver sin række. Akkorden var hver ottende tønde til optagerne. Jeg havde samme akkord med fradrag af 1,85 kr. pr. dag, og det varede en halv snes dage. Det andet år, jeg var der, var min samlede nettofortjeneste ved foretagendet kun 3 kr., men da havde jeg også den ringeste makker.

Det var Olga. Hun var blevet pige på gården, efter at hun 13 år gammel var kommet ud af skolen, hvor hun ikke var egnet til at lære noget. Daglejerne og karlene havde den groveste spas med hende, og hun græd bitterligt over, at hun var blevet med hundehvalpe. Jeg gav hende fornuftig seksualvejledning, så de ikke skulle kunne bilde hende hvad som helst ind, og så hun kunne have nogen mulighed for at passe på sig selv. Olga og jeg var i kartoffelrækkerne sammen om en kurv, men hun kunne ikke følge med, og jeg måtte stadig hjælpe hende med hendes række. Til sidst blev jeg gal i hovedet og trak af med kur-

ven, og hun larmede op over, at hun ikke kunne nå den med sine kartofler. Laurits Nielsen kom til og ville vide, hvad der gik for sig. "Jo," jamrede Olga, "det er Aksel. Han gør mig så mange volder og sorger." Så fik jeg lov til at arbejde for mig selv, og derved nåede jeg dobbelt så meget som vi to tilsammen.

Under det første års kartoffeloptagning var jeg så uheldig at tabe mit lom-meur, som jeg til konfirmationen havde fået af Moster Hilda. Det var et kostbart tab, og alle hjalp mig at lede efter uret. Laurits Nielsen kørte ekstra med harven over stykket for at få det frem, men alt forgæves. Næste dag ved mid-dagsbordet trak gamle Lars Nilen det frem af sin lomme. "Jeg så, at du tabte det," sagde han, "men du skulle ikke have det før i dag, så du kan lære at pas-se på dine ting. Nu kan du få det, men så skal du give chokolade og kager til os alle sammen." Det blev jeg nød til, men der var ikke andre end Lars Nilen, der syntes, at denne opdragelsesmåde var en god idé. Det var et slemt greb i de få kroner, jeg rådede over. Jeg var med til Arnolds yngre brors konfirmation. Der var ikke kontanter til en konfirmationsgave. Så fik han en jubilæumstokrone, som jeg havde fået engang.

Viggo og Arnold delte karlekammeret ved hestestalden. Der havde vi det hyg-geligt. Viggo var god nok, men han havde den upraktiske egenskab at blive gal på tingene, når noget ikke ville makke ret. Han var meget stolt af en ny pibe, halvlang, som han havde købt. Men han kunne ikke få ordentlig ild i den, da den skulle demonstreres. Så svang han den i arrigskab i luften og knaldede den i vrede op ad den kalkede væg. På samme måde gik det med en ny stiv flip, som han ikke kunne få af. Den blev i forbitrelse flået midt over.

Viggos far hed Edvard. Han var daglejer, og de havde en stor børneflokk. Viggo var den ældste og flere andre var også ude at tjene, men et antal mindre børn var hjemme, og den mindste var nyfødt. De boede i den ene ende af et landarbejderhus inde i Søborg og havde kun en stue. Der foregik alt, og der sov de alle, voksne og børn. De mindste lå i kommodeskuffer, der blev trukket ud for natten. En havde sin soveplads på bordet, men blev midlertidigt lagt i den store seng, når vi var på besøg og skulle have en kop kaffe og blev

siddende længe. Edvard var af gode grunde blevet medlem af afholdsforeningen "Blå Kors". På væggen hang to skildrier med indskription. På det ene stod: "Alkohol bydes og nydes ikke", og på det andet stod: "Banden og sværge frabedes". Det var store krav at leve op til, og de var sandt at sige også alt for store.

Edvard, som var en lille tæt, gemytlig mand, der tog livet som det var, havde sin egen visdom. "Kom jord po, " var hans råd, når en finger blødte. Mens vi masede i drængrøften, var hans anvisning: "Do ska arbed te do støvter, å så ska do rejs op å arbed igen."

Til november skulle Viggo skifte til en anden plads. Jeg kunne godt rykkes op til at følge det ene spand heste, og så kunne lønnen til en karl spares. Arnold overtog efter Viggo de to sorte Togo og Lise. Han var naturligvis den mest betroede. Togo var opkaldt efter den japanske admiral, som havde slået den russiske flåde ved Port Arthur. Jeg kom til at arbejde med den gamle skimmel, Holger, og den røde hoppe, Lone, der sandelig skaffede mig mange volder og sorger, men derom senere. Jeg kom nu til at tage min part af efterårspløjningen, og i hele min landmandstid blev det at følge plov og heste ud over bakkerne mit kæreste arbejde. Fru Nielsen plejede at omtale Arnold og mig som "drengene". Med nogen selvfølelse, som ikke var uberettiget, sagde vi til hinanden: "Men vi gør dog karlearbejde."

Hjemmefra fulgte de min nye tilværelse som "landmand" med den største medleven og omsorg. Mor skrev næsten hver uge og gav mig vejledning og formaninger om at være samvittighedsfuld og pligtopfyldende, men også passe godt på mig selv. Hun tiggede mig ustandseligt om at skrive mere udførligt om, hvordan jeg havde det. Hun sendte mig hæfteplaster og fingertutter og græd derhjemme i stilhed over sin store dreng, der var så langt borte.

Efterårsaftnerne var jo nu mørke, så det var ubekvem, at jeg ikke havde noget lys på mit værelse. Varme var der naturligvis heller ikke. Jeg havde hidtil klareret mig med at låne en staldlygte, som jeg kunne tage med derop. Jeg drog så ind til Brugsen i Søborg og købte mig en lampe. Det blev den simpleste, lille bliktingest, der var at få, og den kostede mig heller ikke mere end 37 øre.

Den lyste da, så jeg kunne skrive hjem, eller hvad der ellers kunne falde for, når jeg helst ville være på mit eget værelse.

Vi havde megen landevejskørsel med levering af gårdens produkter. Nu havde jeg mit eget spand heste at køre, og jeg måtte derfor anskaffe mig en kørepisk. Den var dyr, en krone og tyve. Jeg måtte også anskaffe et dækken til de lange kolde ture oven på kartoffellæssene. Det hørte sig til, Men der klarede jeg mig med en aflagt aftenkåbe, som Mor sendte mig. Hun havde selv arvet den, jeg ved ikke fra hvem. Den klippede jeg til, så man ikke kunne se, hvad det egentlig var. Som overfrakke fik jeg en aflagt jakke af Far. Jeg var ikke selv begyndt med jakketøj, så jeg havde kun bluser eller mine blåstribede arbejdsskjorter fra Brugsen.

Oktober 1914

Allerede fra min første tid på gården blev jeg sendt ud på mange køreture, mest med enspænder, til Søborg, Gilleleje og Græsted. På en af de første ture kom jeg i knibe. Jeg skulle køre et læs hundegræsfrø til Pårup station, og jeg var klar over, at det kunne blive vanskeligt ned ad Rævebakken med det høje læs af sække på den lille enspændervogn og med den nervøse hest, Lone, for vognen. Jeg spurgte Laurits Nielsen: "Hvad gør man, hvis det nu går galt, og man ikke kan holde hesten ned ad bakken?" "Du skal holde den," var den oplysning jeg fik. Men det gik galt på Rævebakken. Den sæk med frø, som jeg sad på øverst på læsset skred fremad og ned på vognstængerne. Lone slog som en rasende og fik det ene ben over skaglen. I vild galop strøg vi op foran stationens pakhús, men der fik jeg dog hold på hesten, uden at der skete skade.

Vinteren igennem kørte vi kartofler til Gilleleje, omtrent engang om ugen og som regel flere læs hver gang. Arnold og jeg kørte med hver sin vogn, og det blev nok nær henad hundrede læs, vi har kørt til Gilleleje, efter at have harpet og sorteret kartoflerne. Vi havde dem løst i vognen.

I havnen måtte vi helt ud på molen, og der blev kartoflerne læsset over i lasten på en fiskekutter. Fiskerne købte kartoflerne og sejlede dem ind til København, hvor de blev solgt. Holger og Lone var ofte utålmodige og urolige her om vinteren, hvor de ikke havde meget at bestille. Det var derfor ikke nogen let sag at få vendt den stive kassevogn yderst på molen. Den krævede plads, når forhjulene ikke kan gå ind under vognkassen, og tilmed var det ofte glat føre.

Men når vognen var vendt, og det var sidste læs, fulgte det bedste ved Gillelejeturene. Så bød fiskerne os med hjem til familien. I de små lavloftede stuer under stråtaget kom kaffekanden frem og småkager, og så blev der snakket og fortalt om fiskeri og om sømandsliv på de lange farter. Jeg måtte også fortælle om, hvor jeg kom fra, og hvordan jeg var kommet med på dette her. Jeg var sådan set kommet ganske langt væk fra København og Charlottenlund.

Vi var stolte af vore raske frederiksborgheste, når vi skulle hjemad og

kørte stærkt med de tomme vogne igennem Gilleleje. Når Arnold ville have de sorte til at trave smukt, råbte han til dem "allez bon!" Det lød nu "alle-bong." Hvor han så havde det fra? Men vi var jo nær ved det forhenværende kongelige Frederiksborg Stutteris område.

Arnold og jeg optrådte også som omrejsende handelsmænd. Det var ikke helt let for Laurits Nielsen at få solgt sin hvidkål. Vinterdage stod vi derude i den store kule på bakken og gjorde kålhoveder i stand ved at hugge de yderste mere eller mindre rådne blade af. Vinden blæste koldt over de åbne bakker, og vanter gjorde ingen gavn ved det våde arbejde. Fingrene blev stive af kulde, og det gjorde ligefrem ondt. Aldrig før eller siden har jeg haft så revnede hænder, som jeg fik denne vinter. Jeg fik det råd at bruge glycerin, og det hjalp da noget. En dag, netop som vi skulle have den lange tunge vogn rullet ned i kulen, kom Arnolds far, Peter Petersen, forbi og ville give os en håndsrækning. Men han fik en finger revet over ved at få den i klemme mellem hjulet og vognkappen. Arnold styrtede hjem til Peter Petersens lille gård, der lå nærmest, for at få spændt for, mens jeg holdt Peter Petersen i hånden og også fingerstumpen, som blev syet på på Esbønderup Sygehus.

Laurits Nielsen lavede en handel med os, sådan at vi købte hvidkålen af ham i hele læs. Så havde vi fri fra andet arbejde, og med de to sorte for den store fjedervogn kørte vi ud i omegnen og solgte kål. Det blev til adskillige ture. Vi kørte fra gård til gård og hus til hus og besøgte både landsbyerne og de enlige steder. Konerne og pigerne tog venligt imod os alle vegne, i Villingerød, Havreholm og Plejelt, i Esrom og Skovhusene, i Dragstrup og Ferle og Firhøj. De havde selvfølgelig hvidkål selv alle steder, hvor vi kom. Men vi var jo et par rundkindede drenge og kom med vores flotte køretøj parat til at gøre noget for sagen. Så vi kom indenfor i mange lune køkkener og til mange kopper kaffe. Et par hvidkålshoveder købte man da også. Det gik ikke an at være ret dyre med dem. Somme tider kom vi hjem igen med det halve læs usolgt. Det sidste læs afhændede vi for en billig penge til en handelsmand i Græsted. Vi fik netop så meget, at vor samlede handelsvirksomhed balancerede uden tab for os, men også uden fortjeneste, men Laurits Nielsen havde

fået solgt sin kål, og vi havde haft det morsomt.

Markerne gav også arbejde om vinteren. Vi kørte mergel og gravede grøfter for at ordne drænedningerne. Vi sprængte de store sten og samlede de mindre sten af marken. Dag efter dag gik jeg alene og samlede sten. Det var ikke til at se ende på, og man kunne ikke se, at man udrettede noget. Tilmød var vejret koldt og regnfuldt, og leret klæbede om træskoene. Aldrig har vel noget arbejde fået mig til så tit at få uret frem af lommen for at konstatere, at jeg nu var kommet ti minutter nærmere fyraften - og jeg længtes efter dem derhjemme mere end nogensinde.

Jeg var i virkeligheden meget ulykkelig denne første vinter jeg var hjemmefra. Jeg savnede alt af hjemmets varme og følte mig dybt ensom og forladt. Jeg kunne godt sidde nede i stuen med familien om aftenen, men ofte krøb jeg hellere sammen ved min lille bliklampe eller kravlede tidligt i seng, og med Inge - mann hviskede jeg til mig selv: "Nu samles frænder kønt igen, som fugleunger på grene, men den, som har slet ingen ven, han sidder ved kvæld alene." Jeg var jo endnu meget barn.

En aften kom vi hjem fra drængrøfterne trætte og våde og klistret til med ler. Der skulle være et møde i forsamlingshuset, som Arnold og jeg ville indtil. Jacob Knudsen skulle komme og læse op. Men vi kunne simpeltheden ikke mere, da vi havde fået vasket os, og der var knap tid tilbage. Men hvor har jeg ikke mange gange bebrejdet mig selv, at vi ikke overvandt os og kom af sted. Jacob Knudsens romaner var blevet læst højt derhjemme, efterhånden som de udkom, næsten år efter år, og de var blevet stærkt diskuteret.

Den vinter havde vi ingen køer. Den sidste blev jeg sendt af sted med til slagteren i Esrom. Det var en uregerlig kvie, der havde gået i en indhegning til langt hen på efteråret sammen med den islandske hest Kvanger, som jeg somme tider red på i ærinder til byen.

Jeg kom af sted med kvien tidligt om morgenen, og jeg var kommet igennem skoven og næsten nået til Esrom, inden det rigtigt begyndte at blive lyst. Kvien var svær at holde, men det gik da, indtil vi var på vej over broen over Esrom kanal. Der kom en vogn i stærkt trav imod os. Kvien vendte om og løb tilbage

over den våde, glatte bro. Jeg gled og faldt, men holdt fast i rebet, så jeg blev slæbt hen over broen. På den stenede vej på den anden side måtte jeg give slip. Det våde reb gled ud af hænderne på mig, og så måtte jeg optage jagten.

Jeg skød genvej igennem skoven og kom foran kvien i Esbønderup. Men den sprang over en hæk og ind i sygehusets have. Jeg fortsatte mine anstrengelser, men en sygeplejerske kom ud og overfusede mig. Hvad bildte jeg mig ind med at springe rundt i deres have med det vilde dyr? Kvien respekterede hende og satte i et vældigt hop ud over hækken på et sted, hvor der var langt ned til vejen udenfor. Jeg troede, den ville have brækket benene, men de holdt. Så kom der en redningsmand. Han slog porten op til en rejstestald på den anden side af vejen, og ved fælles anstrengelse fik vi det tovlige dyr gennet der ind.

Manden tog telefonen, ringede til Laurits Nielsen og sagde: "Kvien er vild. Jeg lukker den ikke ud, før der er kommet en mand mere, og det skal være en voksen mand." Der kom så en stærk slagtersvend fra Esrom til assistance. Vi gik med rebene, en foran kvien og en bag ved, men vi blev rendt i grøften adskillige gange, inden vi nåede til vejs ende.

En dag hen på foråret døde den gamle skimm el Holger. I den alder lægger en hest sig ikke ned, men en morgen lå den i sin bås og kunne ikke rejse sig, og der døde den. De sorte blev spændt for, og med et langt reb skulle de slæbe den døde hest ud. Holger havde altid holdt hovedet højt løftet, og han plejede at stampe utålmodigt i stenbroen, når jeg skulle tage ham ud af stalden. Men nu strittede hans lange, stive ben imod, og de to sorte måtte spænde musklerne for at få ham igennem stalddøren. Jeg begravede ham i et hjørne af den store hønsegård. Men huden måtte jeg køre til Græsted. Den lå der bag i vognen. Fra jeg var lille dreng syntes jeg, at de fornemste heste var dem med den skimlede lød. Sådan så jeg også Holger.

Et etårs føl efter Lone gik samme vej. Det var blevet sparket, men var i forvejen utriveligt. Også vores gamle hund Mango måtte jeg begrave i hønsegården.

Jeg var nu henvist til at køre med een hest, det var Lone. Den var vanskelig. Den slog og klemte i båsen. Ikke andre end han, som den var vant til, kun-

ne gå op til den i stalden, og det var nu mig. Men det var altid farligt. Lone fik føl hen på foråret, og det blev det ikke bedre af, bortset fra den aften den foled. Det skete lidt tidligere, end vi havde ventet. Da var den from. Vi bar eller ledte føllet over i det tomme tørvehus, og Lone fulgte frit efter, uden at nogen holdt den, så skikkelig som en lydige hund.

Kort efter at Lone havde folet, var jeg en formiddag kørende til Hillerød med den. Det var jo en ganske lang løbetur, den måtte tage, på mere end 40 km. Jeg syntes også, det var for meget at byde den, men på hjemturen strøg den af sted gennem Grib Skov i en fart, som gav mig en forestilling om, at den ville have klaret sig mere end flot på Travbanen i Charlottenlund.

Det skete, at den om natten brød ud af tørvehuset, hvor den gik med føllet. Vi måtte ud og få den jaget ind. En nat gentog dette sig. Arnold kom op og kaldte på mig, og i sommernatten sprang han, Marius og jeg i en time eller mere rundt i kornmarkerne, som drev af dug, og forsøgte at drive Lone og føllet hjem til gården, men forgæves. Vi gav op og krøb igen i sengene. Men der blev banket på min dør, og nu var det Laurits Nielsen. Han havde fuldt jagten fra soveværelset. Vi måtte ud igen og ikke noget med at holde op, før vi havde hestene inde, hvor de skulle være.

Jeg var sat til at radrense, med Lone for, i ærtestykket. Det var en næsten håbløs opgave at få den spændt for radrenseren. Jeg førte den baglæns ind i mellem stængerne, men så snart den fik stængerne op på siderne slog den og blev ved, så jeg ikke kunne sætte skaglerne på uden at være parat hvert øjeblik til at redde mig tilbage for hovene. Seks gange om dagen skulle jeg igennem dette at spænde for eller spænde fra ude i marken.

Peter Petersen kunne se denne forestilling hjemme fra sin egen gård. Han gik til Laurits Nielsen en morgen og sagde, at dette kunne han ikke blive ved at være vidne til. Det var livsfarligt og ikke forsvarligt at lade en dreng klare det. Laurits Nielsen mente, det var et spørgsmål om at tage med tilstrækkelig bestemthed på hesten, og efter frokost ville han selv gå med. Jeg måtte tage den ud af båsen. Det lod sig ikke gøre for andre. Men i marken ville han så selv tage sig af sagen. Det gjorde han med både bestemthed og udholdenhed

med det resultat, at Lones slag blev til en kanonade, der splintrede radranse-
ren. Hesten styrtede af sted fra os med hammelstokken hængende efter sig i
den ene skagle. Stokken slyngedes naturligtvis ud og ind i den vilde fart og slog
hesten om benene og i siderne. Lone fløj hjem ad markvejen i et så sanseløst
løb, at den ikke kunne få skiftet retning, da den nåede ladebygningen. Den sat-
te i et spring lodret i vejret og klaskede med hele kroppen imod muren og
faldt ned.

Så besluttede Laurits Nielsen, at Lone skulle sælges, og det skete. Den
blev solgt til en opkøber, der købte til tyskerne, som havde brug for mange
heste til krigsbrug. Det var mig en sorg at tænke på, hvad den smukke, stærke
og udholdende hest ville komme ud for. Men med sit nervøse temperament var
den ikke nem at have med at gøre. Jeg havde gjort alt, hvad jeg kunne for at
tage den med det gode og med tålmodighed, og jeg ønskede ikke at komme af
med den. Det var mig en stor bedrøvelse, at det skulle ende på den måde. Vi
havde dog trods alt arbejdet mange lange dage sammen, og hvad havde vi ikke
oplevet af raske løb over Nordsjællands veje og bakker!

Nu havde jeg ingen køreheste mere, men jeg havde de unge heste. Ordnin-
gen var den, at Arnold og jeg hver tog sig af vores egne hoppers afkom. Det
vil sige, at Arnold havde de sorte efter Lise og jeg de røde efter Lone. Arnold
havde bl. a. en smuk toårs sort hoppeplag, som hed Bella, og jeg havde foruden
det sidste føl den prægtige toårs røde hingstplag, som hed Klerong. Den blev
min store glæde. Navnlig søndag morgen gjorde vi meget ud af hestene. Jeg
striglede Klerong og gned ham med klude, så hans fine hårlag skinnede, og
jeg redte og børstede hans store, lyse manke, så den løftede sig som en drøm
over hans buede hals. Når jeg var alene med ham i stalden vænnede jeg ham
til, at jeg kunne lægge mig ind over ryggen på ham, og det gik snart videre til,
at jeg kunne sætte mig op på hans ryg. Det vidste de andre ikke, og de tog det
som uholdbart pral, når jeg sagde, at jeg, når det skulle være, kunne sætte
mig på ryggen af Klerong og gerne ville ride ham til.

En meget tidlig søndag morgen, længe før andre endnu var vågne, bankedes
der forsigtigt på min dør. Det var Arnold. "Værsgo, nu kan du komme ned

og vise, at du tør sætte dig op på Klerong," sagde han. "Vi har trukket ham ud og lagt hovedtøj på ham." Jeg kom hurtigt i et par bukser og ned, hvor Marius stod med Klerong uden for hestestalden. Jeg førte tømme over hovedet på den unge hingst og hævdede mig langsomt ind over ryggen på den og svingede så benet over. Der sad jeg, og Klerong tog det tilsyneladende som den naturligeste sag. De andre var forbløffede. De havde regnet med for det første, at jeg ikke turde, for det andet, at jeg i al fald omgående ville blive kastet af.

Mens jeg holdt der, fik de Bella ud af stalden. Den var blid og rolig, så Arnold havde med Marius hjælp ikke særlig vanskeligt ved at komme på ryggen af den. Marius kom op på Lise, og så red de to ud ad vejen. Arnold dansede noget rundt med Bella. Klerong blev stående med alle fire ben plantet i gruset, som var han en figur af træ, og vi så de andre fjerne sig. Men så kom det. Med et satte han i et vældigt spring, og så gik det ud ad vejen med de stejle hop med krummet ryg, som man kender fra prærierne, når de vilde heste første gang skal under en rytter. Jeg holdt fast i manken og blev kastet omkring med. Det lykkedes mig at få den ind på bakken oven for gården, hvor den måtte springe opad i pløjejord. Det dæmpede på ridtet. De andre kom tilbage, og vi satte hestene i stald.

Efter at Laurits Nielsen var stået op, gik vi pænt ind og spurgte, om vi måtte prøve at ride de unge heste. Det fik vi lov til, og det gik fint. Vi var endda så dristige, at vi allerede denne første dag lagde turen ad vejen ind til Søborg by. Det var jo søndag, og vi havde lyst til at vise os.

Gamle Hanne, som havde et lille hus ud mod vejen kom ud i sin dør. Det var hende, der vaskede og ordnede mit tøj. Hun slog hænderne sammen og himlede op, da hun så vores rideopvisning. "I ja e ned" udbrød konerne, som var lettest at imponere. Når det måtte udtrykkes ekstra stærkt, hed det "I ja e ned velheden!"

Da vi var omtrent igennem byen, var det nær gået galt for mig. Klerong var jo den mest fyrige og ustabile. Vi skulle om ved hjørnet af en gård, hvor en større samling mælkejunger var stillet ud mod vejen. Dem kunne jeg ikke få Klerong forbi. Han drejede rundt og rundt, og de andre var efterhånden kommet

et langt stykke ud ad vejen. Så skete det pludseligt på samme måde, som jeg allerede havde prøvet det tidligere på morgenen. Klerong satte i med et spring og fløj efter de andre i en vild galop, der kastede mig omkring. Her var der mange tilskuere, så jeg var glad for, at det lykkedes mig at blive hængende. Klerong blev efterhånden en god ridehest, og det blev til adskillige raske rideture. Jeg nåede derimod aldrig at køre med ham.

Efteråret og vinteren igennem havde jeg længtes ubeskriveligt efter dem der hjemme. Jeg følte mig ikke så lidt forladt. Især var det strengt med de lange dage alene med det triste arbejde at pille kartofler op efter harve, når den egentlige optagning var færdig, eller den endeløse pillen sten af markerne. Jeg talte dagene, til jeg kunne komme hjem på besøg. Det skete på cykel gennemsnitligt vel engang hver anden måned. Jeg fik fri, så jeg kunne cykle ind til København lørdag eftermiddag og tilbage mandag formiddag eller somme tider tidligt om morgenen, så jeg kunne være på gården inden kl. 9. Penge til toget havde jeg ikke. Men det forekom også, at jeg tog turen frem og tilbage på en søndag. Det gav ikke ret megen tid at være hjemme, når jeg skulle cykle de 110 km., men det hjalp på savnet. Julen og påsken var jeg også hjemme.

I sommertiden gik besøgene den anden vej. En forårsdag fik jeg besøg af Mor, Johannes og Keld. Jeg hentede dem naturligvis selv på Pårup station. Da var jeg lykkelig. Ejvind besøgte mig og senere kom Gunnar på besøg nogle dage. Han hjalp med at luge ærter, og derved indvandt jeg så megen tid på akkorden, at vi kunne holde en eftermiddag fri, og den benyttede vi til at besøge Søborg slotsruin, Jens Grands berømte fængsel. Mange mennesker kom der ikke til den gamle middelalderborg. Den var ellers netop i de år blevet bedre udgravet.

Læsning blev der ikke megen tid til. Sommerdagene var fyldt med arbejde fra tidligt til sent. Kun ture til stranden gav engang imellem en afbrydelse. Arnolds hjem besøgte jeg en hel del. Hans forældre og søskende var jeg glad for at være sammen med, men ellers så vi ikke meget til andre mennesker. Andre unge havde vi ingen forbindelse med. Laurits Nielsen gjorde nogle tilløb til at forklare mig lidt om Kunstgødning og plantesygdomme. Det førte ikke langt. Jeg læste bl. a. Lawaetz: Praktisk Landbrug, som Laurits Nielsen gav mig.

Min bedste fagbog var den fortrinlige Holts "Lommebog for Landmænd", som jeg også førte dagbog og regnskab i.

Arnold og jeg havde et godt kammeratskab, og vi søgte såmænd efter evne at få lidt ind i vor tilværelse andet end arbejde. Når vi var alene hjemme, tyede vi til sangbogen. Laurits Nielsen og Christie var en dag kørende til Helsingør for at besøge løjtnant Feilberg. De ville komme sent hjem, og Arnold og jeg skulle blive oppe, så vi kunne spænde fra, når de kom. Vi sad begge i hestestalden på hakkelseskassen og lod tiden gå med at synge af fuld hals. I sang efter sang fik fædreland, folkeliv og kærlighed vor hyldet. Så gik stalddøren op, og ind kom Laurits Nielsen med hestene. Det var meget flovt, at vi ikke havde hørt vognen køre ind.

Det hændte en dag, at jeg havde fornærmet Arnold. Vi var ellers så godt som aldrig uvenner, men nu ville han slås. "La vær," sagde jeg. "Du ved det ender med, at jeg får overtaget." "Nej, ikke i dag," sagde han, "for i dag er jeg den hidsigste." Jeg var vel nok så dreven, og jeg klarede mig. Men det kan være svært, når den anden har gode kræfter og har den retfærdige vrede på sin side.

Piger spillede ikke nogen aktuel rolle i vores tilværelse i Søborg ud over lidt i ny og næ. Men så meget var der dog, at jeg senere fik postkort med blomsterbilleder eller med unge kvinder, der med udslået hår og drømmende øjne læner sig ind til den skønne hjorts hals. Eller høstkarlen og pigen, tankefuld med bøjet hovede, på vej hjem fra marken. Med kærlig hilsen fra Alberta eller andre. "Husker du i høst?"

Helga var en pi ge, der kunne stå model til det kønneste billede af en kerne-sund, sjællandsk bondepige, sød og frisk. Hun var 17 år og forlovet med en dygtig ung gartner. Alt var lagt op til den gode fremtid, som også kom. Vi var igang med plukningen i ærtestykket. Det var der, jeg fik underskud på akkorden. Så pludseligt, som når en fugl flyver op fra græsset, til lige stor overraskelse for os begge to, slog hun armene om halsen på mig og gav mig et kys lige på munden. "Det var dine brune øjnes skyld," sagde hun undskyldende. Der var nu ikke meget brunt i mine øjne, men hendes eget hjertes sødme lod hende forgyldte

virkeligheden.

En aften var vi alene hjemme på gården. Laurits Nielsen og Christie var bortrejst nogle dage. Agnes, pigen, som vi havde det første år, var jævnaldrende med mig, og hun inviterede en veninde fra Søborg ud for at være sammen med os. Jeg ville kunne få meget spøg med hende, sagde Agnes. Vi havde det hyggeligt og morsomt i det varme køkken, og det blev sent, inden der blev tale om at komme i seng. Pigerne sov i gavlværelset ved siden af mit. Min dør åbnedes forsigtigt. Ind strakte sig en pigearm og lidt mere, som nok kunne vække anelse om, at resten også var værd at se. Et æble blev lagt inden for min dør, som blev kun halvt lukket til igen. Hvor er den, som griber rigtigt i alt? Jeg havde da den sunde sans, at jeg spiste æblet.

Jeg drømte om min virkelige kærlighed. Den fik ingen noget at vide om. For Arnold og Marius citerede jeg: "Hvor tindrer nu min stjerne? Hvor dølger sig min skat? Dig søger i det fjerne min sjæl ved dag og nat." De opfattede det som noget, jeg selv havde lavet og ville gerne vide mere om oplevelserne. Jeg bryggede så noget sammen af digt og virkelighed og lod den lille Karen fra Rybjerg gælde som hovedperson. Hun fik i disse smukke, antydende skildringer lagt så meget til sin alder, at hi historien kunne blive mere sandsynlig og spændende. Jeg blev selv helt varm om hjertet ved mine egne beskrivelser. Skildringen af Rybjerg var både romantisk og landbrugsfaglig, og den kunne nok skabe forståelse hos unge landmænd. Men den rigtige virkelighed, som handlede om Hovvig, kom ikke frem for uvedkommende.

I slutningen af juli 1914 i min anden sommer på Lundebakkegård fik vi mere at tænke på end vort daglige liv. Begivenhederne ændrede den store verden omkring os. Verdenskrigen brød ud. Ingen krog forblev uberørt og heller ikke vort nordsjællandske bondeland. Den 1. august kom Tysklands krigserklæring til Rusland. Den næste dag, som var en søndag, sad vi oppe på vandbeholderen på toppen af Lundebakken og så krigsskibene gå igennem sundet. Vi var i al fald overbeviste om, at det var krigsskibe. De følgende dage bragte krigserklæringer, indtil det hele var i brand. Ville Danmark blive inddraget? Miner blev lagt ud i bælteerne. I København var nervøsiteten stor. Rundt om på gårde-

ne blev karle og voksne sønner indkaldt til sikringsstyrken. Der begyndte at komme spænding ind i tilværelsen. Jeg ville meget gerne have været lidt ældre, så jeg kunne have været med mellem dem, der nu skulle ud, hvor der skete noget. Jeg glædede mig til at se den tyske kejser og hans hære blive slået. Men det blev ikke det, vi oplevede i disse dage. Tværtimod. Det gik den anden vej. Tysklands hære drog igennem Belgien og trængte dybt ind i Frankrig.

Vort daglige arbejde gik videre i det vante spor, og jeg begyndte nu at indstille mig på, at det var mine sidste måneder på Lundebackegård. En af de sidste begivenheder var en barnedåb med fest, hvortil der kom gæster af den Feilbergske slægt, Fengerslægten og andre. En af dem var Ellen Detlefsen, som jeg havde truffet før, indtagende, fin og smuk. Jeg var med til festen og havde hende til bords. Jeg var meget betaget. Hun skulle til november som elev til Askov Højskole, og der skulle jeg også over for at tjene på forstander Appels gård. Vi aftalte naturligtvis, at vi skulle mødes der igen.

Iøvrigt gjorde jeg en dårlig figur. Fru Nielsen kaldte mig frem ved bordet for at skænke rødvinen i glassene. "Du kender jo selskabslivet," hed det, så jeg følte alles opmærksomhed rettet imod mig. Jeg rystede på hånden af benovelse og stænkede vinen ud over den hvide dug. Så blev jeg sat fra den bestilling, men Ellen var sød og forstående og lod, som om intet var hændt. Jeg var ved at være indfanget af forelskelse, men for mig var hun på et plan, hvor jeg ikke kunne komme hende nær. Hun var en voksen ung pige, og jeg sad der som en stor dreng i mit dårligt passende tøj og med runde, røde barnekinder. Jeg var ingen erobrere.

De et og et kvart år, som det var bestemt, at jeg skulle være på Lundebackegård, var nu gået. For det sidste halve år skulle jeg have løn. Indbefattet akkordfortjeneste, men med fradrag af lønnen for den sidste uge i oktober, hvor jeg fik fri, og med fradrag af de 12 kr., som jeg betalte gamle Hanne for vask og lapning, blev det til 130 kr.

Det blev store dage i København, da jeg for selvtjente penge købte tøj, støvler og andet udstyr. Forsynet som et voksent menneske kunne jeg gå næste år i møde i en ny plads. Der havde først på året været planer om at få mig over

til Sønderjylland til Fars gamle ven Kloppenborg Skrumsager, men han var så meget borte fra sin gård blev der sagt, så planen blev ændret til Jacob Appels gård, Damhus i Askov. Det var et forslag jeg var meget glad for. Jylland og Askov Højskole. Det var to ting, jeg glædede mig til.

Askov

Det var halvmørke og novembergråvejr, da jeg trådte ud på perronen på Vejen station. Laursen, bestyreren fra Damhus, var selv med vogn på stationen for at hente mig. "Her taler vi jysk, å her sæjer vi do," sagde han, og jeg fik understreget, at her skulle jeg være karl, ikke noget med "landvæsenselev", hvad jeg heller ikke ville havde drømt om. Alt det havde han ikke behøvet at fortælle mig, og jeg undrede mig over, hvad han antog mig for. Jeg følte mig lykkelig hjemme ved at være i Jylland, og jeg var glad forventningsfuld ved at komme til Askov med alt, hvad dette kunne indebære af mulighed for oplevelse.

Mange vogne ud over landet er ude at køre på en skiftedag. Karle og piger skifter plads. Et skab her og en kommode der bliver læsset på vognen. Selv et fattigt karlekammer kan der være vemod ved at forlade. Jeg har nu aldrig belastet mine husbondfolk med en sådan transport af egentlige møbler. Mit udstyr var nu en stor kurvekuffert, og desuden havde jeg en garderobe med shirtingforhæng. Den kunne hænge på et søm på væggen, og ligesådan med en lille boghylde, som hang i snore og var beregnet til at bære mine kæreste skatte. Jeg havde også den smukke kasse af mahogni, der kunne slås op som en skrivepult. Den havde jeg fået efter Onkel Christian, da han rejste til Indien.

Vi kørte igennem Askov, forbi højskolen og mod vest ad vejen til Malt. Lidt uden for byen svingede vognen ind på gårdspladsen til Damhus, Appels gård. Af ældre var den bedre kendt som Schrøders gård. Ludvig Schrøder, Askov Højskoles navnkundige grundlægger og forstander gennem mange år, havde ejet gården. Nu var den gået i arv til hans datter, Ingeborg Appel, og svigersøn, den nuværende forstander Jacob Appel.

Ligefer lå stuehuset og til højre længen med den store hestestald. Kurvekufferten fik jeg ind igennem det lille forrum, som havde en dør ind til hestestalden og en anden ind til karlekammeret. Det var et langagtigt rum med vinduer ud til gårdspladsen og to store senge langs indervæggen. Mellem vinduerne stod et lille bord og for endevæggen et stort fast skab, som vi ikke kom til at gøre megen brug af.

Det første, mit øje faldt på, var en smuk blomstrende pelargonie i urtepotte i vindueskarmen. Det virkede besynderligt med de fine, røde blomster her i et simpelt, mørkt og farveløst karlekammer. De to ting kunne ikke rigtig høre sammen. Jeg blev underlig til mode, da Laursen oplyste, at blomsten var til mig. En dame var kommet med den tidligere på dagen. Hun hed frk. Høgsgbro og var lærerinde på højskolen.

Kære kusine Tove havde tanke for at glæde sin lille ingenting af en fætter og byde ham velkommen til Askov. Trods ti års forskel i alder og forskel i udvikling og arbejde var Tove i dette år, hvor vi begge var i Askov, den elskeligste veninde og gode kammerat. Hun vandt min beundrende hengivenhed, fin i al sin væremåde og tilmed sart og smuk af ydre. Men måske pelargonien havde en andel i, at Laursen havde ønsket at lade mig vide, at her var jeg karl på gården. Det betød måske også noget, at aftalen om min tjeneste først var blevet til mellem Far og Jacob Appel og blandt andet gik ud på, at jeg skulle være fri om aftenen så tidligt, at jeg kunne følge aftenforedragene på højskolen. Laursen ville, at jeg skulle kende min plads.

Egnen omkring Askov var forlængst udviklet til at være ikke alene en folkeligt levende egn, men også et foregangsområde i landbrugets betydningsfulde fremskridt i årtierne omkring århundredskiftet. Askov var hjemsted ikke alene for landets mest fremtrædende højskole og andre ungdomsskoler, men her fandtes også den ene af landets ældste planteavlsoverstationsstationer med "lermarken" og "sandmarken". Den sidste var nabo til Damhus. Nær ved lå den store Ladelund Landbrugsskole og Vejen by gav navn til Danmarks første kontrolforening til fremme af rationel kvægavl. Askovegnen var et vækstpunkt i landets folkelige og landbrugsfaglige udvikling. Her var det den stærke, løfterige højskoleånd med for-

historie tilbage til den nærliggende Rødding Højskole, nu i tyskertiden ude af virksomhed, som gav tonen an. Det var denne ånd, man mødte i ungdomsskolerne, ved de store folkemøder og i egnens solide bondehjem.

Men neden under dette lag af stærke, bærende kræfter levede et jævnt og beskedent folk i karlekamre og daglejerhuse, i husmandsbrug og på smågårde, som ikke havde megen andel i velstand og åndelige bevægelser. Der levede man med hårde arbejdshænder og med sved og snavs, men også med sammenhold og meget af godt humør. Der dyrkede man de gratis glæder, som karle og piger kaldte det, selv om de så sandelig kunne få følger, som ikke var gratis, men kunne føre til giftermål og fælles start på en lille sandlod, endnu inden parret gennem mange års tjeneste havde sparet nok sammen til en beskednen bosættelse.

De gode gårde, den danske bondestands styrke og pryd, var ikke for alle. I mere end hundrede år var mængden af småkårsfolk på landet blevet større og større. En forandring var i den sidste menneskealder ved at ske derved, at udvandring til Amerika og indvandring til byerne i stigende grad tog presset bort og dæmmede op for væksten af et landboproletariat. Den landbrugsmæssige fremgang var også blevet et gode for dem på de små lodder, eller rettere sagt kunne være det, for det var ikke alle, der var med. Landbruget foldede sig ud med fremskridt, men havde også et dybt liggende socialt problem.

Jeg var med i begge lejre. I højskolens sale priste vi den frigjorte danske selvejerbonde og sang "frem, bondemand, frem!" og i karlekamrene og i daglejernes små stuer bandede vi over de fede bønder, der tog alle goder og blev rige ved det, som vi andre måtte knokle for at skrabe sammen for en ussel løn. Jeg var tjenestekarl og arbejder som de andre og oplevede, hvordan samfundet blev set fra den side, og gudskelov for det! Men jeg ville godt selv engang have en god gård, hvis jeg kunne finde en vej til det.

Damhus var regnet for at høre med til mønsterlandbrugene med stor besætning, fine tal i kontrolforeningen og salg af unge tyre til avl. I toppen var den dog ikke. Når landboforeningen kom på besøg og markvandring, blev der hængt tavler op, som gav oplysning om sædskifte, sorter og gødningsmængder. Vi karle trak lidt på skuldrene af det. Vi vidste, at det ikke altid gik til helt, som det

kunne aflæses på tavlerne.

Laursen var gårdens bestyrer, og hans kone Karen, havde været pige på gården. De var blevet lidt hastigt gift og skulle nu vænne sig til hinanden. Laursen var et rart menneske, når bare han ikke blev nervøs og irriteret. Det kunne ske, at han mod sædvane tidligt om morgenen kom flyvende ud af hoveddøren og over til karlekammeret, fordi vi ikke var kommet op. Så regnede vi med, at der var bulder i den ovre i stuehuset, så han havde fundet det klogest at komme væk.

Karen var en flot pige at se på og en dygtig husmoder. Jeg var helt forbløffet over sådan en kost vi fik. Der var alt, hvad vi kunne spise af gode, solide sager og vel tillavet. Det var noget andet end året før i Søborg. Vi kunne drikke mælk og smøre mad, så meget vi ville have, med æg og frikadeller, og hvad man ellers kunne drømme om.

Men Karen var noget uligevægtig. Hun kunne blive vred på os og på Laursen også. Så blev vi udsat for en raffineret straf. Al den gode mad blev trukket ned ved den ene bordende, hvor barnepigen blev anbragt med den lille etårige Petter. Ved den anden ende af bordet blev stillet et fad med bart smørrebrød til "de grimme kææl." Det gik ikke tiere på, end at vi kunne more os over det. Men Laursen blev gnistrende vred.

Når Laursen blev nervøs, beroligede han sig selv og sine omgivelser, og vi kendte hans stående udbrud. En flok grise var sluppet ud og var ved at gå i bløde i møddingen. Laursen sprang ophidset rundt imellem dem råbende: "Sinne nu, sinne nu, sinne nu bår!" Kristian og jeg var ved at få en stor so op ad en fjæl og op i vognen. Soen var tung og våd og glat og strittede imod. Vi var lige ved at have den oppe. Så kom Laursen styrtende til. "Sinne nu, Sinne nu bår!" Vi kom til at le, så soen gled ned for os igen.

Kristian var forkarl og næsten en halv snes år ældre end mig. Han stammede fra Øster Gjesten og havde tjent på mange gårde. Jeg lærte noget både arbejdsmæssigt og menneskeligt ved at være sammen med ham. Kristian havde lune og fantasi og sin egen form for tænkning. Han havde social opdrift, men den var især fantasipræget. Topp, der var omvandrende kolportør, fik ham til at abonnere på Salmonsens Leksikon. Det havde han jo ikke råd til, det må vel til-

sammen have kostet omkring et års løn. Men han var glad og stolt over sin besiddelse, da han havde set, hvordan et leksikon skulle bruges.

Bønderne og de store i samfundet fik i Kristians vurdering, hvad de havde godt af, men alligevel bedømte han dem med en vis godmodighed. Kristian havde forfædre, som havde været storbønder på Koldingegnen øst på. Der var der klasseforskel i bondesamfundet. Han kunne godt indtage deres stude, og så havde han råd til at se med overbærenhed på de jævne bønder, der så sig selv som arbejdsgivere. Kristian havde været med, hvor der var tilløb til at danne landarbejderforbund. Diskussionen om disse sager kunne varme os op, så vi kom i hel revolutionsstemning.

Kristian og jeg gik sammen til møder i ungdomsforeningen. De fandt ofte steder i statskonsulent, forsøgsleder Frederik Hansens store spisestue på forsøgsstationen. Men det kunne være svært at undgå, at de fleste i forsamlingen efterhånden faldt hen i sød søvn.

Det var unge mennesker, som efter en lang dags arbejde i det fri blev presset mange sammen i en varm stue. Det var også svært for formanden, lærer Liengaard, at få medlemmerne til at sige noget i en diskussion. Han gav os derfor den ene aften et emne, og vi kunne så levere vore indlæg skriftligt til eventuel oplæsning i næste møde.

Jeg skrev i den anledning noget, som ikke holdt sig til sagen, men filosoferede over temaet: Et menneskes evne og ret til at følge sin egen vurdering. Kristian var ivrig og holdt på, at jeg skulle sende det ind. Det ville jeg ikke, men sagde: "Hvis du selv vil sende det ind, så værsgo!" Det gjorde han, og det blev læst op under opmærksomhed, men uden at det ellers blev diskuteret. Men Kristian fik en personlig indbydelse til at besøge lærer Liengaard. Kristian tog flip på og drog af sted, men jeg har aldrig fået nogen beretning om, hvordan det besøg spændte af.

Hen på sommeren, mens vi hakkede roer, kom der en periode, hvor Kristian drog af sted hver aften og blev borte til langt hen på natten. Jeg måtte hver aften blive hjemme for at tage mig af hestene, der skulle rides hjem fra marken, og om dagen var Kristian søvni og uoplagt, så arbejdet gik langsomt. Han

var ved at blive forlovet med "den største gårdmandsdatter i Gjesten", forstod jeg. Det var jo en grund, men alligevel.

Vi arbejdede i en roemark langt fra gården og red derud på hestene, som vi tøjrede i en eng, mens vi arbejdede. I en pause faldt Kristian i søvn, som det var sket før. Den dag lod vi ham sove, og Laurids og jeg gik i gang med roerne uden ham. Han vågnede op og blev vred, fordi jeg ikke respekterede, at han var forkarlen, og vi havde at holde vor plads i rækkerne efter ham. Jeg var andenkarl. Jeg havde tabt tålmodigheden og var fræk nok til at ville skamme ham ud. Var han forkarl, måtte han også passe sine pligter.

Kristian måtte naturligvis sætte sig i respekt, og jeg skulle have klø. Det blev omgående til et gevaldigt slagsmål, som var meget ulige, hvad kræfter angik. Men jeg var nu ikke til sinds at lade mig banke. Jeg fik godt fat om livet på ham med undertag og fik gang på gang hans ben fra jorden, så jeg var ved at få ham kastet omkuld. Men under det bombarderede han mig i mine ubeskyttede sider, så jeg faldt om, mens det sortnede for mine øjne.

Jeg blev liggende ødelagt i roerækken, til vi skulle hjem. Med fingrene kunne jeg føle et par brækkede ribben. Kristian og Laurids kom op på deres heste og red hjemad. Jeg havde forfærdelig svært ved at komme på ryggen af den sorte, som var min, en uharmonisk knoklet fireårig, men ilter hest, som racemæssigt var hverken det ene eller det andet. Da jeg endelig under væmmelige smerter var kommet op på den urolige og utålmodige hest, satte den efter de andre i en stærk galop ad stien på et dige med grøfter ved begge sider. Jeg havde slet ikke hold på den, og der var ingen plads til at komme forbi de andre i den fart. Den sorte satte i et spring over grøften ved siden, og vi ramlede ned i en stendynge. Jeg var røget op i luften, men havnede dog på hesteryggen igen. Jeg var helt slået ud, da vi nåede hjem.

Jeg var nød til at blive i sengen de næste dage, men fortalte Laursen, at jeg havde ondt i maven, og det var ikke noget at hente læge for. Da Laursen holdt på, at jeg måtte have læge, afværgede jeg det ved at stå op og gå med i arbejdet med at køre hø ind. Jeg ville ikke, at den rigtige forklaring skulle komme frem. Men hvor jeg led! Kristian og jeg var, når det kom til stykket,

godmodige mennesker, så vort gode forhold tog ingen skade, og det har holdt altid.

Der var stort folkehold på Damhus i forhold til gårdens kun 65 tdr. land, hvoraf en del var let jord. Men vi havde også en del arbejde for højskolen. Fodermesteren, Niels, havde en stor besætning at passe. Gårdens pige hjalp med malkningen, men ellers klarede han det selv, og vi karle havde ikke meget med køernes pasning at gøre ud over nogen søndagsafløsning engang imellem.

For sommeren fik vi en karl mere, Laurids. Han var en af de unge sønderjyder, som var kommet over grænsen for at slippe for den tyske krigstjeneste. Fra foråret 1915 tog denne flugt efterhånden et stort omfang. Sammen med Laurids, som havde sit hjem i Sommersted, en mils vej syd for grænsen, tog vi ofte om aftenen ind til Palmehaven i Vejen. Den var blevet mødestedet, hvor man kunne spørge nyt fra eller om de nye, der var sluppet over grænsen, og sønderjyderne kunne høre noget om dem der hjemme.

Vi lyttede til de helt friske beretninger om, hvordan det var lykkedes at komme over, og vi hørte naturligvis også beskrivelser på anden hånd. Historier blev fortalt om en dreng fra en gård på den anden side, hvis marker gik ned til Kongeåen. Mange havde fået anvisning på at søge dertil. Der holdt man dem skjult til en passende nat, og drengen, som kendte vagtposternes gang, hjalp dem over.

Det skete også, at nogen kom over om dagen. En fik en le og slog græs i engen, skår på skår, igen og igen. Vagtposterne, der patruljerede langs åen, fandt det ikke mistænkeligt, og på et tidspunkt, da vagterne var længst væk, nåede manden netop til åen, smed leen og sprang ud i vandet og kom frelst over.

Ved Foldingbro var broen over åen ikke fjernet, som andre broer var det, men den var stærkt bevogtet. En kone, hvis mand var flygtet, kom selv over der med sine tre børn. En søndag, hvor der var mange nysgerrige på begge sider, og det blæste godt fra syd, havde hun instrueret den største af småpigerne, således at hendes stråhat blæste fra hende og hen ad broen. Pigen løb efter hatten, og som aftalt adlød hun ikke moderens højirøstede advarsler. Moderen løb så efter hende med et barn på armen og en ved hånden tilsyneladende for at

stoppe pigebarnet. Men hun fortsatte løbet, og de kom alle i sikkerhed på den anden side.

Vi tog også somme tider turen til grænseovergangen og kiggede nysgerrigt på de tyske soldater. Mange var lidt ældre end den normale soldatalder, folk på over fyrrer: De var alle længere nede syd fra og ikke fra grænselandet. Vi fik undertiden en snak med dem. De spekulerede ikke på nationale problemer men ønskede bare snart at komme hjem til familien. Det kunne ske, at danske og tyske under en sludder på broen blev enige om at skulle have en gang øl. Så hentede tyskerne øl i kroen og danskerne betalte.

På den danske side blev grænsen afpatuljeret af dragoner. De var indkvarteret med deres heste på højskolen, hvor der var en god stald, og to og to kom de regelmæssigt ridende forbi Damhus. Nogen alvorlige opgaver kom de mig bekendt aldrig ud for. Men det ene med det andet gav os en fornemmelse af krigens nærhed og en stærk følelse for sønderjydernes ulykke, sådan som den ramte både mændene, der måtte ud til fronterne og det hårde liv i skyttegravene, og dem der skulle sørge for at få arbejdet gjort og leve livet der hjemme. Vi kunne trods krigens skæve gang ikke få os til at vente andet, end at det måtte slutte med, at den tyske militærmagt blev sat på plads, og vi ventede, at den dag ville komme, da Sønderjylland igen måtte blive dansk.

Men i forhold til den almindelige tyske befolkning og også de tyske soldater, som vi talte med, var min følelse den, at det var kejseren og hans kreds, som var vores fælles fjende.

Vi drog til møder i Skibelund Krat og på Skamlingsbanken. Taler og sang om håb og udholdenhed havde en streng og alvorlig baggrund. Men i det daglige talte vi ikke meget storpolitik. Hvad der berørte os mest, var de enkelte menneskeskæbner, som de kom os nær her ved grænsen.

Fra Damhus foretog vi megen kørsel for højskolen. Allerede dagen efter, at jeg havde tiltrådt pladsen, blev jeg sendt til Vejen station for at hente adskillige læs af bagage for de ankommende højskoleelever. Året igennem, men især ved de store begivenheder som forårsmøde og lignende, kørte jeg ofte højskolens gæster og foredragsholdere fra og til stationen. Det var tit meget morsomt, men

jeg holdt bestemt ikke af at blive betragtet som en, der kunne kommanderes med, især da ikke for at gøre personlig opvartning. Jacob Appel kunne krænke mig, når han i sin egen ansættelse skiftede over fra høflighed mod gæsterne til en brysk tone over for kusken. Jeg demonstrerede bister imod ham ved en sådan lejlighed. Gæsterne var sat af, men han gav mig alligevel besked på at vente. Lidt efter kom han ud og snurrede: "Hvad i alverden bliver du holdende her for?" Jeg slog et skrald med piskens hen over hovedet på ham og lod heste og vogn svinge rundt. Med et drøn buldrede jeg ud af skolegården uden et ord til den forbløffede forstander. Jeg syntes, jeg havde rettet den nedværdigende situation op.

Appels datter, den yngste, Lotte, var en sød pige. Hun skulle hentes ved stationen, og Appels ponyvogn med de islandske heste for og højskolens karl som kuske var sendt derind for at hente hende. Jeg holdt ved stationen med en stiv arbejdsvogn, som jeg lige havde tømt for kufferter. Lotte foretrak at køre med mig. Så hende havde jeg megen agtelse for.

En sen aften skulle vi med flere vogne køre til stationen med gæster, der havde været til fest hos Appels. Vi aftalte, at de andre kuske fra gården skulle komme tilbage til højskolen, når de havde fået deres heste hjem. Men jeg, som kørte sidste tur med en stor charabanc, skulle tage dem og pigerne fra køkkenet op ude på vejen, og så tog vi os alle en sværmerisk og fornøjelig nattetur til Skibelund Krat. Det blev næsten lyst, inden karle og piger kom hjem til deres kamre, og jeg fik mine heste hjem på stald.

Pinsemorgen drog egnens unge langvejs fra til Skibelund Krat for at se pinse-solen danse. Der var stort og muntert folkeliv med sang og leg og kaffeborde i det fri ved sommerrestauranten.

Jacob Appel havde med sagkyndig bistand af sin bror, statskonsulent Axel Appel, købt et par unge, brune oldenborgere. Vi havde ellers heste nok til gårdens arbejde, men Appel ønskede at have et par standsmæssige køreheste. Han ville gerne prøve selv at pløje med sine nye yndlingsheste, og jeg måtte tage dem ud og spænde for ploven i et stykke, der var høstet til grønfoder. Vi morede os i vores noget smålige trang til selvhævdelse ved at se den nyligt afgåede kulturminister med lange støvler og fine handsker på gå bag ploven. For

ikke at anstrenge hestene, som han var meget øm over, pløjede han med så smalle furer, at det blev dårligt pløjearbejde. "Hvad kunne man vente andet?" sagde vi til hinanden. Vi var fagets folk!

Højskolen fik en stor mængde tørv fra Vejen Mose. Fra gården tog vi os af transporten. Kristian kørte med de to røde jyder og bragte tørvene fra mosen op til landevejen. Der byttede vi vogne, og med de to nye oldenborgere kørte jeg læssene ind til højskolen. Man ville ikke have oldenborgerne med de forholdsvis smalle hove ud på den bløde mosebund. Vi aftalte dog, at det sidste læs skulle jeg med mine heste selv hente nede i mosen. De to vogne mødtes på den smalle vej i mosen. Vi holdt stille i lang afstand fra hinanden, og Kristian forlod sine mere rolige heste for at finde et sted, hvor jeg med min tomme vogn kunne køre ind og vende rundt, mens han kørte forbi. Han var kommet bort med sit læs, mens jeg kom i vanskeligheder med vendingen. Trods al forsigtighed var hestene ved at synke i bløde. Jeg gjorde alt for at komme så meget rundt, at hestene fik næserne indad mod vejen igen, inden vi sad fast. Det lykkedes kun delvis, så sad vi der. Den ene fik jeg spændt fra, og den arbejdede sig selv fri, men imens var den anden sunket dybere og havde efterhånden ikke meget mere end hovedet og det ene forben over mosens overflade.

Heldigvis havde en husmand, der gik hjemme ved sin ejendom, set, hvad der gik for sig, og han kom styrtende til med et knippe halm. Vi stoppede halmen lidt efter lidt ind under hestens forben, og efter megen mas og ængstelse fik vi den op. Jeg havde været ved at tro, at den var gået til for mig. Vognen blev læsset, og oppe ved landevejen ved Estrup Skov, gjorde jeg holdt for at tørre hestene af. Jeg måtte have sporene slettet ud. Uheld sker der i al slags virksomhed, men man lærer af dem.

De sanitære forhold på højskolen var som på andre højskoler og landbrugsskoler meget primitive. Fra en lang række af lokumer samledes latrinen i en stor grube. Den havde vi karle fra Dámhus til opgave at tømme, og vi kørte den udmærkede gødning ud til spredning på gårdens marker. Nu er det jo sådan, at nogen letsindigt tror, at papirer, som man har ladet forsvinde den vej, er udslettet. Det var jo ikke tilfældet. Når regnen havde skyllet, og solen hav-

de tørret, lå der ganske indholdsrige samlinger af lystige eller tungsindige breve og digterværker ud over agrene. En pige havde været ubarmhertig nok til at lade en samling af breve gå denne vej. De var fra en mandlig kammerat, som en vinter igennem havde spildt sin opmærksomhed på hende og nu med god grund var bitter. Ingen kunne have regnet med, at de hermed på den mest bogstavelige måde kunne komme for dagens lys.

Jeg lærte, at nidviser og klagesange kan produceres for at lette sindet for derefter at blive overladt til glemselen. Det var en gerning i naturens husholdning, vi her gjorde, når vi pløjede alt ned i den gode jord.

Navnlig vinteren igennem var jeg med til meget af, hvad der foregik på højskolen. Straks fra november begyndte jeg, som det var aftalt, at gå med til aftenforedragene. Der var ingen vanskelighed med det. I den mørke tid holdt vi alligevel tidligt op med arbejdet i marken.

Tre af lærerne skiftedes til aftenforedragene. Jacob Appel talte interessant om nyere verdenshistorie, og Marius Kristensen fortalte med omfattende viden om svensk litteratur. Mange fandt, at han gik alt for meget i enkeltheder, men jeg var glad for at høre på det, og f. eks. få digterværker som Selma Lagerlöfs analyseret så indgående. Axelsen Dreyer hørte jeg gerne på, men det skyldtes nok mere en stemning, for hvad emnerne var, har jeg ikke nogen erindring om. Jeg kunne meget vel falde hen i mine egne tanker i en følelse af veltilpashed i den smukke ottekantede foredragssal fyldt af interesserede unge.

Jeg sad på en af sidebænkene op mod væggen i den amfiteatraliske sal og så ud over forsamlingen. Der sad Ellen Detlefsen på sin vante plads, og jeg kunne altid let finde hende. Lørdag aftenne kom alle elever og lærere til samvær og underholdning. "Klem" blev aftenne kaldt. Ellen var der også imellem de andre. Indtagende, som hun var, flokkedes altid venner og veninder omkring hende.

Vi havde jo aftalt at ville mødes, når vi begge var kommet til Askov, men den første aften sneg jeg mig forbi, og lod som om jeg ikke havde set hende. Næste gang var det endnu vanskeligere at bryde igennem kredsen og sige, her kommer jeg. Jeg var ung og kejtet og følte mig som en, der ikke rigtig hørte med i det glade lag. Sådan gik det til, at jeg isolerede mig selv mere end nød-

vendigt. Ellen, fik jeg aldrig så meget som dristet mig til at sige god dag til.

Når aftenforedragene var forbi, forsvandt jeg hurtigt alene ud ad døren. Men et fristed havde jeg. Det var i Toves smukke stue. Som lærerinde på højskolen havde hun værelse på øverste etage i hovedfløjen. Her var altid fint og hyggeligt med tæppe på gulvet, bekvemme stole, bogreoler og billeder på væggene. Tove åbnede sin lille bolig for mig. "Du kan komme hver aften, når du vil. Vi behøver ikke at tage hinandens tid. Du kan tage en bog eller skrive, som du vil, eller bare slappe af."

I julen var vi begge hjemme i København, og da vi mødtes igen i Askov kom Tove mig i møde. Hun strålede af glæde og sagde: "Nå, hvad siger du så? Siger du ikke til lykke?" Som rimeligt var, mente hun, at jeg måtte have hørt, at hun var blevet forlovet, men det vidste jeg altså ikke. Hendes forlovede var ingeniør Povl Bagge. De kom senere til at dele både gode og svære år i Rumænien, hvor han blev direktør for en stor cementfabrik, indtil den anden verdenskrig drev dem bort.

I Toves hyggelige stue og også i karlekammeret på Damhus læste jeg mange bøger, som jeg lånte fra højskolens bibliotek. Paul Heyses: "Verdensbørn", optog mine tanker meget. Mærkelig nok generede det ikke min læsning, at bogens personer både i venners samvær og i kærlighedens møde mellem to udtrykker sig over for hinanden i unaturligt lange, udpenslede og formfuldendte taler. Bag de mange ord og den megen omstændelighed levede stærke følelser og en stærk menneskelig trang til sand livsudfoldelse, frigjort over for religiøs og anden fordom. Det gjorde indtryk på mig, at tankens frihed kunne hævdendes med så megen alvor og autoritet, som jeg oplevede det igennem denne bog.

Fra den første dag var jeg lykkelig ved at være kommet til Askov. Livet mellem andre var blevet rigere og varmere efter den lange tid i Søborg, hvor jeg så meget havde levet i et savn i forhold til omgivelserne.

Når jeg om aftenen gik ind til højskolen og havde fået skiftet om fra arbejdstøjet, var jeg lykkelig ved dette at kunne gå ind til en stor og rig verden, hvor man var optaget af tanker og viden, hvor følelser levede og kom til udtryk i sang og tale. Jeg var meget lille og ubetydelig. Jeg var ikke en-

gang rigtig højskoleelev, men jeg var dog med, og der var godt at være.

Trods al glæde ved højskolen og dens stærke liv, følte jeg alligevel, at jeg heller ikke i dens ledende tankegang og indhold hørte helt med. Jeg ville ikke indfanges af noget og ikke være placeret. Jeg ville være fri til at tænke mit eget om gud og mennesker, og jeg ville ikke acceptere, at man kunne finde sig til rette med sociale forhold, som tillod at nogle måtte leve i slid og fattigdom, mens andre tog fordelene.

Jeg respekterede Jacob Appel som den fremragende højskoleforstander, han var, men jeg reagerede ud fra min fornemmelse af, at det var et selvtilfreds bondevenstre, de velbjergede, som gav tonen an. Af og til var jeg med til aftener hos Jacob og Ingeborg Appel. De var begge gode bekendte af Far og Mor. Appel havde i en årrække været kultusminister, og han blev det igen. Under hans fravær var det Ingeborg Appel, som med myndighed styrede skolen. Men netop i denne periode var Jacob Appel selv den, der var forstander. Jeg fik lejlighed til at se mange mennesker i Appels hjem. De øvrige lærere havde jeg ikke nogen personlig tilknytning til, men jeg kendte dem dog som foredragsholdere.

Far kom på besøg engang, og sammen med ham besøgte jeg den gamle H. Nutzhorn, som Far havde haft som lærer. Nu arbejdede han med at skrive om salmesangens historie. Det var et møde med det helt gamle Askov. Far viste mig også, hvor det var i fotografens hus, at han og Jeppe Aakjær havde boet. Også andre gode kammerater havde haft et mødested der.

Ladelund Landbrugsskole var også et af de steder, jeg besøgte sammen med Far, og jeg tænkte, at det egentlig ville være en fordel, om man sammen med det praktiske arbejde også fik nogen teoretisk undervisning, så man kunne lægge bedre mærke til, hvad det var, man havde med at gøre.

På forsøgsstationen kom jeg især på "Sandmarken", som Stenbæk bestyrede, og hvor han boede med sin familie. Det var det sted, hvor jeg følte det mest hjemligt at komme. Fru Stenbæk var fra den store gård Grønvang ved Vejen som datter af landstingsmand Johannes Lauridsen. De var meget gæstfrie og meget hjertelige, og her hyggede vi os med samtale og sang. Hendes

meninger kunne dog være strenge at tage. Jeppe Aakjærs værker måtte ikke komme inden for hendes døre. Han var i hendes øjne en spotter, når han skrev om bondens fromhed. Martin Andersen Nexø kunne man dårligt nævne. Hun indrømmede at selv blandt askovelever kunne der være nogen, som forvildede sig ud i mørket. Jeg selv havde lønlige drømme om at komme til Jenle, som min næste plads. Aakjærs sange gik på den mest selvfølgelige måde ind i min dagligdag.

Arnold var blevet på Lundebakkegård, da jeg rejste derfra, men ved min mellemkomst fik han fra foråret 1915 plads hos Stenbæk på Sandmarken. Vi ville gerne være sammen igen og tilbragte naturligvis megen tid med hinanden den sommer. Et par måneder var også min fætter fra København Frode Høgsbro fra Fasangården hos Stenbæks for et kort intermezzo som landmand.

En tjenestekarls år går fra november til november. I en vise hed det: "Så blir det novembersdaw, så hår a min løn fortjent, så ka a drej aw." De sidste måneder var altid travle. Efter kornhøsten, skulle kartofler og roer tages op og køres i kule. Hvor forholdene var gode, var familie og karle og piger nu netop kommet til at høre sammen. Mange tjenesteforhold har da også strakt sig over adskillige år. Men på Damhus var der opbrud. Både Kristian og jeg skulle rejse og have andre pladser, og også Niels, fodermesteren, skulle snart rejse. Han stod over for selv at overtage en lille ejendom.

I de lange efterårsaftener fandt vi ud af, at vi svært savnede noget musik. Ingen af os spillede noget instrument, og i en flok karle plejede man dog i det mindste at have en harmonika. Kristian og jeg satte os for, at vi ville rette op på denne mangel. Vi drog ind til Vejen for at anskaffe os et musikinstrument. Vi så på tingene og overvejede. Vi havde tænkt os en harmonika, men en fløjte syntes at være det simpleste. Ikke megen mærkværdig teknik. Den måtte vi nok kunne blæse i, og vi kunne lide de enkle fløjtetoner. Tilmed var den billig, den kostede ikke mange kroner. Vi anskaffede en i fællesskab.

Hjemme i karlekammeret var der køligt om aftenen. Vi havde ikke noget i kakkelovnen. Så vi krøb under dynerne, og der lå vi og skiftedes til at øve os på den nyerhver vede fløjte. Men det blev en skuffelse. Vi havde ikke forestillet

os, at det kunne være så svært bare at få en lyd ud af den. Jeg kom dog så langt, at jeg kunne spille "Sjælland, Sjælland med skov og med sø", og jeg sled energisk med "Jyden, han er stærk og sej." Nu nærmede skiftedagen sig, og Kristian og jeg solgte vores fløjte til karlen på en nabogård for 4 kr. Dermed var jeg færdig som udøvende musiker.

Damhus efteraar 1915
Laurids
Kristian, Laursen, Aksel

De sidste dage på Damhus var jeg ude og skovle vejrabatten sammen med vores gamle daglejer "Jæp". Han havde kendt bedre dage og kom fra et befolkningslag, som havde været der i Askov fra, før der kom højskole. Han var selv årsag til, at det var gået nedad for ham. Vi havde længe været venner og talte meget sammen. Ved afskeden sagde gamle Jæp, mens han skrabede jord af skovlen, og hans næse løb: "Fåwal Agsel. No sees vi nok åller mier. Ett før end i himmerige. Men så må do se godt ætter mæ, for a ka jo nok ett kinne dæ." Jeg så godt nok på hans furede ansigt. "Dæ drap en drip fra di næjs Jæp," sagde jeg. Han gentog det selv langsomt og lo, og så gik vi, hver til sit.

Rauning

Rauning var med sine 15 gårde en ren bondelandsby. Den havde en smedje og en brugsforening og nogle få småhuse, men ellers var det altsammen landbrug. Rauning var et lille bondesamfund, der levede sit eget liv. Hindhede, der havde en gård i den nordlige ende af byen, var vestjyde, og det kunne mærkes, at han var en tilflytter. De 15 gårde lå langs vejen, der går fra sognebyen Bredsten mod syd langs et dalstrøg og gennem skoven ned til Rauning station i Vejleådale n, som den gang rummede privatbanen fra Vejle til Vandel og Grindsted. Rauning station havde ikke andet opland at betjene end netop Rauning by, og ad den vej kom sjældent andre end den lille bys egne beboere.

Bønderne i Rauning var fulgt med i den landbomæssige udvikling, som var karakteristisk for årtierne omkring århundredskiftet, og som i Østjylland var hjulpet godt fremad ved bygning af privatbanerne, der fra fjordbyerne førte ind i landet. Navnlig for de midtjyske hedeegne havde jernbanerne skabt et gennembrud for opdyrkningen og fremgang i landbrugsproduktion. Rauning ligger i det overgangsområde, som, når man kommer fra øst, endnu er karakteriseret af Østjyllands gode jorder, men man skulle ikke stort mere mod vest end til smågårdene på Rauning Mark, før indtrykket af at være kommet til "æ vesteregn" med sandede jorder gjorde sig gældende. Bønderne i Rauning havde, som det

skete andre steder, forøget deres kvægbesætninger og svinehold. Man havde i det mindste en mark med foderroer, og nogen mekanisering var man med på. Byerne havde elektricitet, og de fleste høstede med selvbinder, selv om man på en del af gårdene var to i fællesskab om en selvbinder. Men de gamle arbejdsformer var endnu i ganske stor udstrækning i brug. Leen var naturligvis et meget benyttet redskab, men også plejlen og sædekurven kunne komme i brug. De var ikke altid afløst af tærskværk og radsåmaskine.

I den sydligste del af Rauning by boede Niels Buen. Sådan blev han altid kaldt efter navnet på gården, som var Bundgård. Hans rette navn var Niels Jørgen Nielsen, men det var der ikke mange, der kendte. Her fik jeg min tredje plads ved landbruget fra 1. november 1915.

Denne gang var det mig selv, der havde valgt stedet, og det, som havde gjort udslaget, var ganske enkelt, at Mor og Far og søskende havde deres sommeropholdssted ved Rauning station i begge årene 1915 og 1916. De boede til leje hos den tidligere købmand Koch. Det var så få kunder, som søgte ned til Rauning station, at Koch var hørt op med forretningen, og nu levede han af at drive fiskedamme og passe foderstofforretningen. Den sommer, jeg var i Askov, cyklede jeg flere gange til Rauning for at besøge familien. Kochs datter Astrid og jeg tog nogle gange cykleturen sammen. Hun tjente også i Askov. En af Kochs sønner, Richard, som lige var kommet ud af skolen tjente hos Niels Buen, og det førte mig til at søge plads der, så jeg den næste sommer kunne have fornøjelsen af at være nær ved min familie.

Landbrugsmæssigt var der ikke nogen særlig grund til at søge dertil, men ikke desto mindre blev Rauning på en måde mit bedste lærested. Jeg var nu 18 år med en god praktisk uddannelse, og som karl kom jeg til at passe gårdens arbejde meget selvstændigt. Jeg var vokset til nu og havde gode kræfter, så jeg kunne overkomme meget arbejde. Niels Buen, som var hvad jeg regnede for en ældre mand, omkring halvtreds, gik ikke selv ret meget med i arbejdet, når ikke det var i de mest travle tider med såning og høst. Til hjælp havde jeg Richard og somme tider Stinne, der var pige på gården, og som gik en del med i marken om sommeren. Da jeg blev fæstet, var det en hovedsag for mig, at

jeg i vinterhalvåret skulle være fodermester. Der var 16 malkekøer og svin og ungvæg, som jeg skulle tage mig af. I virkeligheden betød det, at jeg om vinteren stod for arbejdet både i mark og stald, men om sommeren var jeg fri for at passe køer og svin. Gården var på 55 tdr. land god jord.

Bundgård lå med sine bygninge vest for vejen, men havde på den side kun lidt køkkenhave. Al gårdens mark lå på den anden side af vejen i en lang stribe bort fra gården med den brede del længst ude. Når vi kørte i marken, måtte vi først ned igennem en lavning, som var indhegnet til græsning. Derfra hævede terrænet sig til et stort bakkedrag, og først her oppe bredte markerne sig ud. De fortsatte videre nedad på den anden side, hvor terrænet sænkede sig med uregelmæssige skovklædte bakker ned mod dalen, hvor Vejle å bugtede sig imellem engene. Til Bundgård hørte både skov, eng og mose.

Arbejdsomt var gården særdeles besværlig med den lange markvej ned igennem dalen, op ad bakkerne på den anden side og her igen både ned og op ad bakker. Alle de mange læs med korn og hø og roer skulle køres hjem den lange vej og gødningen lige sådan fra gården ud til markerne. Og man fik en usædvanlig stor høst i sommeren 1916. Mange af gårdene i byen havde det lige så besværligt. Ved udskiftningen under de store landboreformer havde bønderne i Rauning ikke ønsket at få gårdene flyttet ud fra byen. Markerne spredte sig derfor stjerneformigt ud fra landsbyen med de største arealer længst borte.

Fra gården havde man vid udsigt over det rigt afvekslende landskab, og endnu større udsigt havde man ude fra markerne. Hvad landskabet kostede os i slid, vandt vi i glæden over naturens rigdom.

Vel var jeg i en alder, hvor sindet var under pres af alt det uopfyldte. Hverdagen kan let synes grå for den unge, som længes ud imod alt det, som efter sagens natur nødvendigvis må høre fremtiden til. Alligevel faldt jeg godt til i dagliglivet i Rauning, mere end jeg havde gjort det noget af de andre steder i min landmandstid. Naturen var en daglig glæde til alle årstider, og over det lille bondesamfund, hvor alle kendte hinanden, var der et præg af sindig ro. Der var ikke meget jag over livet og arbejdet. Skik og tankegang formede sig, som det havde været landsbyens sædvane i århundreder.

Jeg fandt min helt naturlige plads mellem folkene på Bundgård. Som i andre år havde jeg naturligvis mine egne tanker og egne problemer, men bortset fra det levede jeg med det daglige arbejde og livet på gården som det sted, hvor jeg hørte til og var glad for at være.

Niels Buen passede sig selv. Han var en lille, mager mand, som helst ikke sagde noget. Han brød sig heller ikke om at give besked om gårdens arbejde ud over det strengt nødvendige. Alt skulle helst gå som det plejede, og navnlig ønskede han da slet ikke at skille sig ud fra, hvad der var skik i byen. Han og jeg havde aldrig nogen alvorlig kontrovers, men kunne dog se noget forskelligt på arbejdet. Jeg ville helst have gang i det og få det fra hånden, men det var ofte noget, der slet ikke passede i Niels Buens mønster.

Rauning 1916

Keld, Mor, (?), Johannes Frimodt-Møller, Aslaug, Aksel (Vilh. M. fot.)

Da jeg kom dertil, var man endnu langt fra færdig med at få roerne taget op. Dengang plejede man ellers at have roerne kørt hjem inden november på gårde, hvor man kunne overkomme arbejdet ordentligt. Jeg tog derfor hurtigt fat på at køre roer hjem og blev ved om aftenen, efter at det var begyndt at blive mørkt, så længe jeg syntes, jeg selv kunne se til det. Når jeg med den tomme vogn skulle den lange vej ud i marken igen, lod jeg hestene tage turen i rask trav. Men begge dele var efter Niels Buens opfattelse så alvorligt galt, at jeg måtte have det at vide. Naboerne skulle ikke have det at undre sig over, at man på Bundgård nu måtte jage med hestene og arbejde i marken, efter at det var blevet mørkt, forklarede han mig.

Vi havde meget korn at tærskes. Gården havde tærskværk og elektrisk kraft. Richard og jeg tærskede, og jeg ville hænge i og bruge tiden bedst muligt. Men jeg blev bremsset. Der skulle ikke tærskes mere ad gangen end, hvad der dækkede behovet for strøhalm i nogle uger. "Hvorfor dog det?" sagde jeg. Der var jo plads nok til halmen og til kornet på loftet, så kunne arbejdet blive gjort færdigt. "Nej" sagde Niels "hvad så hen på vinteren, da skal du jo også have noget at bestille?" Nu havde jeg jo da også køerne at passe, men jeg kunne nok se, at der kunne blive tid til overs. "Men hvad gør det?" sagde jeg vel vidende, at jeg provokerede. "Det er da udmærket, hvis jeg kan få tid til at sidde inde i stuen og læse en god bog, når ellers alt bliver gjort, som det skal." Det ville Niels overhovedet ikke ind på.

Hanne, konen på gården, og Stinne morede sig over den samtale. Stinne var slem til at ville drille Niels. "Du er kun i kontrolforeningen, fordi alle de andre er det," sagde Stinne til ham. "Du bruger jo ikke tallene til noget." Det havde hun ret i. På de store helligdage blev Niels med Hannes bistand klædt på i sine sorte klæder. Flippen, som hun måtte sætte på, irriterede ham stærkt. Den fedtede dagligkasket blev skiftet ud med den rene, sorte af samme slags. Så gik Niels til kirke, men kun de dage, hvor der skulle ofres. Manden fra Bundgård gjorde sin pligt. Stinne drillede ham for hans pligtopfyldende kirkegang, men det ignorerede Niels med værdighed.

Ellers kunne kun sådan noget som et pligtmæssigt besøg i Vejle i terminen

få Niels til at gennemføre den ubehagelige påklædning med tilhørende flip. Det skete, at Hanne ikke var hjemme, og Niels gjorde alt for at undgå Stinnes morsomheder. Så blev jeg hentet ind fra stalden, og flippen kom på plads.

Treårsplagen skulle til afkomsskue i Bredsten. Jeg lagde tømme på den for at ride den derover. Den havde ikke før haft en rytter på ryggen. Der skulle meget til for, at få Niels ud af sindigheden, men her var det lige ved at ske. Det var et vildt og uforsvarligt foretagende. Jeg ville hurtigt komme galt af sted og hesten med. Han satte sig energisk imod, at jeg prøvede. Men jeg rettede mig ikke efter ham. Inde på den brolagte gårdsplads satte jeg mig på ryggen af plagen og red forbi Niels og de andre ud gennem porten i den gamle længe og op igennem byen. Rideturen til Bredsten og tilbage gik fint. Derimod sparkede plagen så meget ud efter sine udmærkede søskende på pladsen i Bredsten, at jeg måtte holde et stykke borte fra de andre og fra hingsten, som var den højt agtede far til hele rækken.

Jeg gjorde meget ud af mit arbejde med køernes pasning og fodring. Den første uge, efter at jeg havde overtaget arbejdet i kostalden, var mælkeydelsen gået ned, men derefter gik den til min store tilfredshed op ad igen fra uge til uge. Og jeg fulgte med i kontrolregnskaberne.

Jeg gjorde også meget nøje mine erfaringer med, hvordan jeg kunne få de forskellige sysler med køerne, ungkreaturerne, kalve og svin til at passe ind i hinanden, så den samlede arbejdstid i stalden kunne bringes ned. Det hele kunne gøres på kortere tid, end man var vant til, når alt blev regnet rigtigt ud. Men jeg lærte snart, at Niels aldeles ikke var interesseret i, at jeg indvandt tid. Han ville helst være fri for, at jeg kom og spurgte ham om hvad arbejde, vi så kunne tage fat på. Det måtte jeg selv finde på, hvis jeg ikke bare ville trække tiden ud ude i kostalden. Det var rigtignok en modsætning til mine erfaringer på Lundebakke-gård hos Laurits Nielsen.

Efteråret igennem havde jeg nu nok at gøre, for samtidig med, at jeg passede besætningen og også malkningen sammen med Stinne eller Hanne, var det mig, der ordnede hele efterårsplojningen. På det punkt skete der virkelig et brud på den traditionelle inddeling af dagen. Det var jo aftalen, at jeg skulle passe køerne.

Når jeg først på formiddagen var færdig i stalden, drog jeg i marken med hestene og pløjede uden pause til hen på eftermiddagen, så jeg kunne nå tilbage og få spist middag, inden jeg skulle i gang i stalden omkring kl. 4. Det blev lange dage, inden jeg sluttede af med aftenmalkningen.

Efterårsdagene bag ploven ud over de store bakker holdt jeg af mere end noget andet. Jeg pløjede med to stærke jyder for, Ellen og Rose, den gamle røde. Ingen gårde eller huse var der i nærheden, og jeg var alene med mine heste. Jeg sang og turde lægge al min stemme i. Ingen kunne høre mig derude, og sangene kunne jeg uden ad. Jeg vendte ploven ved det tæt og højt voksende hegn og blev højst forbavset, da en mand, en ældre gårdmand, trådte ud fra hegnet. "Syng du bare," sagde han, "det er skjønt at høre." Jeppe Aakjærs sange var naturligvis dem, der kunne udløse mine stemninger mere end nogen andre. Jeg drømte om den tid, hvor det kunne blive min egen virkelighed, når jeg sang: "Har ploven og ageren trættet hvert lem, tyst glimter et skær mellem pilene frem, da tænder hun lyset derinde." Netop sådan så der ud i Rauning, når man så over dalen hjem til gårdene.

Jeg gik også selv og rimede, jeg lavede mig et pløjevers til mine heste:

Nu fremad igen,
lad kun skankerne gå,
thi jernet skal bide,
så vender vi furen.

Nu fremad igen,
over bakkerne må,
med ploven vi skride,
vi kender jo turen.

Mange år senere lavede jeg en melodi til det. Jeg syslede med et næste vers, som gerne skulle løfte sig lidt op fra jorden og sige noget om det, jeg særlig gerne ville udtrykke. Men det ville ikke lykkes. Det ville ikke hænge sammen med det første, og jeg havde gjort det svært for mig selv med det sindrige system af rim. I stedet for kom nogle andre linier af sig selv:

Jeg så da morgensolen brød
sit tågesløv og gød
et væld af farver over hver
en mark - og skov og kær.
Fra hvert gyldent strå
glimt af perler små
er kun drøm om det, som skal bestå.

Vinteren igennem blev det til mange smådigte, som blev til ud af min glæde ved dagligdagen med dyrene og arbejdet i naturen. De sagde dog noget om min egen følelse for det, jeg levede i. Jeg kunne finde på at ville lægge noget mere betydningsfuld af et tankeindhold ind deri, men det ville ikke forme sig i udtryk, som jeg kunne lide at se igen, i al fald kun glimtvis.

En søndag eftermiddag lidt efter nytår sad jeg inde i stuen på bænken og læste. Tankerne var sat i gang og gik langt omkring, indtil de som så tit før søgte at samle sig om mit eget grundforhold til tilværelsen. Hvad er virkelighed, og hvad er jeg selv? Trods hyggen i den stille bondestue, som jeg holdt så meget af, sad jeg og følte mig tungsindig og ensom. Det ville jeg nok have gjort, hvor jeg så havde været. Jeg sad og skrev noget i min lille lommebog, men det kom der ikke nogen løsning ud af. Så slog det gamle bornholmerur fire, og jeg kunne gå ud og begynde arbejdet i stalden.

Jeg blev gladere blot ved at komme over i karlekammeret og trække i arbejdstøjet og så komme i gang med de tunge roekurve og med mugningen. Det var dejligt befriende at lægge kræfterne i med den tunge, topfyldte møgbor, slå staldøren op ud imod den friske frostluft, tage fat om håndtagene, sætte træskoene hårdt i stenbroen og så op ad fjælen til dens øverste ende, få børen væltet over og rette sig op. Jeg kunne se langt ud over landet, der hvor jeg stod. Det var begyndt at blive mørkt, men ellers klar vinterhimmel. Jeg måtte forsøge at holde fast på øjeblikket. Med alt det åbne og grænseløse omkring mig blev jeg grebet af en befriende følelse af en slags visdom, som man ikke spekulerer sig til. Fra mine drengeår dukkede en forestilling op, som den så tit ubevidst havde gjort det. Jeg så alt omkring mig som et kæmpehjul, der gik og gik, så hverken øjet eller tanken

kunne få klart fat på det. Men mine kræfter voksede. Nu måtte jeg kunne gribe det og standse hjulets gang blot for et eneste øjeblik. Det ville være et øjeblik af klarhed, og det var altid der lige foran mig, men nærmere var det heller ikke.

Samme aften prøvede jeg at skrive noget om disse tanker i min lommebog, men resultatet var ikke godt. Blyanten hældede mod det sentimentale og forkludrede det ærlige og mere væsentlige indtryk. Det levede bedre uden nedskrivning. Jeg formanede mig selv til ikke at blive kunstigt højtidelig og rev adskillige blade ud af lommebogen. Jeg kunne trods alt bedre lide det, når jeg holdt mig nogenlunde ved jorden.

Richard og jeg stod og huggede brænde i den gamle lade. Den og stuehuset var, hvad der var tilbage af den gamle bindingsværksgård fra 1770'erne. Vi snakkede, og jeg havde kritiseret en eller anden sang, som vi kendte. Richard syntes, det var overmodigt, og det fik mig ægget op til at sige, at et digt, det var noget, man kunne lave på stående fod om, hvad det skulle være. Det endte med et væddemål. Richard skulle give et emne, og det blev om den gamle lade, som vi stod i. Inden dagen var gået fik han følgende:

Den gamle lade.

Med sus og suk kan vinden gå
i faldefærdig længe,
i hvirveldans med mos og strå
fra tag og råddent stænge.
Nedtyngtet af århundreds vægt
er mur og bjælke sunken
og synker mer for hver en lægt,
som går i brændebunken.

Skråt falder solens stråler ind
igennem væggenes sprækker
i støv og edderkoppespind,
som skumle kroge dækker.
Hvor før sad hø og halm i fag,

står jeg og hugger pinde.
Nu ej man hører plejlens slag,
kun øksens hug herinde.

Og øksens klang i vindens sus
blir sang om gamle minder,
om bindingsværk, som sank i grus,
om tider, som forsvinder.

Richard viste det om aftenen inde i stuen til de andre, og Hanne blev meget begejstret. Hun fortalte om det til andre, og det gjorde mig mere forsigtig. Et par stykker sendte jeg dog hjem til København. Et af dem lavede Gunnar melodi til, og det gjorde jeg også selv, men det var meget senere. Det var

Min yngste lille bøkalv.

Lukket inde bag sin tremme
står en lille, lodden fyr,
som hver morgen med sin stemme
vækker mig før dagen gryr.
Min yngste lille bøkalv.

Mælkespanden har den tumlet
rundt, til den er slikket ren.
Op i spanden har den fumlet
sine lange kalveben.
Den lille, sultne bøkalv.

Når den vil min finger patte,
holder ho´det den på skrå,
og den kan slet ikke fatte,
at den ingen mælk kan få.
Den lille, dumme bøkalv.

Ofte klør og klapper jeg den
på dens magre, lodne krop,
og som for at takke mig den
gør så mange skæve hop.
Den lille, muntre bøkalv.

Den vil også gerne gnide
kælent sig mod mine ben,
mens den ser med store blide
øjne op på mig dens ven.
Den lille, kælnе bøkalv.

Solen skinner smukt derude,
og den finder også vej
gennem staldens snævre rude
helt herind til dig og mig.
Min ven du lille bøkalv.

Nogle af disse mange smådigte blev skrevet ned i den lille lommebog, der var begyndt med mit pengeregnskab på Lundebakkegård. Andre havde jeg kun i hovedet i kortere eller længere tid, og lidt af det huskede jeg til min egen underholdning. Et af dem, jeg havde sendt hjem, havde Mor vist til frk. Nees på Vinkelvej. Hun havde syntes, "det var så bevægende, at en så ung mand kunne have så smukke tanker." Det var om "Den første vintergæk", som skød frem som forårsbebuder. Hjemme var de glade for versene. Aslaug sagde: "Han er jo slet ikke så tosset." Ejvind var som altid forsigtig og sagde: "Men nu må du ikke af det tro, at du er digter." Det gjorde jeg heller ikke, men lidt sværmeriske ønsker, der trak den vej, var jeg vel ikke helt fri for.

I hjemmet var det Hanne, som skabte liv og varme. Hun var meget yngre end Niels, vel næsten en snes år yngre, en velvoksen og frodig ung kone. De havde Ingen børn, hvad der for hende var et stort savn. Tit lod hun om aftenen

Stinne tage sig af maden, så hun selv kunne være med til aftenmalkningen. Så sang hun og jeg sammen, medens mælkestrålerne i spandene dannede akkompagnement. Når hun sang om det ønske, der var hende kærest, om barnet, tav jeg stille. Hun sang smukt, og vi havde begge glæde ved det. Hanne var fra en lille gård på Rauning Mark.

Ved valg af ægtefælle søgte man helst ikke langt bort fra sognet. Nord på i byen gik en mand, som var ude over den egentlige ungdom, og passede en god gård for sin mor, som var enke. Vores nabogård mod syd blev drevet af tre søskende. Forældrene var nylig døde, og den ældste var en køn og dygtig pige i giftefærdig alder. Hvorfor kunne de to ikke finde ud af at gifte sig? Her var jo både gård og arv. Det var de fornuftige folk i Rauning enige om.

Vi gravede tørv, Haakon og jeg. Haakon var Richards yngre bror, og han havde nu overtaget Richards plads. Med de bare ben æltede vi tørvemassen i bunden af tørvegraven, smed den så op i en ramme på en stor flad trillebør og kørte den til læggepladsen. Med godt håndelag væltedes rammen af i græsset, så de velformede tørv kom til at ligge i smukke rækker. I frokostpausen kom vi sammen fra de forskellige tørvgrave og sad på en skrænt og spiste vores mellemader i hinandens selskab. En ældre gårdmand fra Rauning Mark spurgte mig ud om, hvad jeg ville med min fremtid ved landbruget. Jeg svarede, at jeg helst ville have en gård, men hvordan jeg skulle nå det, var ikke let at se. Jeg havde ingen gård at arve og ingen penge. Så nu var det min tanke at komme på landbrugsskole og måske derfra til Landbohøjskolen. Så måtte jeg se, hvad det kunne blive til.

"Det ska do ett gjøre," sagde han. "A ska sæj dæ wa do ska. Do ska gywt dæ en goer te." Han havde selv et par kønne døtre, men alligevel.

Jeg gik og digtede mig en hel anden romantisk historie. På en af de bedste gårde i byen var der en børneflokk. Den ældste var en sød, alvorlig pige på min alder, skabt til kærlighed. I min digtning skete der det sørgelige, at begge forældre gik hen og døde. Jeg tog plads på gården som karl og drev den godt. Den smukke pige styrede opofrende hjemmet for de mindre søskende. Når brødrene var blevet store nok til at overtage den veldrevne gård, giftede vi os,

hun og jeg. Vi byggede os et lille husmandssted på en mark fra Bundgård, som jeg havde udset mig. Den var på 5 tdr. land, som lå på en bakkeskråning mellem småskovene mod syd ned mod Vejle Å. Der levede vi vort liv for os selv arbejdsomt og nøjsomt med vore flinke børn, alle gode mod hinanden og lykkelige til vore dages ende.

Både Hanne og Niels havde været på højskole. Det mærkede man ikke på ham, men for Hanne var det liv og virkelighed. Hun holdt af samvær med andre, og hun holdt af bøger og sang. Om vinteren blev vi siddende i den varme stue, når aftensmaden var spist. Niels sad for enden af bordet i en armstol. Han havde altid sin lille, fedtede, sorte, rundpulede kasket på. Han gik med den både ude og inde. Jeg var vis på, at han sov med den om natten. Når han var færdig med at spise, lagde han fødderne med sivskoene på op på bænken ved siden af mig, trak kasketten ned i panden og faldt i søvn. Engang imellem vågnede han op, harkede og sendte en klat skråbakssovs langt hen ad det pænt sandstrøede stuegulv.

På langbænken langs vinduerne sad jeg og derefter Richard. På den modsatte side af bordet sad Hanne og Stinne. Både til middag, onnen, og til aftensmad fik vi stegt flæsk. Kun meget sjældent serveredes noget andet, f. eks. når vi om foråret havde slagtet en spædekalkv. Aftnerne gik med at læse avis og bøger, håndarbejde, snakke, fortælle historier og synge. Kun Niels Buen var ikke vågen.

Jeg fik læst ikke så lidt. Richard lånte bøger til mig på sognebiblioteket i Bredsten, ofte to om ugen. Jeg havde skriftligt bedt om Just Bing: Europas litteraturhistorie, som jeg kendte. Bestillingen var gået videre til Statsbiblioteket i Aarhus, hvorfra man i stedet sendte mig den lille skolebog: Mortensens danske litteraturhistorie. Jeg ved ikke, hvad den venlige bibliotekar i Aarhus har tænkt, men jeg fandt, at han ramte noget ved siden af.

Når jeg ikke selv gik efter bøger, skyldtes det simpelt hen, at jeg manglede fodtøj. Jeg var begyndt om efteråret at gå til aftenskole i Balle sammen med andre unge fra Rauning. Men mine støvler var blevet uhjælpeligt for små, og da jeg var rejst fra Askov, havde jeg sendt min resterende løn hjem til Køben-

havn som et lån. De var i bekneb med udgifterne. Jeg havde derfor ikke penge til fodtøj, så jeg holdt op med aftenskolen.

To gange om året holdt man gilde hos Niels Buens som på de andre gårde: forårsbesøj og atterårsbesøj. Ved de store begivenheder gik en "byemand" omkring og fremsagde "byeremsen". Man indbød alle dem, man var "i med". Hele stuehuset blev taget i brug, naturligvis også storstuen i den øverste ende af huset, hvor vi ellers aldrig kom. Alligevel blev det til flere mennesker end huset kunne rumme på een gang. Selskabet blev derfor holdt på to dage efter hinanden for to forskellige hold. Den første dag kom alle dem fra "æ by", den anden dag kom dem fra "æ mark". Da det eneste festarrangement var spisning, var der ingen, der gik glip af noget ved denne deling.

Dagen forinden kom pigerne fra alle de gårde, hvor folkene var "bøjen". Efter gammel skik kom pigerne med kurve, som var vel fyldte med alle slags gode fødevarer, kød, æg og smør, til dels som tilberedte retter, og de fik også selv et trakterment. Hvad der blev båret ind til gildesbordene, var derfor en omfattende variation af slagtemad og andre retter. Der var meget at tage fat på. Man var gode demokrater i Rauning efter gammel sædvane, og det var en selvfølge, at jeg som karl skulle være med. Det passede ikke nogen, at jeg ikke havde lyst til at være med ved den gode mad i stuerne, men i stedet satte mig ud i køkkenet for at få min sædvanlige gang stegt flæsk. Over for ædegildet reagerede jeg som en ung, sørgmodig asket.

Byens ældste og mest ansete gårdejer døde, og alle skulle til begravelse. Niels mente, at han og Hanne kunne køre med naboens, men Hanne gjorde oprør. "Vi skal ikke altid være dem, der kører med naboen. Vi har selv vogn og heste." Niels holdt på sit, og hans stærke argument var, at den gamle røde var bange for biler. Man kunne godt risikere at møde en på landevejen over til Balle Valgmenighedskirke.

"Er du bange, så kan Aksel køre," sagde Hanne, og hun satte sit forslag igennem. Dagen kom. Det var sidst på formiddagen. Jeg havde gjort stadsvognen i stand og var ved at pudse det fine seletøj. Hanne skulle sandelig ikke komme til at stikke op for nogen. Ingen gård havde en bedre kone, og jeg kunne lide

hende. Så kommer Niels ind i stalden. "Hvad tænker du på? Er du ikke kommet i dit pæne tøj endnu?" "Der er vel tid nok," var mit svar. "Vi skal først køre til kirke over middag." Niels korsede sig over min uvidenhed. Ved en begravelse skulle da selvfølgelig alle kuskene også dem fra selve byen op til begravelsesgården til spisningen, inden man kørte til kirken. Og jeg var jo kusk. Der var en stor mængde mennesker fra nær og fjern og en mængde vogne i begravelsesgården. Jeg nåede da at komme med til det hele også aftensmaden bag efter. Der skete ingen uheld, selv om vi mødte et par biler.

Julen tilbragte jeg i Rauning. Lillejuleaften satte det ind med et voldsomt snevejr, som standsede al trafik. Da morgenen juleaftensdag kom, lå sneen over alt mange alen højt. Ingen kunne komme igennem, og ingen havde lyst til at komme igang med snekastning på vejene. Vi ventede forgæves på mælkevognen, der skulle bringe spandene til mejeriet i Bredsten. Hen på eftermiddagen blev vi enige om at klare transporten selv. På nabogården mod nord havde de et par meget raske brune heste. Sønnen derfra fik dem spændt for en kane, og han og jeg kørte af sted med begge gårdes mælk. Vi kørte til dels over markerne lige mod nord ud til landevejen, og havde skovle med, så vi kunne arbejde os igennem. Det var aften, inden vi kom tilbage. Hanne og Stinne var i færd med malkningen, så det blev jeg fri for. Vi spiste julemad, og sang julesange og hyggede os. I julegave forærede Hanne og Niels mig Zacharias Nielsens Kulsvierne, og hjemmefra fik jeg Generalstabens kort over Jylland.

Endnu engang måtte Niels forfærdes over min vankundighed. Da aftenen i stuen var slut, ville jeg som sædvanlig sige god nat, fodre af i hestestalden og gå til sengs. At jeg kunne overse, at køerne og hestene skulle have deres ekstra juleaftens foder! Jeg måtte op på høstænget og rive en stor forsyning hø ned til de kære og agtede dyr. Jeg undte dem det hjertens gerne. Men hvad med svin og høns? Hvorfor hørte de ikke med i dette jordiske paradys? De havde jo lige som de andre været her i landet fra før kristendommens indførelse. Men de spiste altså ikke hø, og det var det, traktementet stod på.

Heller ikke i helligdage kom der rigtig gang i snekastningen på sogneveje-

ne, men kanerne trak nogle spor. Sammen med de tre unge, to søstre og en broder, fra naboen mod syd var jeg på kanetur over til Ødsted syd for dalen. Konen på gården, vi besøgte, havde som "gamle Marie" været pige hos os i København i mine aller første år, og hun hørte stadig til vort hjemms gode venner, som vores piger næsten altid gjorde det. Det blev en spændende kanetur. Vi opnåede at køre ved siden af vejen og rulle i sneen ned ad en skrænt. Vi væltede ud mellem hinanden, og morskaben var stor.

Nytårsdagene var jeg hjemme på besøg, og vi glædede os ved at have familien samlet. Aslaug var blevet student den foregående sommer med et rekordresultat og havde siden været lærerinde for den lille grevesøn på Basnæs. Nu skulle hun til at begynde at studere litteratur på Universitetet og samtidig give privatundervisning for elever fra Ordrup Gymnasium. Gunnar var ivrig optaget af at være spejder. Han blev denne vinter "forsvarsspejder" i et korps, som gav drengene træning til et samarbejde med militæret. De gik med bajonet og skulle møde i tilfælde af mobilisering.

Mor vågede med hjertelig og bekymret omhu over sin børneflok. Hun var i en periode, hvor hun tog alting meget tungt. Far havde meget at gøre med sine mange rejser og sit store arbejde med mergel og brunkul og med at gøre alting godt for familien. Besværlighederne under krigens tryk var mange, især for folk i byerne. Jeg fik altid mange breve hjemmefra, og mine egne breve var som altid for få og alt for magre især over for Mors ønske om at følge mig i alt. Hun ønskede så stærkt for mig, at jeg skulle være glad og i værdifuld udvikling både personligt og i arbejdet.

Jeg gik ikke meget ud den vinter. Jeg var gladest ved at være hjemme på gården. Dog besøgte jeg sammen med Richard hans hjem nede ved stationen. Koch var et menneske, som jeg kom til at sætte megen pris på. Han var en lille, tæt bygget mand med kloge øjne. Han spillede orgel og havde en god sangstemme. Vi sad ofte og sang en aften igennem. Richard havde tre søstre og to brødre, den yngste var Haakon. Helst af alt ville vi gerne have Koch til at synge alene for os. Han sang "Sæterjentens søndag" og mange andre og akkompagnerede selv på orgelet.

Jeg ville altid gerne have fat i bøger, og Koch sagde, at jeg kunne finde mange oppe på deres loft. En af døtrene havde været i huset hos en redaktør. Der havde hun fået mange bøger, som han ikke brød sig om at gemme, og nu lå de der. Jeg kunne tage og beholde, hvad jeg ville. Jeg læste en del, men beholdt kun een. Den blev til gengæld min kæreste bog gennem disse år. Det var Casper Feilberg: Studier af Naturens Sprog. Gennem Aslaug kendte jeg lidt til Ludvig Feilbergs værker. Sønnen Casper Feilberg gik i faderens fodspor, men uanset dette interesserede bogen mig ganske selvstændigt ved dens samling af "iagttagelser", som sagde noget om værdien ved oplevelser. For mig blev den lille bog en værdi, fordi den gav udtryk for så meget af, hvad jeg selv tænkte og følte "om frihed ved at tage afstand fra det konkrete". Jeg kunne bare ikke udtrykke det.

Hadde jeg været ude, var jeg glædest, når jeg kom hjem igen og kunne trække i arbejdstøjet, der lugtede godt af kostald. Jeg havde mine "ministerbukser", som jeg kaldte dem. De var af svært sort klæde fra Morbror Svends tid som justitsminister. Jeg havde arvet dem. Jeg plejede at sige, at de kunne stå oprejst uden for min seng, så jeg om morgenen lige kunne hoppe ned i dem. De var garvede af meget godt fra kostalden. Der var noget om det, når jeg skrev i min lille lommebog: "Jeg duer ej til fornemhed, går helst i grove klæder. Dog lykken smiler også ned i hverdagslivets glæder."

Min helt private bolig var jo karlekammeret, som jeg delte med Richard og senere med Haakon. Det var ganske koldt og bart med to senge og et lille bord. Det lå i en lille sidefløj til den store nybyggede avlsbygning, der ligesom på Lundebakkegård rummede stalde og lade i én bygning. Her, hvor man havde en ret antagelig besætning, var byggeformen en arbejdsmæssig fordel. En mærkelig modsætning var det med den store nye bygning liggende over for de halvandet hundrede år gamle bindingsværkbygninger. Hanne pressede meget på for at få bygget det planlagte nye stuehus, men Niels mente, at det gamle var godt nok, og heri gav jeg for en gangs skyld Niels ret.

Det blev forår, og jeg fik travlt i marken. Jeg digtede om lærken og blomster og strålende sol, men det skulle nu tit trække noget om vemod og tungere

tanker efter sig, – eller også var det omvendt. Hen på sommeren cyklede jeg mere omkring. I det nærliggende Bredsten besøgte jeg Fars gamle venner fra Højskoleforeningen, snedkermester Bendixens med sønner, der var jævnaldrende med mig, og jeg fandt over til Moster Signe og Onkel Stenvang på Jelling Seminarium. Også familien i Vestjylland besøgte jeg. Cykleturen over de store midtjyske hedestrækninger holdt jeg meget af. Vejen over Grindsted og Sønder Omme til Tarm var endnu uberørt af jernbaner, og biler eksisterede der praktisk talt ikke noget af på disse egne. Hvad der færdedes her var hestevogne og folk til fods eller på cykel, men der var langt imellem, at man mødte nogen. Der kunne engang imellem komme en vogn med stude for, men de var få.

Grundlovsdag holdt vi fri om eftermiddagen, og jeg var til stort grundlovs-møde ved Vingsted Mølle. I. C. Christensen talte, og jeg havde ventet mig en stor oplevelse. Jeg var måske for kritisk, men det blev nu en skuffelse. Jeg syntes han talte for meget om sol og sommer og Dannebrog og gav for lidt oplysning. Jeg læste naturligvis avisen i Rauning, men på Bundgård talte vi ikke om politik. Verdenskrigen omkring os blev der ikke talt meget om. Priserne steg, og bønderne tjente gode penge, mens lønningerne var lave, men alt dette berørte mig næsten slet ikke. Jeg levede min tilværelse så godt som uden pengeudgifter. Jeg gav 25 øre for at få strikket et par vanter, når jeg selv havde købt garnet.

Vi var en del unge fra Rauning, som havde været til dyrskue i Vejle. De lidt ældre karle havde drukket en hel del og var temmelig fulde, da vi cyklede hjem. De blev derfor noget voldsomme over for pigerne. Nogle af os yngre havde kun flottet os med at købe en sodavand, men over for pigerne lod vi, som om vi også havde fået for meget. Så kunne man tillade sig større friheder. Men da det trak op med et stort tordenvejr, fremkom der en naturlig adskillelse mellem de ægte fulde og de uægte. Det blev os sodavandskarle, som stak af med pigerne og kom hjem med dem i tørvejr. Jeg havde glæde af Johanne, min søde bagerpige, som jeg kaldte hende. Hun tjente på nabogården, og hendes far var bager i Vejle. Hun var lækker og krydret som en brun kage.

Mor og mine søskende deriblandt også Johannes kom til Rauning igen på

sommerophold og boede hos Kochs. Far kom der af og til. Jeg tilbragte naturligtvis mange aftener der. Aslaug havde den første del af sommeren været på Ryslinge Højskole, og hun og jeg havde meget at tale om fra bøgernes verden. Ejvind kom også på besøg nogle dage. Han var på vej til Vendsyssel, hvor flere unge venner fra København besøgte Uffe Hansen på gården Stokholm. Der var også Ingeborg, som Ejvind på den tid blev forlovet med, og Ingeborgs lille kusine Agnes, hvis eksistens jeg dengang endnu ikke vidste af. Jeg sang: "Hist, hvor solen går ned, bor min lykke." Et sted måtte den jo findes, selv om jeg i øjeblikket mest levede i fjern og selvdigtet romantik. Ejvind havde fortalt mig, at Karen Margrethe var blevet forlovet. Sommerdagene i Hovvig var langt borte, men blev aldrig glemt.

De dage Ejvind var i Rauning, havde vi travlt med at køre hø ind. Arbejdsdagen var inddelt på den gode gammeldags måde med tid til en god lang middagssøvn, og så blev vi til gengæld ved om aftenen, så længe arbejdet krævede det, og det var i travle tider til solnedgang. Det blev derfor sent hver aften, inden jeg kunne komme ned til familien og være sammen med Ejvind. Vi havde meget at tale om, og aften efter aften gik vi i skoven til hen på natten. Jeg skulde tidligt op, så jeg fik kun et mindstemål af søvn. En dag var jeg i middagsstunden faldet i så dyb søvn, at jeg ikke var til at vække. Niels kom over og halede i mig, og efterhånden var de der alle. De trak mig ud af sengen og rejste mig op, men jeg faldt om i dynerne og sov videre. Det var bestemt ikke af dårlig vilje, men her satte naturen en grænse. Uden mig kunne de ikke komme videre med at køre hø ind, så arbejdet måtte simpelt hen vente, til jeg kunne vågne op.

Vi havde meget hø, og sommeren gav i det hele taget afgrøder, der fyldte meget. Høsten var langt over det normale, så der var mange læs at få bragt hjem ad den lange markvej. Jeg høstede meget af kornet med le, og i engen slog jeg græsset med le. Det var en særlig oplevelse at måtte prøve de gamle arbejdsmetoder. Jeg tærskede også noget rug med plejl, men det var for at få tækkehalm. Al kunstgødningen såede jeg med hånden. Der blev gået mange skridt. Roerne var blevet sået med en lille primitiv toradet så-

maskine. Niels Buen såede selv kornet med hånden. Det var han vant til, og på bakkeskråningerne mente han ikke, man skulle komme med en radsåmaskine. Folden på den anden side af bakken, den som jeg havde gjort til min fremtidsdrøm, havde i lange tider kun ligget hen med græs. Jeg havde pløjet den om vinteren, og i foråret blev jeg betroet til at så havren med hånden, som det alle dage er gjort af landets gode sædemænd. Jeg måtte også høste den med le, for det var ikke til at komme derned gennem heg- nene med maskiner.

I de tidlige forårsmåneder havde jeg haft problemer med at planlægge næste års beskæftigelse. Far mente, at jeg nu burde på landbrugsskole, og det ville jeg også meget gerne. Forstander Brink Lassen, Tune Landboskole, gav anvisning på, hvordan jeg skulle søge den sædvanlige amtsunderstøttelse gennem sognerådet, hvor jeg opholdt mig. Det sidste havde jeg ikke megen lyst til, selv om min fars indtægt var langt mindre end, hvad en gårdejer i disse dage tjente. Jeg lod mig overbevise om, at det var rimeligt, og henvendte mig til sognerådet, hvis anbefaling jeg skulle have. Men her blev jeg afvist. Far indleverede min ansøgning i København, men derfra fik jeg heller ikke noget. Ingen gårdmandssøn og ingen landarbejdersøn havde færre penge i sine hænder, end jeg havde. Jeg oparbejdede nogen bitterhed mod de gode gårdmænd, som kunne sælge en ko til slagtning for 1000 kr., mens man gav en karl, som bar hovedparten af gårdens arbejde 350 kr. for et år, og som åbenbart havde syntes at sådan en københavner som mig, skulle de penge ikke bruges til.

Jeg følte både harme og skam. Mest ærgede jeg mig over mig selv. Hvorfor skulle jeg søge nogen som helst om understøttelse. Jeg kunne jo arbejde og skulle ikke have noget foræret. Jeg havde hele årets løn opsparet og lidt til rest fra året før og fik udsigt til noget lønnet arbejde på Tune. Så jeg faldt til ro over for disse problemer og glædede mig til at komme på landbrugsskole. Og jeg var godt tilfreds med at måtte klare det selv.

Tune Landboskole

Efter i tre og et kvart år at have arbejdet ved landbruget var det en stærk omlægning af tilværelsen og en vidunderlig oplevelse at komme på landbrugs-skole. At kunne bruge al sin tid til at læse og til at høre foredrag var som at have fri hver dag. Arnold og jeg havde bestemt, at vi ville på landbrugs-skole sammen, og vi delte værelse i alle de ni måneder, vi var på Tune. Vi boede i det nordvestlige hjørneværelse oven over foredragssalen. Der var vin-due til begge sider, og vi havde det rart der. Det var bare noget koldt, og det mærkede vi, efterhånden som vi kom hen på vinteren, den strenge frost-vinter 1916/17. Vandet i vandkanden frøs til is. Uden for vore vinduer larme-de og knirkede avlsgårdens store vindmotor. Den vænnede vi os til.

Der fandtes kakkellovne på værelset, men man skulle selv købe kul, og det havde Arnold og jeg ikke penge til. Andre var i samme situation som vi, og forstander Brink Lassen bestemte så, at den ene af skolestuerne i den gamle skolebygning skulle holdes opvarmet om aftenen, sådan at de, der ville det, kunne sidde der og læse. Brændselssituationen var som så meget andet vanskelig på grund af krigen.

Den gamle skolebygning havde stået der, siden skolen var blevet opført i 1869, dengang som folkehøjskole under Chr. Richards ledelse. Den anden af bygningens skolestuer blev anvendt til 9-måneders holdet til de timer, hvor vi ikke var sammen med 6-månedseleverne. I 9-måneders skolestuen blev der ikke fyret om aftenen, og der kom først ild i kakkellovnen, lige før vi begyndte om morgenen. Det kunne derfor forekomme, at vi kom ind til første time i et lokale med termometeret på nulpunktet.

Da jeg ikke havde kunnet få den sædvanlige amtsunderstøttelse, havde Brink Lassen stillet i udsigt, at jeg kunne få lønnet arbejde på skolen, og det fik jeg ved at udføre rengøringen af de to skolestuer og trapperne i den gamle skolebygning. Det fik jeg lo kr. om måneden for, og med dette til-skud til min opsparede løn fra Rauning kunne jeg betale vinterens skoleop-hold. De sidste par sommermåneder havde jeg nogen reduktion af skolepen-

gene. Sent på aftenen, når det var sengetid gennede jeg kammeraterne ud af skolestuerne, og så gik jeg i gang med fejekosten. Man kunne tage fejl og tro, at dette rengøringsarbejde var et minus i min sociale placering, men et sådant problem eksisterede overhovedet ikke, hverken for mig eller for kammeraterne. Det tog bare noget af min tid på et ubekvem tidspunkt.

Timerne begyndte kl. 8 om morgenen efter en morgenandagt for dem, der ville være med inde i Brink Lassens stue. Jeg gik altid med. Jeg holdt af denne begyndelse på dagen, uanset at dens indhold var noget, som jeg ikke uden videre godtog.

Alle fagene interesserede mig, og alle lærerne havde jeg respekt og sympati for, så den daglige undervisning kunne ikke rejse særlige problemer. Vi fik en god faglig undervisning på grundlag af den tids gode og vel tilrettelagte lærebøger. Det var en stor fordel at være på 9-måneders holdet, som kun var på ca. 20. Det samlede elevtal var over 100.

Brink Lassen underviste i anatomi, og han udpegede blandt eleverne nogle, der selv skulle holde foredrag. Jeg var den næstungste på holdet og ville helst have lov til at være i baggrunden. De fleste var mere erfarne og modne, end jeg var. Jeg var ilde til mode, da jeg blev kaldt frem som den første, der skulle på talerstolen, men jeg fik da fortalt noget om blodets kredsløb. Brink Lassen underviste også i kvægavl, og vi mødte i hans fortælling de førende kvægavlere, så de næsten blev vore personlige bekendte. Det var et almindeligt karaktertræk ved landbrugsundervisningen i det hele taget, at man ikke blot fremlagde fagets indhold, men også i fremtrædende grad lod os kende de mennesker, der havde båret den faglige udvikling frem. Faget var aldrig adskilt fra menneskene.

Den store, gamle mand i den danske landbrugsskoles udvikling Chr. C. Christensen holdt nogle få foredrag for os, men Otto Christensen var den, der bar en hovedpart af undervisningen med planteavlsfagene og med landbrugets historie. Aagaards kemi var for mange noget vanskelig, men jeg var glad for hans timer, og endnu mere var jeg glad for de botaniske udflugter, som vi hen på sommeren havde sammen med ham omkring i omeg-

nen især ud til strandengene.

Blandt de yngre kræfter fik jeg min egen fætter Arne Høgsbro Holm som lærer. Han havde en omfattende praktisk uddannelse bag sig i Vestjylland hos Hindhede i Lem og i Amerika hos vores onkel Holger. Arne var nu blevet landbrugskandidat efter at have haft nogen afbrydelser i studiet på grund af tjeneste i den indkaldte sikringsstyrke som løjtnant. Med sin dygtighed og sit friske humør var han meget afholdt blandt eleverne. En ung lærer måtte undervise i de mest forskelligartede fag. Med Arne havde vi blandt andet geologi, dansk og svineavl. Han var også gymnastiklærer.

I dansk fik vi til opgave at skrive en stil om emnet: "Hvorledes bevarer man sin sundhed?" Vi skulle jo skrive om sund kost, gymnastik og kolde bade, men jeg fik ved at tænke over sagen noget helt andet ud af det. Emnet fik mig til at filosofere over livets væsen for både planter og mennesker. "Udvikling under alle forhold, det er sundhed", var min konklusion. Slutningen på stilen lød således:

"Der er mennesker, der slæber livet igennem med kun skuffede håb, modfaldne eller resignerende, og der er andre, for hvem skuffelser og modgang kun er vejen fremad. Der er mennesker, som sætter sig et mål, og slår sig til ro, når de har nået det, og der er andre, der altid må fremad. Et menneske er som et ungt træ, det skal stadig skyde nye skud for at bevare sin sundhed. Trods al nedbrydning altid at kunne finde værdier at leve for og altid at kunne finde værdier at drage næring fra - det er sundhed".

Da Arne skulle gennemgå stilene læste han to af dem op. Den første var, som besvarelsen skulle være, og handlede om den rigtige sundhed. Den anden, det var min, havde ganske vist lagt noget andet ind i emnet, men Arne syntes, det var noget, kammeraterne skulle høre, og så læste han også den op.

Mest indtryk gjorde det på mig, hvad jeg læste uden om skolens lærebøger. I den meget lille bogsamling, som var til vores rådighed stod Weis: Livet og dets love. Den greb mig stærkt, og jeg købte selv W. Johansen:

Arvelighed, hvori vor store arvelighedsforsker fremstillede den banebrydende påvisning af "de rene linier" i egenskaberne nedarvning. Det var med stærk betagelse, at jeg så den verden af fremgang i viden og forståelse, som åbnede sig gennem alt det, jeg her læste om studier af naturen.

Kammeratskabet mellem de mange unge oplevedes som noget godt og betydningsfuldt. Vi var jo allesammen unge landmænd, som havde levet med den samme slags arbejde. De fleste kom fra bøndergårdene og vidste, at de selv ville få egen gård at drive. Den faglige interesse var dermed grundfæstet, og undervisningen tog sigte på dette. Meget værdifuldt var det, at eleverne kom fra alle egne af landet. Bornholm var forholdsvis stærkt repræsenteret, og det havde en tradition for sig fra den forbindelse, som gamle Christensen havde med øen gennem sit giftermål. Mange kom fra Jylland, og især måtte man lægge mærke til dem fra Sønderjylland.

De unge Sønderjyder havde været med i krigen som tyske soldater eller havde stået over for at skulle indkaldes og var blandt dem, der var flygtet over grænsen nord på. De havde alvorlige oplevelser at fortælle om når man kunne få dem til at tale derom, og det prægede deres karakter. Mange af eleverne havde ligget inde i den danske sikringsstyrke, og andre, som også jeg, stod over for at skulle ind til en militærtjeneste, der kunne blive langvarig. Det var mest derigennem, at vi stilledes over for tidens alvorlige begivenheder. For iøvrigt gik skolens dagligliv temmelig uberørt af krig og ulykker.

Vi levede under højst unormale prisforhold til gavn for nogen, til skade for andre. Priserne på landbrugets produkter og meget andet var høje og lønningerne lave. Det fik vi selv at mærke. Men vi havde ikke viden nok til at hæfte os ved krigssituationens virkninger på økonomien. Vi undervistes lidt i praktisk driftslære. Det var mest sædskifte og ikke økonomi. I den henseende levede vi, som om samtiden og krigen ikke eksisterede. Vi lærte, at stor produktion i forhold til arealet betalte sig. Den dygtige landmand var ham, der forøgede sin produktion med store roemarkers, indkøb af foderstoffer og med mange køer og svin. Man ræsonnerede, som om

dette også ville være det selvfølgelig i fremtiden.

En lille gruppe blandt eleverne udmærkede sig særligt. Det var dem, der kom fra Vallekilde Højskole. Hans og Ernst Trier Hansen var sønner af forstanderen på Vallekilde Povl Hansen. Aage Bendtsen, søn af den landskendte tømmermester sammesteds, som byggede højskolernes gymnastiksale, og Erik Dalsgård Jensen var nært knyttet til Vallekilde. De var modne og dygtige, og de var tilmed alle fremragende gymnaster. Navnlig Hans Trier var vant til at føre ordet, så han kom til at indtage en ledende plads blandt kammeraterne.

Hans tog initiativet til at samle en lille kreds af udvalgte, som skulle diskutere litteratur og andet værdifuldt. Jeg var taget med ind i kredsen. Den første aften var vi ikke kommet langt ind på emnerne, før Dalsgård rejste sig og gik sin vej uden forklaring. Han kunne ikke tage dette at være med i noget, som han følte arrangeret og kunstigt.

Dalsgård og jeg fandt hinanden i et venskab, som blev min rigeste oplevelse på Tune, og som blev livsvarigt. Dalsgård var en af de ældste på holdet og jeg en af de yngste. Der var en aldersforskel på seks år. Miljøforskel følte jeg ikke, men det gjorde Dalsgård i nogen grad, sagde han selv, fordi jeg havde mit københavnske hjem bag mig, og det var noget for ham fremmedartet, troede han da. Han var selv jyde. Efterhånden blev det til, at vi næsten altid var sammen, når der var lejlighed til det.

Jeg ville gerne have Dalsgård med hjem på besøg, og engang, da holdet havde været på tur på cykel til Lyngby Forsøgsstation og til Landbohøjskolen, havde jeg foreslået nogle af kammeraterne på hjemvejen at komme op i lejligheden på Enighedsvej, hvor mor ville give en forfriskning. Da vi nåede gadedøren, satte Dalsgård sig på sin cykel og kørte bort. Og jeg havde lavet det hele for at få ham med!

Den tilsyneladende sære måde at behandle hinanden på gentog sig med ændret fordeling af rollerne, da skolen engang var på udflugt til stranden. Eleverne cyklede dertil, men fru Brink Lassen og andre kørte i den store charabanc med fødevarerne. Som gamle feltartillerister var Dalsgård og

Aage Bendtsen øvede ryttere. De tog de to heste og red dem ud i bølgerne, Dalsgårds hest ville ikke gå ud, så han måtte tvinge den baglæns igennem brændingen. De red langt ud, så hestene måtte svømme, og fra stranden blev deres ridt fulgt af mange beundrende tilskuere. Jeg syntes de var prægtige, de dristige ryttere. Men medens det stod på, gik jeg op og tog min cykel og kørte alene hjem til Tune. Ved siden af dem følte jeg mig som en lille lus. Jeg havde svært ved at være værdig til Dalsgårds venskab.

Dalsgård havde undertiden sine tanker langt borte, og han fortalte mig om Gudrun, som han havde lært at kende på Vallekilde Højskole. Næste år blev de forlovede, og havde han vidst, at det ville ske, havde han nok været lidt lettere i sindet. Jeg tror Dalsgård den vinter mere end ellers behøvede at have nogen at være god imod. I de kolde vinternætter kunne jeg være iskold om fødderne efter den sene rengøring i skolestuerne, så jeg havde svært ved at falde i søvn. Så kunne det ske, at Dalsgård lige så stille lukkede døren op ind til Arnolds og mit værelse for at se, om jeg sov, eller om han skulle pakke dynen godt ind om fødderne på mig.

Da foråret kom, gik vi lange ture sammen. En søndag formiddag gik vi igennem Gjeddesdal Skov. Bare det at gå sammen var som en samtale, selv om vi ingen ting sagde til hinanden. Vi kendte hinandens tanker så godt. Da vi kom ud af skoven og gik ned over markerne, brød Dalsgård tavsheden og sagde: "Ja det er rigtigt. Det, det gælder om, er at være sig selv, sig selv i alle livets forhold". Det blev sagt, som om det var de afsluttende ord på en lang samtale.

Med stærk trofasthed var Dalsgård knyttet til sin hjemegn og til sin familie. Hans hjem var Hjerritsdal Møllegård noget øst for Hobro ved nord-siden af Mariager Fjord. Nu er den gamle vandmølle kommet på aftægt, men den kan meget vel knirke rundt og med solid styrke gøre sit arbejde, hvis nogen vil have den til det. Men dengang var den i brug. Bønderne skulle blot ad en lang og besværlig vej, som bugter sig ned imellem lyngbakkerne og forbi mølledammen, inden man når Møllegården, som næsten lukkes inde af gammel have og tilgrænsende småskov. Dalsgård

var landmand om nogen var det, og det betød for ham at arbejde med røde, jyske heste og sortbroget, jysk kvæg på markerne og i engene mellem lyngbakkerne ned imod Mariager Fjord. Bakkerne og fjorden havde et stærkt og trofast sind som Dalsgård selv. Jeg kunne ikke tænke mig ham knyttet til andre omgivelser.

For Arnold og mig skete der det mærkelige, at vi, som nu havde været gode og nære kammerater i fire år, og som sammen havde delt meget ondt og godt, ved slutningen af skoleopholdet kom på kant med hinanden. Arnold var en praktisk indstillet nordsjællænder med en god forstand og et par arbejdshænder, som var vant til at tage hårdt fat. Han havde lige som jeg brug for at tjene noget ekstra, og hen på forsommeren gik han på roearbejde på gårde i nærheden. Det harmede mig at se, at det kom til at gå ud over skolearbejdet.

En aften havde Arnold været ude sammen med andre og kom sent hjem. Jeg var gået i seng og var tosset nok til at bebrejde ham, at han ikke fik passet sine ting. For at gøre det helt uheldigt, fik jeg sammenholdt hans syndefuldhed med den kendsgerning, at han hørte hjemme i den indre missionske kreds, som han var opvokset i. Dermed var der sat ild til en krudttønde. Nu blev det mig, som fik min sag for. Jeg var en hykler og øjentjener. Hver morgen stod jeg op, så jeg kunne være på pletten til morgenandagt i forstanderens stue. Der stod jeg og sang salmer, hvis ord jeg ellers frimodigt erklærede, at jeg ikke troede på.

Det blev mig hurtigt for meget. Jeg fløj ud af sengen og gik løs på ham. Han var påklædt og jeg i bar skjorte. Vi kæmpede voldsomt. Vi var voksne 19-årige, lige stærke og lige vrede. Vi havde virkelig krænket og såret hinanden dybt. Så kampen kunne ikke nå nogen afslutning. Vi blev ved meget længe, stående eller liggende på gulvet og væltende ind over så den ene seng og så den anden. Møblerne blev skubbet omkuld om os. Til sidst lå vi inde under en seng, og der lå vi og gispede efter vejret. For at kunne slås videre måtte vi ud fra sengen, men da det var lykkedes, kunne vi simpelt hen ikke få gang i vores hidsige religionskrig igen. Vi havde begge

sloges for at forsvare vores personlige ærlighed, så hensigten fra begge sider var god nok. Vi tog hinanden og os selv alvorligt.

Kampen endte på grund af udmattelse, og det var på en måde en dårlig afslutning. Sårene blev ikke helede. Vi talte ikke til hinanden resten af skoleåret. Vor situation havde karakter af våbenstilstand uden fredsslutning. Det var dårligt. Der gik år og dag, inden vi fandt hinanden igen.

Fra 1. august havde jeg søgt og fået plads på Studsgård Forsøgsstation ved Herning. Det var meningen, at jeg skulle derover sammen med Jens Smedegård Mortensen fra Skjern, som jeg var blevet god kammerat med. Jeg ville være der, til jeg skulle ind som soldat. Jeg havde været på session, men fik nu indkaldelse til militærtjeneste meget hurtigere, ned jeg havde ventet, nemlig til 14. august.

Så måtte jeg opgive Studsgård, og i stedet fulgtes jeg på cykletur med en lille flok af kammerater, som skulle hjem til Jylland, men ville tage turen på cykel og se noget på vejen. Vi kørte over Sydfyn og var på Tåsinge. Op gennem Østjylland skilte de sig efterhånden fra, så jeg til sidst var alene. Dalsgård havde ikke været med på turen, men det var aftalt at jeg skulle besøge ham hjemme på Hjerritsdal Møllegård. Jeg var sammen med Dalsgård her, hvor dette "at være sig selv" var de ord, der dækkede hans natur og tilværelse.

Fra Hobro kørte jeg tilbage over Viborg, Hald, Himmelbjerget og til Herning, hvor folkemindeforskeren H. P. Hansen selv viste mig museet, og videre til Ringkøbing og Fjordvang. Fra familien i Vestjylland gik turen til Rauning, hvor Hanne foruden en madpakke stak en tikrone til mig. Hun havde fundet ud af, at jeg ikke havde en eneste skilling tilbage. Så startede jeg fra Rauning om aftenen, kørte om natten over Fyn og nåede næste dag til København.

Familien var på landet, og lejligheden var tom for mennesker. Det var netop fire år siden, at jeg på lignende måde havde siddet her en aften for mig selv, inden jeg skulle tiltræde min første plads ved landbruget. Nu var disse fire læreår som landmand forbi. Planen var opfyldt, men gården,

som jeg ønskede mig, var en drøm. Gårde var dyre. Det har de altid været for dem, som ingen penge har, og jeg var så ubemidlet som den berømte kirkerotte. Jeg havde håbet at kunne begynde snart som studerende ved Landbohøjskolen, men det kunne der ikke komme noget ud af nu.

Jeg måtte på et besøg i Landhusholdningsselskabet for at meddele sekretæren, den meget ansete H. Hertel, at jeg ikke kunne komme til at gøre brug af et studielegat, som selskabet havde tildelt mig. Det blev så sat tilside indtil videre.

Næste morgen stillede jeg på Kastellet i København som soldat. På sessionen var jeg først blevet taget til husar. Det havde været noget for mig, når nu galt skulle være. Men desværre havde de fået taget for mange til rytteriet, og jeg var blevet indkaldt til infanteriet.

SOLDATERTID

Sandholmlejren

Vi stillede på Kastellet den 14. august 1917 kl. 9 om morgenen. Der blev vi "ikklædt" og nummereret. Rekrut nr. 675 af 21. bataillons 4. kompagni, det var mig. Vi var med et blevet numre i et maskineri, som vi først efterhånden skulle lære at kende. Vi var ikke længere unge mænd med egen personlighed, egen vilje og med en medborgers rettigheder. Systemet karakteriserede sig selv meget rammende ved at tage vore navne fra os.

Vi drog af sted med toget til Lillerød station og marcherede gennem skoven til Sandholm lejren. Her ved Sjælsø, midt imellem Nordsjællands vekslende bakke drag med store skovstrækninger, som kun er skilt lidt fra hinanden af landsbyernes marker, her havde man anbragt den stive fir-kantede militærlejr. Nå, set fra soldatens side var det naturligvis ikke ilde, at det var et skønt landskab, vi færdedes i.

Jeg tilhørte 2. delings anden halvdeling, og i den blev jeg placeret som

fløjmand. Det var en meget betroet plads. Når halvdelingen samlet skulle svinge rundt, var jeg den tap, det hele drejede sig om. Jeg var slet ingen dårlig soldat. Jeg kunne eksersere, så det smeldede. Jeg kunne huske forskel på højre og venstre, og så kunne jeg ovenikøbet lære "teorien", som den var fremstillet i "Lærebog for hærens menige". Når kompagniet var stillet op i lange rækker i gymnastiksalen, og obersten kom på besøg for at kontrollere om vi havde lært noget, var jeg en af dem, der havde fået et praj om at ville blive kaldt frem foran geledet for som en anden konfirmand at vise, at vi perfekt havde lært alle slags patrouiller og lignende på nydelig remse. Jo, jeg var ved at blive en god rekrut. "Hvad er soldatens første pligt?" "Villigt og nøjagtigt at adlyde enhver befaling, som hans foresatte giver ham". Jeg kunne den lille lærebog udenad.

Ikke desto mindre kom jeg på mine overordnedes sorte liste, og det udviklede sig hurtigt til skarp konflikt, som dog forløb på den måde, at det var mig, der led alle nederlagene, og til sidst ikke havde andet end min indædte protest tilbage.

Til at begynde med nød jeg morskaben ved at opleve denne form for skole, det hed jo rekrutskole. Sergenternes kraftudtryk, når de skældte os ud, var festlige, så længe de var nye. Men det som virkelig var opløftende for humøret var alvoren i træningen. Når sergenten og rekrutten var lige opfyldt af god vilje og udholdenhed i indøvningen af den nøjagtigt krævede takt i knoernes slag på en dør, når man søgte foretræde eller den korrekte form for en anmodning eller aflevering af en melding. Jeg blev selv helt grebet af perfektionismen i smæk med hælene og fingerspidserne til kasketten, og elegante formuleringer.

Vi stod på belægningsstuen og indøvede meldeteknik. "Rekrut nr. 675 anmoder om, at jeg må træde af på naturens vegne" skulle jeg lære at sige. "Hvorfor skal rekrut nr. 675 spørge? Hvorfor ikke bare sige "Jeg anmoder o.s.v."? "Der er ikke nogen "jeg" her", sagde sergent Rasmussen. "Der er kun en rekrut med nummer". "Javel, hr. sergent," svarede jeg, "men så må jeg da lade rekrut nr. 675 anmode om, at han må

træde af på naturens vegne, når jeg ikke er her". Så blev jeg sendt op og tømme lokummer. Der kunne rekrutten og jeg træde af, sådan som vi nu kunne blive enige om det.

Vi var opstillet til gymnastik på den store lejrplads under stabsser-gentens ledelse. "Staben" var en lille skægget mand, der spruttede af energi. Hele kompagniet stod med armene strakt op over hovedet. Det har jeg aldrig duet til. Mine arme vil pege lidt frem efter. Staben stod bag ved og råbte: "Nr. 1 fra venstre i 5. række! Armene bedre tilbage!" Det var mig, det angik, og mine arme rokkede sig ikke en millimeter. Jeg havde som pligtopfyldende soldat allerede strakt dem så langt tilbage, som de fysiske muligheder tillod og ingen er forpligtet over sin evne, mente jeg. Så var spillet gående. "Nr. 1 i 5. række! Er han døv eller idiot? Armene tilbage!". Staben kom hidsigt stormende ned til mig: "Er De klar over, at det er Dem jeg taler til?" "Javel, hr. stabssergent". "Armene tilbage!" Ikke en bevægelse i mine arme. Og man må ikke tale i geledet, når ikke man er spurgt.

Så blev jeg taget ud af geledet og fik stukket et gevær i hænderne. En korporal blev kaldt til og fik ordre til at give mig en lektion i bajonetfægtning. Han var i fuld uniform og jeg i gymnastikdragt. Han forstod, hvad der her var hans opgave, og gik hårdt på mig. Jeg syntes, det under disse omstændigheder var min ret at slå fra mig, og efter at jeg havde fået nogen over knoerne, forsøgte jeg sågar at gå til angreb. Kammeraterne blev distraheret fra deres opmærksomhed ved gymnastikken. Men det kom jeg ingen vegne med. Jeg fik læsterlige bank. Men smidiggørelse af mine skuldre eller af mit sindelag, kom der heller ikke noget ud af.

Staben havde ved bajonetfægtning alvorligt indprentet os, at i udgangsstillingen måtte man ikke lade geværet pege for meget skråt fremefter. Så kunne modstanderen ved et hurtigt udfald let slå det ud af hænderne på en. Vi stod i lejrgaden i to lange rækker med ansigterne mod hinanden. Staben gik langsomt op mellem rækkerne. Nu gjaldt det om at

vide, at vi havde forstået. Geværerne passende tilbage mod kroppen. Jeg stod og så uskyldig ud med mit gevær pegende netop så meget fremefter, at jeg efter teorien var et let bytte for en hurtig modstander.

Staben havde set det. Han nærmede sig langsomt, tilsyneladende uden at skæve til mig. Selv havde han gevær i hånden. Da han var ud for mig landede han uden varsel et hårdt slag mod mit gevær. Nu skulle det flyve ud af hænderne på den dumme rekrut, så alle kunne se teoriens iøvrigt uomtvistelige rigtighed demonstreret. Men jeg var ude på hævn, og jeg var forberedt. Jeg holdt fast uden iøvrigt at røre mig. Stabens gevær strøg ned over mit og ramte mine knoer, så de straks sprang til blods. I de sekunder gennemstrømmedes jeg af fryd. Stabens forbløffelse. Situationen passede ikke ind i nogen model. Selv en dum rekrut kan da ikke bebrejdes, at han holder fast om sit gevær. I de samme sekunder så jeg for mig, at jeg som alvorlig såret og ukampdygtig ville have herlige gevinster foran mig.

Det sidste blev jeg skuffet i. Jeg blev sendt til infermeriet og blev forbundet og kom hurtigt efter tilbage i geleddet. Staben og jeg slikkede vores forskelligartede sår.

Men værre blev det, da vi skulle til at lære at skyde. Mit højre øje har så stærk en synsfejl, at det er ganske udelukket, at jeg kan sigte på noget som helst med det. Selve det centrale synsfelt er mørkt. Det var en gammel historie, som var konstateret, da jeg var fire år gammel. Jeg blev da opereret af den kendte øjenlæge K.K.K. Lundsgård. På sessionen havde man ikke taget hensyn til min medbragte attest, men det var dog bestemt, at jeg skulle til undersøgelse på øjenklinikken på garnisons sygehus.

Jeg ventede, at når denne undersøgelse blev gennemført ville jeg blive kasseret, og så kunne jeg komme i gang på Landbohøjskolen. Med denne baggrund tog jeg ikke min situation som rekrut højtidelig. Den ville jo snart være slut. Jeg havde råd til at more mig og gøre mig ud til bens.

Vi kom til skydeøvelser og skulle foreløbig kun lære at behandle geværet. Jeg forklarede, at jeg kun kunne bruge det venstre øje. Det var der ingen befalingsmand, som troede på. Jeg var selvfølgelig en fræk simulant, der prøvede at slippe fri.

Men når geværet skulle holdes i sigtstilling, gik man dog med til, at jeg sigtede med venstre øje. Jeg måtte da lægge geværet mod venstre skulder og støtte det med venstre arm. Det var naturligvis en svagere støtte end den normale, fordi armen måtte være udstrakt i stedet for bøjet.

Den samme stilling forlangte man nu af mig, når vi skulle trænes i at stå længe med geværet i sigtstilling. Den ene efter den anden gav op og kunne ikke holde geværet oppe. Jeg holdt det, så længe jeg kunne med min udstrakte arm, og når grænsen var nået for mig, stod jeg ikke som andre og vaklede i pine med geværet, men satte det roligt ved fod med korrekt geværgreb.

Skydesergent - Larsen - det var hans kælenavn - var nidkær og opfaren-
de. Han kom styrtende til og kommanderede mig forbitret til at tage geværet op igen i sigtstilling. Jeg adlød korrekt, stod med det så længe jeg kunne og satte igen smukt gevær ved fod. Skydesergent - Larsen fnyste af vrede. Han havde aldrig set magen til frækhed. Han var højrrød i hovedet og så ud, som om han skulle sprænges, medens jeg under endnu en gentagelse reagerede uanfægtet på samme måde. Det var vel ventet, at jeg skulle gøres mør, opgive at simulere og foretrække at få geværet på højre skulder. Men jeg havde min sikre følelse af at have retten og fornuften på min side og svarede kun igen ved at sætte gevær ved fod i stedet for at lade mig pine. Kedlen kogte over for skydesergenten.

Jeg oplevede så igen at blive taget ud af geledet og sendt til en korporal, der skulle give mig en gavnlige lektion. Det var tilfældigvis den samme, som tidligere havde tærsket mig i bajonetfægtning. Han var ikke helt dum. "Hvad fanden? Er det nu dig igen? Hvad er du ude på? "Han trak mig omkring et hushjørne, tændte sig en cigaret og sagde "Jeg vil

sgu fandeme ikke være til grin som din private bøddel. Nu holder du op med dine drillerier, men kommer du en gang til, så skal du få svært ved at få dine knogler på plads igen". Vi sludrede lidt, indtil øvelsen med de andre var forbi, hvorefter han rapporterede til skydesergent - Larsen, at jeg havde gjort fremskridt.

Men sergent Rasmussen, som var vores delingsfører, var ærgerlig. Han var af natur sikkert en brav mand med jovialt humør, men han havde erhvervet en meget firkantet tro på de skrappe metoders nødvendighed, der hvor han havde ansvar for den militære mandstugt. Han havde til at begynde med kunnet lide mig som en rekrut med evner for faget. Nu skammede han sig over at have en mand, som hverken han eller hans befalingsmandskolleger kunne bringe til passende respekt, men som åbenbart drillede med udspekuleret og hårdnakket trodsighed.

En straf, som jeg nødig ville udsættes for var at miste lørdag-søndags orlov. Jeg ville jo gerne kunne tage turen hjem til København. Langsomhed og fejl ved øvelserne eller mangler ved sengeredning eller pud-sning af de blanke knapper og lignende kunne føre til tab af den attråede frihed. Jeg var ikke mellem dem, der blev hængt op på den slags, men sergent Rasmussen fangede mig. En lørdag formiddag stod vi i geled ude på abekattemarken. Rasmussen skulle finde ud af, hvem der ikke kunne få lørdag-søndags orlov og tog lommebogen frem for at se, hvem der i ugens løb havde fået antegninger i karakterbogen.

"Nå 75, De er ikke skrevet op?" siger han spørgende til mig med et bredt smil på sit runde ansigt. Jeg tog det som gemytlighed og svarede tilbage med et glad smil". "Nej hr. sergent". "De tror De skal stå og more Dem. Så kan De blive det nu". Der røg min orlov.

Søndag morgen stod jeg i geled med de andre, som ikke havde fri. Ser-gent Rasmussen meddelte, at den rekrut, som efter tur havde stuevagt og derfor ikke kunne forlade barakkerne, blev fritaget for hvervet. "75 tager stuevagten". Jeg blev både skuffet og harmfuld. Nu kunne jeg ikke engang gå en tur ud over markerne. For en gangs skyld forglemte jeg mig selv.

Jeg dummede mig og udbrød: "Kan De også gøre det?"

"Taler De i geledet?" var Rasmussens reaktion. "De er frataget al frihed for de næste tre uger. Jeg kogte af harme og ærgrelse. Jeg var ramt der hvor jeg var sårbar. Jeg ærgrede mig over min egen dumhed, men kunne intet gøre. Jeg var den lille, og det var netop det, jeg skulle lære at indse. Søndagen over sad jeg og surmulede i barakken og havde ikke meget at glæde mig til.

Mandag morgen stillede kompagniet i lejrgaden. Numrene på dem, der skulle til en eller anden særlig tjeneste blev råbt op "Nr. 675!" Jeg lyttede. "Til garnisons sygehus". Jeg skulle til undersøgelse på øjenklinikken. Nu var jeg reddet jeg gjorde mig umage for ikke at se hoverende ud da jeg passerede sergent Rasmussen. Glæden var mig nok.

Opfyldt af forventning gjorde jeg mit indtog på Grødslottet, garnisons sygehus i Rigensgade. Grød fik vi, men ikke den første dag. Jeg blev puttet i seng og fik feberkost, en elendig lille rødspætte. Sådan var reglementet for den første dag, uanset hvad man måtte fejle. Det sagde man da. Jeg blev lagt i en seng, som netop var blevet ledig efter den allerede da landskendte syndikalistfører Thøger Thøgersen. Det var der da noget perspektiv i, tænkte jeg. Jeg ville godt være med, hvis der blev lejlighed til at give militæret nogen på snuden.

Kort efter blev jeg overflyttet til gymnastiksalen, som egentlig hørte til Sølvgadens kaserne, men som under pladsmangel på sygehuset blev anvendt til indlogering af oppegående patienter. Herfra blev jeg sendt over til daglige undersøgelser på øjenklinikken.

Overlæge Stadfeldt, en skarp og uvenlig mand med spidst fipskæg, tog håndfast på sagen. Det var for ham en ren rutine at afsløre simulanter. Tavlen blev hængt op, og briller blev sat på. Blev det nu tydeligere? Ja eller nej? Næste par briller. Synderen ville hurtigt røbe sig ved sine gættede og usikre svar, som let kunne komme i indbyrdes modstrid. Jeg havde kun det svar, at det gjorde hverken fra eller til med briller for mit højre øje, og det var ganske enkelt sandheden. Men Stadfeldt blev me-

re og mere opirret. Sygeplejersken blev skældt ud. "Man kan se, De er ikke vant til at have med simulanter at gøre". Det var jo rene ord fra en overlæge, erfaren øjenspecialist og dr. med.

Sådan gik den ene dag efter den anden. Han tog mig åbenbart for at være et ualmindelig ondartet eksemplar fra simulanternes brigade, og jeg fik på min side ikke megen respekt for hans videnskab. "De skal ikke være så selvsikker. I øjeblikket er der optaget der oppe. Jeg har undersøgt det, sagde han og pegede op på vinduet til sygehusets specielle arrest. "Men De skal komme der. Stol på det!"

Jeg fik fremskaffet min attest fra K.K.K. Lundsgård. "Udmærket" sagde overlægen, gav mig briller og klapper på og satte mig i den udmålte afstand fra tavlen. "Vil De så læse den række bogstaver." "Jeg kan ikke skelne dem", sagde jeg. "Jeg kan svagt tyde dem oven over, når jeg leder med den ydre rand af synsfeltet". "Efter attesten kan De læse de bogstaver erklærede han". "Hvad attesten siger, ved jeg ikke, men faktum er, at jeg kan ikke læse dem," måtte jeg svare. "Den centrale del af synsfeltet er mørkt, og uden det er der ikke noget med at sigte".

Næste dag blev jeg modtaget med et heftigt vredesudbrud. "Nå så De tror, at jeg lader mig påvirke af udenforstående. Næh, De skal få at se, at sådan går det ikke til her." Jeg måtte sige, at jeg ingen anelse havde om, hvad overlægen hentydede til. Det viste sig, at han havde fået et brev fra min onkel. Oberst Ferdinand Bennike, som på Mors bøn havde forklaret, at han havde kendt mig, fra jeg blev født, og at det var rigtigt, at jeg lige fra barneårene ikke havde kunnet bruge det højre øje.

Selv sygeplejerskerne, som havde tilsyn med gymnastiksalen, var ramt af den militære syge. Det var os forbudt at tage en skammel hen til de højtsiddende vinduer, så vi kunne underholde os lidt med at se på færdselen på Øster Voldgade. Man så på os som straffefanger. Mor kom hyppigt ind og besøgte mig og havde lidt ekstra mad med og bøger. Jeg læste Boas store lærebog i Zoologi. Jeg regnede med nu at komme

igang på Landbohøjskolen, men læste forøvrigt zoologien med vældig interesse for fagets egen skyld. Vi blev sendt i seng, når det blev mørkt, og der blev ikke tændt lys. Jeg lå i sengen og læste, så længe jeg blot kunne se den mindste smule.

En sygepasser fra øjenklinikken fortalte mig, at oversygeplejersken fra gymnastiksalen havde været hos overlæge Stadfeldt for at give ham den oplysning, at jeg helt bestemt måtte være simulant. "Han læser dagen igennem, og han ligger i sengen og læser, når andre ingenting kan se. Nej, hans øjne fejler ikke noget".

Efter de første 14 dages forhør og trusler og intet andet blev jeg stillet for kassationsretten. Der kom ikke noget resultat, og ugedagen efter måtte jeg møde igen. Man stillede spørgsmål og hørte på mine svar. Jeg fik så besked om sammen med en række andre at stille over "under uret" ved hovedbygningen. Der blev numrene råbt op: "Udskrevet, kasseret", næste: "udskrevet kasseret" og så videre. Så kom endelig mit, til aller sidst: "Udskrevet, helbredt".

Jeg var målløs. Alting stivnede for mig. At det kunne ske, havde jeg ikke et øjeblik overhovedet forestillet mig. Jeg var i realiteten blevet betragtet som simulant. Og jeg havde dog på intet punkt vejet en millimeter fra sandheden! Frihed og studier forsvandt ud i det fjerne. Og med et usandfærdigt stimulantstempel på mig kunne jeg vende tilbage til Sandholmlejren og en lang åndsforladt militærtjeneste. Ingen vidste hvor længe vi skulle fortsætte i sikringsstyrken, som var indkaldt på grund af krigen.

Jeg traskede af sted til stationen og igen fra Lillerød til lejren. En soldat er retsløs var min erfaring. Da jeg kom ind i barakken stod "skomageren" ude på gangen ved døren til vores belægningsstue. Der var øvelse på stuen med sergent Rasmussen. Skomageren skulle komme ind og afgive en eller anden melding, som han selv skulle finde på. Han var meget ulykkelig. Det var han nu altid. Jeg hjalp ham med en idé, men sagde: "Lad mig gå først". Jeg bankede på, trådte ind, smækkede hælene sammen, alt eksemplarisk og meldte: "Rekrut nr. 675 melder sig tilbage til tjeneste". Jeg ved ikke om min indre stemme sagde et udfordrende "Kom an!" til det nu helt forhadte militærvæsen, eller om den snarere sagde: "Jeg skal nok finde ud af at klare mig". Der var nok noget af begge dele.

Næste dag skulle vi på skydebanerne. Der tilbragte jeg min 20 års fødselsdag. Kompagniet havde haft øvelsesskydninger i den tid jeg var på sygehuset. Nu var man begyndt på de "tællende skydninger", der gav points i bogen. Denne dag gjaldt det den krævende magasinskydning, hvor fem skud med tilhørende ladegreb skulle afleveres med få sekunder til hver. Hvis det ikke nåedes inden for den givne tid, vil le næste lørdags-søndags orlov gå tabt. Mit første skud blev fint, naturligtvis sigtet med venstre øje trods min påståede "helbredelse". De to næste ramte da også skiven, men de to sidste fyrede jeg ud over Sjælsø. Ud skulle de inden sekunderne var gået, så jeg kunne redde min orlov. Mine "tællende skydninger" gik således nok så dårligt, men

bag efter måtte jeg skyde øvelsesskydningerne. Programmet skulle opfyldes, selv om det blev bagvendt. Og i øvelserne blev resultatet helt pænt, men det fik jeg ingen points for.

Den såkaldte forplejning var meget spartansk og krigstidens varemangel gik også ud over soldaterne. Rationering på adskillige områder havde grebet om sig i 1917. Brødkort, smørkort, sukkerkort o. s. v., måtte man trækkes med. Vi fik hver morgen udleveret dagens brødration. Den huggede vi ind på til morgenmaden og de fleste spiste resten i formiddagens frokostpause. Det der skulle være gemt til aftensmaden var spist. Pålægget var det ringeste ringe af erstatningsvarer, så mange gik sultne i seng. Det tog tid, inden ledelsen blev klar over, at den brødration kunne vi ikke leve på sammen med en beskedne middagsmad, hvor kartofler var hovedsagen. Kødet nåede ikke ned til den nederste bordende, og når fadene var tømte, kom der ikke mere. Endelig indførte man en reform, så der overhovedet kunne blive noget aftensmad, ved at give os en gang byggrød.

Løn fik vi også, 20 øre om dagen, men kun på hverdagene. Hver lørdag blev det til 1 kr. og 20 øre. For disse penge skulle vi selv sørge for fodtøj, undertøj, vask og pudsesager, og der gik jo meget til. Der skulle også gerne kunne blive til en togbillet ind til København ved ugens slutning. For dem der ikke havde opsparede penge eller kunne få noget hjemmefra, var pengesituationen næsten umulig. Jeg fik penge af far til et par militærstøvler. Pengene blev stjålet fra mig samme dag, så jeg måtte til far igen. Det var bittert.

Drillerier og plagerier, som alle soldater har oplevet det, måtte vi naturligvis finde os i meget af. Op og stå på hænder alle sammen i badet hver under sin bruser. Prik med sablen til dem, der ikke kom rigtig op. Og så blev der åbnet for det kolde vand. Omdeling af breve ude på lejrplassen, sådan at de, der ikke nåede hurtigt nok frem, og det var de fleste, kunne samle deres breve op fra snavs og vandpytter. Og sådan kunne man blive ved.

Ondt blev det, når plagerierne skulle gå ud over nogen, der gerne ville, men havde svært ved at følge med. Skrappe slag over enden med stabens fløjtekæde til dem, der ikke kom helt over hesten i gymnastiksalen, eller prik med sablerne ved mange andre øvelser, der skilte de svagere fra de stærkere.

En af dem, det gik hårdt ud over, var gartneren øvre fra Århus. Han var både tung og langsom og tilmed beskeden og sagtmodig. Han fik altid de dårligste dele af udrustningen og den ringeste mad. På grund af rationering, som endnu ikke var rigtig tilpasset, fik vi især i den første tid faktisk langt fra mad nok. Vi gik sultne i seng. Den, der kom sidst over en grøft, skulle ned og ligge med hænderne i grøften og gøre armbøjninger, til han sank ned i mudderet. Den plads var gartneren sikker på. Og hvad var vi for nogen slavesjæle, som så til!

Gartneren trøstede sig ved aftensangen i K. F. U. M.'s soldaterhjem. Han kæmpede med at holde sammen på sine dårlige uniformsgenstande og med at blanke sit slidte lædertøj. En søndag havde han siddet og lappet og stadset for at få det brugbart. Næste morgen ved paraden huggede den kække og morsomme sergent med sin sabel ned over gartnerens knapper for at se, om de nu sad fast. Det gjorde de, men uniformen sprang i stykker.

Den dag havde gartneren tabt sin brødpose, forklarede han, da vi efter øvelserne var kommet hjem fra abekattemarken. Han bad om at måtte gå ud og lede efter den. Ved aften var han ikke kommet tilbage. Et hold korporaler blev sendt ud for at lede efter ham, og de fandt hans kasket nede ved kanten af Sjælsø. Det er et nummer, var den officielle konklusion. Han er naturligvis stukket af.

Et halvt år senere, efter at jeg i lang tid ikke havde haft forbindelse med kompagniet, hørte jeg, at gartnerens lig senere var fundet. Det var drevet i land ved søbredden

Vi begyndte nu også med de egentlige feltøvelser, som bragte os ud i landskabet. Det var et mere interessant og raskere liv end eksersitsen,

og hvad man ellers hersede med i lejren og på abekattemarken. I felten blev jeg igen en flink soldat.

Jeg indstillede mig nu på at få det bedst mulige ud af det. Det lat-termilde var glansen gået af, og min tapre protestholdning var der indtil videre ikke meget mere tilbage af end en knyttet hånd i bukselommen.

Tjenesten på kompagnikontoret var den tjans, som regnedes for den mest fordelagtige af alle. Der havde man det bekvemt og var nær ved tildelingen af eventuelle fordele. Jeg fik tilbudt kontortjansen, men bad mig til almindelig forbavselse fritaget. Grunden var dobbelt. Dels syntes jeg, det var morsommere at være med ude i marken, og dels regnede jeg med, at kommandopetten, der styrede kontoret, alligevel ville blive nød til at afskedige mig igen på grund af min håbløse barneskrift. Han selv skrev skønskrift som en åbenbaring. Skrivemaskine brugtes ikke.

På en større feltøvelse i skovene mellem Donse og Kvikelte blev jeg taget ud til at være sergent Rasmussens ledsager på en betydningsfuld, fremskudt spejderpatrouille. Vi nærmede os fjendens poster, og Rasmussen beordrede mig ind i buskene ved siden af den smalle sti, medens han selv søgte lidt længere frem. Pludselig kom han i hurtigløb tilbage og passerede mig. Jeg sprang dumt nok ud fra mit ellers så gode skjul for at følge efter ham, men jeg røg lige ud i armene på de forfølgende fjender, så vi faldt over hinanden på stien. Rasmussen var reddet, men jeg blev forsmædeligt taget til fange. Jeg førtes til det fjendtlige kompagni, som var på march. Jeg blev afvæbnet. En af fjenderne måtte bære på mit gevær, medens jeg i al magelighed kunne slentre bag efter. Rasmussen takkede mig ved øvelsens afslutning, fordi jeg ved min snarrådighed og min djærve kamp som bagtrop havde ofret mig og reddet ham fra tilfangetagelse. At Rasmussen var nået tilbage med meldingen havde haft en eller anden afgørende betydning for kampens udfald, og betailionschefen roste vores indsats. Den anerkendelse var jeg for min del kommet ufor-tjent til.

Vores kompagnichef var kaptajn Laybourn, en lille ilter mand, som dog

overlod det daglige mas med rekrutterne til sine befalingsmænd. Han udtog en lille gruppe på seks mand til særlig oplæring af ham personligt. Det var nok mest til hans egen fornøjelse. Jeg var en af dem, og vi blev af kammeraterne kaldt kaptajnens korporalskole. Det var bestemt ikke for at smigre os. Vi havde svært ved at svare til kaptajn Laybourns ambitioner. Han havde tjent i den franske hær. Vi skulle blandt andet lære at kommandere. "Ak ja" klagede han. "Det går an. Men De er jo ikke franskmand".

Der blev taget ud til kornetskole, og jeg var en af de udpegede. Jeg bad indtrængende om at blive fri. Jeg ønskede så snart som muligt at vende tilbage til min egen uddannelse og brød mig ikke om længere tjenestetid end strengt nødvendigt. Det ville man ikke høre på. Jeg skærpede tonen og sagde: "Jeg vil ikke. Jeg har ingen sympati for militæret!". Løjtnanten svarede, at der var ingen, der havde spurgt om mine sympatier. Jeg ville få en befaling, som jeg måtte rette mig efter. Der var dengang ikke nogen legaliseret form for militærnægtelse. Men jeg svarede, at jeg havde taget mit standpunkt. Jeg ville sige nej og var parat til at tage følgerne. Så lod man mig virkelig slippe.

Sikringsstyrken

På grund af behovet for at få mandskab nok i sikringsstyrken, var rekruttskolen afkortet, og allerede i begyndelsen af december blev vi overflyttet til 1. bataillon. Jeg blev nr. 254 i 4. kompagni. Vi kom til at ligge på Sølvgadens Kaserne og vores opgave var vagttjenesten på en række af Københavns militære anlæg.

Vi havde vagten på Stokhuset, militærets arresthus, som dengang lå i Stokhusgade mellem Øster Vold og Rigensgade. På vagten udenfor havde vi skarpe skud i geværene for det tilfælde, at nogen skulle forsøge at slippe væk. Det var lunere at have vagt på gangene indendørs. Nogen sad på

"vand og brød", og nogen i "mørkarrest". Det skete, at en lem blev åbnet: "Giv en cigaret". "Jeg har ingen", måtte jeg svare. Jeg røg ikke. "Forbandede rekrutsnude", lød det.

På Radanvagten ved Christianshavns Vold passede vi på krudtmagasinerne. Dem skulle der tages særligt hensyn til, så her var rygning forbudt i vagtlokalet. Men der var kakkelovn, og vejret var koldt. Ved vagtens begyndelse fik vi en spand kul, men den blev hurtigt brugt, og så måtte vi fryse. Ude ved voldgraven lå et kullager, og i nattens mørke forsynede vi os derfra. En nat var alle i vagtstuen faldet i god søvn på stolene, og ingen holdt øje med kakkelovnen, som var blevet rødglødende. Ind kom uheldigvis vagtkommandøren. Vi måtte op og stå, og vi blev afkrævet forklaring på, hvordan der kunne være kul til denne aldeles uforsvarlige fyring. Ingen vidste besked. Jeg stod ved vinduet, og pludselig lød der en banken på ruden. Manden, som havde vagten ved kullageret, var kommet hjem med en ny spand kul og havde altså også forladt sin post. Det kunne ikke være værre. Jeg fik hurtigt givet et advarende tegn, så han forsvandt og jeg måtte være meget standhaftig for at holde fast ved, at jeg bare havde kløet mig i håret og ikke havde nogen anelse om noget udenfor. Jeg blev truet med at blive arresteret, men min uvidenhed var uigennemtrængelig, og vi hørte ikke mere til sagen. Man var blevet tilbageholdende med straffe. Der havde været for mange af dem, og de pyntede ikke.

I Tuborg Havn var det koldt at have posterne på molen, men det hjalp, at man blev forsynet med en tyk vatteret kappe. Skomageren og jeg gik en nat vagt på molen. Vore ordre lød på, at skibe måtte sejle ind i havnen, med mindre det måtte antages at været et fremmed krigsskib. Hvad vi i så fald skulle stille op, var åbenbart overladt til vor konduite. Men ud måtte ingen båd sejle, hvis vi ikke havde fået besked om, at den havde tilladelse fra vagtkommandøren til at forlade havnen. I den stille nat hørte vi tøj tøj fra en motorbåd ude på sundet og kunne til vor overraskelse høre, at den kom ind imod havnen. Det viste sig

at være en stor motorbåd. Et tysk krigsskib var det nok ikke, så vi lod den gå ind. Den fortsatte i mørket ind i havnen, og vi hørte lyde af stemmer og skramlen med kasser. Så satte motoren igang igen, og vi kunne høre, at båden var på vej ud. Vi havde ingen besked modtaget.

Da båden nåede havneløbet råbte jeg den an. Ingen svarede, og den fortsatte. Jeg råbte den an tre gange uden resultat og råbte så "stands eller jeg skyder". Jeg tog ladegreb og sigtede på bådens skrog. Så standsede den netop som jeg var ved at trække af, og en mand råbte: "Det er toldbåden". "Det kan være sandt, og det kan være løgn" svarede jeg "men vi har ikke set nogen tilladelse til udsejling, og De bliver liggende her, til vi har fået besked fra vagtkommandøren". Skomagere blev sendt af sted, og der var langt op til bygningen ved Strandvejen, så det tog tid. Han kom tilbage med besked på, at den var i orden. Det var toldbåden, den måtte sejle ud, og det gjorde den.

Skomagere var meget angst for, hvad der nu ville ske med os. Men jeg holdt på, at han skulle ikke være bekymret. Det skulle være mig en udsøgt fornøjelse at vise hvem som helst, at vi præcist havde fulgt den instruks, som vi havde ordre til at rette os efter. Næste formiddag, da vi igen var på vagt på molen, så vi kaptajn Juhl på vej ud imod os på sin sorte hest. "Nu sker det" sagde skomagere.

Kaptajn Juhl - formanden blev han kaldt - spurgte, om det var os, der havde haft vagten i nat og truet med at skyde på toldbåden "javel, hr. kaptajn svarede jeg. "Det var ret gjort" sagde kaptajnen. "Det skal De have ros for. Det er på tide, at toldvæsenet lærer, at også de skal rette sig efter bestemmelserne og ikke spille militæret på næsen". Mere blev der ikke sagt, men jeg havde fået en fornemmelse af, at kaptajn Juhl ville jeg nok få svært ved at blive uven med.

Kastellet hørte også til vores vagtområde. Vi marcherede dertil ad Sølvgade, Dronningens Tværgade og Bredgade, og vi gjorde vort bedste for at se flotte og viljefaste ud over for de mange på fortovene, som kiggede på os, som om det var selve garden, der trak op. På pladsen

i Kastellet var der som regel mange tilskuere, som ville se på vagt afløsningen, især om søndagen. De to vagtkommandoer stod stillet op over for hinanden, og jeg var betroet den opgave at føre det første hold omkring til afløsning på de enkelte poster og derefter aflevere det til det fremmede kompagni. Jeg kroede mig jo lidt ved sådan at være noget.

Udviklingen efter den russiske oktoberrevolution begyndte at gøre sig gældende. Overalt i Europa var der nød. Uroen i arbejderbefolkningerne spredte sig over landegrænserne og bag fronterne og også hertil. Syndikalisterne rørte kraftigt på sig under Thøger Thøgersens ledelse. Hen på vinteren blev det til gadeuroligheder, som godt kunne tages for at være trusler om en begyndende oprørsbevægelse. Demonstrationstog af arbejdsløse gik både til Rigsdagen og til Amalienborg. I begyndelsen af februar blev det endda til en ligefrem storm på Børsen, hvor politiet måtte tage hårdt fat for at få de arbejdsløse drevet ud.

Militæret i København blev i et vist omfang sat i alarmberedskab. På Sølvgadens Kaserne havde vi adskillige nætter ordre til ikke at gå i seng. Vi måtte lægge os på sengene, men iført fuld udrustning, parat til øjeblikkelig udrykning. Vagten til Kastellet blev forstærket. Kastellet var af særlig vigtighed som residens for Københavns kommandant. Kaptajn Juhl måtte personlig overtage ansvaret som vagtkommandør, hvad der ikke morede ham. Jeg fik besked på, at jeg foruden at passe vagtskifterne skulle være parat som en slags personlig adjutant hos Kaptajnen. Mit vigtigste hverv blev at hente kaffe og andet godt til ham ovre fra Esplanaden.

Under marchen gennem byen skulle under de særlige forhold en løjtnant gå foran kommandøren. Han beordrede to menige soldater frem, så han kunne have en på hver side som hans personlige livvagt. Jeg var den ene af de betroede udemænd. Men med sikkerheden var denne ordning såvel som hele det militære alarmberedskab nu så som så. Stemningen blandt os menige soldater var sådan, at den meget vel kunne have givet overraskelser. 1. bataillons mandskab var sammensat af københavnere og en del østjyder. Det var københavnere, der gav tonen an, og blandt

dem var holdningen sådan, at en alvorligere bevægelse vendt imod statsautoritet og især vendt direkte imod den militære autoritet meget hurtigt kunne have fænget blandt os. Tilfældig ballade havde vi nok været sindet at holde styr på, men jeg var overbevist om, at aggressive uroligheder med stærkere politisk linie omgående ville have ført til, at det ikke længere var officererne, der havde kommandoen. Nogen fra vore egne rækker måtte have taget et ansvar.

De fleste af os var ikke i den givne situation klart politisk bevidst, men vi var påvirket af en fornemmelse af gærende kræfter i den brede befolkning ud over Europa vendt med afsky mod krig og overklassesdominans. Militarismen overalt i verden stod for os som det villige redskab for magthaverne, de politiske og økonomiske magthavere, der førte befolkningernes millioner ud i ulykker.

Og vi var påvirkede af vore egne oplevelser under et militærvæsen. Og bag dette et statssystem, som gennem den måde, vi behandlede på, viste os foragt og gav os følelsen af at være personligt retsløse. Over for en ydre fjende havde vi naturligvis været loyale soldater, som soldater normalt i alle nationale hære verden over, men man kunne ikke have brugt os imod københavnske arbejdere, hvis det var kommet så vidt. Forholdene udviklede sig dog ikke dertil, at vi blev sat på en politisk prøve. Vi passede vores vagt for Københavns kommandant uden, at der opstod farlige situationer.

Ryvangen var den vagt, jeg bedst kunne lide. Der blev jeg som næstkommanderende sat til at forestå vagten fra aften til morgen. Jeg tilbragte natten hyggeligt i vagtkommandørens stue og havde til opgave at passe, at afløsningerne og patruillerne gik ud til rette tid. Der var mange af dem, for vi havde hele ingeniørtroppernes øvelsesområde at holde øje med. Jeg nød det at kunne være for mig selv, have en bog at læse i eller trække mit lille skriveskuffe frem. Det havde jeg altid hos mig i brystlommen, og i det skrev jeg mine samtaler med mig selv.

Andet sigte havde skriverierne ikke. Jeg havde godt nok - med en

erindring om, da jeg sad og skrev i Rauning - en følelse af, at jeg løb en fare for at sidde og nedfælde noget, der blev kunstigt højtideligt og sentimentalt mere end nødvendigt. Men jeg skrev kun for at få mere hold på tankerne, mens jeg tænkte dem, ikke for at læse det igen.

Tidligere på efteråret havde soldaterhjemmet i Sandholmlejren været et fristed, hvor jeg somme tider fandt på at sidde og skrive. Jeg holdt af at tænke tilbage på de år, der var gået ude på landet, og arbejdet der. Mest kredsede tankerne om de steder og tider, hvor jeg heftigst havde følt længselen efter det, der stærkere kunne gribe og fylde tilværelsen, aftnerne alene oppe på Lundebakken med udsigten ud over landet, eneture til Gilbjergoved, stemningen en dag på Skamlingsbanken eller mine stille timer i stuen i Rauning. Det var længsler og søgen, som fyldte bladene i den lille bog: "Hvad er virkeligheden? Ja, hvad er, hvad er, i een uendelighed. Elendige usle hjerne, utallige spørgsmål og intet svar".

"Hvad er vel så usselt elendigt
som det ej at magte sit hverv,
at drømme og længes ubændigt
og dog ikke eje en skærv
af skatten fra åndens rige?"

På Ryvangsvagten skrev jeg om, at "jeg må ud at rejse. Jeg må opleve noget". Og så gik tankerne videre i de sædvanlige baner om savnet af virke og mål i livet. "Tingen er, at jeg vil ikke lade følelsen råde. Jeg vil ikke tro. Jeg vil erkende med forstanden. - Men forstanden må have en herre. Og denne herre er viljen". Ræsonnementerne gik i ring. Nytårsnat på Ryvangsvagten havde jeg bogen fremme og igen en nat i Stokhuset: "Det er sandheden, jeg vil have frem. Kan jeg ikke finde sandheden om livets spørgsmål, så kan jeg dog i al fald lade være at lade mig forblænde, lade være at hylde meninger, for hvilke jeg ingen vished har, som kun hviler på grundlaget tro". "Vær stærk og fri! Dyss ikke dig selv i søvn med indbildningen! Søg og gransk og følg derved den

urdrift, der er lagt i dig - find de vises sten!". Det var jo et program.

Jeg var efterhånden blevet grundig led ved sikringsstyrkens dræbende kedsommelige vagttjeneste. Ingen kunne vide, hvornår vores militærtjeneste ville få ende. De krigsførende var tilsyneladende lige stærke. Kri-gen fortsatte, og det gjorde vores tjeneste også. Den tegnede til at blive langvarig og lige så langvarig, som den ville være blevet, hvis jeg var kommet på kornetskole.

Der blev nu igen udtaget elever til kornetskolen. Jeg skiftede standpunkt og meldte mig frivilligt. Når den ørkesløse, kedsommelige vagttjeneste ville trække lige så længe ud, måtte det vel være bedre at bruge tiden til at lære noget, næsten lige meget hvad det så var. Jeg havde de bedste karakterer for duelighed, og med lægeundersøgelsen var også alt i orden, indtil jeg gjorde opmærksom på, at jeg sigtede med venstre øje. Så slog lægen bak og erklærede, at jeg ikke kunne optages.

Men nu protesterede jeg. Jeg klagede til kompagnichefen, og henviste til, at militæret selv ved kassationsretten havde erklæret mig for helbredt. Militæret kunne ikke have to modsatte standpunkter i samme sag. Hvis jeg ikke var helbredt, måtte man have kasseret mig, og hvis jeg var helbredt, kunne man ikke med dette forhold som eneste begrundelse nægte at optage mig på kornetskolen. Det vakte meget postyr. Jeg var nu blevet rethaverisk og erklærede, at jeg ville klage gennem alle instanser om nødvendigt. Kaptajnen var ked af sagen og ville undersøge, hvad der kunne gøres.

Kaptajn Juhl kaldte mig til sig og stillede mig over for et forslag om at frafalde min klage. Kompagniet skulle flyttes ud til Tunestillingen, men han selv skulle ikke med. Han havde fået sygeorlov på grund af sukkersyge. Hans hest var opstaldet på rideskolen på Østre Fasanvej, og hvis jeg lod sagen om kornetskolen falde, kunne jeg blive flyttet til rideskolen for at tage mig af hans hest, passe den og røre den ved daglig ridning. Jeg slog til, efter at jeg havde fået hans tilslutning til, at jeg kunne bruge den meget rigelige fritid, som jeg ville få, til at følge undervisningen på Landbo-

højskolen.

Desværre gik det sådan, at hesten ikke fik andel i kaptajnens sygeorlov. Han kunne ikke hverken have hest eller oppasser i København. Men han fik så den for os begge udmærkede ide, at jeg kunne overflyttes til 1. regiments depot på kastelet. Depotet behøvede mig ganske vist ikke, men jeg kunne så hver dag tage ud til Nylandsvej, hvor han boede, og pudse hans cykel og hans lange støvler og iøvrigt gå på Landbohøjskolen. Jeg fandt ideen god, men tilføjede, at det ville være praktisk både for kaptajnen og for mig, hvis jeg flyttede hjem til mine forældre på Enighedsvej. Så var jeg nærmere ved både Nylandsvej og Landbohøjskolen, og vi havde telefon hjemme, så jeg hurtigt kunne tilkaldes, hvis der var noget, der skulle pudses.

Kaptajn Juhl havde det ikke med at smile, men nu antydedes svagt et smil. "Nu går De noget vidt i opfindsomhed 54", sagde han. Men efter at have tænkt lidt over det, erklærede han sig villig til at undersøge, om det kunne lade sig gøre. Det kunne det. Kompagniet flyttede til grevelejren i Tunestillingen, og jeg flyttede hjem til Enighedsvej nr. 12. Jeg havde holdt min halstarrighed nede og valgt den mere sikre fordel.

For far og mor var det ikke så lige til at huse mig hjemme. Det var nu næsten fem år siden, at jeg var rejst hjemmefra, og de var mange, også uden mig. Tilmed var det krigstid med rationering og mange besværligheder med at skaffe, hvad der behøvedes i en familie. Men hverken de eller jeg tog det som andet end en naturlig ting, at når det behøvedes, så kunne også jeg være der. I fars lille arbejdsværelse blev der hver aften slået en feltseng op til mig, og om aftenen sad vi begge der med vort arbejde, så far havde aldrig noget for sig selv.

At jeg ofte sad og skrev i mine hefter om spekulationer, der ikke havde noget med Landbohøjskolen at gøre, skulle ingen se. Det ville jeg have for mig selv. Hvor var det kært og godt at bo hjemme igen og være sammen med forældre og søskende. Efter så mange år ude.

Kaptajn Juhl var en dygtig og korrekt officer, proprietærsøn fra Kolding-

egnen. Han var ordknap og gjaldt for at være streng, men han var altid behersket og rimelig i sine afgørelser. Ham selv og hele familien syntes jeg godt om. Den unge frue var nydelig og elskværdig. De havde to flinke smådrengene og en lille nyfødt. Hjemmet på den ydre del af Nylandsvej overfor amtssygehuset var hyggeligt og smagfuldt.

Priserne steg på alle fornødenheder, og lønningerne fulgte ikke med, heller ikke for officersfamilier. Kaptajn Juhl skaffede nogen ekstra indkomst ved at anlægge en lille industri til fremstilling af erstatningsvarer. Sådanne virksomheder var der mange af. På Guldborgvej lejede han et kælderlokale. Her installeredes en stor gruekeddel, og der var god plads til råmaterialer og dåser til de færdige produkter. En mand med gode kræfter til at røre i gruekedlen, han var lige hjemsendt som underkorporal, var både driftsleder og arbejdsmand. Jeg gjorde mig nyttig ved at hjælpe med fremskaffelsen af et nødvendigt kemikalium, som der var mangel på. Gunnar, som nu var gymnasiast, hjalp til med det. Vi cyklede omkring til så mange apoteker, som vi kunne overkomme og købte ind i de små portioner, man kunne få udleveret.

Når sagerne var kogt og rørt sammen fremkom de færdige produkter. Første sortering var lys og fin og blev efter passende tilsætning solgt som kunsthonning. Anden sortering havde en gul, let brunlig tone og gik som gulerodsmarmelade, medens resten, som var mørk og branket var anvendelig til skocremer. Der var god afsætning på varerne. Krigen havde nu varet det meste af fire år, og gullaschperioden havde sin højkonjunktur.

Det var ikke meget, jeg havde at gøre for kaptajnen, men ind imellem var jeg på anden måde til nogen gavn. Jeg kunne pudse vinduer og banke tæpper for Karen, husets pige - udmærket pige, som jeg naturligvis stod mig godt med. Når hun ikke var hjemme kunne jeg få den opgave at bringe morgente ind til fruene, som gerne ville stå sent op, og jeg kunne holde øje med børnene engang imellem. Jeg var derfor velset hos familien, og det fik jeg glæde af, da det viste sig, at kaptajnens formodede suktersyge ikke blev til noget. Han måtte af sted til Vestfronten, til

kompagniet i grevelejren, men på Nylandsvej ville man ikke af med mig. Kaptajn Juhl havde afgjort også sympati for, at jeg kunne få noget fornuftigt ud af tiden ved at kunne gå på Landbohøjskolen, så hvorom alting er, jeg blev i mit job.

Officielt var jeg ansat ved depotet på Kastellet, men der kom jeg ikke. Jeg gik på Landbohøjskolen. Navnlig arbejdede jeg på kemisk laboratorium og på tegnesalen. Jeg gik også noget til forelæsninger, og da de hen på foråret hørte op, havde jeg megen gavn af at høre på eksamen. Biblioteket brugte jeg meget, og jeg læste langt ud over, hvad der var beregnet for studiet. Da eksamenstiden var slut, havde jeg tiden helt for mig selv. Især læste jeg med iver zoologi, botanik, arvelighedslære og geologi. Med alt det, jeg havde lært af fars arbejde var geologien en selvfølgelig interesse. Den førte mig ind på arkæologien. I skolen havde vi ikke fået megen reel viden om den forhistoriske udvikling, så jeg tog fat på, hvad jeg kunne finde på biblioteket og på fars boghylder. Læsningen fulgte jeg op ved at gå på museer, især Nationalmuseet og Mineralogisk Museum. På Landbohøjskolen havde jeg professor Boas' fremragende zoologiske samling. Jeg kunne helt frit bruge min tid, som jeg ville.

Boas selv blev jeg helt fine venner med. Efter sommeren begyndte han en række forelæsninger over landbrugszoologi. Jeg deltog i disse timer, som fandt sted om eftermiddagen. Jeg måtte naturligvis altid gå i uniform, og Boas havde derfor lagt mærke til soldaten ved de ordinære morgenforelæsninger. Han lagde også mærke til det, da jeg en dag ikke var mødt til eftermiddagsforelæsningen.

Næste morgen styrede han hen imod min plads og sagde anklagende med sin høje stemme med klagende tonefald: "De var ikke til landbrugszoologi igår". Jeg måtte så frem med forklaringen, som var den, at officersfamilien havde fået adgang til at få middagsmad leveret fra Kastellets køkken. Jeg måtte derfor hver dag sidst på eftermiddagen på cykle bringe maden fra Kastellet til Nylandsvej. "Hvad siger De?" skingrede Boas, som var en ærkearistokrat. "Kører De med madspanden på gaden?" Jeg forklarede

om min nøgterne vurdering af ydelser og fordele, men han rystede forfærdet på hovedet. "Nej, det kunne jeg aldrig have gjort".

Min fordelagtige situation var først på sommeren næsten blevet for urimelig god til at jeg kunne gå rundt og føle mig rigtig tryk. Mit kompagni var blevet flyttet til nordfronten og lå i Ermelundslejren, men det så jeg intet til. Jeg følte mig som en, militæret havde tabt bag af en vogn og glemt. På Landbohøjskolen var det blevet sommerferie, og familien hjemme var rejst på landet, så jeg havde hele lejligheden for mig selv.

Mine kvindelige omgivelser på Nylandsvej var alt for gode ved mig. Fruen var hensynsfuld og påskønnende. Karen havde sine veninder i lejlighederne både ovenover og underneden og ved siden af. Ester havde smilehuller, rødt hår og megen livslyst. Hun ville i Tivoli, men der til rakte mine pengemidler ikke. Jeg fik kostpenge fra militæret, men hvis jeg spiste middagsmad på folkekøkkenet på Yrsavej, var der ikke meget tilbage. Anna var mørk og drømmende, men jeg ville ikke ind i noget, der kunne blive for alvorligt. Ellen på 2. sal, sød, munter og praktisk, kunne jeg gøre glad med en håndsækning, når noget skulle ordnes på pulterkammeret, så det var mindre farligt.

Jeg holdt mig så meget som muligt hjemme på Enighedsvej, og der gik jeg blandt andet i gang med at give mig selv et kursus til forbedring af min håndskrift. Jeg gemte på nogen skamfuldhed over, at jeg ikke havde turdet vise kommandopetten i Sandholmlejren min elendige håndskrift. På Ørstedesvej så jeg et udhængsskab med skriftprøver, som reklamerede for en skriveskole. Jeg studerede de udstillede tekster, som indeholdt et udsnit af de grundregler, man arbejdede efter, når man skulle finde frem til den håndskrift, der lå naturligt for en. Til afskrift valgte jeg en bog fra Gunnars boghylde. Den indeholdt den gamle finske heltedigtning Kalevala. Jeg skrev meget flittigt og valgte blandt mange en ganske flot og letløbende håndskrift, som jeg søgte at opøve. Jeg måtte dog senere lave om på den, fordi enkelte bogstaver havde for megen lighed med hin-

anden.

Mest af alt var jeg dog opfyldt af mine egne tanker, som jeg søgte at give lidt sammenhæng ved at skrive i mine små hefter. Jeg var lykkeligst ved at være alene. Jeg måtte leve efter min egen natur.

Som rimeligt var, tog jeg ofte udgangspunkt fra min læsning af naturfag. Jeg søgte ihærdigt at overbevise mig selv om, at der måtte være enhed i alt i naturen. "I virkeligheden består nok alt stof af samme grundbestanddel og alle naturkræfter er udslag af samme energi." Og så greb jeg det gamle spørgsmål "Hvad er jeg?"

"Har jeg øjne, der er mine egne? Kan jeg stryge alt, hvad der heder arv og påvirkning. Er der så noget tilbage, der kan kaldes mit eget, noget ægte, oprindeligt?" Jeg var overbevist om, at hvis "jeg kunne finde ind til mig selv, mit eget sande væsen", så ville noget klare sig. Det ville være at finde ind til stammen, det for alt levende fælles. "Vi er ikke adskilte væsner, skabninger og skaber. Vi er et og det samme, uadskilleligt, et hele." Men: "Kan jeg ved egen magt nå til at finde ind til mit eget oprindelige væsen gennem al ophobet påvirkning fra slægt til slægt?" Jeg tumlede og sled med problemerne dag efter dag. Jeg brændte efter at finde frem til "livsopfattelse, livsværdier, livsmål". Jeg havde god tid til at dyrke mine egne tanker. Ingen andre end jeg selv krævede mig til regnskab for noget som helst.

Men dette ubundne liv fik en ende, da vi kom lidt ind i juli. Det var blevet skoleferie. Juhls drenge rejste til gården ved Kolding, og fru Juhl flyttede med den spæde ud til sin mand i Ermelundslejren. Så måtte jeg med derud, og jeg var ved at tro, at mine gode dage nu var forbi. "De kan have godt af soldaterliv igen 54", havde kaptajnen sagt til mig. Men herude i lejren forklarede han mig, at jeg skulle være her en god måneds tid, og når fruene efter ferien flyttede ind til København, kunne jeg flytte med derind igen. For mig kunne det ikke være bedre.

Jeg var nu kommet med igen i geledet. Vi var på lang træningsmarch op i Nordsjælland. På hjemvejen ad strandvejen, da mange var godt ud-

asede, kom kaptajnen os i møde på sin smukke sorte hest. Han red hen på siden af mig og med et venligt drillende smil sprugte han: "Nå, hvordan går det 54?" "Fortrinligt hr. kaptajn" kunne jeg svare. Jeg holdt meget af at gå.

Dagen gik med vagt ved skyttegravene, der dannede Københavns nordfront tværs gennem Dyrehaven. Fra drengearene kendte jeg Dyrehaven og Ermelunden ud og ind, men dette var en ny måde at opleve den gamle skov på. Vi havde megen fritid, så det var et rigtigt sommerophold, og det var slet ikke værst at være på post et eller andet sted langt inde i skoven.

Men fruene var åbenbart ikke så tilfreds med ikke at kunne få fat i mig, når jeg var på vagt. Kaptajnen havde sin oppasser, men hun ville gerne have mig, som hun kendte, til at se efter drengene når de skulle over i officersmessen eller ville gå en tur. Med kaptajn Juhls sædvanlige praktiske sans gjorde han nu mig til næstkommanderende på lejrvagten. Ved indgangen til lejren, som lå smukt og idyllisk på Ermelundssletten, var der placeret en barak, som rummede lejrvagten, og herfra styredes hele vagttjenesten over området. Når jeg havde min faste tjeneste her, var det ikke mere bundet, end at fru Juhl let kunne tilkalde mig. En vittig kammerat gav mig betegnelsen "Dronningens vagtmester".

Jeg lærte hurtigt, at alt var anderledes, end da jeg tidligt på året havde forladt kompagniet. Vagtkommandøren, som jeg skulle assistere var en oversergent, og det viste sig, at vi kunne snakke os til rette i al ligefremhed. Han havde fået sin kone indlogeret i Jægersborg, og der ville han gerne være, så om natten lod han mig være alene om at styre vagten. Det var bestemt ikke i overensstemmelse med instrukserne, men dem blev der i det hele taget ikke regnet meget med. Disciplinen i sikringsstyrken var her i sommeren 1918 gået stærkt i opløsning.

Det var en af mine opgaver at hejse flaget ned. Der gik alt til,

som det skulle med hornblæsen og præsentrende skildevagt og mig med huen på jorden, mens jeg hejsede flaget ned. Men jeg førte også nattegnslisten. Jeg skrev op, hvad tid de soldater, der havde nattegn, kom hjem. Det måtte være til kl. 1, men tiden var svær at overholde for de sidste, som i meget opløftet stemning skulle finde hjem fra Dyrehavsbakken, så det med klokken måtte jeg se lidt stort på. Når de var i hus, var natten rolig.

Det var overladt til mig at sørge for at vagtposterne løste af til tiden, men jeg kunne ikke gribe ind i noget som helst.

Kammeraterne ville have anset mig for helt tosset, hvis jeg havde forsøgt at håndhæve et regulativ, som det var blevet sædvane at ignorere.

Når en mand ude på posten om natten så, at tiden for afløsning nærmede sig, var det almindeligt, at han simpelt hen forlod posten og gik turen hjem til vagtlokalet, undertiden tværs gennem hele Dyrehaven. Her vækkede han selv sin afløser, som så traskede den lange vej derud, og imens var posten ubemandet. Den store fæstningskanel, som fra Lyngby og Fortunen førte ind til Ermelunden skulle i en belejringsituation kunne sætte de lave arealer helt ud til Klampenborg under vand. Men patrouillerne, som skulle have opsyn med kanalen, gik overhovedet ikke ud. Vi havde derfor altid flere mand inde i vagtlokalet, end der måtte være. De sov de uskyldiges søvn.

En tidlig morgen kom en af vagtposterne løbende hjem igennem skoven og meddelte, at oberstløjtnanten til hest var på vej gennem Dyrehaven med retning mod lejren. Jeg skyndte mig ind i vagtlokalet og fandt ud af, hvor mange der skulle være, og hvor mange lige meget hvem der hurtigst muligt måtte forsvinde ud i buskene, så vagten med det rette antal kunne kaldes ud og præsentere gevær.

Søndag eftermiddag var Dyrehavsbakken naturligvis den store tiltrækning, men skovgæsterne gjorde sig også en fornøjelse af at kigge på befæstningsværker og soldater. For de fleste virkede det militære opbud her i den fredelige skov mest til at kalde på morskaben. Krigens gru og fare var ikke nærværende en smuk søndag eftermiddag i Dyrehaven. En soldat kom ind

fra vagten og meldte, at posterne i en skyttegrav blev generede af en fuld mand, som gjorde grin med dem til stor fornøjelse for publikum. Vagten havde forsøgt at putte ham ind i et af rummene i cementblokkene, men der larmede han op, så det gjorde sagen værre. Jeg fik så manden bragt ind til mig og sat i et lille fangehul ved siden af stuen, hvor jeg sad. Derefter ringede jeg til politistationerne i omegnen, men ingen ville kendes ved ham. Det var ikke deres distrikt. Ikke engang politivagten på Dyrehavsbakken, hvor han vitterligt havde startet sin glade dag, ville anerkende, at han kom dem ved. Skyttegravene lå ikke på Dyrehavsbakken. Så måtte jeg optage forhandling med manden selv. Først oprullede jeg de uhyggeligste udsigter for ham. Når jeg ikke kunne blive af med ham, måtte han på ubestemt tid blive hvor han var. Mad og drikke havde jeg ikke til ham, så det måtte han undvære. Det bragte os på talefod, og vi indgik en aftale, en virkelig gentlemans agreement. En soldat skulle følge ham op til Dyrehavsbakken. Hans fortsatte ballade måtte kun foregå der. Det var han med på. Vi skiltes som gode venner, og således fik politivagten sorteper.

I spisebarakken blev der en dag råbt op om, at de stegte sild var for-dærvede. Larmen steg, og skældsordene fløj over mod køkkenpersonalet. Køkkensergenten i egen person kom frem. Den lille fyldige mand gik med en anstrengt stram holdning ned mellem bordenes rækker og kommanderede vredt soldaterne til ro og orden. Han var ikke nået langt, før han pludselig fik en sild i nakken. Klask sagde det, og han snurrede rundt for at se, hvor den kom fra. Men klask, klask ramte de stegte sild fra den anden ende af lokalet hans stejle nakke. Kasketten røg af, og sildene kom lystigt flyvende fra alle retninger. Køkkensergenten styrtede i naturlig ophidselse ud af døren og over i officersbarakken.

Jeg havde været længe væk fra kompagniet og troede da ikke, at dette kunne gå godt, men der skete ikke noget. En officer kom over i køkkenet, men vi hørte ikke mere til sagen. Man var åbenbart helt blevet træt af at straffe, kun en stropetur engang imellem blev forsøgt.

På en marchtur blev 77 sat i rette af en korporal, fordi han gik skødesløst med geværet, 77 greb i bøsseløbet og svang geværet hen over hovedet på korporalen. "Er du ikke tilfreds, kan du sgu selv tage kanonen". Der skete ham ikke noget.

Under skydeøvelser på Amager Skydebanerne morede nogen af os sig med skjult i nogle buske at kommandere: "Deling holdt!" til en flok, der løb stropetur på en naboskydebane. Vi skiftedes, og det lykkedes at standse løbet et par gange. Det var utrolig grinagtigt at se den forvirring, som både de menige og den vrede kommanderende løjtnant kom ud for. Men vi blev opdaget og noteret i streng alvor. Vi hørte dog aldrig noget om straf.

På hjemturen til Ermelunden var vores løjtnant meget utilfreds med den slappeksersits, som kompagniet opviste, da han på Klampenborg Station kommanderede gevær på skulder i nærværelse af mange interesserede tilskuere. Han lod det gå om igen, men det lod sikringssoldater sig ikke byde. "Gevær ved fod!" fremkaldte lyd som en sæk kartofler ned ad en trappe. Det blev ringere for hver gang, løjtnanten forsøgte. Til gengæld skulle vi så have en opstrammer, da vi var nået ind i Dyrehaven. Han steg op på en brink og holdt en tordentale til os, og så blev der kommanderet løb. Resultatet blev det langsomst tænkelige luntetrav. Løjtnanten løb op på siden af fløjmanden i første deling og tvang ham til et bedre tempo. Men næste række var lidt langsommere og sådan også med de næste, og det samlede kompagni blev trukket ud til flerdobbelt længde. De sidste gik roligt af sted. Men da vi nåede lejren, fik han ram på os. Vi var sultne og ventede omgående at komme til spisning. Men det blev der ikke noget af. Vi fik vores meget fortjente straf ved i en halv times stropetur på Ermelundsletten at vise, at vi godt kunne løbe, når det var blevet en betingelse for at komme ind og få mad.

Den spanske syge hærgede Europa i sommeren 1918, og den farlige influenza med store tal af dødsfald bredte sig også over Danmark. Tidligt og stærkt ramtes de militære lejre. Til Ermelundslejren kom den sidst i juli

måned. Efterhånden fik næsten alle i lejren deres omgang af sygdommen. Jeg var en af de ganske få, der gik fri. Syge og raske gik imellem hinanden. De syge blev i lejren og blev lagt til sengs i barakker, som ellers blev brugt til samlingsstuer. "Tjansemagerne", d. v. s. køkkenfolk, oppassere, hestepassere, ordonanser og flere, søgte at holde sig på benene mest muligt og undgå at gå til læge. De, der havde den almindelige tjeneste, var ikke så kede af at komme ind i sygebarakken. Der gik store huller i vagttjenesten, og vi, der var raske, måtte tage mange opgaver på os.

Ikke desto mindre blev der også tid til frihed. Jeg gik ud i skoven eller ud i markerne og botaniserede eller tog mine bøger med og lå og læste ude under træerne. Hver dag søgte jeg til det lille soldaterhjem, hvor aviserne var lagt frem. I Nationaltidende skrev dr. Besthorn sine ypperlige, kyndige udenrigspolitiske oversigter. Han var en kender af europæisk storpolitik.

Krigens gang skabte nu højspænding. Frankrig og England søgte i vinteren 1917/18 at reorganisere deres hære efter den megen modgang med forgæves anstrengelse for at vende udviklingen på vestfronten. Amerikanske tropper var begyndt at komme til hjælp. Men tyskerne søgte at komme denne udvikling i forkøbet med en stor offensiv. Fra foråret 1918 slog de til med stor overmagt. Tidligt på sommeren nåede de tæt ind på Paris, som blev bombarderet med langtrækkende kanoner, men dermed gik fremrykningen i stå. Med voldsom anstrengelse var det lykkedes de allierede at få styrket deres våbenforsyninger, og de fik mere samling på deres militære ledelse. Midt på sommeren kastedes de vældige hærstyrker uafsladeligt imod hinanden i menneskeødelæggende kampe. Generalerne dirigerede med fagmæssig dygtighed. Europas ungdom massakreredes i skyttegrave og pigtråd under bombardementer og i nærkampe.

Det var tyskerne, der havde begyndt krigen. Vi kendte dem og deres magtpolitik over for Danmark. Kejserdømme, junkere og generaler vendte forbitrelsen sig imod. Alle dem, der ville udbrede tysk herre-

dømme over nabofolkene. Men følelserne gik videre til sorg og fortvivelse og følelse af hjælpeløshed over for en samfundsånd verden over, besat af økonomisk og militær magtpolitik. Hvordan kunne herskesyge, politikere og generaler blive tvunget frem til at slippe våbnene? Hvordan kunne de store befolkningers ønske om fred i gensidig tillid blive magtfaktorene i verden?

Med gru og medfølelse tænkte jeg på soldaterne på fronterne, på alle fronter og fra alle nationer, og det var med en stærk følelse af noget ufortjent, at jeg om aftenen krøb op i min køje i barakken i den fredelige Ermelundslejr. Jeg kunne gribe mig selv i et ønske, som var i dårlig harmoni med min grundstemning over for krig som sådan. Jeg kunne fantasere om, at Danmark virkelig blev angrebet, så vores lille lejr og vore idylliske skyttegrave ude på Erimitagesletten og under bøgetræerne, kunne få et andet ansigt. Jeg kunne godt tænke mig at se begivenhedernes lyn og torden over os alle sammen. Der var noget galt ved at være udenfor, selv om det var sorg og ulykke og lidelse, vi sparedes for.

De russiske hære var slået. Soldaterne nægtede selv at være med mere. Derfra hed det, at befolkningen ville fred, og de ny ledere, arbejdsklassens revolutionære ledere, opfordrede alle nationer til at nedlægge våbnene. Var dette den ny tid? Var her et håb?

Hen på sommeren så det virkelig ud til, at de allierede havde sikker fremgang på vestfronten. Tyskerne blev kastet tilbage til Siegfriedstillingen. Var dette krigens afgørende vending? Var styrkeforholdet virkelig ændret? Vi begyndte at se på vore skyttegrave i Dyrehaven med tanken på, når vi skulle ud og kaste dem til. Vi fik virkelig begyndt på dette glædelige arbejde, inden vi midt i august forlod Ermelunden.

Vort kompagni blev nu igen flyttet til Amager. Men jeg fortsatte i mit job hos kaptajnsfamilien på Nylandsvej, og som før blev jeg igen indlogeret hjemme på Enighedsvej. Det kunne ikke passe mig bedre.

1. september begyndte det nye hold på Landbohøjskolen, og jeg forsøgte nu så regelmæssigt som muligt at følge med. Helt kunne det ikke lade sig gøre. Jeg havde mine pligter om morgenen og igen hen på eftermiddagen, når jeg skulle "med madspanden på gaden".

En længere afbrydelse fik jeg også på grund af efterårsmanøvrene, som iøvrigt gav megen god underholdning. Aftenen inden afmarchen var der givet ordre til, at alle uden undtagelse skulle overnatte på Kastellet. Jeg søgte og fandt også den seng, som officielt tilhørte mig - eller omvendt. Men der var ingen madras, og ingen kunne fremskaffes. Til sergenten, der havde kommandoen der, sagde jeg: "Det kan også være mig det samme, for nu går jeg hjem og sover, hvor jeg plejer". Det gjorde jeg trods skarpe advarsler, men som med så meget andet gik det, uden at jeg kom i nogen fortræd.

På de to første dage marcherede vi op til egnen øst for Arresø. Fjendtlige styrker var gået i land ved Tisvilde. I dage kæmpede vi tappert, men måtte trække os tilbage fra den ene højde til den næste. En hovedpart af min deling blev udslettet, fordi den ved et uheld havde lagt sig i en stilling, så den blev udsat for beskydning på langs ned ad rækken. Vi, der var tilbage, kæmpede under tilbagerykning til det yderste, og fra en bakketop kylede vi kåtroer ned i hovedet på de fremstormende angribere. Selv blev jeg ramt af det store held at blive erklæret for hårdt såret. Jeg fik bundet et mærke på mig, hvor to røde striber angav over for ambulancesoldaterne, som også skulle have noget at øve sig på, at jeg ikke tålte at blive transporteret bort. Følgen var, at jeg resten af dagen, medens de andre fortsat masede omkring i kampen, måtte blive liggende i dejligt efterårssolskin på toppen af den skønneste udsigtsbakke nord for Ramløse. Om nætterne var vi indkvarteret på bøndergårdene, hvor man tog sig godt og undertiden meget kærligt af os.

Derude, hvor det var alvor, var krigen ved at gå mod sin afslutning, selv om der blev kæmpet med store tab til det sidste. Østrig-Ungarn og Tysklands andre partnere måtte give op. I Tyskland selv gærede uro-

en og forbitrelsen imod kejseren og generalerne. I Kiel havde matroserne gjort oprør. De tyske hære i Frankrig blev drevet tilbage til grænsen. Kejseren måtte abdicere, og endelig den 11. november måtte Tyskland gå ind på våbenstilstand og erkende krigen som tabt. Kanonerne tav, og myrderiet på fronterne var ophørt, men menneskene i store dele af Europas lande pintes fortsat i fattigdom, nød og fortvivelse.

Dagen efter kapitulationen blev jeg hjemme ringet op af kaptajn Juhl. "Jeg har en meddelelse, som vil glæde Dem. I morgen skal De hjemsendes". Jeg var overrasket og henrykt. Ingen havde ventet, at hjemsendelsen ville komme så brat, selv om vi nok havde regnet med, at sikringsstyrkerne ville blive afviklet, når krigen var slut. Det så mærkeligt ud, at samtidig med at 1. regiments soldater hovedkulds blev sendt hjem den 13. november, hentede man eleverne fra kornet- og korporalskolen ind til København for at overtage de for militæret selv og for roen i byen særlig vigtige bevogtningsopgaver. Det så stærkt ud til at man regnede med, at befalingsmandseleverne var mere pålidelige i disse hektiske dage, hvor uroligheder igen truede. I Tyskland blev der dannet arbejder- og soldaterråd, og ingen kunne vide, hvad vej den politiske udvikling hos os kunne komme til at gå. Dagen efter vores hjemsendelse stod det store slag på Grønttorvet, hvor syndikalisterne i spidsen for en stor mængde af arbejdere under voldsom kamp blev trængt tilbage af politiet.

For mig var det umiddelbart vigtige, at jeg nu igen var en civil borger og personligt en fri mand.

LANDBOHØJSKOLEN

Første del

Fra midten af november 1918 kunne jeg endelig på normal måde følge undervisningen ved Landbohøjskolen. I enkelte fagområder var jeg nogle måneder bag efter det øvrige hold, og der var kun et halvt år til første del af eksamen, så der var ikke megen tid til at indhente det manglende. Men på andre fagområder havde jeg til gengæld et betydeligt forspring ved det arbejde, jeg havde nået vinteren før, mens jeg var soldat, så jeg havde ikke svært ved at følge med, og studiet af naturvidenskaberne interesserede mig levende.

Den store oplevelse frem for alt var for mig Boas undervisning i Zoologi. Vi fik et virkeligt kendskab til den sammenlignende anatomi hele dyreriget igennem og dermed et grundlag for forståelse af nedstammingslæren. Men Boas selv gik egentlig ikke ind på en diskussion af udviklingslærens problemer. Til min forundring forstod man, at han hældede stærkt til at fastholde lamarckistiske synspunkter.

Boas forlangte respekt for sin videnskab, som han omfattede med en glødende entusiasme. Han var ikke tilfreds med Landbohøjskolens vilkår og var en ivrig forkæmper for udvidet og mere videnskabelig uddannelse og for større krav til de studerendes fordannelse. Han forlangte også respekt for sig selv. "De skulle have set i Frankrig" sagde han, da han engang havde kaldt mig ind til sig i sit arbejdsværelse, "Når en professor kørte ud fra veterinærskolen, havde han en veterinærstuderende på bukken og en stående på trinbrættet bag vognen". "Men det vil jeg sige Dem," sagde han en anden gang, da han ville høre om mine fremtidsplaner. "De skal aldrig tage et arbejde, hvor De bliver anbragt et sted ude på landet. Et menneske med sans for viden kan kun leve der, hvor videnskab dyrkes". Trods megen sympati var vi ikke helt på samme linie. Når han overhovedet var kommet ind på at tale

så personligt med mig, var det fra første begyndelse min uniformspåklædning, som havde været anledningen.

På bænken i auditoriet sad jeg ved siden af Lauge Koch, som allerede dengang havde været på ekspeditionen til Nordgrønland. Han var hjemme for at få sin magisterkonferens gjort færdig, og fulgte i den anledning Boas' forelæsninger. Det var interessant at lære ham at kende. Han sigtede imod hurtigt at komme ud til noget andet end skolebænken. Zoologiundervisningen fik yderligere værdi ved assistenten, senere professor H. V. Brøndsteds inspirerende forklaringer ved gennemgangen af den store zoologiske samlings præparater.

Som lærer i husdyrenes anatomi var Paulli ligesom Boas en fremragende pædagog. Alt blev gennemgået med den største præcision og klarhed.

Også Niels Bjerrums forelæsninger i kemi havde stor værdi som en undervisning med vidtrækkende naturvidenskabeligt perspektiv. Han gav os en forestilling om, hvordan den endnu helt nye udvikling i atomforskningen kunne åbne vej for en ny og dybere forståelse af naturens grundlæggende kræfter. I det laboratorium, hvor jeg arbejdede med de praktiske analyser, havde vi Carl Faurholdt, den senere professor, som assistent, og han bidrog stærkt til, at øvelserne blev til effektivt studium.

Den fysiologiske botanik blev udmærket levendegjort af Fr. Weis, hvis bog "Livet og dets love", jeg tidligere havde læst, medens den systematiske botanik, som den sympatiske C.H. Ostenfeld forelæste med dygtighed, men noget tør saglighed, først rigtig kom til sin ret under sommerens selvstændige botaniseringen i naturen.

K. Rørdams geologiske lærebøger var far meget kritisk overfor, især fremstillingen af Danmarks istidsgeologi, men jeg var nu glad for deres levende og klare fremstilling. Hans forelæsninger virkede ganske anderledes. I auditoriet forekom han træt og trist.

Fysikken tog H. O. G. Ellinger sig af som en dygtig skolemester, brosig, men velmenende. Han hævlede os igennem i eksaminatorier, dels for

at lære os elementær fysik, men også for at opdrage på os. Jeg fik min omgang. "De får jo mådelig mand!" brølede Ellinger, da han ville vide, hvordan jeg ville få det kalciumklorid ud igen af et buet glasrør, som jeg havde tegnet. Jeg mente, at jeg klarede det ved at spytte på fingeren og lave en åbning i kridtstregen. "Hvad skal det forestille?" "Der skal være en prop med et hul i", forklarede jeg. "Hvordan er det, De udtrykker Dem? Det hedder en hane med en gennemboring! Hvad skal der blive af Dem?"

Det samme spurgte jeg mig selv om, når jeg levede med mine egne tanker, men rigtig nok på en noget anden baggrund. Det enkelte samlende udtryk for livets grundlæggende værdi kunne jeg ikke gøre mig klart. Det positive oplevedes mest som følelse og ønske, der stærkt kunne gribe sinnet, men dog ikke tilfredsstillte tanken. Anderledes med det negative, afvisningen, frigørelsen. Der følte jeg mig sikker og stærk. Mere og mere syntes jeg at erfare, at den positive livsholdning i sin dybeste grund styrkedes gennem frigørelse i forhold til jegets omverden, og jeg prøvede at gøre mig dette omverdensforhold mere klart. Jeg søgte at forestille mig den sande virkelighed bag fænomenerne i rum og tid eksisterende i selve overgangen mellem årsag og virkning i fænomenernes forandring. Jeg droges ustandseligt imod en usikker forestilling om, at her kunne anes det grundforhold hvorfra alt andet kunne afledes, fysisk, biologisk og psykisk. Jeg forestillede mig, at en afklaring af dette grundforhold også ville lede til en afklaring af mit eget inderste væsen. Jeg droges lige så ustandseligt imod den forestilling, at hvis disse tanker havde nogen realitet i sig, så måtte det også være muligt at drage slutningerne i den modsatte rækkefølge. Så ville jeg ved til bunds at kende mit inderste væsen i så vel dets bindinger som dets frigørelse have en nøgle til forståelse af tilværelsens inderste funktion. Hvad er det jeg selv inderst inde vil? Hvad er der i mig, som ikke kan være anderledes?

I perioder skubbede disse spekulationer alt andet til side, og det skete i stigende grad, upraktisk nok, især hen på foråret, medens vi nærmede-

de os til eksamen. Jeg holdt mig for mig selv og deltog næsten ikke i noget kammeratliv uden for selve arbejdet på Landbohøjskolen. Mor og Far var kede af, at jeg ikke sluttede mig mere til andre unge. I Københavns højskoleforening var der rig lejlighed til det. Jeg kom der jo og kendte den store kreds af unge, som mødtes der i foreningslokalerne på Svanholmvej. Vi havde fra gammel tid den væsentligste del af vores omgangskreds der. Høgsbrofamilien, dog især Holmerne, var levende med. Far var formand. Men jeg var helt tilbageholdende.

Ejvind var nu forlovet med Ingeborg, hvis far var stor muremester og entreprenør og var blevet en velstående mand. I deres smukke, gæstfrie og børnerige hjem i villaen på Solsortevej samledes ofte en stor flok af unge fra Højskoleforeningen og Stundenterkredsen, Uffe Hansen, Ernst Borup, Victor Grinder, Frede Therkelsen, Bent Mostrup, Sigurd Høgsbro, Jens Bennike, som blev forlovet med Ingeborgs søster Signe, Camilla og Grethe Brobjerg og mange andre. Flere af dem blev senere ledende mænd i det grundtvigsk prægede kirke- og højskoleliv. Der blev sunget, spillet, leget og diskuteret på livet løs. Ejvind og Ingeborg halede ofte i mig for at få mig med, men jeg kom ikke. Jeg følte mig tung og indelukket i det kvikke og glade selskab.

En eftermiddag ringede telefonen. Det var Ingeborg, som ville tale med mig. "Jeg vil slet ikke vente på at høre, hvad du svarer. Det er Signes fødselsdag i dag, og i aften kommer de alle sammen. Du kan ikke blive ved med at mure dig inde. Du skal komme. Færdig med det!" Hun havde lagt røret på. Mor ville vide, hvad det drejede sig om, og hun tog samme tone som Ingeborg. "Nu tager du med!" Det endte med, at jeg til egen forundring gav efter og drog af sted til Solsortevej. Det var den 14. januar 1919.

Ingeborg lukkede op, og indenfor i forstuen, alene sammen med hende, stod hendes lille kusine Agnes. Alt, hvad jeg kunne drømme om af vidunderligt, yndigt og kært, så jeg her i en sød og glad, femtenårig pige. Det var al livets rigdom, der kom mig i møde. Min skæbne

var beseglet i samme sekund. Vi talte ikke et ord sammen den hele aften, men al min opmærksomhed var fanget, og Agnes skottede da også til den side, hvor jeg var.

En af påskens helligdage, det var den 18. april, Mors fødselsdag, så jeg Agnes igen. Jeg gik over Gammelkongevej på vej til Landbohøjskolens Have, og der lige over for Enighedsvej stod et par piger ved et butiks-vindue. Det løse hår ned ad nakken gav mig anelse om unge gudinder. Den ene vendte sig om. Det var Agnes. Vi genkendte naturligvis hinanden, og for mig var hendes søde smil selve livets frydefulde strøm, som bar en forsikring om, at vi hørte sammen for livet. Så yndigt et syn kunne kun være en bekræftelse på mine heftigste ønsker og drømme.

Det var den himmelske kærlighed. Den jordiske havde jeg ikke noget forhold til - og dog. For at få plads til os alle sammen var vores lejlighed blevet forøget med et værelse i samme hus i loftsetagen, hvor der fandtes en atelierlejlighed. Der boede et par malerinder, men for sommeren var lejligheden udlejet til to unge tegnere. De specialiserede sig i at tegne unge piger i al deres velskabte, bedårende nøgne dejlighed. Der blev festet stærkt i atelieret. Model-veninderne vrimlede ud og ind i fristende ingenting og ville have mig med. Men jeg skulle læse. Og i eksamensperioden tog jeg mig vældigt sammen. Med fingrene i ørene sad jeg og læste kemi natten før eksamen, medens eroterne muntrede sig på den anden side af væggen. Den næste morgen måtte jeg være glad for, at jeg bjergede et mg+.

I de andre fag fik jeg kun de helt store karakterer. Det kunne ikke undgå at påvirke min opfattelse af, hvad jeg kunne eller ikke kunne, hvis jeg ellers tog mig sammen over for opgaverne, når nu det her endte med, at blive til en ganske stor udmærkelse. Livets hurdler kunne være anselige, men ikke værre end, at de var til at sætte over. "Det var det", skrev jeg i min lille lommebog. "Jeg har gjort, hvad jeg skulle gøre".

Jeg havde været til eksamen i sidste fag i den omgang. Det var en af de sidste dage i juni. Ejvinds eksamen som cand. polit skulle fejres ved

en stor fest, som fandt sted ude ved Furesøen. Familie og venner, naturligvis mange unge, drog ud til en aften og nat ved skov og sø. Agnes var med, og jeg var lykkelig. Vi fulgtes den ganske aften. Vi roede i samme båd på søen, og senere sad vi ved bålet i sommernatten ved søbredden, hvor jeg havde lagt min vindjakke på jorden til hende. Ved solopgang cyklede vi unge sammen tilbage til byen. De ældre var taget hjem tidligere. For ikke at forstyrre de sovende hjemme på Solsortevej dækkede Ingeborg og Signe kaffebord i den lyse midsommer morgen ude på villavejens for-tov.

Humøret stod højt. Vi var unge og glade, og livet var lyst og smukt. Agnes og jeg var nu kommet hinanden lidt nærmere. Drøm og virkelighed var begyndt at få føling med hinanden.

Juli måned gik med landmålingsøvelser i Dyrehaven, den kære gamle skov. Jeg havde tumlet i den skov som skoledreng. Jeg havde bevogtet den som tapper soldat. Nu kom jeg som landmåler med målebånd og stokke og nivellerinstrument for at tegne landkort over den.

Palne Hansen, som var min gode ven og kammerat fra Tune Landbo-skole, var min makker. Vi skulle arbejde to og to, så den ene kunne være medhjælperen, flytte stokkene, holde stadiet o. s. v. når den anden målte og nivellerede til sin eksamensopgave. Palne Hansen var en for-sigtig natur og så oversamvittighedsfuld, at han kom i mangel på tid. Han kiggede og kiggede op efter de store træers yderste grene, som efter definitionen er grænsen mellem skov og åben slette. Men blæsten fik grenene til at svaje, og de kunne aldrig være stille så læn-ge, at Palne Hansen kunne få fastslået, hvor den forbandede grænse var. Så brød jeg reglerne og tegnede i hans målebog den grænse, som både han og træerne nu ville have at rette sig efter. Jeg trøstede ham med, at den dag hans opmåling skulle kontrolleres, ville vinden alligevel blæ-se fra en anden retning. Til gengæld kunne vi så ofre stenkister og hus-hjørner mere opmærksomhed. Hvad dem angik, blev der ikke slået af på nøjagtigheden.

De hyggelige gamle bygninger nede ved søen ved Eremitageslottet var vores idylliske samlingssted, hovedkvarter for landmålingsafdelingen. Regnede det for meget, fik vi tiden til at gå med megen morskab inde i den gamle ladebygning.

Vi begyndte tidligt hver morgen, så jeg skulle på cykel tidligt hjemmefra fra Enighedsvej. Der havde jeg nok engang lejligheden for mig selv. Familien var igen på landet. Madlavningen gjorde jeg ikke meget ud af. Den stod dagligt på tykmælk både morgen og aften. Jeg hældte mælken op i de brugte tallerkener. Der blev den fint tyk, og jeg havde ingen opvask.

Ingeborgs far havde købt den smukke, gamle gård Frederiksgården, som lå syd for Godthåbsvejen lidt længere ude end Grøndalsåen. Den lå der med sine gamle bygninger mellem store træer og omgivelserne var endnu den gang for en del grønne marker. Ingeborg inviterede mig ud for at se det dejlige sted. Endnu var de ikke flyttet derud. Der skulle bygges om og gøres i stand. "Nu skal du se, du kan godt bruge noget salat", sagde hun og trak mig gennem den store have ned til køkkenhagens overflod i salatbedet. Vi pakkede al den grønne rigdom sammen, som vi indsvøbt i Berlingske Tidende kunne få anbragt på min bagagebærer.

Hjemme læssede jeg salaten af i køkkenet, hvor den fyldte køkkenvasken. Så længe jeg havde salat, ville jeg ikke ofre penge på indkøb til husholdningen. Morgen og aften postede jeg vand ned over det grønne, efterhånden mørktfarvede forråd og spiste løs som en kanin. Der gik mange, mange år, inden jeg igen havde lyst til at se salat.

Det meste af arbejdsdagen derude havde vi skoven for os selv. Først sent på eftermiddagen begyndte man at lægge mærke til, at der kom skovgæster. Lørdag aftenne cyklede jeg ikke til København, men ud til Frederikssund og over broen til Færgelunden. I et lille skovløberhus syd for Færgetroen boede Far og Mor og søskendeflokken. Hertil hørte nu ikke blot Johannes, men også hans lille søster Ingeborg Frimodt-Møller, der

lige som han var kommet hjem fra Indien ved skolealderens begyndelse.

Da landmålingen i Dyrehaven var slut, flyttede også jeg ud til Færgelunden og blev proppet ind i det lille hus sammen med alle dem, der i forvejen var der. Hvordan der kunne blive plads til os alle, må Mor have gjort sig sine tanker om. Men selvfølgelig skubbede familiens medlemmer sig sammen der, hvor man nu havde sin beboelse. Der blev altid plads til alle.

August måned i Færgelunden! Skovene og markerne omkring Jægerspris, fjorden til begge sider mod øst og vest, bakkerne og udsigterne! Så skønt som noget! Og de pligter, der lå foran mig, var blot at botanisere. Ved månedens slutning skulle jeg optil eksamen i systematisk botanik og plante-fysiologi. Jeg kunne uden nødvendigvis at blive mistænkt for at være dag-driver og drømmer gå dagen lang alene ude i naturen gennem mark og skov og i strandengene.

Aslaug, Aksel, Agnes, Gunnar
Johannes Frimodt-Møller, Mor, Far, Keld (1920)

Jeg botaniserede. Jeg fandt planter, som jeg ikke kendte, og jeg bestemte deres tilhørsforhold i systematikken med større eller mindre sandsynlighed efter Rostrups Flora. Men ved siden af "floraen" havde jeg en anden lille bog i lommen. Det var O. G. Petersen "Erindringsord til den systematiske Botanik". Så ofte har jeg hørt den karakteriseret som det skrækkeligste eksempel på en knastør lærebog. Jeg fandt den fortrinligt egnet til sit formål. I sin yderst koncentrerede fremstilling kunne den læres fra første til sidste side, så man kunne være bombesikker over for alle spørgsmål inden for dens rammer. Det blev slet ikke en død udenadslæren, men et særdeles nyttigt katalog at rumme i sit hovede, når man ivoøvrigt selv gik på opdagelse i naturen.

Året før, mens jeg var soldat havde jeg læst meget botanik og især høstet rig viden fra Eugen Warmingsøkologiske skrifter, særlig hovedværket "Plantesamfund", som naturligt var. Men også de første bind af "Dansk Plantevækst" havde jeg fordybet mig i, og min opmærksomhed var vakt af vidnesbyrdene om, hvordan de enkelte plantefamilier gennem forskelligartet udvikling optræder tilpasset til de vidt forskellige livsvilkår ved stranden, i klitterne og i skovene. Hvilken evne til at vokse og til at overleve!

Zoologien havde kaldt på min levende interesse, ligesom også arvelighedslæren, som jeg havde måttet læse selv. Men Botanikken mødte jeg i højere grad ude i naturen, og der vandt den min forelskede hengivenhed. Mens jeg var på Tune ville jeg vælge mig en blomst som min særlige yndling. Valget lod jeg stå imellem engnellikerod, potentil, mjøduert og klitrose. Jeg blev klar over, at alle de udvalgte, så forskellige de syntes, tilhørte samme familie, rosenfamilien. Men her i Hornsherred valgte jeg nu en helt anden. En skønne dag stod jeg ved et dige med en lille rød arve foran mine hænder. Med sin spæde skikkelse, sine enkle og rene former og sin skære farve talte den så udtrykfuldt til mig, at jeg snart måtte kalde mig selv til fornuft. Men da sad jeg såmænd ved diget og kærtegnede den lille plante. Så den blev min udkårne, en blomst på min vej.

Medens jeg vandrede omkring i Hornsherreds landskab tænkte jeg også på fremtiden, og jeg droges stærkt imod den mulighed at vælge et rent naturvidenskabeligt studium. Det var disse fag, jeg nu i et par år havde arbejdet med, og som havde åbnet sig for mig med en udtømmelig rigdom. Det måtte da blive de biologiske fag, jeg ville prøve at gå videre med på Universitetet, når først landbrugseksamen ved Landbohøjskolen var gjort færdig. Fantasierne om, hvad jeg stiledede imod, fik lov til at løfte sig højt herude under den blå himmel. Naturens og menneskelivets gåder skulle løses. Hvad var livet ellers til?

Jo, livet ville også leves umiddelbart. I alle nære og fjerne drømme var Agnes med i al sin søde yndighed. Hun var den udkårne blandt piger. Vi havde ikke set hinanden siden turen til Furesøen. Jeg længtes. Vi måtte finde hinanden, så snart vi igen var i København.

Eksamen i botanik gik fint, og jeg var ved månedens slutning en tur i Sydsjælland. Jeg havde gået langt omkring den sidste aften og skulle næste morgen med et tidligt tog til København for at begynde det nye semester på Landbohøjskolen. Jeg skulle overnatte i Vordingborg, men i stedet for gik jeg hen på aftenen nord på ud ad landevejen. Jeg følte mig så vel tilpas ved at gå, så jeg fortsatte hele natten igennem med en frakke over armen og en mappe i hånden, til jeg tidligt om morgenen nåede Køge. Jeg havde gået rask til og hverken siddet ned eller overhovedet gjort holdt på hele gåturen, før jeg nu slog mig ned på en bænk, lige inden jeg kom ind i Køge by.

Jeg havde lært om franske soldater, der i en faretruende situation havde måttet marchere 100 km i et døgn og derefter var sendt lige ud i kampfronten. Det fristede mig at prøve, hvordan jeg ville holde til en sådan march. Med turen aftenen i forvejen havde jeg gået over 60 km i et stræk, så nu var det bare med at fortsætte til København. Det ville blive lige de 100 km. Men mine ben blandede sig i diskussionen. Nu, da jeg sad ned, begyndte de at tale med. De ville hjertens gerne bringe mig til København, men jeg måtte være klar over, at jeg umuligt ville kunne nå første

forelæsning, som pligten bød mig. Så tog jeg toget.

Anden del

Jeg sad i auditorium II og hørte forelæsninger. Anden del var begyndt, og nu var det landbrugsfagene, det gjaldt. Meget af det, vi blev stillet overfor, var de samme fag, som vi havde haft på Tune landboskole, men naturligvis i stærkt udvidet form. Jeg gjorde mit bedste for at høre efter de mange tekniske oplysninger, når vores højt ansete aldrende professor Westermann fortalte om gødning og såmængder og rækkeafstande o. s. v. Alt skulle være rigtigt, og det var det sikkert også. Næsten alt for rigtigt. Nu var det bare med at huske det på regnskabs dag. Jeg havde en farlig tilbøjelighed til at forlade mig på, at huskestof kan bankes ind, når den tid kommer, og jeg havde svært ved at holde opmærksomheden ved det, der foregik.

Goldschmidt var ikke yndet af de studerende. Man fandt ham tør i fremstillingen af husdyrbrugsfagene. Men jeg syntes, hans undervisning var klar, indtrængende og meget væsentlig. Hans problemstilling inden for erindringslæren og vedrørende en rationel økonomisk tilpasset fodring interesserede mig. Han var en foregangsmand i faget. O.H. Larsens grundige forelæsninger over landbrugshistorie og driftsøkonomi ville jeg gerne følge. Det var også nødvendigt for at referere, for ellers havde man ikke noget at læse efter. Men begge fagene især historien optog mig meget som de samfundsfag, de er. Bøggild var pudsigt og rørende i al hans blussende ivrighed for at indprente os de simpleste ting inden for hans kære mejerivæsen. Anton Christensen var afholdt for sit tørre lune bag ved landbrugsmaskinsagligheden, Jespersen spruttede af ivrighed over sine heste, deres ydre og deres bevægelser, og der var jeg med. Heste kunne man ikke lære for meget om.

Nogen mønsterstudent var jeg bestemt ikke. Moster Ragnhilds vidnes-

byrd, fra jeg var seks år, kunne gælde endnu: "Aksel er meget opmærksom første gang han hører noget nyt, men somme tider falder han helt i staver og sidder i sine egne tanker, hvoraf det er vanskeligt at rive ham ud, men når han rigtig har hørt efter og tager sig sammen, kan han fortælle så pænt, hvad han har hørt".

Når jeg kunne komme af sted med det, sad jeg på biblioteket. Læsesalen lå dengang i stueetagen ud imod Bülowvej, og der var jeg vant til at komme. Bibliotekar Raphael Meyer kendte jeg fra den tid, han var vores gode nabo ude i Charlottenlund. Han og vores affholdte "Tykke Nielsen", biblioteksmedhjælperen, gav mig mangan en håndsrækning for at finde frem til, hvad der på det ene eller andet tidspunkt optog mig.

Først og fremmest landbrugshistorien måtte jeg vide mere om. O.H. Larsen begyndte, som rimeligt var, med oldtiden, men jeg havde selv tidligere læst Sophus Müller og meget mere. Men så snart vi kom til middelalderens historie og samfundsforhold, følte jeg stærkt min manglende viden, og ikke mindre gjaldt det for de følgende århundreder. Jeg gik derfor nu simpelt hen igang med "Danmarks Riges Historie" i seks store bind. Jeg læste det hele, men så svigtede jeg efterhånden næsten også helt forelæsningerne.

Også nationaløkonomien gik jeg i gang med. Den indgik ikke dengang som fag i landbrugsstudiet. Far var interesseret georgist, og denne retnings socialt motiverede ider havde naturligt nok også grebet mig. Fra Fars bøger og blade vidste jeg en del, men jeg følte også, at der her lå en fare i ikke selv at have mere grundlæggende indsigt. Jeg kom ikke langt med mit selvstudium inden for økonomien, men noget fik jeg dog ud af det. Ikke mindst fik jeg et bedre grundlag for at lære noget landbrugsøkonomi. Landbohøjskolens undervisning kunne langt fra komme dybt nok ind på problemerne. Der var dengang simpelt hen ikke tid til det.

En dag blev jeg kaldt ind til O.H. Larsen. Han forklarede mig, at man på Næsgård Agerbrugsskole skulle have en ung lærer, og forstander H. J. Rasmussen havde, som han før havde gjort det, bedt ham, O.H.

Larsen, om at finde en egnet ung mand. Ville jeg have den stilling? Med den anseelse, der stod om Næsgård, var det et meget fint tilbud, men jeg måtte uden at behøve betænkningstid svare, at jeg kunne ikke være lærer for andre, selv om det at undervise i og for sig ville være en ønskeopgave for mig. Jeg var for ung og ukyndig og umoden til at være lærer. Jeg måtte selv studere, og jeg måtte ud og rejse og lære verden omkring os at kende. Jeg fortalte, at jeg især læste historie og økonomi. Det havde grebet min interesse, og jeg ville gerne fortsætte studiet med specialkursus i landbrugsøkonomi med særlig vægt på landbrugshistorien og samfundsforholdene.

O.H. Larsen sagde hertil, at det glædede ham at høre. Han ønskede dog ikke at give specialkursus, men han havde et andet forslag. Jeg skulle i stedet for blive hans assistent. Der var vedtaget en ny undervisningsplan for landbrugsstudiet, som skulle udvides med et år. O.H. Larsen ville få øvelser i regnskabsføring og driftsøkonomi, og han havde betinget sig, at han dertil skulle have en særlig undervisningsassistent med halvdagsbeskæftigelse. Endvidere skulle landbrugsgeografi indføres som fag, og hvis afdelingen for landbrugsøkonomi havde en kvalificeret medarbejder, var det ønsket til den tid at henlægge faget hertil. Han nævnte, at engang ville der jo også være behov for en efterfølger efter ham selv. Jeg skulle efter hans forslag uddanne mig videre i landbrugsøkonomi ved at kombinere arbejde ved Landbohøjskolen med et økonomisk studium ved Universitetet, ikke nødvendigvis for at tage en eksamen, men for at få en formålstjenlig uddannelse. Men først måtte jeg gå på aftenkursus for at tage studentereksamen. Det var store fremtidsperspektiver at tegne for en ung og umoden landbrugsstuderende. Jeg svarede, at det var en plan, som jeg gerne ville følge.

Kort efter blev jeg bedt om at komme ind til professor Westermann. Uden videre indledning spurgte han, om jeg fra foråret ville være hans assistent. En mere værdifuld opgave kunne en nybagt landbrugskandidat ikke få. Sådan var Westermanns position ved Landbohøjskolen og ude i

landbruget. Jeg sagde med rimelig ærbødighed tak for tilbudet, men forklarede så om min samtale med O.H. Larsen. Mit ønske var nu frem for alt at studere landbrugets historie. At det taget for sig selv måtte synes upraktisk og brødløst, så jeg nok, men sådan var det.

Hertil sagde Westermann, hvad jeg aldrig glemte ham: "Når De har en virkelig interesse, skal De holde fast ved den, uanset de praktiske hensyn. Der skal nok blive brug for Dem".

Stillingen på Næsgård blev forøvrigt besat med P. N. Gårdmand, som senere blev skolens forstander, og stillingen hos Westermann blev besat med Axel Pedersen, som tidligt overtog professoratet. Så det blev de helt rigtige folk på de pladser. De var begge to mine holdkammerater, men mere modne og stabile end jeg var.

Hvor jeg gik og stod tænkte jeg på Agnes. Havde jeg plads i hendes tanker? Jeg måtte finde frem til det. Højskoleforeningen indbød til bal 2. oktober i Sass selskabslokaler. Endelig mandede jeg mig op til handling. Jeg ville bede Agnes gå med mig, og jeg forsøgte at sætte et brev sammen. Det lykkedes ikke, og jeg besluttede at telefonere. Jeg ville ikke ringe hjemmefra. Jeg skulle ikke være til morskab for de mindre brødre, og jeg gik så ned i en kiosk på Gammelkongevej. Hvem ville mon tage telefonen? For alle tilfældes skyld havde jeg forberedt tre taler, en til hendes far, en til hendes mor og en til Agnes selv, hvis det var hende, der kom til telefonen.

Det blev hendes far, der tog den, og jeg fremførte meget høfligt, hvad mit ærinde gik ud på. "Det må De hellere tale med hende selv om," var svaret. Agnes svarede uden betænkning og henrykt ja, og jeg kunne spare mig alle indøvede taler. Hendes glade ja i telefonen blev for mine højt stemte følelser med det samme til et ja til alt, hvad mit hjerte brændte efter.

Men dagen efter brændte det hele sammen. Jeg kunne kun få en billet. Ingen mulighed derudover. Min situation var fortvivlet og latterlig. Jeg rasede mod mig selv og spottede min egen klodsethed. Men det

løste sig. I min dagbog, som mine vidtløftige skrivehefter undertiden udviklede sig til at være, skrev jeg i overvældet lyksalighed: "I morgen er du min". Og næste dag: "I aften skal jeg se dig - og vi skal følges ad hjem. Du vil lægge din arm så trygt i min, og jeg vil altid værne dig".

Sådan blev det. Jeg hentede Agnes på Sprogøvej. Niels og Dagny var interesserede i, at deres store søster skulle til bal. Der var et lille spørgsmål om, hvordan en lyserød rose skulle sidde på den lyse, lette balkjole i samme farve. Dagny, 13 år, så hen til mig og sagde: "Det skal du ikke bryde dig om, Aksel. Agnes er altid så barnlig". For mig var hun alle tiders blomsterknop.

Vi dansede, og vi gik sammen hjem den lange vej fra Østerbro til Frederiksberg og fulgte den stille vej langs med søerne. Det var den rene, lykkelige virkelighed. Jeg havde hendes hånd i min, og nu var det ikke længere bare mig, der drømte og digtede. Jeg måtte ligesom bringe noget i ro over for den kendsgerning, at vi jo gik på jorden. I min bog skrev jeg dagen efter: "men i virkelighedens verden har jeg vundet en lille, barnlig yndig piges kærlighed og hengivenhed".

Fra da af holdt vi sammen og fulgtes ad til alt, hvor vi havde mulighed for det. Vinteren igennem mødtes vi onsdag og lørdag aftener i højskoleforeningen til foredrag og sang, og bag efter fulgte jeg hende hjem. Vi var glade sammen, men fra jævnaldrende måtte jeg somme tider høre på velmente formaninger. Hun var jo så ung, og jeg burde ikke omgås hende på en måde, som om hun var en voksen ung pige. Hvad lignede det også, at jeg havde fået hende til at slutte en skolestil om Københavns parker med en beklagelse over, at de lukkede så tidligt om aftenen?

Agnes far og mor tog på det venligste imod mig i hjemmet på Sprogøvej. Hendes far, Marius Sørensen var bror til Ingeborgs far og som han murermester med en byggevirksomhed, der efterhånden kom i betydelig vækst. De stammede fra et lille håndværkerhjem i Daler ved Højer og havde arbejdet sig frem ved egen dygtighed. Agnes mor kom fra en stor

gammel landboslægt fra Horsenseggen, og det var især hendes tilknytning til Højskoleforeningen, som havde givet anledning til at de unge fra de to brødres familier fik deres gang der. Hun var kusine til Uffe Hansen, som nu studerede teologi i København, og Agnes tilbragte mange sommerferier i hans hjem, gården Stokholm i Vendsyssel, hvor også jeg havde været mange år tidligere.

Mange af de unge fra Landbohøjskolen kom i Højskoleforeningen, fra min årgang af landbrugsstuderende over halvdelen. Min gode kammerat, den gemtligte bornholmer A. P. Andersen mødte mig ofte om morgenen med et fornøjet og højroestet "Jeg kan hilse dig fra din kæreste. Jeg mødte hende, da hun var på vej til skole".

Familiens stadig skiftende sommerophold ude på landet, som bestemtes af hvor Far havde sit geologiske arbejde, havde gennem årene betydet en rigdom af oplevelser for børneflokkene. Men for Mor var det med årene blevet noget besværligt, og især for at give hende roligere forhold havde Far set sig om efter et sommerhus i Nordsjælland. Det måtte ikke være ved en mondæn ferieby, men skulle ligge landligt og roligt.

Far fandt det rigtige, et lille idyllisk bindingsværks bondehus på Karlebo Overdrev øst for Hillerød lige neden for Skansebakken og tæt ved Store Dyrehave. Det blev købt her i efteråret 1919, og vi gik straks igang med at få bedre skik på det. Jeg fik lov til at lave haveanlægget. På tegnesalen på Landbohøjskolen havde jeg luret de havebrugsstuderende noget af kunsten af. Jeg lavede lysthuse og buede gange, der rundede uden om buskadser og staudebede. Næste forår blev der plantet færdig. Vores pige, den udmærkede, dygtige Hansigne Mose, var gartnerdatter fra Glamsbjerg på Fyn, og hun sørgede for planter. Mor gav huset navnet "Lillebo", og Agnes kom med på ture derud, for at se herligheden. For os alle sammen var det en stor ting, at vi nu havde noget ude på landet, som var vores eget.

Blandt tidens store spørgsmål var genforeningen med Sønderjylland det, der stærkest greb den kreds af unge, som jeg nu kom mere sammen med.

Jeg var ligesom Far principfast H. P. Hansen tilhænger, som ville lade folkeafstemning være bestemmende for grænsedragningen, selv om vi sørgeligt nok kunne risikere at måtte give afkald på at få Flensborg med. Morfar havde i sit lange politiske liv fastholdt standpunktet: Sønderjyllands deling på den nationale selvbestemmelses grund.

Agnes far var som sønderjyde med blandt de mange, der skulle hjem og stemme den 10. februar 1920, da Nordslesvig samlet som førte Zone, stemte sig hjem til Danmark. Også Mors ældre søskende skulle hjem til Rødding og stemme. Vi var i Højskoleforeningen om aftenen og fulgte med glæde afstemningsresultaterne.

Den 14. marts stemte anden Zone. Mellemslesvig, og det var ikke så opmuntrende. Agnes var ikke med den aften i Højskoleforeningen, og Ingeborg havde en meget indtagende helt ung veninde Eva med, fin og moden efter sin alder. Hende kom jeg til at tage mig af nogle gange, og følge hjem om aftenen. Det fik Keld, 13 år, til at træde i aktion. Jeg stod en aften over for hurtig omklædning og skulle have mine støvler hentet hos skomageren. Keld var villig, men han stillede en betingelse, jeg skulle fri til den, han bestemte. Det måtte jeg bøje mig for som situationen var, og da han kom op med støvlerne, forlangte han, at det skulle være Agnes. Han var siden altid meget stolt af sin indsats, Agnes og jeg var ikke officielt forlovede, og det regnede man med dengang.

Med læsningen på Landbohøjskolen gik det under disse forhold temmelig skralt, og det, jeg læste, havde ikke meget med eksamensfag at gøre. Være blev det ved, at jeg mere end nogen sinde blev grebet af min egen personlige filosoferen over tilværelsens problemer. I stedet for at gøre noget ved landbrugsfagene fyldte jeg hefte efter hefte med mine egne, ofte meget vildt voksende tanker om tilværelsens sammenhæng og livets mål og værdier. Jeg blev stædigt ved, og jeg strengte mig an i en følelse af, at hvis jeg bare kom nogle få skridt længere frem, ville jeg stå ved en lysning i skoven. Så måtte Landbohøjskolen vente. Lysningen viste sig ikke, men

den var hele tiden tæt foran mig.

I januar, da det var blevet frostvejr, ville Agnes og jeg ud og løbe på skøjter. Vi havde den dejligste skøjtebane til vor rådighed på kanalerne i Frederiksberg Have. Når vi besøgte familien på Fasangården, kunne vi blive i haven efter lukketid og løbe vort eget parløb på de idylliske og stille kanaler. De unge studerende fætre på Fasangården sad som regel sent oppe og læste, og når vi gav signal, kom en af dem ned med nøglen og lukkede os ud. Vi lærte dog snart, at vi behøvede ikke gøre nogen ulejlighed. Selv om hegnet ud mod Fasanvej eller ved Andebakkestien var højt, kunne unge mennesker, der ville ud, dog godt kravle over det.

Men inden vi fik begyndt med skøjterne, havde jeg på følelsen, at det var bedst, om jeg fik opfrisket kunsten først. Jeg havde ikke løbet på skøjter, siden jeg var dreng. Det blev der nu ikke tid til, og i stedet for satte jeg mig til at tænke over sagen. Fra drengetiden i Ordrup var det herresvinget, som var den grundlæggende figur i hele kunsten. I min bog skrev jeg den 6. januar som resultat af min eftertanke med sigte på både skøjteløb og livsløb:

"Nu har jeg lært herresvingets teori, så er det bare at gå på og passe på. Skøjten bevæger sig i hvert uendeligt lille øjeblik efter tangenten, og tyngdepunktet lægges trygt ind mod centrum. Den skøjteløber, der slår sit herresving nøjagtigt i en cirkel, han har i hvert øjeblik støvlenæsen ud efter tangenten og tyngdepunktet i radien ud til understøttelsesfladen. Selv om han ikke slår cirkler, har han dog stadig linien fra tyngdepunkt til understøttelsefladen liggende i en ret vinkel med skøjten. Når skøjten ikke skurer sidelæns, så har han hele tiden i hvert øjeblik én bevægelse efter en ret linie og én bevægelse vinkelret derpå.

Lad os i livet til enhver tid frimodigt vende os fremad, udad mod evigheden og trygt lægge tyngdepunktet vinkelret derpå ind mod centrum, nuet. Da erkender vi fuldkommenheden, evigheden og nuet, som ét".

I billedet af bevægelsen efter tangenten som samtidig er bundet af fast-

holden til en helhed udtrykt ved vægten mod centrum, søgte jeg en formulering af forestillinger, som jeg uophørligt tumlede med. Personligheden måtte være en helhed, fri og selvstændig. I sin fulde konsekvens måtte den virkeliggøres i et inderste, som kunne eksistere og handle ubundet af den givne omverden, ubundet af ydre held og uheld.

Denne virkeliggørelse søgte jeg at forestille mig som det, den lå i selve den drift til bevægelse, som i sig forenede det konsekvent udadvendte med den konsekvente fastholdelse af en søgen mod helhed. I denne forening så jeg en aktivholdning til omverdenen som sådan, men tillige, en frigjorthed over for dens konkrete enkeltheder. Jeg gjorde mig klart, at denne "drift", som jeg ikke havde noget rigtig brugbart ord for, ikke var en del af omverdenen, det vil sige ikke et af dens fænomener, men bedre karakteriseredes ved ord som ønske eller vilje. I sin yderste konsekvens kunne viljen ikke have et mål i omverdenen. Jeg forsøgte at forstå den som et mål i sig selv. Opgaven måtte da pege imod at kende sig selv, at erfare sig selv, sit inderste væsen, gennem det at opleve sin holdning til omverdenen og samtidig sin vilje til helhed i tilværelsen. Jeg mindede mig selv om, hvad jeg tidligere havde udtrykt, at man kan ikke forvente en stærkere virkelighedserfaring af fuldkommenhed end den, der kan opleves som virkelighedserfaring af driften mod fuldkommenhed.

Jeg så således den sande virkelighed som ét med selve den uforanderlige drift mod sand virkelighed, alt i modsætning til omverdenens foranderlighed. Det optog mig, at denne drift mod virkeliggørelse, som også i sin søgen ind til det inderste kunne kaldes en virkeliggørelse af helheden, havde karakter af at være en grænseløs funktion. Det var fristende at se en analogi med billedet af tangenten og cirklen, som har deres "virkelige" mødested i det uendeligt lille punkt, hvis virkelighed man kun kan forestille sig som eksisterende i en bevægelse. Cirkelbevægelsen blev til som en uophørligt skiftende resultant af bevægelsen i de to tilsyneladende uforenelige retninger altid søgende den kvalitet, som den stærkere helhedsoplevelse er.

Jeg spejdede efter at skabe mig selv noget matematisk begreb og søgte efter forestillinger om noget i retning af integration. Men den matematik, jeg havde haft med at gøre, havde ikke været i nærheden af sådanne begreber. Jeg måtte lave mine billeder og udtryk selv.

Der måtte være en vej til en matematisk forklaring, som kunne kaste lys over en fysisk og biologisk forklaring af fænomenet virkeliggørelse, og som igen stemte med den psykologiske, personlige erkendte. Men jeg var kørt uhjælpelig fast. Mit sind var i en stærk spænding. Jeg kom til at tænke på den forestilling, jeg ofte havde haft som dreng, om at alt omkring mig var som et vældigt hjul, det gik rundt og rundt. Jeg ville være stærk og gribe i dets eger og standse dets gang blot et øjeblik. I det øjeblik ville alting blive klart.

Men den styrke havde jeg ikke. Tiden løb fra mig. Jeg kom nær op mod den eksamen, som jeg slet ikke havde forberedt mig til. I min vanskelighed skrev jeg hefte efter hefte som diskussioner med mig selv, men der kom ingen større klarhed. Jeg kunne i realiteten ikke komme længere end til tanken i den lille sentens, som jeg stadig holdt fast ved, og som jeg stadig vendte rundt på, ligesom man gør det med en lille rund sten, man går med i bukselommen. Den blev derved slidt til følgende form:

Livet er et herresving
efter denne læresætning:
Læg din vægt mod centrum
og din skøjte i tangentens retning.

Vi vil helhed i tilværelsen, men den virkeliggøres kun ved at ville leve livet uadventt. Tro ikke, at du skal vende skøjtenæsen ind mod centrum. Så snubler du. Ret den udad efter tangenten, centrum styrer din bane, og i løbet virkeliggøres det centrale, helheden.

Far havde engang nævnt muligheden af at jeg kunne tage et år til et helt frit studium. Det var jo, hvad han selv havde oplevet på Askov. Jeg

var ham dybt taknemmelig for den forståelse, han her viste. Jeg ville gerne studere historie, og jeg ville gerne studere filosofi på et naturvidenskabeligt grundlag. Men jeg kunne ikke studere uden at jeg for økonomiens skyld måtte have et arbejde, og stærkest var jeg inde på den tanke at vende tilbage til mit oprindelige ønske og gå ud igen til praktisk landbrug.

Sidst i februar besluttede jeg at bryde af fra landbrugsstudet. Det var tungt at tage bestemmelsen, men jeg følte mig befriet, da det var gjort. Jeg rettede min vaklende selvrespekt op med følelsen af, at jeg sagde nej til at lade mig binde af hensyn til profession og karriere. Jeg ville som jeg altid havde ønsket det være en fri mand og leve ud fra mine egne, personlige interesser og finde mine egne veje i livet. På Bülow-vej mødte jeg Aage Fogh, som var min gode ven og læsekammerat. "Jeg synes, du ser så glad ud" sagde han, og jeg forklarede ham grunden. Det havde han svært ved at forstå.

Jeg måtte gå til O.H. Larsen og gøre rede for min beslutning. Han gjorde alt, hvad han kunne for at søge at overtale mig til at gå op til eksamen, men jeg blev ved mit. Han overraskede mig derefter fuldstændigt ved at tilbyde mig plads også uden eksamen fra 1. maj ved Det Landøkonomiske Driftsbureau, som nyligt var oprettet under hans ledelse. Så kunne jeg læse ved siden af og gå op til eksamen næste år.

Jeg tog imod tilbudet, men jeg var ikke alt for begejstret for mig selv, efter dette. Jeg havde rettet mig efter forstandige, praktiske hensyn, men var der ikke noget i mig selv, som det kunne blive svært at føre ud i livet? Men sådan ville det vel være lige meget hvilke veje, jeg valgte at gå.

Inden jeg skulle tiltræde ved Driftsbureauet arbejdede jeg i to måneder hos professor Westermann som assistent ved forsøgsmarken. Landbrugsbygningen ved Rolighedsvej med karforsøgsstationen var nylig opført, og den lugtede dejligt af nyt træ og maling. Det blev min opgave efter Westermanns anvisning at tilrettelægge og tilså karforsøgene. Det var sundt at komme til de praktiske opgaver med jord og planter og igen på natur-

lig måde føle, at jeg hørte landbruget til. Jeg blev gladere igen for hver dag.

Fra maj arbejdede jeg ved Driftsbureauet, som havde fået lokaler på Bülowvej lige over for Det veterinære Serumlaboratorium. Ivar Dokken var den dygtige daglige leder. Han var nordmand, men dansk landbrugs-kandidat og havde været regnskabskonsulent på Fyn. Det var ham, der havde lagt grunden til bureauets regnskabsmetoder og statistiske undersøgelser. Johs. Ridder var blevet ansat en måned, før jeg kom. Lokalerne lå i et pensionat, hvor Dokken boede, og hvor bureauet havde to arbejdslokaler. Det var alt.

Dokken lagde en dyngede regnskaber på mit bord. De skulle bearbejdes og overføres til de såkaldte hovedregnskaber, så der sikredes ensartethed i opgørelsesprincipperne. Det første regnskab kunne jeg ikke få til at stemme og det næste heller ikke. Det så sort ud. Min viden var meget ringe, og nogen vejledning fik jeg ikke. Jeg tog regnskaberne med hjem om aftenen, og efterhånden kom jeg efter det og fik den nødvendige rutine. Vi skrev tal ud og talte kolonner sammen. Maskiner brugtes ikke til det. Vi fik sådan øvelse i at lægge tal sammen, så vi samtidig kunne sidde og tænke på andre ting. Vi blev selv maskiner, men hvor var det kedeligt i længden.

En god ting var det at komme til at tjene penge, så jeg nu kunne betale for mig selv. Medens jeg læste på Landbohøjskolen, havde jeg haft et legat på ialt 300 kr. fra Landhusholdningsselskabet. Det havde kunnet klare mine udgifter ud over opholdet hjemme.

Jeg havde igen for sommeren lejligheden for mig selv. De andre var på Lillebo. Jeg inviterede Agnes på jordbær men havde til min rådighed kun én ske. Det var også nok. Vi var helt alene sammen, og for os var alt lykke. I begyndelsen af august havde Studenterkredsen indbudt til sommerstævne på Vestbirk Højskole. Vi kendte mange af dem, der skulle med. Mange var vore venner og familie. Gunnar var en af dem. Han var nu blevet student.

Agnes og jeg havde bestemt, at vi ville med til Vestbirk, og med den tur for øje var vi enige om, at nu ville vi have lov til åbenlyst for alle at holde af hinanden som rigtigt forlovede, selv om Agnes endnu kun var de 16 år. Hun fyldte 17 den 17. august.

Vi bestilte ringe. Agnes havde taget plads hos en familie i Slagelsegade, bekendte af hendes far, for at lære husvæsen. Der var en stor flok børn, og hun blev brugt til urimelig meget arbejde fra tidlig morgen til sen aften. Hun kunne ikke få fri, så hun kunne komme med ud og se på ringe, og jeg havde derfor ringen med op til hende til prøve. Det var om aftenen den 31. juli. Vi havde bestemt, at 1. august, da Agnes skulle fratræde pladsen, skulle være den officielle forlovelsesdag med præsentation for familien. Hr. og fru Forsing var ude, og Agnes var alene med børnene. De skulle ikke blandes ind i vort forehavende, så Agnes kom ud til mig på trappen og prøvede ring. Den var for lille, og hun kunne ikke på nogen måde få den af igen. Således blev det den 31. juli, at vi blev ringforlovede. "Vi så det godt", jublede børnene. "Vi så gennem brevsprækken, at I kyskede hinanden"!

Dagen efter var vi på Sprogøvej og på Lillebo. Alt var godt, og alle var glade, og så drog vi af sted til Vestbirk. På den lille damper til Horsens sad og lå alle vi unge, glade rejsefæller på dækket og sang natten igennem. Vi var også nede i skibet og se maskinerne. Maskinmesteren puffede mig polisk i siden. Jeg var nok glad for hende den lille kønne der! Men vi var jo nu på den rigtige side med ring og forlovelseskort og det hele. Så blev han alvorlig og faderlig ven og trak mig med ind i sin kahyt. Hvis vi ville blive lykkelige, sådan som han og hans kone var det, så kunne jeg tage ved lære af ham. Han sørgede for at lægge penge op i al beskedenhed, og de havde kun et barn. Flere skulle man ikke have. Han var nu en halvstor skoledreng og skulle have en solid uddannelse. Som fødselsdagsgave gav han drengen obligationer. Han skulle selv lære at følge med, så han tidligt kunne forstå sig på kurser og udtrækningschancer. Det kunne man gøre, når man

kun havde et barn. De var en tryk og lykkelig familie! Lykke på vejen!

Der var noget at tænke over. Men det passede nu slet ikke med Agnes fremtidsønsker. Efter hendes planer skulle vi have 12 børn, og jeg skulle være højskoleforstander. Hun ville sørge for, at jeg blev lige så rund og tyk som Onkel, det var Ingeborgs far. Jeg skulle også ligne ham i at være lige så god og gavmild glædespredere i et hjem, hvor unge strømmede ind og ud. Det var også en slags tryghed, men på en anden melodi end den kloge maskinmesters.

I sommerdagene på Vestbirk udfoldede studentermødet sig i en atmosfære af naturlig venlighed og ukrullet godt humør. Det grundtvigsk religiøse præg som mødet efter sin karakter havde, var langt fra at svare til min personlige tankegang, men jeg var så vant til at være noget til siden, hvad det angik, at det ikke hindrede mig i at være glad for omgivelserne og føle sympati for dem, der gav tonen an.

"Slap er den alvor,
som ej til spøgen smiler,
men slappere den spøg,
som ej på alvor hviler",

citerede biskop Berggrav fra Norge ved et folkemøde der blev holdt på Himmelbjerget. Axel Rosendahl, som med meget humør ledede stævnet på Vestbirk, syntes dog, det var mere end nok med spøgen, da han havde fået en snog puttet i sin seng. Oscar Geismar talte varmt om personlig sandhed i kristendommen som alt afgørende for det enkelte menneske, og med Hostrup sang vi:

" - ku ej det stærke mod,
køl ej det varme blod,
lær ham blot, hvad der er værd at elske".

Tolerancen var oprigtig følt, men også båret af tillid til styrken i egen livsopfattelse. Moderne frisindet behandling af unge kriminelle demonstreredes af højesteretsdommer Jesper Simonsen, men en af de stu-

denter, der optrådte som de unge forbrydere i spillet, snød ham ved at svigte tilliden og flygte ud gennem vinduet i foredragssalen.

I en hel stribe af fætre og kusiner drog vi efter mødet af sted på cykel for at besøge Moster Hilda og Onkel Dalsgård i Kolind og Onkel Hans og Moster Ædele i Beder Præstegård syd for Århus. Det kunne ske, at der faldt en bemærkning til Agnes om, at hun var for ung til at være en forlovet pige, men Onkel Hans tog os hjerteligt i forsvar og sagde til Agnes: "Det skal du ikke være ked af min pige, det retter sig med årene".

Efter denne sommerferie flyttede jeg ned til frk. Ostenfeld på første sal, hvor jeg lejede et værelse som vendte ud til Hollændervej. Agnes og jeg købte vore første møbler, en stol og et lille skrivebord. Og vi købte billeder til væggene, de to: nonnen med violinen og munken, der længselsfuldt spejder ud fra klosteret. Nu var vi begyndt at sætte bo. Vi kunne lukke vores dør og have vort lille hjem for os selv.

Jeg skrev med uformindsket ihærdighed mine samtaler med mig selv om forståelsen af tilværelsen og af livets værdier. Men der ændredes dog lidt på temaet, sådan som det havde udviklet sig i foråret og bragt mig til ikke at ville gå til eksamen. Jeg resignerede og gav op over for de forsøg på noget der smagte lidt af matematisk og fysisk præget tankegang, som jeg ikke kunne komme nogen vegne med. Hvad jeg holdt mig til, var det mere personlige. I det at kende mig selv behøvede jeg ikke at hente vejledning andre steder. Tonen var den samme som tidligere, overbevisningen om et jeg, som er selvstændigt positivt og derfor også uafhængigt af den omgivende verdens op og ned, parat til at bære alt. Dermed også en subjektivitet, som søgte at være konsekvent til det yders-te, det vil sige i krav til jeget om den helt ubetingede idealitet i sin positive holdning over for omverdenen. I det praktiske liv vil det sige over for andre mennesker.

Omverdenen er ikke bestemmende for mig. Den afgørende virkelighed og værdi ligger i min positive holdning, min vilje, over for omverdenen. Eet sted skrev jeg: "Forstanden er vort "Nej" til uvirkeligheden. Følel-

sen er vort "Ja" til virkeligheden". Mit sind var mere i ro end året før, selv om jeg også denne gang fortsatte min filosoferen både op til og igennem hele eksamensperioden og også videre frem.

På Landøkonomisk Driftsbureau arbejdede jeg året ud og lidt ind i 1921. Det var og blev temmelig trælst uselvstændigt kontormæssigt. I efterårssemesteret bistod jeg tillige O. H. Larsen noget som assistent. Jeg samlede materiale til undervisningen, og jeg lavede og rettede opgaver for det hold, som jeg selv skulle til eksamen sammen med. Undervisningen deltog jeg ikke i. Jeg var aldrig til en forelæsning eller en øvelsestime sammen med denne årgang.

I februar holdt jeg op på bureauet for at læse til eksamen, og den gik bedre, end jeg efter min unormale studiemåde havde haft lov til at vente. Jeg endte endda med et slutresultat for den samlede landbrugseksamen, som lå lidt over grænsen for udmærkelse og jeg var nr. 3 af 97. Det hjalp noget på det stød, som min selvrespekt havde fået året før, og var naturligvis også en fordel for det kommende arbejde.

Lillebo og fremtidsplaner

Da eksamenstiden var forbi, rejste O. H. Larsen på studietur til Amerika, og det var aftalt, at jeg skulle ud og lære landbrugets regnskabsføring i praksis ved at tage plads for sommeren som assistent i De tre Landboforeninger i Københavns Amt under konsulent P. K. Thordal, som havde sit kontor og sit hjem i Gentofte. Jeg skulle derefter tage fat på de fortsatte studier og fra foråret være assistent ved Landbohøjskolen med alle de fremtidsplaner, som O. H. Larsen tidligere havde skitseret.

Den dag, jeg efter en skriftlig tilsigelse skulle ind til en afgørende samtale med O. H. Larsen, gik jeg ude på Bülowsvej med et sind i forventning, men også med en sammenbidt beslutsomhed. Jeg følte, at

Paradiset (A.M. fot.)

jeg stod over for en afgørelse, som bød mig meget, men som også kunne binde mig. Ville jeg ud i fremtiden kunne blive ved at være det frie menneske, der ikke havde anden myndighed over mig end mine egne vurderinger? Jeg havde lige fra mine drengeår haft en levende følelse for den sociale udvikling på landet. Tjenestefolk, landarbejdere og husmænd var en befolkningsgruppe, der ikke havde de kår, som de ved deres arbejde burde være berettiget til. Der var ikke lige ret. Jeg kendte selv vilkårene. Og dette var ikke det eneste i samfundslivet, som kaldte på kritik over for det bestående. Jeg ville ikke være med til at dyrke særinteresser på andres bekostning.

Jeg gik derude på vejen og lovede mig selv, at jeg aldrig ville svinge min egen personlige indstilling som følge af andres direkte eller indirekte pres eller ved udsigt til fordele. Hvis jeg nogen sinde fik en indflydelse, stor eller lille, ville jeg være på deres side, som led under so-

cial uret eller på anden måde var under de vanskelige kår i livet.

Jeg var nu blevet regnskabsassistent, og det arbejde var jeg glad for. Jeg følte mig hjemme igen ved landbruget, hvor jeg altid mest havde ønsket at høre til. Hver mandag morgen startede jeg på cyklen fra Gentofte og kørte ugen igennem fra gård til gård, hvor jeg lavede årsopgørelserne. Jeg overnattede ude på gårdene og havde ofte aftenerne sammen med familierne, hvor jeg kom. Mit arbejdsområde var mest i Horns herred på Roskildeegnen og i områderne syd på over Lejre og ned til Borup og Svenstrup. Jeg oplevede meget og lærte meget.

Aksel Milthers
1923

Agnes Kathrine Sørensen
1923

Lørdag aftenerne kørte jeg til Lillebo. Der var Agnes denne sommer, 1921, i huset hos Mor for at lære mere om husvæsen. Det var lykkelige dage. Hun havde det muntert med Keld og Johannes, som nu var store drenge. Agnes og jeg kiggede på små gårde, som lå smukt i landskabet, og vi legede med tanken om, at vi engang kunne købe sådan en. Agnes følte sig hjemme på landet ligesom jeg. Også hun kom jo fra bondeslægten.

Vi gik omkring i bakkerne og skovenen og især i Store Dyrehave. I et højtliggende område var de fleste af de store bøgetræer ryddet, og ny skov var ved at vokse op. Solen kunne finde vej ned imellem de unge træer, og græsset bredte sig i lysningerne. Stedet kaldte vi paradiset.

Agnes lå i græsset og sov, da jeg fik øje på en hugorm, som lå fredsommeligt halvskjult i løvet tæt ved os. Jeg ville fotografere den, men først ville jeg vække Agnes, så hun kunne være med. Jeg viste hende mærkværdigheden, men virkningen blev et rædselsslagent hvin. Væk var det smukke dyr, og jeg fik ikke noget billede. Agnes skræk var ikke dermed forbi, og jeg måtte tage hende i mine arme og bære hende ud af Paradiset. Det var da at gå i forfædres spor! Men vi var nu ikke drevet ud med flammesværd.

Uden for skoven sad vi på diget ved Tolvkarlehuset. Derfra ser man ned over bakkerne til skovene helt på den anden side af Esrom Sø. Langt længere ude tegner Kullen sine konturer. Vi talte fremtid. Agnes ville på Askov Højskole. Jeg udviklede mine planer om arbejde ved Landbohøjskolen og studier ved Universitetet. Der var noget at tage fat på, men fremtiden lå der også åben og indbydende. Hvad kunne være et mere umiddelbart billede og fristende symbol end Nordsjællands landskab, vidtstrakt, mangfoldigt og frodigt. Og vi havde hinanden.

